COMMENTARIVS IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS.

Scriptus à Nicolao
HEMMINGIO.

LONDINI,
Apud Thomam Vautrollerium, Typographum.
1577.

SPLENDORE GENERIS VIRTVTE AC PIETATE CLARISSIMO VIRO D. HERMOLAO TROLLE

Equiti aurato, ac Senatori regni Daniæ sapientissimo, Domino de Herluff holm, suo Domino ac Patrono, gratiam & pacem precatur

Nicolaus Hemmingius.

ECclesia filij Dei in hoc mundo, Rosæ inter spinas enatæ haud inepte comparatur. Nam vt spinæ circumquaque Rosam cingentes eam premunt & pungunt, vnde tamen illa fragrantior redditur: Ita Ecclesia vndique pressa duris, latius odorem spirat, ac suam fragrantiam veluti exhalando emittit efficacius: atque nouis subinde accessionibus augescit magis: id quod Ecclesiæ historia legentibus ob oculos ponit, & omnium sanctorum testatur experientia. Spinæ autem quæ hanc rosam cingẽtes premunt & pungunt, sunt tribuli ac zizania hæreseon, tyrãnidis, hypocrisis, flagitiorum, & variorum scandalorum in doctrina & moribus, vt interim taceam nothos, siluestres & aridos surculos, qui non leue damnum veræ ac germanæ Rosæ inferunt. Has spinas Sathan Christi hostis ἀσπονδος spargit & seminat, vt Rosam, quam Christus sua manu planta-

uit,premat,ſuffocet,planeq; in nihilū redigat: aut, ſi id non poteſt, vt hoc ſaltem efficiat, ne late ſuos ſpargat flores ac ſurculos emittat. Hoc ſtudium omnibus temporibus Sathanæ fuiſſe manifeſtum eſt. Quid non tentauit iacto primo huius Roſæ ſemine in Paradiſo? quid non machinatus eſt, vt ſemen huius Roſulæ, hoc eſt, primam promiſſionē protoplaſtis noſtris factam ſuffocaret? an non fratrem aduerſus fratrem armauit? an non impulit degenerem ſurculum Cain, vt Abelem fratrem occideret? idq; non aliam ob cauſam vt Iohannes teſtatur, quam quod opera Abel fuerunt bona, & contra opera Cain fuerunt mala? nunquid hoc parricidio ſuffocata eſt Roſa Chriſti? nullo modo. Nam ex ſanguine Abel tanquā ex ſemine quodam precioſiſſimo plures enati ſunt ſurculi. Seth enim frater Abel ſurculi perpetuo in æterna vita virētis, & multi ab eo nati tanquam plantulæ nouæ ſuppullularunt: quas etſi Sathan ſuis ſubinde ſpinis punxit, vltra tamen mille & quingentos annos, hoc eſt, vſq; ad diluuium (in quo collectis prius germanis ſurculis in arcā Noe iuſti, ſpinas ſuffocatas Dominus perdidit) conſeruata eſt Roſa. Quid? an hic fatigatus Sathā quieſcit? nequaquam. Nam mox poſt diluuium nouas ſpinas ſeminat, Cham enim filiū Noe ad ſe pertrahit, vt transfuga factus Sem fratrē perſequatur: qui tamen perſecutione nequaquam fractus, conſtanter retinuit primam promiſſionē, atque ſemen huius Roſæ vſque ad tempora Abrahami quam latiſſime ſparſit. Etſi autem interea Sathan

than ſuis venenatis ſpinis maximam orbis partem oppleuerat, nihilominus tamen Roſa hæc ſuas vires retinuit, ac multos ſua fragrãtia exhilarauit. Nã Chriſtus hortulanus Abrahamum de Hur Chaldæorum euocatum pulcherrimũ huius Roſæ ſurculum in terra Chanaan plantauit, tametſi nec illic Roſa à ſpinis Sathanæ immunis erat. Nam ibi, nunc fame, nunc peregrinatione, nunc alijs modis tentatus Abraham, infracto tamen animo expectauit conſolationem. Vnde factum quoque eſt, quod Roſa hæc precioſa, maiora indies incrementa ceperit. Iſmael quidem ſurculus aridus Iſaacum fratrem, qui fuit in hac Roſa tenerrimus ſurculus, perſecutus eſt, ſed fruſtra. Nam eo magis creuit & glorioſior eſt facta Roſa. Poſtquam enim vidit Iſaac enatam de ſe nouam plantulam, nempe Iacob, qui, tametſi nothi & aridi ſurculi, hoc eſt, Eſau & Laban, vt alios taceam, eum grauiter preſſerunt, in radice manſit fœcundus ſurculus. Ab hoc enim duodecim alij prodiere ſurculi. Etſi autem omnes iſti ſurculi non manſerunt in radice. Nam quidam exaruerunt, & in nothos & adulterinos degenerauerunt: In magnum tamen numerum indies propagati ſunt. Inter quos vnus tenerrimus, nempe Ioſeph in Aegyptum florentiſſimum regnum eſt tranſlatus, vt ibi fructificaret, ac ſua ſuauiolentia totum Aegypti regnum oppleret: id quod non ſine magnis certaminibus præſtitit. Quid enim non mali ſanctus hic ſurculus in Aegypto pertulit, priuſquam in tantam

Roſam excreuit? Nam primum vrtica fœtida & ardens illum vrere tentat, hoc eſt, turpiſſima fœmina eum ad adulterium ſolicitat: vt iſta ratione areſcat, & de natiua excindatur Roſa. Sed fruſtra hoc conatur Sathan. Ioſeph enim manu hortulani conſeruatur illæſus. Verum cum hac via ſe fruſtra adortum eſſe ſanctum virum cernit Sathan, alia eum aggreditur, ac ſpina tyrannidis ipſum omnino ſuffocare ſtatuit. Conijcitur itaque opera Sathanæ caſtiſſimus hic ſurculus Ioſeph in carcerem, ac ibi inter ſpinas ſceleratorum hominum & in fœtor.b. peſſimis præter omnem ſuam culpam iacet & premitur. Sed quid hic Ioſepho caſtiſſimo Roſæ ſurculo contigit? idem plane quod magni autores de naturali Roſa ſcribūnt. Vt enim naturalis Roſa iuxta cœpe vel allium ſata fragrantior redditur. Nam fœtor cœpe vel allij ad ſuaueolentiam Roſæ conferre dicitur: Ita Ioſeph iniuſta impudicæ fœminæ querela, obtrectationibus, iniurijs, fœtore carceris creuit, longeq; illuſtrior ac potentior euaſit. Nam è carcere eductus Ioſeph, ſecundus à Pharaone in regno Aegypti poſt interpretationem ſomniorum regis factus eſt, huius induſtria poſtea per totam Aegyptum infiniti ſurculi ſunt plantati & diſperſi, adeo quod ipſa Aegyptus facta ſit veluti quædam Paradiſus Domini. Nam hic fragrantiſſimus ſurculus Ioſeph ad ſe radicem, nempe Iacob patrem, cum tota ſua familia attraxit, qui ad aliquot annos in Aegypto nouos ſubinde ſurculos emiſerunt, & in regno Aegypti

ſuauiſſi-

ſuauiſſime ſpirarunt. At quid interim Sathã? num ſtertit? num abijcit arma? nihil minus. Nam poſtquam Iacob, Ioſeph, atque alij plurimi ſurculi in Paradiſum cœleſtem tranſlati ſunt, ſpinam quandam prægrãdem plantat Sathan in Aegypto: quæ ſpina non parum preſſit ac punxit ſurculos, qui in Aegypto remanſerunt, qui tamen quotidie ſub oneribus & æſtu creuerunt magis, & in medijs fœtoribus & laboribus multiplicati ſunt. Spina autẽ illa prægrandis fuit alius Pharao, qui non nouit Ioſeph. Hic enim cum ſuis aulicis ſurculos Domini ſupra modum premere & pungere cœpit. Quare hortulanus iratus ingratis Aegypti incolis, ſuos ſurculos in alium tranſplantauit hortum, ac populum Iſraeliticum tranſtulit per mare rubrum, in quo ſpinam illam prægrandem, hoc eſt, Pharaonẽ & eius Satellites oppreſſit. Deinde quia multi ex his ſurculis Ioſeph paulatim degenerare cœperunt, in deſerto quadraginta annis totus caſtigatus eſt populus, Vbi tamen noui ex illis enati ſurculi, tranſlati ſunt poſtea in terram Chanaan. Vbi rurſus inciderunt in ſpinas non paucas, quo enim magis Roſa hæc creſcit, eo ſpinæ iuxta naſcuntur aſperiores: quibus iterum miſere lacerata, non tamẽ prorſus emarcuit. Nam ſubinde Hortulanus miſſis ſeruis, ſpinas, quantum fieri potuit, euulſit: ne penitus Roſa areſceret ſuffocata ſpinis & periret. Quid contra hos Dei ſeruos & cuſtodes huius Roſæ, hoc eſt, ſanctos iudices, Reges & Prophetas machinatur Sathan? alios ad ſe prorſus allicit, vt ſi-

bi dent nomina, vt ex Regibus pleroſque: alios grauiter vulnerat, vt Dauidem, Ezechiam, &c. Deinde ſemina zizaniorum mittit in agrum Roſarum, donec primum decem tribus transferantur in Babylonem, & poſtea reliquus populus in captiuitatem abducatur, incenſo templo & ſancta ciuitate Ieruſalem. An hic Roſa Domini omnino emarcuit? An hic omnino diſperijt? Nullo modo. Nam iſto peregrinationis labore, & Regum Chaldæorum tyrannide fatigata quidem eſt Eccleſia, attamen magis lucet ac illuſtrior efficitur, quam vnquam antea in terra Palæſtina fuit. Etſi enim graui premuntur ſeruitute corporis apud Babylonios, tamen animis piorum non defuit ſpiritualis libertas. Excitat enim Deus Prophetas, qui veluti diuini quidam Agricolæ Roſam hanc doctrina & conſolationibus erexerunt, vt ſeruitute Babylonica minime frangeretur, ſed vt potius inuicta manens, duris quibus premebatur, gauderet. Hoc cum ægre ferret Sathan, Regem Babylonicum impellit, vt impium edictum de adoranda ſtatua proponat, videlicet, vt omnes in certum locum campi collecti, clangente buccina, ſe coram ſtatua regis incuruarent, additis minis, vt qui hoc facere recuſarent, viui in ardentem caminum ad hoc paratum conijcerentur. Quid hic facerent pij? Multi ſane ſurculi huius camini ardore exaruerunt, adeo vt Roſa Domini omnino iam perire videretur. Non enim dubium eſt plurimos iſto impio edicto pertractos eſſe in andriolatriam,

in

in qua & perierunt. An non hic palmam videtur obtinere Sathan? Habet regem ſocium ſummum orbis terrarum Monarcham, habet conſiliarios regis paraſtatas, habet regios ſubditos ſibi obnoxios, habet hoſpites Iudæos pleroſque ſub ſuo imperio captiuos. Actum igitur plane videtur de Roſa Domini. Verum euentum ſpecta. Clangitur buccina, incuruantur omnes coram idolo regio, exceptis tribus viris qui impio edicto parere recuſarunt. Hos cum rex ira percitus curaſſet in paratũ incẽdium mitti, ecce hortulanus ipſe Filius Dei in caminum ignis ſimul deſcendit, & aſtans his tribus viris cohibet flammas, ne innocentes enecare poſſint. Hoc ſtupendo miraculo perterritus rex Babylonius, reuocat viros illos illæſos, ac Deum ipſorũ verum Deum agnoſcit & prædicat. idq; non ſolus, ſed cum tota ſua aula & ſubditis. Atque ita rex qui antea ſpina fuit peſſima, fit ſurculus Roſæ præclarus. Vide quomodo Roſa Chriſti non ſolum inter tribulos, non inter fœtores tantum, verumetiam inter medias flammas fragrat floretq;. Hic Sathan ſua ſpe fruſtratus, an quieſcit? immo magis furit, tanquam leo ereptis catulis, fortiuſq; incumbit: vt perdat hanc Roſam: quod vt faciat facilius, nobiliſſimum roſæ ſurculum aggreditur, Danielẽ ſanctiſſimum virũ, ac ſuis artibus efficit tandem, vt propter proſtratũ idolum Beel in ſpecum leonũ deuorandus conijciatur, Sed quid fit? contra omnem expectationem Sathanæ potenti Dei manu defenditur Daniel, & alitur diuinitus ſeptem dies

in ſpecu,& deinde incolumis è ſpecu prodit:vnde factum eſt,vt magis ſuos flores Roſa hæc emitteret, & plures in regno Babylonico ſurculos faceret.Verum Sathan rurſus furibundus nouas molitur inſidias.Quendam enim nobilem virum Aman nomine excitat, qui Regi facile perſuadet, non ſine periculo tot hoſpites eoſq; captiuos in ſuo vagari regno,& impetrat literas Regis Babylonici ad omnes regios præfectos, vt ſtatim acceptis literis ſurculos huius Roſæ omnes excinderent, vt iſto pacto tandem Roſa extirparetur tota,& periret radix.Sed hic iuxta Prouerbium, malum conſilium conſultori peſſimum fuit.Nam Aman, vtut antea in ſummo regis fauore fuit,& conſilio ſuo perdendos Iudæos eſſe regi perſuaſit,in patibulum ſuſpẽſus infami morte perijt, & præmium ſuis dignum factis accepit.Poſt huius Tyranni & Eccleſiæ hoſtis interitum,rurſus Roſa Domini erexit ſe magis magisq;, adeo quod etiam Regum maximorũ patrocinio trãquilla in exilio ſuo fuerit. Inter hos reges Cyrus Perſicus Roſæ inſitus, mandatũ dedit, vt Iudæi in ſuam redirent terram, templum ac ciuitatem Ieruſalem iterum ædificaturi: quod mandatum,etſi aliquãdiu abſente Cyro impeditum fuit aſtu Sathanæ,tempore tamen Lõgimani rurſus edictum proclamatum eſt, vt populus liber rediret,& vrbem ciuitatemq; ædificaret. Hoc tempore Roſa Domini,in magnis ærumnis,floruit.Nam gaudet patientia duris. Quadringentis etenim & nonaginta annis vſque ad Chriſtum ducem, verũ

Ro-

Roſæ Dominum, varijs ijſque venenatiſſimis ſpinis Roſam hanc præfocare conatus eſt Sathan, foris bello, intus hæreticorum paraſtrophis, donec in ſummas anguſtias iterum redacta ſit, ab omni parte eam prementibus ſpinis, adeo vt pauciſſimi germani ſurculi, adueniente Meſſia, ſuperfuerint, vt Zacharias, Simeon, Anna Prophetiſſa, Ioſeph. cum ſuis familijs. Hic rurſus Sathan haud immerito triumphare videtur. Nam & Reges peregrini & impij dominabantur in populo Dei, & ſumma autoritas penes hæreticos, qui tũ temporis cathedram Moſis occupabant, fuit. Venit itaq; Dominus Roſæ, tempore olim à patriarcha Iacob, & poſtea à Daniele prædicto, ac Roſam ſuam proſtratam fere & conculcatam, doctrina erigit & fulcit conſolationibus: quod cum cerneret inimicus, extrema tentat, & primum aduerſus Chriſtum ſacerdotes ſummos & ſectarios ſopiſtica armat. Deinde Senatores impellit, vt manus inijcere Chriſto cogitent. Poſtea Pilatũ toparcham nomine Romani Imperatoris, & Herodem tetrarcham ſibi adiungit, deniq; totum populum in eam ſententiam adducit, vt Chriſtum cruci affixum interimant: quod & factum eſt. ex quo rurſus in manu Sathanæ victoria ſita fuiſſe videbatur. Verum & hic ſua fruſtratur ſpe Sathan. Nam tertio die reſurgens Dominus ſurculos proſtratos erigit, fractos conſolidat, ac Roſam ſuam ſepimento munit firmiſſimo, quam die Pentecoſtes aqua ſalutari rigatam ſuo ſancto ſpiritu fœcundat. Emittit enim agricolas in

vniuersum orbem, qui huius Rosæ semina late per orbem disseminent: ac interea spinas surculosque degeneres igni comburit. Nam Iudæos ingratos, qui radicibus spinarũ quam sanctæ huic rosæ inseri maluerunt, magna strage per Vespasianum affecit, ac tandẽ perpetua vastatione politiam Mosaicam, iuxta prædictionẽ Danielis, deleuit. Hæc cum in Palæstina aguntur, duodecim Apostoli, & Paulus semina Rosæ cœlestis in multis locis spargunt, faciuntq; breui admodum tempore, vt Rosa totam fere terram suis surculis & floribus impleat. Verum ne sic quidem Sathan toties profligatus & victus quiescit, immo potius furibundus magis & ira æstuans fremit, spinas seminat, tribulos & zizania tyrannidis, hæreseos & hypocriseos iacit, quibus ad extirpandam hanc Rosam, iam plus quam vnquam antea florentem abutitur. Sed tamen victrix mansit rosa, noua subinde viriditate pullulãs, & surculos è sanguine martyrum producens. Hæc cum cerneret Sathan, & postquã Rosam sexcentis fere annis à triumpho Christi, tyrannide, hæresi & sopistica oppugnasset, noua stratagemata excogitat, statuitq; regnum Antichristi stabilire. Excitat igitur Phocam tyrannũ & parricidam, qui Romano Pontifici primatum & imperium super omnes pios Episcopos concessit. Quæ res Sathanæ non omnino infœliciter cessit. Nam Papa, hoc est antichristus, non vt apertus hostis Rosæ, sed vt amicus & custos, fraudulenter Rosam inuadit, ac vt olim Iudas Dominum: ita ipse osculo Ecclesiam prodit.

Nam

Nam cum mentitur ſe ſeruum ſeruorum Dei, qui re vera eſt ſeruus Sathanæ, præterquam quod ſibi ius vendicat in Roſam Domini, innumeros lupos ouili pelle tectos emittit, qui graſſantur in Roſam, flores & ſurculos vaſtant: hoc eſt, infinita monachorũ agmina aduerſus hanc Roſam armat ſuperſtitione varia, & præcipue miſſatico idolo, vt tanquam veneno quodam Sathanico Roſam inficiãt, vt ita infecta tandem ſponte concidat. Deinde & aliud regnum Sathan inſtituit, nempe Mahumeticum, quod aperte Chriſtũ blaſphemat, Roſã premit, ſurculos euellit. Atque ita Papa Antichriſtus, ſimulatus Roſæ amicus, & rex Mahumeticus hoſtis profeſſus, Chriſti Eccleſiam inuadunt, vt hic aperto marte, ille ſubdolis ortibus Roſam hanc nobilẽ deſtruat. Hoc ſtratagema, etſi non omnino infœliciter ceſſiſſe videtur Satanæ, vltra 900. annos: tamen roſam hanc cœleſtem penitus extirpare nõ potuit, ſẽper enim manet radix, etſi in ea pauci interdum germani ſurculi inueniũtur. Cæterum cũ iam in immenſum creſceret Antichriſti imperiũ, adeo vt ſpinæ ſua amplitudine ſurculos roſæ tegere viderentur, Dominus rurſus emittit ſeruum induſtriũ Martinum Lutherum, qui ante annos quadraginta Antichriſti technas & inſidias mundo reuelare cœpit. Huic mox plurimos fideles ſeruos, imprimis vero Philippum Melanchthonem adiunxit, effecitque vt Roſa hæc plures ſpiras & ſurculos per totam Europam emitteret, adeo vt à temporibus Apoſtolorum vix fragrantior fuerit

hæc Roſa, quam nunc eſt. ſpirat enim odorem ſuum per Germaniam, Daniam, Angliam, Noruegiam, Scotiam & inſulas multas procul ſitas, & iã pullulare incipit in Polonia, Bohemia, & in florentiſſimo regno Galliæ, in quo regno magis ſuas vires intendit Sathan vt ſubruat ſurculos Roſæ illic pullulantes, quam vſquam alibi. Nam non ignorat actum eſſe cum ſuo fideliſſimo ſeruo Papa, ſi ſemen Roſæ huius radices in regno Galliæ nobiliſſimo egerit.

Hæc clariſſime vir admonere volui, propoſita pulcherrima imagine de fortuna Eccleſiæ in hoc mundo: idque ideo: primum vt cogitetur dictum Domini, Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Vtut enim furit Sathan, nunquã hanc Roſam penitus extirpabit. Deinde vt conſolemur nos præſentia Chriſti in Eccleſia, & promiſſione permanſuræ Eccleſiæ in mundo vſq; ad iudicium, ne frangamur tot ſcandalis doctrinæ & morum, quæ hodie multos non peſſimos grauiſſime vulnerant, & ne abijciamus confeſſionem, & transfugiamus ad caſtra hoſtiũ, ſicuti multi omnibus temporibus fecerunt, & hodie non pauci fracti perſecutionibus & ſcandalis, faciunt. Poſtremo, vt de vera conſeruandæ eccleſiæ ratione admoneamur: quæ ratio in omnibus Eccleſiæ hiſtorijs vna & eadem eſſe deprehenditur, videlicet puritas doctrinæ, cui ancillatur ſãcta morum diſciplina. Hæc enim doctrinæ puritas fons eſt ille ſalutaris, vnde rigatur Roſa Domini, ne inter tot ſpinas tyrannidis,

hypo-

hypocriſeos, ſophiſtices & ſcandalorum ſuffocetur & emarceſcat. Hæc doctrinæ puritas aliunde petenda non eſt, quam ex fontibus Saluatoris, hoc eſt, ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis: inter quæ non infimum locum obtinent Epiſtolæ Paulinæ, & præcipue ea, quam ad Romanos ſcripſit. Hæc enim præcipua ſinceræ doctrinæ capita monſtrat & explicat: quare eam ſingulari diligentia ab omnibus pijs legendam & cognoſcendam eſſe iudico. Verum vt commodius à ſimplicioribus & tyronibus S. Theologiæ minus exercitatis intelligi poſſit, Commentarium qualemcunq; in eam publicare volui, ſperans bonos & pios viros conſiliũ meum haud improbaturos. Etſi autem noui quorundam iudicia nobis aduerſari: tamen non volui propter paucos ſiniſtre iudicantes, multos bonos, qui hanc meam opellam expetunt, defraudare. Cæterum quia, Vir Clariſſime, omnibus literatis hominibus patronus es conſtans, & in me multa beneficia priuatim contuliſti, volui hunc Commentarium ſub tuo nomine prodire in lucem, vt te patrono ſit acceptior multis, vtq; extet aliquod meæ erga te gratitudinis teſtimoniũ. Etſi autem vilius forte videtur hoc munus, quam vt tanto viro offeratur: tamen cum animum tuum noui candidum, & ſincerum, non dubito quin potius animum donantis, quam doni præſtantiam ſpectes, idque exemplo Chriſti (in quo ſolo pie gloriari ſoles) qui pluris fecit mulierculæ pauperis minuta æra miſſa in gazophilacium, quam ſplendidas di-

uitum donationes. Hic enim rebus precium non ex quantitate earum, ſed affectu donantium imponere ſolet, iuxta vetus dictum, χαρίτων θυμὸς ἄρισ-τος. Rogo igitur amanter, vt & tu hoc literarium opuſculum eo accipias animo, quo à me offertur, Vale vna cum vxore tua caſtiſſima D. Birgitta filia nobiliſſimi viri D. Magni Gbie, Domini de Krenkerup fœliciſſimæ memoriæ, qui primus in hoc regno reuocatæ puræ doctrinæ autor fuit, ſed prius ſcriptis frequentibus ad ſe à beato Luthero miſſis recte inſtructus. Huius etiam patrocinio primi præcones reuocati Euangelij in his regnis ſecuri fuerunt: donec Deus ſanctiſs. regem Chriſtianum tertium, fideliſſimum Eccleſiæ Dei nutricium, & defenſorẽ excitauit, qui in hoc regno ſcholas reformauit, conſtituit Eccleſiarum fideles miniſtros, ordinauit ſtipendia docentium & diſcentium religionem & alias artes: cuius veſtigijs inſiſtit filius Fridericus II. Rex noſter clementiſſimus, cui toto pectore cum omnibus pijs opto ſalutarem gubernationem, vt quietam & tranquillã vitam agamus in hoc mundo, in omni pietate & caſtitate. Iterum vale corpore, animo & ſpiritu integer, patrone optime. Hafniæ.

Anno Domini M. D. LXII.

Menſe Decemb.

ARGV-

Argumentum in Epistolam ad Romanos.

VT Argumentum seu generalis periocha huius nobilis Epistolæ ad Romanos scriptæ, explicatius ab auditoribus intelligatur, quatuor nobis ordine explicanda sunt. PRIMVM, quis sit huius epistolæ autor. SECVNDVM, quæ fuerit ipsi scribendi occasio. TERTIVM, quæ principalis quæstio seu quis status. QVARTVM, quis tractationis ordo seu œconomia totius Epistolæ, & methodus.

De primo.

CVm de autore huius Epistolæ Diuo Paulo nunquam dubitauerit Ecclesia, frustra ea quæstio agitatur. Verum quis & quantus hic Paulus fuerit, operæprecium est indicare, vt quo in loco habenda sint ipsius scripta intelligamus.

Sciendum est itaque primum, vocationum ad ministerium Ecclesiæ magnam esse diuersitatem. Nam est & vocatio peculiaris, quæ immediata dicitur, & communis, quæ mediata appellatur. Inter hæc genera vocationum maxima sane est differentia. Nam peculiaris illa duas habet notas, quibus à communi distinguitur. Harum PRIOR est, quod sit vniuersalis, Matt. 28. Mar. 16. POSTERIOR, quod habeat testimonium, nihil erroris suæ doctrinæ admistum esse. Huius testimonij partes sunt quatuor: PRIMA, immediata vocatio. SECVNDA, immediata instructio. TERTIA, Visibilis donatio Spiritus sancti (loquor enim de ministerio noui testamenti.) QVARTA, virtus edendorum miraculorũ, quibus Deus veritatem doctrinæ Apostolicæ confirmauit & obsignauit.

Vocatio COMMVNIS nec est vniuersalis, sed est alligata vel certæ nationi, vt Episcoporum apud nos, vel certæ prouinciæ, vt præpositorum, qui Græcis προεστῶτες dicuntur, vel certæ

ciuitati aut pago, vt parochorum & eorum, qui sunt illis additi συνεργοι seu σύμμισαι, nec habet cõmunis vocatio & mediata infallibile testimonium de immota veritate, seu quod nihil habeat erroris admistum, sicuti prior illa habet.

Porro Pauli vocationem priori generi subiici, ex eo manifestum est, quod non solum sit Apostolus, vniuersalis Ecclesiæ doctor, vt ipsius profectiones ad varias gentes, acta Apostolica, & Epistolarum eiusdem inscriptiones testantur, verum etiam quod sit immediate ab ipso Christo ad ministerium Euangelij vocatus, q̃ diuinitus sit institutus, quod visibili Spiritus sancti dono sit inauguratus ministerio, quod denique varijs miraculis suam vocationem & doctrinam confirmarit.

IMMEDIATA *vocatio Pauli & vniuersalis, confirmatur Actor. 9. vbi Lucas narrat, lucem de cœlo circumfulsisse Paulum, cum adhuc spiraret minas aduersus Ecclesiam Christi, & cadentem in terram audisse vocem dicentem sibi: Saule, Saule cur me persequeris? qui dixit: Quis es Domine? & ille: Ego sum Iesus quem tu persequeris, durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupens dixit: Domine quid vis me facere? Et Dominus ad eum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Et paulo post Dominus ad Ananiam dubitantem de Pauli conuersione, Vide, inquit, quoniam vas electionis est mihi, vt portet nomẽ meum coram gentibus & regibus & filijs Israel. Hinc illa Pauli gloriatio de sua vocatione ad Galat. 1. Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per* IESVM CHRISTVM *& Deum Patrem. Proinde vocatio Pauli & immediata & vniuersalis est.*

DEINDE *Paulum diuinitus instructum esse de Euangelio, primum testatur Ananias dicẽs ad Paulum: Deus patrum nostrorum præordinauit te, vt cognoscere voluntatem eius, & videres iustum illum, & audires vocem ex ore eius. Idem Epistola ad Galatas ostendit, vbi in hunc modum scribit de seipso Apostolus, cõtra aduersarios autoritatem Apostolatus sibi vendicans:*

vendicans: Notum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelisatum est à me, quod non est secundum hominem, Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici: Sed per reuelationem IESV CHRISTI.

Huc etiam pertinet raptus Pauli in tertium cœlum, vbi non solum ab ipso Domino Euangelium didicit, verumetiam vidit arcana, quæ reuelare hominibus fas esse negat.

Ad hæc, vt Apostolus Paulus in itinere Damascum versus, visibiliter donatus est Spiritu sancto, & per eum nouo inauguratus est ministerio. Act. 9. Ita eundem Spiritum postea aliis impetrat, & impositione manuum confert. Ita enim Lucas narrat Actor. 19. Cum Paulus imposuisset quibusdam discipulis manus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Hæc eò pertinent, vt Deus isto pacto & Apostolatum Pauli, & doctrinæ ipsius infallibilem veritatem consignet.

POSTREMO. *De miraculis à Paulo editis, ipse in hunc modum testatur posterioris ad Corinth. 12. Signa Apostoli peracta sunt in vobis, in tolerantia, in signis, in prodigijs. Et ad Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus est Christus per me, in obedientiam gentium, sermone & opere in potentia Spiritus Dei. Huius rei & Lucas meminit, qui virtutes per Paulum editas testatur, adeo vt etiam super languidos deferrentur à corpore ipsius sudaria, & recederent ab eis languores, & spiritus nequam egrederentur. Acto. 19. Adolescentem mortuum excitat, Actor. 20.*

His & similibus miraculis Deus *obsignauit Apostolatum & doctrinam Pauli. His testimonijs accedit zelus Pauli in propaganda Euangely doctrina, pericula plurima, quæ passus est terra & mari, & sanguis tandem, quo suam doctrinam confirmauit.*

Hæc ideo copiosius à me dicta sunt, vt pateat qualis quantusq; sit hic Vir, quanta sit illius autoritas: quàm certa & indubitata sit eius doctrina: quanta denique reuerentia deceat

docentes & discentes in hanc thesaurorum cœlestium apothecam ingredi. Non enim secus accipienda sunt quæ hinc promit DEI *Spiritus per* CHRISTI *electum organum, per gentium Apostolum: atque vox cœlestis, quam ipse cœlestis Pater de cœlo sonuit. Quapropter omnia quæ in hac Epistola, atque adeo in alijs Pauli scriptis continentur, eius autoritatis esse sciamus, vt quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus refutandis valeant non minus, quàm Mosis & Prophetarum, adeoq; Christi ipsius testimonia. Huius rei vel ipsum Apostoli nomen nos admonere poterit. Nam cum Apostolus Christi dicatur Paulus, hæc quatuor simul cogitanda sunt,* QVOD *nobiscum loquatur vice Christi,* QVOD *afferat doctrinam cœlestem,* QVOD *nihil erroris sit doctrinæ ipsius admistum, &* QVOD *non secus atque voci cœlesti sit Paulo credendum.*

Nec est quod quispam obijciat Petri errorem, qui non minus Apostolus fuit quàm Paulus, & tamen eum errasse Paulus ostendit ad Galat. 2. Nam iste error vitæ fuit, nõ doctrinæ.

De Apostolatu Pauli hactenus. De persona autẽ hoc quoque sciendum est, quod fuerit natura vehementior, quò accessit solertia quædam singularis, & heroicus zelus propagãdi Euangelij & reprimendi errores. Quod ideo obseruandum est, quia inde disputationum aculei, anticipationes crebræ, & redargutiones acutæ, facilius intelliguntur. Nam qui paulò vehementiores sunt, haud raro medium disputationis cursum interrumpunt, nunc inuehentes in aduersarios, nunc anteuertentes quæ ab alijs obijci posse videbantur. Vnde sæpe oratio turbatior ac intricatior redditur. Verum admoniti nec huiusmodi interiectionibus offenduntur, nec quo minus Apostolum intelligant, impediuntur.

De secundo.

Occasio huius Epistolæ hæc fuit. Paulus intelligens statum Ecclesiæ Romanæ turbulentissimum fuisse, vt gentium Doctor

Doctor & Apostolus istud malum auertere conatur. Romani audiuerant doctrinam Euangelij, & fidem in Christum receperant: Sed hanc quidam rursus abyciendã suadebant, Quidã eam inficere & peruertere, partim errore, partim malicia conabantur. Fuerunt autem tum tẽporis Romæ & alibi tria doctorum genera, qui vt veræ doctrinæ, ita Paulo quoque Apostolo aduersabantur. Nam quidam ex Iudæis non conuersi, totum Euangelium repudiarunt. Quidam conuersi, Legem & Euangelium confuderunt, & gentium vocationem ad Euangelium oppugnarunt, falso putantes Messiæ beneficia ad Iudaicum solummodo populum pertinere, in qua opinione olim fuisse Petrum, acta testantur Apostolica. Quidam ex Ethnicis & Philosophis Christiani facti, vt Philosophiam addendam Euangelio putarunt: ita insultarunt Iudæis tanquam abiectis, seq; illis arroganter prætulerunt. Atque ita hi omnes purum Euangelij fontem, vnde aqua salutis haurienda erat, humanis turbauerunt opinionibus. His itaque malis vt occurrat Apostolus, hanc scribit Epistolam didascalicam.

Cæterum quia hæc tria Doctorum genera sciuit Paulus ex singulis fere verbis quæ scriberet Romanis, aliquam absurditatem & calumniandi ansam quærere, quo doctrinam Pauli redderent inuisam Romanis. Ideo disputationem suam ita instituit, vt semper eorum anticipet obiectiones. Vnde factum est, quod hæc Epistola tot amplificationibus & anticipationibus sit referta, quibus legitimus docendi ordo non parum turbari videtur. Habuit præterea Apostolus rationem infirmitatis piorum, cui, quoties animaduertit eos offendi, medetur, idq; nunc digressionis, nunc occupationis schemate. Qui hæc diligenter animaduerterit, multo facilius hanc nobilem Epistolam intelliget, quàm qui omnium veterum commentarios in hanc Epistolam scriptos peruoluerit. Quare hæc fusius admonenda duxi.

De tertio.

SCopus præcipuus Paulo est in hac Epistola, vt veram & immotam de Christi Mediatoris beneficijs doctrinam proponat Ecclesiæ, eamq; confirmet, hoc est, vt doceat ex Dei sententia & æterno decreto, sine lege absque philosophia, beneficiorum Christi, hoc est, iustificationis & salutis fieri participes, quotquot in Christum crediderint, idq; nulla habita vel personarum vel nationum ratione. Est enim promissio Gratiæ vniuersalis, qua offeruntur beneficia Christi omnibus absque discrimine, sed fide accipienda & possidenda. Concluditur itaque status principalis huius Epistolæ hoc syllogismo:

Ea est iustificationis & salutis consequendæ ratio sola & vnica, quam Deus præscribit & approbat iuxta æternum suum decretum.

Dominus autẽ omnem qui credit, absq; operibus & sine respectu personarum & nationum, gratiæ & salutis participem fore & iustificari pronuntiat, idq; iuxta æternũ suum decretum de reparatione humani generis.

Proinde fide absq; operibus, & sine personarum & nationum respectu, iustificatio & salus contingit.

Huius syllogismi minor est κρινόμενον. Nam vt maior absque omni exceptione ab omnibus recipitur: ita minor controuersa erat, cum à Iudæis plerisq;, tum à gentibus. Minorem itaque inde vsque à medio primi capitis ad finem vndecimi, firmissimis demonstrationibus ex veris principijs petitis probat. Nam cum eius partes sint plures, instituit Apostolus analysin, & eius partes seorsim persequitur: quæ tametsi sint plures, duæ tamen sunt præcipuæ, quibus reliquæ continentur.

PRIMA, Hominem credentem sola fide salutis fieri participem, seu quod idem est, hominem non iustificari operibus, sed fide absq; operibus.

SECVNDA, Hoc gratuitæ salutis beneficium, non pertinere

nere ad peculiarem aliquem populum, ita vt reliquæ nationes excludantur: Sed promiſcue ad omnes homines, qui ſide promiſſionem ſalutis gratuitæ amplectuntur, nullo habito perſonarum aut nationum diſcrimine, pertinere.

Ex prima parte duæ emergunt quæſtiones. VNA, *Vtrum homo iuſtificari poſſit ex operibus nec ne? cuius negatiuam theſin Paulus confirmat à medio primi capitis vſque ad medium tertij.*

ALTERA, *Num homo iuſtificetur ſola fide nec ne? cuius affirmatiuam theſin exponit in tertio, & confirmat, declarat, illuſtrat, anticipatis obiectionibus à principio quarti vſque ad finem octaui.*

Ex ſecunda minoris parte, plures quæſtiones emergunt. Sed præcipua eſt. Num ſalutis promiſſio pertineat etiam ad gentes, Quod dum firmis rationibus conuincit, tractantur & vicinæ quæſtiones: Quiſnam ſit verus Iſraël? Sintne Iudæi reiecti? Quænam ſit reiectionis cauſa? Hæ quæſtiones tribus capitibus, nono, decimo & vndecimo explicantur, in reliquis quinque capitibus de officijs Chriſtianorum diſſeritur. Atque hæc pars huic quæſtioni ſubijcitur: Num Chriſti beneficiorum particeps & fide iuſtificatus, debeat porro vitam ſanctam & inculpatam ſine offendiculo viuere. Hæc de ſcopo, ſtatu, & principalibus quæſtionibus huius Epiſtolæ, Vnde ex quæſtionum principalium numero, tres partes huius Epiſtolæ eſſe deprehenduntur, quarum prima & ſecunda didaſcalicæ ſunt, poſtrema paræneticæ.

De quarto.

DE ordine epiſtolari, qui epigrapha, ſalutatione, tractatione & clauſula valedictionis abſoluitur, non opus eſt admonere. Nam hic vel pueris notiſſimus eſt, quare de tractationis ordine tantum hoc loco dicturus ſum.

EXORDIVM *itaque, quod eſt tractationis principium ex proprijs locis beneuolentiæ, attentionis, docilitatis,*

& partibus, quæ ſunt expoſitio, ratio, redditio, comprobatio, conſtat. ita vt iuxta Rhetorum præcepta finis exordij, qui comprobatio dicitur, ſit primæ partis tractationis propoſitio, de vera iuſtificandi ratione, quam mox vnico argumento confirmat. DEINDE, *priuſquam accedit ad propoſitionis iuſtam cõfirmationem, duo præiudicia quæ cauſæ obſtabant, diluit. Nam & hoc præcipiunt Rhetores, cum alia quam noſtra ſententia perſuaſa eſt auditoribus, vt eam antequam ad noſtræ ſententiæ aſſertionem deſcendatur, diluamus. Donec enim contraria ſententia animos auditorum occupat, fruſtra conamur, quod ipſi ſentimus alijs perſuadere.*

PRÆIVDICIA *autem hæc ſunt.* PRIMVM, *Pſeudoapoſtoli, qui ex gentibus erant conuerſi, partim legem naturæ vrgebant, partim prætendebant ignorantiam.* SECVNDVM, *Pſeudoapoſtoli, qui erant ex Iudæis conuerſi, legis vrgebant opera, & potiorem iuſticiæ partem operibus legis aſſcribebant. Hæc præiudicia euertit Apoſtolus, antequam iuſtam ſuæ cauſſæ confirmationem aggreditur, idq; facit hac demonſtratione:*

Quicunque iuſtificantur operibus legis, factores ſunt legis.

Nulli ſunt factores legis.

Nulli ergo operibus legis iuſtificantur.

Maiorem, quia recipiebatur ab aduerſarijs, leuiter tãtum attingit. Minorem verò, quæ eſt κεινόμενον, ab iſto loco primi capitis: Reuelatur ira Dei. ad illum: Nunc autem iuſticia Dei, argumentis ab experientia vniuerſali, iudicio Dei iuſto, naturæ conditione, & pronunciatis ſcripturæ confirmat. His præiudicijs amotis, Apoſtolus cauſam aggreditur, ac primum iuſtificationis expoſitionem texit, in qua circunſtantias omnes proſequitur, quod fieri in plenis expoſitionibus præcipiunt Rhetores.

Expoſitione abſoluta, infert rem vniuerſam de qua agit, in vnius propoſitionis formam contractam, hoc modo: Arbitramur

mur igitur iustificari hominem per fidem sine operibus. Mox admonet hanc iustificationis gratiam, promiscue ad omnes pertinere & stabilire legem, tantum abesse, vt eam aboleat iustificatio fidei.

Deinde in QVARTO *capite, occupationis schemate ingreditur propositionis confirmationem, proponit q3 Abrahæ exemplum, cum suis circumstantijs, vnde & vera iustificationis ratio & fidei definitio colligitur.*

Mox in QVINTO, *vt vis & ratio iustificationis clarius cognoscatur, eius effectus attingit, cui collationem causarum damnationis & iustificationis subijcit, vt cui acceptum feratur iustificationis beneficium, innotescat.*

Deinde vicinam quæstionem, idq3 per occupationem, aggreditur in SEXTO *capite, ne quis audiens ex operibus non esse iusticiam, vitæ licentiam ex iustificationis doctrina colligat, symbolo Baptismi Christianorum officium esse, sanctificationi studere, ostendit. Huc additur exhortatio, vt Christiani excusso peccati iugo, iusticiæ seruiant.*

In SEPTIMO *necessariam doctrinam addit Apostolus de lege Dei, in qua explicatur natura, finis & effectus legis, ostenditur quomodo ab illa liberati sint credentes. Nam homines non stupidi, audientes sine legis operibus credentes coram Deo iustos reputari, cogitãt: Quid ergo lex vult? cur lata est?*

Et quoniam videbat Apostolus adhuc maximè concuti fidelium animos duabus veluti machinis, comminatione maledictionis & crucis acerbitate, quæ veluti suo quodam suffragio sententiam legis damnatoriam confirmare videtur, contra has machinas consolatur Apostolus credẽtes in octauo capite, ostendens, nec maledictionem legis nocere posse credentibus, nec vllam in mundo afflictionem tantam esse, vt queat nos separare à dilectione Dei, gratuito nos iustificantis & in suam fidem recipientis.

HACTENVS *de tractatione primæ partis & vicinarum quæstionum, vnde prior pars iudicationis eius syllogismi, quo*

claudi dixi ſtatum principalem huius epiſtolæ confirmata eſt: Sequitur SECVNDA *pars, in qua oſtenditur promiſcue pertinere ad omnes beneficium Chriſti iuſtificantis credentes, & confirmatur ſecundum iudicationis membrum, quæ omnia ad illud pertinent, quod in tertio attigit: An Iudæorum Deus tantum? An non & gentium? certe & gentium. Huius partis œconomia admodum prudenter inſtituta eſt, quod qui non animaduertunt, in multas ſtoicas abſurditates præcipitantur.* PRIMVM *ſibi viam ſternit nouo exordiolo, in quo primum ſuam beneuolentiam oſtendit erga Iudæos.* DEINDE, *quia perſuaſum erat Iudæis, promiſſum Meſſiam pertinere ad Iſraëlitas omnes, Apoſtolus contrariam propoſitionem potius ex verbis ſuis cogitandam relinquit, quam exprimit, videlicet quod non omnes Iſraëlitæ ſint filij promiſſionis, quam propoſitionem hoc ſyllogiſmo claudit:*

Tantum veri Iſraëlitæ ſunt filij promiſſionis.

Plurimi ex carne Abrahæ nati non ſunt veri Iſraëlitæ.

Ergo, Plurimi ex carne Abrahæ nati non ſunt filij promiſſionis.

Huius ſuæ propoſitionis fundamentum ſubijcit, videlicet, quod Dei conſilium fuerit & ſit, vt ex mera miſericordia homines per Chriſtum ſalutem conſequantur. Ex quo infert (prius aſſerta potentia Dei, qua is poteſt ſuos opprimere hoſtes) gentes quidem receptas eſſe, qui fide Chriſtum receperunt, quæ propterea dicuntur filij promiſſionis. Credunt enim promiſſioni, ſicut eorum pater Abraham fecit. Iudæos vero reiectos, eo quod iuſticia operum tumidi, & fiducia carnis Abrahæ inflati, in Chriſtum lapidem offenſionis impegerint, ac propterea nec filij promiſſionis, nec verum Abrahæ ſemen exiſtunt.

Huius rei cauſas latius expoſiturus in DECIMO, *Primum fauorabili exordiolo Iudæos offenſos ſuperiori oratione mitigat, quibus tribuit quidem zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam.*

scientiam. Deinde doctrinam fidei & iusticiæ per collationem repetit & inculcat, admonens, nullum qui crediderit à iusticia fidei excludi, nec esse discrimen Iudæi & Græci, propterea quod Deus sit diues in omnes. Atque hæc sententia principalis est propositio huius partis. Huc addit gradationem, vt vnde oriatur iusticia fidei doceat, & scripturis conuincit, Iudæos propria culpa excidisse gratia.

Porro in VNDECIMO, *ne desperent Iudæi, quasi prorsus essent reiecti, eos consolatur, & firmis rationibus ostendit, non esse penitus reiectum Iudaicum populum, nec Dei promissiones fore irritas ijs, qui eas fide amplectuntur. Posthæc cõuertit orationem ad gentes, monens eas ne efferantur animo aduersus Iudæos, quasi digni essent tanta gratia præ Iudæis. Tandem hanc secundam partem in summam contrahit, quæ est, Quod gratia Dei exposita sit omnibus qui credunt, nullo nec personarum nec nationum habito discrimine. Huic sententiæ subiungit exclamationem, in qua admiratur consilium Dei, & inexhaustam misericordiam volentis gentes idolatras, suæ gratiæ fore participes, quod sane mysterium aliquandiu latuisse Petrum, acta docent Apostolica. Atque hæc est tractatio secundæ partis minoris propositionis in principali syllogismo huius Epistolæ, videlicet, quod à gratia iustificationis nemo excludatur propter vllam vel personæ vel nationis conditionem, modo firma fiducia in gratuitam promissionem recumbat.*

Tertiam partem Epistolæ aggreditur Apostolus in capite DVODECIMO, *vt autem superiores partes argumentatione, ita hanc maximam ex parte expositione tractat Apostolus. Hanc partem orditur ab officijs, inter quæ primum locum occupat verus Dei cultus, cui congeries officiorum additur.*

Deinde in DECIMOTERTIO *de obedientia erga Magistratum & eius officio agit, vbi in thesin fertur, & plurimas paræneses ex caritatis lege extruit.*

Post hæc quia simultatem animaduertit inter Iudæos &

gentes, propter ciborum & temporum discrimina, huic malo in DECIMO QVARTO *medetur: commendans vtrisque caritatis regulam, quam in tota vita sequi conuenit. Monet igitur infirmitatem fratrum ferendam esse, repetens breuiter & ostendens vocationem gentium ad Euangelium esse factam Dei consilio. Ad hæc properans ad finem, libertatem orationis excusat, suam in ministerio fidem & beneuolentiam erga Romanos indicat, Cur hactenus non venerit ad Romanos ostendit, Petit pro se preces Romanorum.*

Postremo, Salutationes cumulat, & interiecta vtili admonitione de cauendis dissidiorũ autoribus, Epistolam fausta imprecatione gratiæ & gratiarum actione claudit.

Hæc de tractationis ordine & methodo copiosius admonenda duxi, quo totius orationis œconomia perspecta, partium enarratio facilius ab auditoribus percipiatur.

PORRO *in singulorum capitum enarratione hunc sequi ordinem constitui:* PRIMO *loco caput propositum in summã contraham, quo summatim comprehendi possit, quod fusiori Apostoli oratione explicatur.* DEINDE, *eiusdem partes & ordinem indicabo, quo materiæ membra conspiciantur.* TVM *exegesin, quo genus sermonis & phrases intelligantur, adjciam, vnà cum obseruatione locorum communium, & accommodatione doctrinæ, ad iudicium firmandum, & mores formandos. Ad hæc enim duo vniuersa scriptura referenda est.*

Caput I.
Summa capitis primi.

VINDICATA *Apostolatus sui autoritate, ac simul monstrata Euangelij dignitate, fausta precatus Romanis, beneuolentiam & attentionem exordio captat Apostolus, suum erga Romanos animum declarans, nimirum quod ipsis quoq; Euangelium, quod fidei iustitiam prædicat, annũciare sit prõtus, mox vniuersum mundum peccati & iniusticiæ arguens.*

Ordo

Ordo capitis primi.

PARTES *capitis huius aptissimo ordine cohærentes, sunt quatuor.* PRIMA, *Epigrapha.* SECVNDA, *Salutatio.* TERTIA, *Exordium, in quo captata beneuolentia & attentione, principalem colligit propositionẽ de fidei iusticia.* QVARTA, *Demonstratio, qua mundum vniuersum peccato obnoxium esse demonstrat. Hæc propositione & copiosa cõfirmatione absoluitur, estq; vt in vniuersali periocha dictum est, præiudiciorum, quæ caussæ Apostoli nocere videbantur, refutatio.*

Exegesis primi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Paulus seruus IESV CHRISTI, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de Filio suo (qui natus est ex semine Dauid secundum carnem, qui declaratus est filius Dei in potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum) IESV CHRISTO Domino nostro, per quem accepimus gratiam & Apostolatum, in obedientiam fidei in omnibus gentibus super nomine ipsius, in quibus estis & vos vocati IESV CHRISTI, omnib. qui estis Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hæc PRIMA *pars capitis est, nempe epigrapha, in qua sunt duo obseruanda, nempe partes epigraphæ & amplificationes. Partes indicant, quis quibus scribat, videlicet Paulus Romanis, Apostolus Christi gentibus.*

Verum hoc loco tituli quibus cum scriptor ipse, tum illi quibus scribitur ornantur, sunt perpendendi.

Scriptor ipse Paulus, seruum se Christi fatetur, eumque minime vulgarem, Sed Apostolum diuinitus vocatum ac segregatum in Euangelium Dei. Cum autem se seruum Christi

fatetur, religionis professio est, qua se dissentire à prophanis Ethnicis & incredulis Iudæis, & amplecti Euangelium Christi aperte agnoscit. Vnde nos admonemur confessionis ac publicæ protestationis religionis quam amplectimur, nec debemus pacis aut alicuius vtilitatis externæ gratia, vel colludere cum hostibus, vel nostram fidem dissimulare. DEINDE, *se Apostolum scribit, vnde nos excitabimur in amorem & admirationem cœlestis doctrinæ, quam affert, de qua re supra in argumento admonui. Cum autem addit se vocatum, Græcè κλητὸν, id est, eum qui vocatione diuina constitutus sit Apostolus, cum Pseudoapostolos ipsum calumniantes, quasi inferior esset cæteris Apostolis, perstringit, tum ministris Euangelij se exemplum statuit, vt tantam atque adeo augustam vocationem non attingant, nisi ad eam legitime vocentur. Quod sequitur: Segregatus in Euangelium Dei: interpretatio est Apostolici muneris, quod est Euangelium Dei annunciare. Segregatus, id est, qui ante fuit inter Pharisæos & hostes Christi, iam de eo numero exemtus, destinatur Euangelio Christi prædicando.*

Videmus qualis fuerit Paulus, cuius successores illi tandem recte dici merentur, qui vt Paulus legitime ad prædicandum Euangelium Dei vocati, munus suum sincere obeunt. Nam qui Euangelium Dei vel peruertunt, vel eius loco obtrudunt hominibus humanas traditiones de successione in Pauli locũ, frustra gloriantur: in quorum numero est Romanus Antichristus, cum suis rasis & vnctis Epicuris. Hic, quæ est eius impudentia, non veretur gloriari, se Pauli & Petri successorem esse, cum tamen res ipsa testetur, eum Iudæ proditori potius successisse, qui osculo filium Dei prodidit.

Hactenus de priori parte Epigraphæ, sequitur posterior.

Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hic primum obseruandum est, quod Romanis quos inter gentes

gentes numerat, scribat Apostolus, vnde hæ quatuor hypotheses colligantur. PRIMA, *Vocationem gentium ad Euangelium decreto diuino fieri.* SECVNDA, *Doctrinam quæ in hac Epistola Romanis proponitur, esse nobis cum illis communem. Nam & nos de gentibus sumus.* TERTIA, *Vocationem ad Euangelium esse gratuitam. Nullum enim meritum nisi mortis afferre poterant prophanæ gentes.* QVARTA, *Vocationem ad salutem esse vniuersalem, nullo vel personarum vel nationum habito respectu. Sequitur descriptio Romanorum quibus scribit Apostolus, ita enim habet textus:*

Dilectis Dei, vocatis sanctis. 1.7.

Hic obseruemus tres vocationis nostræ causas, EFFICIENTEM, *quæ est gratuita dilectio Dei, qua nos pater cœlestis in filio caros habet.* FORMALEM, *quæ est vocalis Euangelij prædicatio certissimum dilectionis paternæ testimonium. Et* FINALEM, *quæ est sanctitas, quæ segregatione ab impuro mundo, purificatione cordis ex fide profecta, & sanctimonia vitæ, pijsq; exercitijs cõstat. Hæ tres causſæ, quotiescunque vel nobis vel alijs prædicatur Euangelium, vel cum nos ipsi legimus aut cogitamus Euangelium, veniant nobis in mentem, cogitemus vocem Euangelij testimonium dilectionis Dei erga nos esse, cogitemus Deum velle nos vocali prædicatione obedire, cogitemus quod hæc adeo augusta vocatio requirat sanctitatem, quæ & fructus & finis vocationis nostræ existit.*

Hactenus de partibus epigraphæ. Nunc amplificationes interiectas videamus.

PRIMA *est commendatio Euangelij, in quam dilapsus est hac occasione: Dixit se segregatum in Euangelium Dei, huc iam apponit amplificando: Quod ipse ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. Verum, vt studiosi locos commendationis Euangelij in promtu habeant, quos sparsim Apostolus attingit, in vnum breuiter colligam, hoc modo.*

PRIMVS *sumitur ab autoritate diuina. Habet enim Euangelium Deum ipsum autorem.* SECVNDVS *ab antiquitate. Non enim hodie aut nudiustertius est notum. Sed iam olim à Deo promissum, Genes. 3.* TERTIVS, *à Prophetarum testimonijs, qui Prophetæ acti Spiritu Dei locuti sunt. Nemo rem vilē, inquit Ambrosius, magnis præcursoribus nunciat.* QVARTVS, *ab obiecto. Est enim Euangelium doctrina de filio Dei Domino nostro* IESV CHRISTO. QVINTVS, *à fructu, nempe quod Euangelium sit organum annunciandæ gratiæ* DEI *& salutis, quæ offertur prædicatione Euangelij in filium Dei, credentibus.* SEXTVS, *ab amplitudine, nimirum quod Euangelium non tantum Iudaico populo, sed etiam omnibus gentibus sit destinatum.* SED *quæ fuit amplificationis huius causa? Iudæi calumniabantur & reijciebant Euangelium tanquam doctrinam recens natam, ignotam Prophetis & Patriarchis. Horum criminationi opponit autoritatem Prophetarum, per quos ipse Deus iam olim prænunciauerat Euangelium de suo Filio. Si modum quæris, quo Deus per Prophetas suos ante promiserat hoc de filio suo Euangelium. Respondeo, Quod id fecit & signis & verbis. Signorum sunt alia sacrificia, alia sacramenta, alia typi. Verbis Prophetæ concionantur nunc de persona filij Dei, nunc de officio, regno & sacerdotio, nunc de aduentu & tempore aduentus, nunc de factis ex quibus agnosci deberet adueniens Messias, nunc de beneficijs Messiæ erga homines.*

SECVNDA *amplificatio prosopographia est, & manat ex prima. Facta enim mentione obiecti Euangelij, qui est Iesus Christus, in personæ Christi descriptionem excurrit, quæ sint eius naturæ, quæ gloria, quodq; officium ostendens. Qui natus est, inquit, ex semine Dauid secundum carnem. Hic humanitas vera Christi asseritur, in qua assertione mentionem Dauidis facit, propter promissionem Dauidi factam. Promisit enim Deus, vt Christus de semine, hoc est, posteritate Dauidis nasceretur. Hæc promissio primum facta est Dauidi, 2. Samuelis 7.*

muelis 7. vbi promittitur filio Dauid, ſolium regni perpetuum, & thronus firmus vſque in ſeculum. Deinde, hæc promiſſio ſæpius inculcatur, vt Pſalmo 72. Deus iudicia tua regi da, & iuſticiam tuam filio regis. Et paulo poſt, verſu quinto: Timebunt eum dum ſol & luna ſplendebunt, hoc eſt, perpetuo. Pſal. 89. In ſeculum cuſtodiam ei miſericordiā meam, & pactum meum firmum erit ei, & ponam in ſeculum ſemen eius, & thronum ipſius ſicut dies cœli. Huc Pſalmus 110. Dixit Dominus Domino meo, pertinet. Item, Pſal. 131. Memento Domine Dauid. In hoc Pſalmo expreſſe dicitur: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.

Ex his ſcripturæ locis tritū erat apud Iudæos, quod Meſſias eſſet naſciturus de ſemine Dauidis. Hinc cæci apud Matthæum: Miſerere mei Domine fili Dauid. Atque hæc cauſſa eſt, cur Matthæus capite 1. & Luc. cap. 3. adeo diligenter genealogiam Chriſti recenſeant.

Qui declaratus eſt filius Dei. 8.3.

Id eſt, certis & infallibilibus teſtimonijs & operibus diuinis ab eo editis comprobatum eſt, quod re vera ſit filius Dei. Huc illud elogium 1. Timoth. 3. Deus manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in ſpiritu &c. Sed quomodo hæc declaratio eſt facta?

In potentia ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum. 8.3.

Per potentiam intelligit miracula diuina, quibus IESVS *ſe verum eſſe Deum comprobauit, dum hic in terris viſibilis inter homines verſaretur, cæcis visū reddidit, claudis vt ambularent, leproſos ſanauit, mortuos excitauit. Huc illud ad Iudæos: Si mihi non creditis, operibus meis credite.*

Secundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum.

Hoc eſt, Declaratus filius Dei ex eo, quod poſt reſurre-

ctionem suam ex mortuis dederit die Pentecostes suis discipulis Spiritum sanctum, quæ Spiritus donatio aperte testatur de omnipotentia Christi, & diuina eius natura. Habemus ergo hic tria, quæ IESVM *Nazarenum filium* DEI *esse conuincunt.* PRIMVM, *est miraculorum varietas, quæ edidit cum adhuc visibilis versaretur inter Iudæos.* SECVNDVM *est, quod sua virtute resurrexit à mortuis.* TERTIVM, *Quod resuscitatus à mortuis, discipulis suis dederit Spiritum sanctum, idque visibiliter, Actor. 2. Extrema potissimum Apostolus vrget, vt quæ in omnium oculos incurrebant. Capita testimoniorum de vtraque natura Christi complecti hoc disticho poterimus.*

Dictum, cultus, opus, confessio, munera, quinque hæc
Quæ sint naturæ Christi nos rite docebunt.

Ex hoc præterea loco licebit colligere QVATVOR, *quæ pios de Christo scire omnino necessarium est. Horum* PRIMVM *est, quod noster Messias sit verus Deus.* SECVNDVM, *quod sit, verus homo.* TERTIVM, *quod non sint duæ personæ vt duæ naturæ, Sed vna persona in duabus naturis diuina & humana subsistens.* QVARTVM, *quod sit sanctificator, & victor mortis, hoc est, Sacerdos & Rex, qui populum suum liberat à peccatis eius. Hæc quatuor simul fides intuebitur, ne vllis Sathanæ insidijs succumbat.*

TERTIA *amplificatio ex secunda nascitur, hanc ideo apposuit, vt suum Apostolatum aduersus aduersarios suos Pseudoapostolos tueretur ac defenderet. Vt ergo illi extenuarunt Pauli Apostolatum: ita ipse Paulus contra asserit, se Christi gratia factum esse Apostolum, idq; in obedientiam fidei inter gentes super nomine* CHRISTI, *hoc est, vt prædicet Paulus gentibus Euangelium, & gentes prædicato Euangelio obediant, credantq; in nomen* CHRISTI. *Cum autem dicit, Super nomine eius, materiam Euangelij exprimit, quæ est nomen* CHRISTI. *Significat autem nomen relationem ad prædicationem Euangelij. Talem siquidē Christum credamus oportet, qualis*

qualis nominatur, hoc est, prædicatur nobis in Euãgelio. Cum autem dixisset, in omnibus gentibus, addit hypothesin, inquiẽs:

Inter quas estis & vos vocati Iesu Christi. 1.6

Id est, qui Euangelio IESV CHRISTI *obtemperatis. Nam qui de* Dei *filio recte sentiunt, hi vocati & sancti dicuntur, vt inquit Ambrosius.* DEINDE *cum dicit: In obedientiam fidei in omnibus gentibus, inter quas estis & vos, rationem reddit cur Romanis scribat, quæ ratio hoc syllogismo claditur. Ego Paulus à Christo designatus sum Apostolus, vt Euãgeliũ inter gentes prædicẽ. Quare cum vos sitis ex gentibus, Apostolatus meus requirit, vt vobis etiam Euangeliũ prædicem.*

Gratia vobis & pax à Deo patre & Domino nostro IESV CHRISTO. 1.7.

Mos est scribentibus ad amicos antiquissimus & humanissimus, à salutatione incipere. Verum hoc est discrimen inter salutationes ciuiles & Apostolicas, Illæ quidem sunt φιλικαὶ, testantes de beneuolentia erga eum cui scribitur, vt τὸ χαίρειν, τὸ εὐπραττειν, τὸ ὑγιαίνειν apud Græcos. Et apud Latinos, Salutem, salutem dicit, iubet saluere. Hæ vero sunt non solum φιλικαὶ, sed etiam religiosæ, summam beneficiorum Euangelij continentes. Nam gratia est hoc loco fauor Dei & beneuolentia, qua Deus pater in Christo nos complectitur, recipit nos, & nobis remittit peccata. PAX *effectus gratiæ, videlicet gaudium Spiritus sancti, tranquillitas conscientiæ, breuiter omnia prospera adeóque salus ipsa. Vt hæc gratia & hæc pax Romanis multiplicetur optat Apostolus, idque à Deo patre nostro & à Domino* IESV CHRISTO. *Vt Gratiæ & Pacis vocabula fidem requirunt: ita Patris & Domini voces nos adoptionis & obedientiæ admonebunt, quæ omnia vni* IESV CHRISTO *accepta ferri debent. Habemus ergo in hac salutatione tria.* PRIMVM, *summam doctrinæ Euangelij, quæ gratiæ & pacis nomine signatur.* SECVN-

DVM, *confutationem Pseudoapostolorum, qui ex operibus salutem quærunt.* TERTIVM, *Admonitionem de officio nostro, hoc est, de fide & obedientia erga Deum. In epistolis ad Timotheum & Titum, inter Gratiam & Pacem interponit Apostolus Misericordiam, quæ prima origo nostræ salutis est. Ita ergo ordinãdæ sunt caussæ salutis.* MISERICORDIA, *qua afficitur Pater cœlestis intuens in miseriam generis humani.* GRATIA, *qua donatur Filius, vt sit victima & λύτρον pro peccato.* PAX, *quæ est recõciliatio fide accipienda ad prædicationem Euangelij. Hanc pacem comitantur fructus vberrimi & suauissimi, cum in hac vita tum in futura.*

Exordium.

Hoc Exordium iuxta normas Rhetorum formatum est. Præcipiunt autem Rhetores, vt exordium iustum, plenum & perfectum, quatuor ex partibus, Expositione (quæ & propositio exordij dicitur) Ratione, Redditione & Comprobatione componatur. Has partes ita institui oportet, vt non solum loci exordij, qui sunt beneuolentia, attentio & docilitas aspergantur prudenter, Verumetiam vt oratio sponte in ipsam propositionem, quæ exordij finis esse debet, feratur. Has leges Paulum in hoc suo seruasse exordio in explanatione patebit.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis, quod fides vestra annunciatur in toto mundo.

Expositio exordij est, per quam à suo studio erga Romanos beneuolentiam captat. Est enim certissimum indicium beneuoli animi, ob alicuius felicitatem & commoda, Deo gratias agere. Cum itaque Paulus testatur, se Deo gratias agere, quod fides, hoc est, religio seu professio fidei Romanorum annunciatur in toto mundo, id est, passim per omnes Ecclesias, se Romanis optime velle, & salutem eorum ex animo cupere significat,

gnificat. Quod autem dicit, Deo meo, per pronomen, ME O, *nõ excludit alios, quasi ipsi Deum eundem non haberent, Sed quod est commune, sibi per fidem applicat. Est igitur hæc adiectio,* ME O, *fiduciæ argumentum, non exclusionis indicium.* DEINDE *in verbo* καταγγέλλεται *est emphasis, qua significatur, nec addendum nec detrahendum esse quicquam Euangelio prædicato Romanis. Angeli enim, id est, nuncij munus est, ea tantum quæ sibi commissa sunt, narrare. Quare & sacerdotes Angeli dicuntur, id est, nuncij, quia non sua, sed eius qui ipsos misit, nunciant. Porro hæc expositio quatuor nobis suppeditat hypotheses.* PRIMAM, *omnia bona ad Deum autorem referenda esse, & præsertim annunciationem Euangelij.* SECVNDAM, *Oportere eos qui beneficia Dei sentiunt, datorem & agnoscere & celebrare.* TERTIAM, *Omnia bona per Christũ hominibus dari, atq; ideo ꝑ eundẽ gratias Deo agẽdas esse.* QVARTAM, *Ministrorũ verbi Dei esse, atq; adeo omniũ piorũ, congratulariijs, quibus Deus suũ de filio Euãgelium patefacit, idq; nõ sine gratitudine mẽtis & beneficij prædicatione.*

Testis enim mihi est Deus (cui seruio in spiritu meo) in Euangelio filij ipsius, quod indesinenter mentionem vestri faciam, semper in precibus meis rogans, vt (si aliquo modo tandem prosperum iter nactus fuero per voluntatem Dei) veniam ad vos.

SECVNDA *pars exordij, quæ est expositionis ratio, à signo certissimo sumta, vnde expositio concluditur hoc modo. Paulus semper mentionem facit Romanorum in suis precibus, cupitq; vt sibi prosperum ad illos iter contingat &c. Ergo procul dubio Paulus gaudet atque Deo gratias agit ob Romanorum fidem ac religionem. Verum vt rationi huic, quæ per se non magis firma videbatur quam expositio, fidem adhibeant Romani, iureiurando eam fulsit Apostolus, inquiens: Testis mihi est Deus, ac si dicat, Deum qui solus corda scrutatur & nouit omnia, vindicem cupio, si hæc ita non sunt vt dico. De-*

rum ne quis iusiurandum hoc leuitati asscribat, opponit argumentum constantiæ, & inquit: Cui seruio in spiritu meo (id est, promtissimo animo & colo spirituali cultu) In Euangelio filij ipsius. Nam diligentia mea & labor indefessus in vocatione ad prædicandum Euangelium satis me à leuitate vindicat. Quod additur in ratione: Si quo modo tandem prosperum iter nactus &c. Argumentum est admodum expetentis occasionem proficiscendi ad Romanos, quare rursus suam erga ipsos testatur beneuolentiam.

PORRO *ex hac ratione aliquot vtiles admonitiones extruamus.* PRIMAM, *iuramentum aliquod licitum cõtra veterum quorundam errorem, & Anabaptistarum insaniam.* SECVNDAM, *iurantibus fidem habendam esse, modo Deum timere eos vitæ ratio atteste tur, alias minime.* TERTIAM, *cultum Dei spiritualem esse, docere & discere Euangelium, modo fides præluceat.* QVARTAM, *officiũ ministrorum verbi Dei esse, non solum Ecclesiam docere & verbo Dei pascere, verumetiam pro Ecclesia orare.* QVINTAM, *Stoicam necessitatem euerti. Nam si felix in rebus successus precibus impetrari potest, profecto non omnia eueniunt ineuitabili necessitate.* SEXTAM, *rerum prosperum successum à Deo esse, quæ res nos timoris Dei & seriæ inuocationis admonebit.*

Desidero enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum spirituale ad vos stabiliendos, hoc est, vt communem exhortationem percipiam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.

Redditio rationis est, TERTIA *exordij pars à caussa finali sumta. Paulus expetit impertiri Romanis aliquod donũ spirituale ad eos stabiliendos. Ergo Paulus cupit venire ad Romanos. At ne quis ex aduersarijs Pauli hoc dictum arrogantius interpretaretur, metriasmo vtitur, ac exponit, quod illa spiritualis doni collatio, non sit aliud quam vt Paulus & Romani*

Romani se mutuo exhortentur, idque per communem fidem, quo animi vtrinque confirmatiores reddantur. Ac si dicat, Donum illud spirituale, quo vos cupio stabiliri, huiusmodi est, vt ego vos mea fide exhorter, & vos me vestra fide vicissim exhortemini, vt ita mutua fide confirmati, proficiamus in vera & sincera Christi religione.

Ex hac pericopa aliquot colligamus hypotheses, harum sit PRIMA, *doctoris præsentis vox multo efficacior est ad docendum & confirmandum, quam lectio scripti absentis. Vnde monemur, vt auide audiamus docentes in Ecclesia, nec putemus cum nauseantibus, ad verbum Dei sufficere nobis domesticam lectionem & meditationem priuatam. Habet, inquit Hieronymus, nescio quid latentis energiæ viua vox, & in aures discipuli de autoris ore transfusa, fortius sonat.* SECVNDA, *commendantur hic officia mutua doctorum & auditorum, videlicet vt se mutuis exhortationibus confirment & stabiliant in fide & pietate. Nam mutua exhortatio, est fidei communis fulcrum ac stabilimentum quoddam.* TERTIA, *Quanta sit externi ministerij verbi dignitas ex eo colligitur, quod sit instrumentum, quo Christus offert & confert hominibus sua spiritualia dona, quæ ideo ministri impertiri dicuntur, quia spiritus Christi organa sunt, per quæ illa hominibus distribuuntur.* QVARTA, *Confutantur hic Enthusiastæ, quales sunt Anabaptistæ, Stenchfeldius & similes, qui externo ministerio & vocali verbo suam detrahunt efficaciam.* QVINTA, *Exemplo Pauli deprimitur hic fastus & arrogantia eorum, qui velut ex alto despiciunt eos, qui minoribus donis præditi esse videntur, & parum se decere putant, vt ab alijs aliquid discere videantur, Cum tamen Paulus tantus Apostolus, fateatur se vel à neophytis Romanis confirmari & fulciri posse. Intuentes igitur Pauli exemplum, discamus quicquid nobis donorum collatum est, conferre ad commune Ecclesiæ Christi ædificium, vt ita mutuis officijs inter nos coalescamus.*

Nolo autem vos ignorare fratres, quod ſæpe propoſui venire ad vos (& impeditus ſum vſque adhuc) vt fructum aliquem haberem etiam in vobis, quemadmodum & in reliquis gentibus.

Comprobatio hæc eſt & præſumtio. Vt enim redditionis cauſſam ponit, & rem totam manifeſtius tangit, vnde in propoſitionem principalem dilabitur: ita anteuertit obiectionem eorum, qui ipſius aduentum anxie expectarunt, idq; per tranſlationem cauſſæ. Ego quidem, inquit, propoſui ad vos venire, ſed prohibitus fui. Impedimentum autem hoc, videtur fuiſſe arduum certamen, quod habuit cum Pſeudoapoſtolis, quorũ ora obſtruenda erant, ne ſemen verbi cœleſtis quod iecerat ipſe in varys locis, ſpinis Iudaicis ſuffocaretur. Addit finem aduentus: Vt, inquit, fructum aliquem haberem in vobis. Hic fructus abſque dubio fuit propagatio Euangelij, & confirmatio Romanorum in ſana doctrina, ne Iudaicis corruptelis locum darent. Exemplum hoc Pauli ſinceri miniſtri Dei imitentur, quo nouis quotidie acceſſionibus augeatur Eccleſia, & ſeruetur doctrinæ puritas.

Et Græcis & Barbaris, cum ſapientibus tum inſipientibus debitor ſum, itaque promtus ſum ego, vobis quoque qui Romæ eſtis, euangelizare.

Dixit ſe fructum quærere in Romanis, quemadmodum & in reliquis gentibus, iam idem enthymemate concludit, ſumta ratione ab Apoſtolatus proprietate. Eſt ergo hic ſenſus: Ex Apoſtolico munere à Domino mihi impoſito, teneor quibuſuis hominibus Chriſtum annunciare, itaque promtus ſum etiam vobis Romanis euangelizare. Diſtributionis PRIMA *antitheſis ad nationes referenda eſt. Barbarorum appellatione intelliguntur omnes qui non ſunt Græci. Huc illud pertinet: Ite in mundum vniuerſum &c.* ALTERA *diſtributionis antitheſis, qualitatem perſonarum quæ ſunt in nationibus, reſpicit, quorum alij ſunt ſapientes, alij rudes. Hinc* PRIMVM *colligamus*

gamus prædicationem Euangelij, qua homines promiſcue vocantur ad gratuitam ſalutem, eſſe vniuerſalem, Communis enim, inquit Chryſoſtomus, prædicatio propoſita eſt omnibus, non dignitatis nouit diſcrimen, non gentis eminentiam, neque aliud quicquam huiuſmodi. DEINDE *Euangelium eſſe diſtinctum doctrinæ genus à Philoſophia. Eſt enim ignotum ſapientibus mundi.* TERTIO, *requiri à miniſtris Euangelij ſingularem animi promtitudinem in prædicando Euangelio.*

Non enim pudet me Euangelij Chriſti. 16.

Dixit ſe promtum ad Euangelizandum Romanis, nunc eius rei cauſſam affert, & ſimul obiectioni quorundam occurrit. Cauſſa promtitudinis ſic applicabitur:

Euangelium eſt glorioſum & honorificum. Igitur,
Ego promtus ſum ad prædicandum omnibus Euangelium.

Obiectioni eorum reſpondet qui pro ludibrio habuerunt Euangelium, quaſi nulla ex parte reſponderet ſplendori Romani imperij, inter hos fuit Nero & alij multi Romæ. Atque ideo vtitur contrario per negationem, quaſi dicat: Sunt quos pudet Euangelij, Sed ego illud glorioſum & honorificum duco, tantum abeſt vt me eius pudeat. Monentur proinde hic miniſtri verbi, vt hominum iudicia, qui de miniſterio Euangelij parum ſincere ſentiunt, fortiter contemnant.

Nam potentia Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum ac Græco.

Ætiologia eſt gloriæ Euangelij, & ratio præſumtionis.

Vere glorioſum & minime erubeſcendū eſt organum, per quod Deus efficax eſt ad dandam ſalutem omni credenti.

Euangelium eſt tale organum. Proinde,
Euangelium nequaquam erubeſcendum, ſed glorioſum potius habendum eſt.

Potentia Dei hic nihil aliud est, quam instrumentum quo Deus exerit suam virtutem in saluandis ijs, qui Euangelio obtemperãt, ne ipsos peccatum, mors, diabolus, infernus in damnatione detineant: Sed vt in eis gratia, remissio peccatorum, iusticia, vita & salus locum habeant. Huc illud Pauli pertinet: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sui dilecti, in quo habemus redemtionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum. Distributiuncula quæ subiungitur generi, opponitur imaginationi Iudæorum, qui gentes à gratia Euangelij excludendas putarunt. GRÆCVS *hîc synecdochicè ponitur, pro omni eo qui non est Iudæus, idq́, ideo, quia maxima pars orientis tum græcè loquebatur. Quod autem dicit: primum Iudæo tum etiam Græco, non dignitatis est, sed dispensationis, quia ex Iudæa prodijt primum salutis verbum, quod est Euangelium, iuxta vaticinium Esaiæ: De Zion exibit Lex, & verbum* DOMINI *de Hierusalem. Porro hæc breuis sententia multas hypotheses continet, harum* PRIMA *est, quod Deus sit autor Euangelij.* SECVNDA, *Quod Euangelium sit instrumentum per quod Deus vult efficax in auditoribus esse.* TERTIA, *Quod hoc instrumentum, hoc est, prædicatio Euangelij destinetur saluti hominum.* QVARTA, *Quod prædicatio Euangelij sit vniuersalis.* QVINTA, *Quod beneficia quæ offeruntur per Euangelium, fide accipiantur & possideantur.* SEXTA, *Quod sine prædicatione Euangelij homines hæreant in damnatione.* SEPTIMA, *Quod salus hominis non pendeat ex operibus aut meritis humanis, sed sit gratuitum* DEI *donum.* OCTAVA, *Quod Euangelium sit aliud doctrinæ genus quam Lex. Nam Lex peccatum ostendit, Euangelium gratiam: Lex morbum, Euangelium remedium indicat: Lex mortis ministerium est, Euangelium vitæ & pacis: Lex virtus damnationis est, Euangelium virtus salutis: Lex ad pœnam peccatores vocat, Euangelium eosdem ad pœnitentiam inuitat, vt sit locus gratiæ. Hæc omnia ex antitheſi salutis & damnationis, & eorum*

quæ

quæ ad ea pertinent, intelligi possunt.

Iustitia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem. 17.

Encomium Euangelij quod sit potentia Dei in salutem omni credenti, confirmat argumento ab effectu sumto.

Euangelium patefacit & proponit iustitiam fidei, quæ Deo probatur.

Ergo Euangelium affert salutem omni credenti.

Consequentia à consequentibus contrariorum pendet. Iustitia caussa est perditionis & damnationis. Ergo iustitia quã offert Euangelium est caussa salutis. Proinde Euangelium recte dicitur potentia Dei in salutem omni credenti. Vocatur autem iustitia Dei hoc loco, non qua ipse iustus est in se, vel qua ipse iustos punit & insontes tuetur, sed quæ ipsi probatur, placet, seu accepta est, & cuius ipse autor existit. Quod autem hæc Dei iustitia non sit essentialis Dei iustitia, sicut Osiander docet: Sed potius ea iustitia, qua Deus noster IESVS CHRISTVS *suo Patri obediens fuit vsque ad mortem, assumta humana natura, patet ex ea collatione, quæ est ad Romanos 5. his verbis: Sicut inobedientia vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Ergo iustitia quæ patefit per Euangelium, est obedientia Christi imputata credenti.*

Hæc explicatio firma & immota est. Deinde verbum Reuelandi significat hanc Dei iustitiam absconditam esse, donec reueletur hominibus per Euangelium. Si ergo reuelatur per Euangelij prædicationem, sequitur, quod omnino sit tecta, occulta & incognita, vbi vox Euangelij non sonat, qua de causa Euangelium dicitur mysterium absc̃ditum. Sequitur & hoc, quod hæc Dei iustitia nec sit philosophica nec legalis. Nam vtraque nota est sine Euangelio. SED *quomodo contingit homini hæc iustitia Dei, quæ reuelatur in Euangelio? Ex fide in fidem. Hoc est, ex fide perpetuo crescente, & subinde vires maiores acquirente. Hanc esse Hebraicæ phrasis veram*

enarrationem, PRIMVM *ex similibus locutionibus scripturæ manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremiæ. 9. De malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti sunt. 2. Corin. 3. Transformemur ex gloria in gloriam, hoc est, ex minori gloria in maiorem.* DEINDE *hanc interpretationẽ confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. pa. 225. in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam fidem facere, cum tamen vnam tantum statuat, quæ argumentum & perfectionem recipit. Non est ergo distinctio rei in repetitione vocis fidei per antanaclasin, vt Ambrosius vult, cui priori loco fides pro fide Dei, id est, promissione gratiæ, posteriori pro fide hominis accipitur. Sed est distinctio modi tantum vnius & eiusdem fidei. Hac loquendi forma singulari consilio vsus est Apostolus. Aduersarij ipsius Pseudoapostoli ex Iudæis conuersi, partim vrgebant iusticiam operum, partim fabricarunt iusticiam ex fide & operibus, seu ex fide in opera, vt ex fide inciperet iusticia, quæ postea absolueretur operibus, quasi opera essent fidei perfectio, quemadmodum etiam nugantur Papistæ. Contra hos Paulus dicit, iusticiam Dei reuelari ex fide in fidem, non ex fide in opera, quasi hæc iusticia initium sumeret à fide, & consummaretur operibus. Vult ergo Paulus, quod hæc fidei iusticia, sola fide absque operibus recipiatur & possideatur, quemadmodum ipse se interpretatur infra cap. 3. vbi hanc propositionem copiosius confirmandam repetit. Diligenter itaque obseruetur hæc sententia, quia continet summam Euangelij, quæ est prædicatio iusticiæ Dei, quæ fide apprehenditur. Deinde hic breuis aphorismus refutat omnes errores de iusticia, qua consistimus coram Deo, alio modo quærenda quam per solam fidem.* PORRO *quantum ad ordinem attinet sciẽdum est quod hæc sententia: Iusticia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobationis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistolæ, ad quam propositionem paulatim & velut per gradus, iuxta*

Rhetorum

Rhetorum præscriptũ, vt supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide viuet.

Ratio propositionis est. Vt autem hæc ratio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quæstiones, quarum VNA *est. Num iusticia sit ex fide.* ALTERA, *Num iusticia quæ est ex fide Dei, iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesin affirmatiuam concludit à coniugatis, hoc modo:*

Qui iustus est ex fide iustus est,
Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesin affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pacto:

Iustus ex fide viuet, Ergo
Iustus ex fide acceptus est Deo. Atque adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, vt quæ Deo probatur, illiq; accepta est. Consequentia manifesta est. Nam habere promissionem vitæ & Deo probari & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaquam promitteret vitam & benedictionem sibi displicentibus.

Hæc est rectissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Quærebatur enim, Num ex fide sit iusticiæ, Non, an qui iustus est viuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea, viuet in eis. Quod autem in dicto Prophetæ: Iustus ex fide viuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertineat, non solum ex eo patet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verumetiam ex eo conuincitur, quod verba Prophetæ contineant promissionem, in qua iustis ex fide promittitur liberatio, quæ vitæ nomine apud Prophetam designatur. In Prophetæ ergo dicto duo tribuuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & vita quæ ex fide manat. Est enim fides velut anima noui hominis, quæ vitæ actiones edit per nouum spiritum, qui est Christi.

Porro Prophetæ dictum non vnum tantum vsum habet. PRIMVM *enim confirmat, veluti hîc Paulus ostendit, quòd*

iusticia quæ Deo placet, sit ex fide. DEINDE, *confutat operum iusticiam, hoc est, quod iusticia non sit ex operibus, vt ad Galat. 3. vbi ita colligit Apostolus. Quod autem per Legem nullus iustificatur apud Deum manifestum est, quia iustus ex fide viuet, Lex autem non est ex fide, Sed qui fecerit ea homo viuet in eis, Hoc est, Lex non spectat fidem in iusticia, sed opera, Seu, Lex non pronunciat iustos qui crediderint, sed qui fecerint. Sunt itaque contrariæ viæ Lex & fides. Lex enim in nobis quærit quod nunquam in nobis inueniet, ideoque occidit. Fides offert quod nobis deest, vt nobis imputetur quod in solo Christo est. Ideóque hoc respectu fides iustificat & viuificat.* TERTIO, *Hoc dictum Propheticum consolatur pios, qui in hac vita sub cruce & ærumnis variis gemunt, & in hunc vsum dictatur Prophetæ ab ipso Deo. Hinc ad Hebræos 10. Tolerantia (inquit) opus habetis, vt voluntatem Dei faciendo feratis promissionem, adhuc enim tantillum, tantillum inquam & qui venturus est veniet neque tardabit, iustus autem ex fide victurus est. Atque ita vna γνώμη multis rebus seruit, quod est diligenter obseruandum.*

Reuelatur enim ira Dei de cœlo aduersus omnem impietatem & iniusticiam hominum, qui veritatem Dei in iniusticia detinent.

Ratio propositionis est à contrario sumta. Paulus enim duas vias ad consequendam iusticiam indicat, Legem & Fidem: quarum illam impossibilem, hanc vero expeditam & facilem docet. Proposuit iusticiam esse ex fide, id quod Prophetæ testimonio confirmauit. Nunc idem astruit hoc dilemmate: Omnis qui iustificatur, aut fide aut lege iustificatur, Sed nemo lege iustificatur, Proinde iusticia est ex fide. Minorem probat pronunciãs omnes homines & impios & iniustos esse. Certum est enim impios aduersus Deum, & iniustos contra homines non iustificari lege, sed potius condemnari à lege. Potest & hæc ratio hoc pacto colligi:

Nulli

Nulli impij & iniusti iustificari possunt nisi ex fide. (hoc est, Nulli impij & iniusti iustificari possunt propria iusticia, sed aliena, nempe Christi, quæ fide recipitur, eos iustificari oportet.)

Omnes homines in se sunt impij & iniusti.

Igitur, Nulli homines possunt propria iusticia iustificari.

Quare opus habent aliena, cuius credentes fiunt participes. Proinde nulla alia iusticia hominis potest esse plena & solida quàm fidei. Sola minor loco totius argumenti ponitur, quæ quia est κρινόμενον, fulcitur vtrinque à principio & à fine. A principio enim per signum, à fine per effectum confirmatur. SIGNVM *est: Deus irascitur omnibus hominibus non iustificatis fide. Ergo omnes homines fide destituti sunt impij & iniusti.* EFFECTVS *est, Omnes homines fide non iustificati detinent veritatem in iniusticia. Proinde omnes homines in se sunt impij & iniusti. Hactenus argumentum Apostoli explicauimus, iam vocabula & phrases videamus. Vt impietas violatio est primæ tabulæ: ita iniusticia (etsi postea vtrunque complectitur) secundæ tabulæ est transgressio.* REVELARI *iram Dei de cælo, est Deum testari pœnis quibus puniuntur homines, Omnes homines in se impios & iniustos esse. Cum enim iustum sit Dei iudicium, nemo profecto innocens est qui vlla diuinitus castigatur pœna. Proinde cum constat omnes homines morti & aliis calamitatibus obnoxios esse, certo certius conuincit hoc Dei iudicium, omnes homines esse peccatores & reos coram tribunali Dei, ideoque non posse suis viribus aut operibus iustificari. Ponitur hic vocabulum iræ pro vltione seu pœna, vsitata Hebræis metonymia.*

DETINERE *veritatem in iniusticia est, quicquid lucis in hominibus relictum est de pietate erga Deum, & iusticia erga homines, iniuste obruere per impietatem & iniusticiam, adeo vt nec Deo cultum præstent homines, nec*

hominibus quod ipsis debent, reddant.

Cæterum obseruandum est, quod quemadmodum præsens pericopa continet rationem à cõtrario sumtam, vt iam dictum est, ita ad ea quæ sequuntur relata, noua est propositio, videlicet confutationis præiudiciorum Pseudoapostolorum, qui iusticiam quæ est ex sola fide impugnarunt. Atque ita hic incipit QVARTA *pars huius capitis, qua vniuersus mundus reus peragitur coram Dei iudicio, idq; in eum finem, vt agnito peccato & iusta nostri damnatione iuxta vocem Euãgelij agamus pœnitentiam, & iustificemur aliena fide, nempe Christi, quæ omnibus credentibus imputatur.*

Iam ex præsenti loco aliquot colligamus hypotheses. PRIMVM *itaque hic probatur quod Deus non velit peccatum, Nam irascitur peccato. Nemo enim offenditur ea re quam probat, Huc illud Psalmi 5. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos, odisti omnes qui operantur iniquitatem.* DEINDE *hic docemur omnes calamitates, quibus obnoxium est genus humanum, esse testimonia iræ Dei ob peccatum.* PRÆTEREA *hîc docemur, omnes homines in se esse impios & iniustos, vt qui detinent, iniuste reprimunt & cohibent sponte veluti erumpentem veritatem Dei.* ADHÆC *impietatem & iniusticiam hominum, esse veritatis Dei repudiũ, quo scelere nullum maius cogitari potest.* POSTREMO, *reliquias legis naturæ quæ in homine remanẽt hîc dici veritatem, sicut infra διαϰαίωμα Dei, quod sane encomium legis naturæ maximum est. Huic veritati Dei cum impietas & iniusticia ab Apostolo opponuntur, facile est intelligere duas hic statui partes legis naturæ seu veritatis, videlicet pietatem erga Deum & iusticiam, qua & nobis & alijs reddimus quæ debemus. Hæ quinque hypotheses in hac breui pericopa continentur, ex quibus aliæ plurimæ tanquam ex primis quibusdam axiomatis extrui possunt, quas breuitatis causa omitto.*

Propterea

Propterea quod id, quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit, Siquidem inuisibilia ipsius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, conspiciuntur: æterna scilicet eius tum potentia, tum diuinitas, in hoc vt sint inexcusabiles. 19. 20.

Ætiologia est, Dixit iram Dei palam esse è cœlo aduersus impietatem & iniusticiam hominum, huius propositionis rationem attexit, videlicet quod homines detineãt veritatem Dei in iniusticia, huc Ætiologiam addit per occupationem, ne quis ignorantiam prætexere possit, & est sensus: Homines naturaliter habent noticiam Dei, Ergo cum Deum iuxta hanc noticiam non colunt, detinent veritatem Dei in iniusticia. Quare iniusti sunt, & merito iræ Dei subiacent. Hæc est sententia huius loci, quantum ad argumenti summam attinet. Verum si hanc ætiologiam retexis, plura in ea obseruanda occurrunt. PRIMVM *enim hîc exponitur quænam sit prima pars veritatis Dei, quam dixit homines detinere & cohibere per iniusticiam, nempe noticia tanta, quantam per naturam habere possunt.* DEINDE, *quod hanc de se noticiam ipse Deus hominibus patefecit, idq; per res creatas.* PRÆTEREA, *quod res creatæ nos introducant in cognitionem æternitatis potentiæ & diuinitatis opificis.* POSTREMO *additur finis patefactionis diuinæ, non essentialis, qui est Deum agnoscere conditorem, & agnitum colere, sed accidentalis, qui videlicet ex hominum culpa accidit, non ex natura rerum creatarum, videlicet vt homines sint inexcusabiles, vt qui nihil prætendere possunt in iudicio Dei, quin iure sint dãnabiles, qui Deum agnitum non coluerunt. Nam cum ex perpetuitate creaturarum conditor intelligitur æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione & rerum vsu optimus, merito damnantur, qui ei laudem æternitatis, omnipotentiæ, sapientiæ & bonitatis non*

tribuunt, & iuxta hæc debitum cultum non præstant. Plura de hac pericopa legant studiosi in Enchiridio in primo loco primæ classis.

21. Propterea quod cum Deum cognouerint, non ipsi tanquam Deo gloriam dederunt aut grati fuerunt.

Dixit Deum se patefecisse per res creatas, vt homines ipsum non colentes, sint inexcusabiles, iam cur sint inexcusabiles rationem reddit, argumento à necessario connexione causæ & effectus sumto: Homines Deum cognitum non glorificauerunt, nec ei debitam gratitudinem exhibuerunt. Igitur homines (gentes potissimum intelligit) sunt inexcusabiles. Nam à cognitione Dei non debet eius celebratio & gratitudo erga ipsum separari.

TANQVAM, *hoc loco, non est improprietatis nota, sed solidæ approbationis, vt Iohannis primo: Vidimus gloriam eius gloriam tanquam vnigeniti.*

22. Sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum, cum se profiterentur sapientes esse, stulti facti sunt.

Vnde prouenerit, quod Deum agnitum non tanquam Deum glorificauerint, & gratæ fuerint gentes exponit, ac si diceret: Gentes quidem principia vera de Deo & eius cultu habent. Verum cum ventum fuerit ad praxin, ibi à suis principijs aberrant, adeo vt & à vero Deo & ab eius vera colendi ratione per suas ratiocinationes abducantur. Nam cum dicit eos vanos esse factos per suas ratiocinationes, significat eos ratiocinando aberrasse. Huius rei causam facit tenebras cordis (id est mentis, seu τῆς διανοίας) desipientis, id est, minime ad comprehendendum id quod quærebatur apti, vnde & factum est, quod cum se sapientes profiterentur, eorum stulticia sit deprehensa. Hoc quam verum sit, docet superstitio omnium gentium, Socrates, Plato, Aristoteles, & alij sapientes, immo etiam

etiam maxime barbari testantur principia hæc, Quòd Deus sit, & quòd Deus sit colendus, & opifex rerum summe sapiens & summe bonus, tenuerunt. Sed postea suis stultis ratiocinationibus eò deuenerunt, vt animalia, astra & idola loco veri Dei superstitiosis & prodigiosis cultibus coluerint, omisso vero Deo. Nam ex communibus noticijs inter ratiocinandum deficientes in teterrimam idolomaniam prolapsi sunt. Istorum ergo lapsu & cæcitate admoniti, nihil tribuamus rationi extra verbum Dei in negocijs salutis, Sed potius cum Dauide dicamus: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Sit ergo nobis suspectum quicquid non habeat facem clari verbi Dei prætensam, præsertim cum negocia religionis aguntur.

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, simi- 23
litudine imaginis corruptibilis hominis & volucrum, quadrupedum & serpentum.

Vanitatem & stulticiam hominum ratiocinãtium de Deo & eius cultu describit, quæ est crassa illa & prodigiosa idolatria, in quam totus terrarum orbis prolapsus erat. Neque alia occasio inuentorum idolorum & imaginum fuit, quàm falsa opinio, quod homines putarint prostratos se coram idolis seu imaginibus verum Deum colere, neque tamen existimandum est, quod autores imaginum adeo crassi fuerint, quod ligna & lapides Deos existimarint, sed istis adminiculis se excitari dixerunt ad verum Deum colendum, atque ideo oraturi se coram illis prostrauerunt, quem ritum colendi Deum hic Spiritus sanctus damnat. vnde prudens & pius Christi discipulus facile intelligere poterit, quo in loco habendæ sint istæ Ethnicæ & Diabolicæ abominationes, quas in contumeliam Euangelij Christi quidam hodie tuentur, adeo vt earum causa persequantur ministros Euangelij.

Quapropter tradidit illos Deus in concupiscentias 24

etiam cordium eorum, & immundiciem, vt ignominia afficerent corpora sua inter se.

Pœna idololatriæ describitur, quæ est desertio, qua Deus deserit idololatras, & sinit vt ferantur in omnem turpitudinem, prout rapiuntur à turpibus affectibus.

Vocabulum TRADENDI, *permissionem significat & non efficacem impulsionem, id quod ipse textus conuincit. Nam Deus dicitur tradidisse gentes in concupiscentias cordium eorum. Proinde concupiscentiæ istæ quas dicit fuisse cordium eorum non sunt à Deo illis traditæ, sed cum antea in cordibus latuissent, Deus permisit vt isti pro cæco suo impetu ferantur in immundiciem, hoc est, vt impuri forent & immundi.*

Obseruetur itaque hic locus, quo docemur, quod Deus suam manum amoueat ab idololatris, quo facto, ruunt in omne genus turpitudinis.

Qui commutauerunt veritatem Dei mendacio, & coluerunt & venerati sunt creaturam potius quam creatorem, qui est laudandus in sæcula, Amen.

Amplificatio est sceleris idololatrarũ à comparatis sumta. Gentes mendacium, hoc est, cultum idolorum prætulerunt veritati, hoc est, luci naturali de Deo & eius cultu. Deinde creaturam prætulerunt creatori, illam colentes, hunc contemnentes, qui tamen solus laudandus existit.

Propterea tradidit eos Deus in affectus ignominiosos. Nam & fœminæ illorum mutauerunt naturalem vsum in eum qui est præter naturam. Similiter & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt per appetentiam sui alius in alium, masculi in masculos fœditatem perpetrantes, & præmium (quod oportuit) erroris sui, in sese recipientes.

Supra dixit, Deum tradidisse gentes in concupiscentiam cordium eorum in immundiciem, hic easdem concupiscentias definit

definit esse ignominiosos affectus, quibus se mutuo contaminauerunt homines ignominiosissimè.

Hic locus PRIMVM *docet, quòd homines deserti à Deo, plus quam bestiæ rationis expertes, impuras impuri Dæmonis suggestiones sequantur, Qui enim non ducuntur spiritu Dei, impuro Dæmonis spiritu eos agi necesse est. Hinc Chrysostomus: Cum Deus homines reliquerit, omnia sursum & deorsum feruntur.* DEINDE *analogia peccati & supplicij hîc obseruetur, Gentes spirituale adulterium commiserunt, & sua corpora ignominiosè idolis prostituerunt. Proinde iusto Dei iudicio permittuntur gentes in hanc fœditatem ruere, à qua vel bestiæ nonnullæ abhorrent, adeo vt supplicij qualitas sceleris turpitudini respondeat. Huc illud Sapientiæ 11. Per quæ peccat quis, per ea cruciatur. Monemur proinde nos timoris Dei, ne propriis cupiditatibus laxantes frena, permittamur in horrendissima scelera ruere. Vocabulum Tradendi accipitur vt supra, non pro efficaci impulsione, sed p permissione, id quod vel ipse textus, vt supra admonui, conuincit.*

Et quemadmodum non probauerunt Deum habere in cognitione, (ita) tradidit eos Deus in reprobam mentem, vt facerent quæ non decent.

Dixit gentes præmium quod oportuit erroris sui in se recepisse: Nunc id confirmat argumento à iusticia Dei sumto. Est q; sensus: Homines non probauerunt Deum habere in cognitione, hoc est, hominibus non placuit Deum agnoscere iuxta noticiam illis naturaliter insitam. Ergo iusta Dei permissione factum est, vt iudicium Dei naturale de colenda virtute & iusticia inter homines corruperint, adeo vt omnis iudicij quodammodo expertes esse videantur. Est enim mens ἀδόκιμος, quæ nihil recte probat, & quæ quod exploratum est, minime comprobat, sed peruerse scelera pro virtutibus amplectitur, adeo mens peruersa est, & conscientia contaminata. Quod hic sit sensus verborum Pauli ostendit fructus reprobæ

mentis, qui est, ea facere quæ non decent. Obseruetur hoc loco quod malarum concupiscentiarum origo sit mens ipsa, & non carnis substantia, quemadmodum quidem hæretici existimarunt. Postquam enim mens facta est reproba, omnia secum trahit. Hæc horrenda pœna contemtus Dei, nos timoris Dei admoneat, ne cum maxima parte mundi reprobæ tradamur menti, & efficiamur, vt Paulus loquitur, ἀπηλγηκότες, id est, dedolentes conscientia cauterio iniusta.

Oppleti omni iniusticia.

Effectum reprobæ mentis dixit facere quæ non conueniunt, seu vt Paulus habet, facere τὰ μὴ καθήκοντα, hoc est, quæ officio cuiusque aduersentur. Est enim καθῆκον officium quod cuique pro suæ personæ conditione conuenit. Huius officij violati genus facit iniusticiam, cui mox subiungit congeriem seu enumerationem specierum. Oppleti, inquit, omni iniusticia. Iniusticia, hoc loco, vt ex membris enumeratis patet, violatio est vtriusque tabulæ, qua sit, vt nec Deo nec nobis nec proximo reddamus τὰ καθήκοντα, hoc est, quæ debemus naturali iure. Ex antithesi colligitur, quod iusticia vniuersalis sit, qua Deo, nobisipsis & hominibus alijs ea, ad quæ natura obligamur, reddimus, hoc est, pietas erga Deum, sanctimonia vitæ seu puritas & caritas proximi, qua ei τὰ καθήκοντα reddimus.

Scortatione.

In enumeratione specierum iniusticiæ primo loco ponit eam speciem, qua homo sibijpsi iniustus est, non reddens corpori suo debitum honorem, sed illud fœde contaminans & exponens omni immundiciæ. Scortationis voce synecdochicôs omnem illicitam Venerem intelligit. Quanta sit huius vitij grauitas lege 1. Corinth. 6.

Prauitate.

Πονηρία Græcè, quæ proprie est studium malefaciendi, & magis ad actum refertur quàm ad habitum.

Auaricia.

Auaricia.

Latius patet vox πλεονεξία, *quàm Latinè auaricia. Nam præter auariciam complectitur fraudulentas & astutas artes, præcipuum in quauis re quærendi, siue in laboribus, siue in lucris, siue in honoribus, Vnde* πλεονεκτικοὶ *dicuntur qui hoc vitio laborant.*

Malicia.

Hæc, animi habitus est, virtuti contrarius.

Pleni inuidia, cæde, contentione, dolo.

Fructus hi sunt maliciæ animi, ex malicia oritur inuidia, hæc cædem parit & dolum, qui est contentionis origo.

Peruersitate.

Κακοήθεια *græcè est vitium multis innatũ, quo fit vt omnia in deteriorem partem accipiant, hoc est studium calumniandi & deprauandi rectè facta, & opponitur candori.*

Susurrones.

Hi sunt qui clanculum aliorum vitam rodunt, & semina discordiarum inter homines spargunt.

Obtrectatores.

Verbo græco significantur omnes, qui maledicendi laborant morbo, & linguam effrenem in absentes stringunt.

Dei osores.

Hoc est: Palam in Deum blasphemi, qualis Senacherib fuit, & multi omnibus temporibus.

Contumelioſi.

Græcè ὑβρισταὶ, *qui alijs violenter iniuriam inferunt.*

Superbi, glorioſi.

Hæ duæ voces apud Græcos ita distinguuntur, vt ὑπερήφανος *sit, qui de donis suis quæ habet gloriatur, & propter ea vult alijs videri superior & melior.* ἀλάζων *vero, qui falsò gloriatur & iactat se ea habere, quæ non habet, qualis Thraso Terentianus fuit.*

Inuentores malorum.

Hoc est, astuti ad inuenienda noua aucupia, quales sunt adulatores principũ, qui immodicas expilationes excogitant, & noua grauamina publicæ vtilitatis prætextu subditis imponũt

Parentibus immorigeri.

Hoc est, superioribus nec debitam reuerentiam nec gratitudinem referentes, sed potius aduersus eos contumaces.

Intelligentiæ expertes.

Hoc est, insipientes vel minime ad comprehendẽdum apti, vt supra ἀσύνετος καρδία dicitur cor imprudenter ratiocinans seu minime aptum ad comprehendendum aliquid.

Fœdifragi.

Etsi συνθήκη generaliter pro quolibet pacto accipitur, propriſſime tamen est pactum quo lites componuntur, & offensi in gratiam redeunt, vnde ἀσύνθετοι dicuntur, qui pacta violant, & furiose vlciscendi libidine inflammantur.

Caritatis expertes.

Hoc est, qui vacui naturalibus storgis, quibus se mutuo complecti maritus & vxor, parentes & liberi atque amici deberent, instar bestiarum se inuicem petunt.

Implacabiles.

Hoc est, qui nec legibus nec pactis, sed affectibus se regi permittunt.

Immisericordes.

Hoc est, qui non solum in afflictos nulla tanguntur misericordia, verumetiam sunt in illos crudeles, afflictis addentes afflictionem.

Qui cum ius Dei nouerint, (nempe, quod qui talia faciunt, digni sunt morte) non solum ea faciunt, verumetiam assentiuntur ijs qui talia faciunt.

Exag-

Exaggeratio est grauissima flagitiorum, quorum Paulus gentes reas peragit, quæ hoc syllogismo concluditur. Qui norunt ius Dei, & non solum ipsi contra faciunt, sed etiam contra facientibus assentiuntur, vere sunt iniusti, iure damnabiles, & morte digni.

Gentes norunt ius Dei, & non solum ipsæ contra faciunt, verumetiam contra facientibus assentiuntur.

Proinde, Gentes verè impiæ sunt iure damnabiles & morte dignæ. Quid autem hic assentiri significet, ex Græco petendum est. Dicuntur autem συνευδοκοῦντες, *qui apud se & in suo animo comprobant, quo afficiuntur & veluti titulantur. Significat ergo Paulus gentes, quæ non externam illam turpitudinem perpetrarunt de qua locutus est, ijsdem tamen inclinationibus fuisse obnoxias. Quapropter merito coram tribunali Dei reas esse eorundem flagitiorum.*

Ex hac pericopa tria colligamus. PRIMVM, *noticiam naturalem de honestis actionibus & contrarijs insitam esse hominibus diuinitus, quod significat Paulus dum legem naturæ seu ius gentium* δικαίωμα τοῦ θεοῦ *appellat.*

SECVNDVM, *iudicium conscientiæ approbantis honeste facta & damnantis contraria, esse iudicium diuinum.*

TERTIVM, *Hominum horrendam deprauationem, qua non solum ruunt in ea, quæ norunt à Deo prohibita esse, verumetiam exemplo delectantur peccantium, esse maximam & præcipuam caussam ac veluti pabulum grassantium scelerum.*

Caput II.
Summa capitis secundi.

VT reos peragit Apostolus eos qui alios iudicant & reprehendunt, ita iudicium Dei, quod Deus ipse absque personarum acceptione exercet, in omnes iustum esse declarat. & sicuti gentes frustra confugêre ad ignorantiæ prætex-

tum, Ita Iudæos vtut magnificè de lege & circumcisione gloriantur, reos esse firmis conuincit demonstrationibus.

Ordo & partes capitis secundi.

QVATVOR *sunt huius capitis partes eundem scopum spectantes, nimirum, quod totum genus humanum reum sit coram Deo. Harum* PRIMA *est, illatio ex principio in fine primi posito, videlicet quod noscentes ius Dei, & nihilominus contra facientes sint inexcusabiles, horum cum sit duplex genus,* ALII *enim aperte legem violant flagitiosa vita,* ALII *foris quidem specioſi sunt & reprehendunt alios, cum tamen illorum affectus sunt impuri. Contra primum genus egit in fine primi capitis, aduersus alterum in principio huius secundi acturus.*

SECVNDA *pars continet argumentum à iusto Dei iudicio sumtum, qui reddit vnicuique iuxta opera sua.*

TERTIA *pars deprimit Iudæorum supercilium, qui etsi legis erant transgressores, de lege tamen non parum gloriabantur.*

QVARTA προλῆψιν *habet, qua gloriationem de circumcisione amouet, ostendens non externum Iudæum, sed internum laudem habere apud Deum.*

Exegesis secundi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Quapropter inexcusabilis es ô homo quisquis es qui iudicas.

Dixit duo genera hominum ex vno principio damnari. Principium hoc est: Noscentes ius Dei nihilominus contra facientes sunt inexcusabiles. PRIMVM *genus hominum eorum est, qui non solum manifestis flagitijs se polluunt, verum etiam*

etiam assentiuntur peccantibus. ALTERVM *genus est eorum, qui externe iusti apparent, & flagitiosos damnant, cum tamen mentem sceleratam gerunt. Ex principio itaque proposito aduersus hoc secundum genus sic colligit: Qui nouit ius Dei, & nihilominus contra facit, est inexcusabilis. Tu homo quisquis iudicas, id est, reprehendis & damnas alios tanquam legis diuinæ præuaricatores, nosti ius Dei & contra facis. Proinde es inexcusabilis quisquis alios iudicas. Obseruetur hoc loco quod non solum rei sint coram Deo qui flagitijs externis polluti sunt, verumetiam hypocritæ, qui externam simulant sanctitatem, cum interim fide, qua sola corda purificantur, vacui sint.*

Nam hoc ipso quod iudicas alterum, teipsum condemnas, eadem enim facis quæ iudicas.

Propositionem quam intulit ex principio posito, nouis rationibus confirmat, & sumitur prima ratio à causſa ad effectum, quæ hoc pacto colligitur:

Qui iudicando alium, seipsum condemnat, est inexcusabilis, Tu quisquis alios iudicas, iudicando alios teipsum condemnas. Igitur quisquis iudicas es inexcusabilis. Minor confirmatur, Quia eadem ipse facis qui alios iudicas. Iam autem cum nemo non videt eum qui damnat in alijs quod ipse perpetrat, seipsum condemnare: Sequitur quod hypocritæ, quorum mens & conscientia polluta est, seipsos condemnant, sententiam damnationis ferentes aduersus eos, qui externis sceleribus sunt pollluti. Hæc cum ad conscientias hominum pertinent, coram tribunali Dei, non tollunt iudicia ciuilia, in quibus condemnantur flagitiosi & legum ciuilium transgressores.

Nouimus vero quod iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. b. 2

Quia probatio minoris proximæ rationis (quæ est, eadem

enim facis qui iudicas) poterat ab hypocritis negari, cum eorum vita externa sit irreprehensibilis, prouocat Apostolus ab externa larua ad iudicium Dei, quod sane cum verum sit & iustum, non potest fallere. Hinc ergo in hunc modum colligit:

Iudicium Dei tantum exercetur in reos. Est enim iustus iudex. Iudicium Dei exercetur in hypocritas. Igitur hypocritæ sunt rei, id est, ea faciunt motibus cordis quæ damnant in alijs. Maior cum asseueratione ponitur tanquam ab omnibus confessa. Nam si illa vera non esset, sequeretur maxima absurditas, videlicet quod Deus esset iniquus & iniustus iudex.

Putas autem ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis eadem, quod tu effugies iudiciũ Dei?

Procatalepsis est. Nam cum hypocritæ ex proximo argumento poterant contra Paulum excipere hoc modo: Tu Paule dicis iudicium Dei exerceri in eos qui talia agunt, at in nos nõ exercetur iudicium Dei, Quare vel tuo proprio testimonio rei non sumus. Paulus anticipans hanc obiectionem, asserit iudicium Dei manere ratum, etiamsi ad tempus differatur. Hic proinde locus nos admoncat timoris Dei, ne propter dilatas pœnas accersamus nobis maiorem cõdemnationem. Hic locum habet illud Valerij Maximi: Lento quidem gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, sed tarditatem grauitate supplicij compensat.

An diuitias benignitatis illius ac tolerantiæ lenitatisque contemnis, ignorans quod benignitas Dei te ad pœnitentiam inuitat?

Translatio caussæ est, ac si diceret: Tu putas ô hypocrita, quod tua innocentia caussa sit, quod aduersus te Deus suum iudicium non exerceat, sed erras. Nam benignitas Dei inuitantis te ad pœnitentiam differt iudicium, vt tibi pœnitentiæ locum relinquat.

Obseruandus

Obseruandus hic locus imprimis est, quod dilatio pœnæ sit inuitatio ad pœnitentiã, quæ habet caussam benignitatem Dei erga homines.

Sed iuxta duriciem tuam & cor pœnitere nescium thesaurizas tibijpsi iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. 5.

Ne quis lenitate Dei abutatur ad peccandum, addit comminationem de futuris pœnis, nisi anteuertantur pœnitentia. Obserua hoc loco ex dilatione pœnitentiæ cor obdurescere, vt tandem cor nesciat pœnitere, vnde cumulantur peccata tanquam thesaurus pessimus, quo veluti comparantur æternæ pœnæ. Imitemur itaque exemplum diui Hieronymi, qui hac cogitatione se in timore Dei continebat. Siue, inquit, comedam siue bibam, siue aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui & venite ad iudicium. Obseruetur & hoc, quod duratio cordis non à Deo sit, sed ab homine ipso, quæ crescit peccandi consuetudine: Auferam (inquit Dominus) cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.

Qui reddet vnicuique secundum opera ipsius. 6.

Quia Apostolus prouocauit ad iudiciũ Dei, exponit qualisnam feretur sententia, quando sistemur coram iusti iudicis tribunali, tunc, inquit, iustissimus iudex absque personarum acceptione reddet vnicuiq; secundum opera ipsius. Pontificy hunc locum torquent aduersus gratuitam fidei iustificationem, hoc modo: Paulus dicit: Deus in extremo iudicio reddet vnicuique iuxta opera sua, Igitur, Operibus iustificamur. Sed falluntur, facientes ex non caussa caussam. Existimant enim Paulum hoc loco opera, caussas ac merita seu formale, vt ipsi loquuntur, iustificationis statuere. Verum illi facile refutantur, PRIMVM *enim ista Sophistarum interpretatio pugnat cum præsentis loci scopo & peristasi. Tota enim hæc disputatio suscepta est, vt conuincat omnes homines reos*

esse peccati, quo iusticiam, quæ est ex fide, sciamus vnicam esse, qua consistere coram Deo possimus. DEINDE *vim vocabulorum quibus Paulus vtitur, non recte considerant. Paulus enim dicit* ἀποδώσει, *non* ἀντιδώσει. *Vt autem* ἀποδοῦναι *significat abunde reddere.* ἀπὸ *enim in compositione sæpe epitasin significationis eius vocis, cui additur, significat: ita* ἀντιδοῦναι *significat condignam mercedem operibus reddere.* DEINDE *secundum opera non significat pro dignitate operum vel iuxta operum merita, sed iuxta qualitatem operum, quæ si bona sunt testantur de fide, sin mala diffidentiæ & impœnitentis cordis sunt iudicia. Quare cum Deus dicitur redditurus esse cuique secundum opera, significatur, quod Deus redditurus sit iuxta opera, quatenus sunt testimonia vel fidei vel diffidentiæ, non quatenus sunt vel merita vel caussa vel formale iustificationis. Præterea iusticiarij vel hoc dilemmate refutari possunt. Propositio, Homines iustificantur operibus, vel de non regeneratis, vel de regeneratis intelligenda est. De non regeneratis scriptum est, Quod ira Dei de cœlo aduersus eos reueletur. Item, Qui non credit in filium, manet ira Dei super eum. Item, Impossibile est placere Deo sine fide. De regeneratis autem hoc constat, quod ipsis vita æterna contingat ex solo dono Dei, Ita enim Paulus ait: Donum Dei vita æterna per* IESVM CHRISTVM. *Idem testatur legem fidei excludere gloriationem, & pronunciat de Abrahamo (cuius exemplo omnes alij iustificantur) quod non habeat de quo glorietur coram Deo. Firmum itaque hoc principium teneamus, quod solus Christus nostra sit iusticia coram Deo, cuius spiritu donati sanctificamur, quæ sanctificatio cum inuocatio vitæ sit, testimonium erit fidei nostræ in extremo die, iuxta quod testimonium sententiam feret iustus iudex.*

Iis quidem qui perseuerãtes in benefaciendo gloriam & honorem & immortalitatẽ quærunt, vita.

Con-

Contentiosis vero & inobedientibus quidem veritati, obediẽtibus vero iniusticiæ, indignatio & ira. 8.

Distributio est generis propositi. Dixit Deum redditurum esse vnicuique iuxta sua facta, nunc duobus generibus hominum, hoc est, bonis & malis sententiam generalem accommodat. Bonis, inquit, reddet Dominus vitam æternam, malis indignatio & ira (quibus supplicia æterna significãtur) reddetur. In vtroque membro operum caussas ponit, in bonis studium quærendi gloriam & honorem & immortalitatem: quæ quia quæri nequeunt sine fide in Christum, aperte significat Apostolus, se loqui de operibus quæ fidei fructus sunt & testimonia. In malis ponit contentionem, quæ facit vt perpetuo hæsitent & veritati se opponant, & iniusticiæ, hoc est, sensui carnis se accommodent. Atque ita aperte caussas malorum operum contentionem & diffidentiam facit.

Hinc rursus manifestum est, quod Deus iudicaturus sit secundum opera, quatenus sunt vel fidei vel diffidentiæ testimonia. hinc, vt ait Chrysostomus, discas, quod lapsus sit προαιρέσεως nulla necessitatis culpa.

Afflictio & anxietas aduersus omnem animã perpetrantis malum cum Iudæi inprimis tum & Græci. Gloria vero & honor & pax omni operanti bonum, tum Iudæo inprimis tum & Græco. 9. 10.

Repetitio distributionis per exaggerationem, ac si dicat, Quæ dico de retributione bonorum & malorum operum, ad omnes homines ita pertinere pronuncio, vt ne vnum quidẽ excipi velim de toto humano genere, quin huic Dei iustissimo subiiciatur iudicio. Hæc eò pertinent, vt seriò cogitemus de æqualitate, quã seruabit iustissimus index, deq; futuro iudicio, quod nemo euadere poterit. Deinde, vt agamus peccatorum pœnitentiam, & pœnitentia dignos fructus edamus, secundum quos pronunciabit iustus iudex: nisi malimus cum hostibus Christi æternum perire. Hic rursus reuocemus in memoriam

principium illud, quod vita æterna sit donum Dei per IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum. Præterea teneatur hæc regula: Quod Deus det præmia non propter dignitatem operum ex debito, sed propter suam paternam promissionem ex gratia, neque enim vlla proportio esse potest bonorum operum & vitæ æternæ. Quare falluntur qui hoc Pauli dictum torquent contra gratuitam iustificationem & salutem. Falluntur & illi, qui fidem iactant sine vera resipiscentia, quæ est mutatio prioris vitæ & meditatio nouæ per mortificationem & viuificationem.*

Non enim est personarum acceptio apud Deum.

Ratio iusticiæ diuinæ in iudicando, sumta ab officio iusti iudicis, apud quem non est προσωπολημψία, est autem προσωπολημψία talis personarum respectus, quo iudex magis vni quàm alteri fauet, non ob causſæ, sed personæ discrimen. Hæc enim duo offeruntur iudici, persona & causſa. Iustus iudex personam non respiciens, causſam examinat, & iuxta eius qualitatem iudicat de homine. Contra, iniustus iudex causſam non respiciens, personam intuetur, & prout erga eam affectus est, de homine iudicat. Argumentum Apostoli hac forma concludi potest: Omnis iudex qui nõ est personarum acceptor, reddit vnicuiq; secundum facta sua. Deus iudex non est personarum acceptor. Ergo Deus reddit vnicuiq; secundũ facta sua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege etiam peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Quod apud Deum non sit acceptio personarum probat ab euẽtu iudicij, in quo Deus reddet omnibus peccatoribus iuxta sua facta, interitum & damnationem. Hoc est, Deus sine discrimine puniet omnes peccatores, siue sunt gentes, quæ scriptam legem non habent, siue sunt Iudæi, qui legem à Deo acceperunt. Proinde apud Deum non est acceptio personarum.

Non

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed fa- 13
ctores legis iustificabuntur.

Ætiologia est posterioris partis distributionis à remotione non causæ, & assignatione veræ causæ iusticiæ, iuxta quam iustus iudex feret sententiam. Audire, inquit, legem, non est iusticia, sed præstare factis legem, est iusticia. Quare nō qui audiunt legem, sed qui legem præstant, iustificantur. Hunc Pauli locum Papistæ torquent, & eius præsidio euertere conantur gratuitam iustificationem, quam prædicat Euangelium. Horum opinionē PRIMVM *refutat loci præsentis peristasis. Nam cum Paulus in hac longa contentione hunc vnicum scopum habeat, vt ostendat neminem operibus iustificari posse, perperam faciunt qui verba Pauli in alienam torquent sententiam, ex diametro pugnantem cum mente Pauli & disputationis serie.* DEINDE *deberent Papistæ animaduertere, quod Paulus hîc non quenquam facere legem pronunciet, sed sub conditione loquatur implicita. Verissimum quidem est factores legis iustificari, si tales vlli inueniuntur. Scriptum est enim: Qui fecerit ea homo viuet in eis. Quod autem sub tali conditione loquatur Apostolus, conuincitur etiam ex conclusione huius contentionis, quæ conclusio est in tertio capite his verbis: Ex operibus ergo legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Præterea tenendum est discrimen duplicis iustificationis, quod Paulus in quarto huius epistolæ tradidit. Est enim* QVÆDAM *iustificatio debita, vt quæ sequitur obedientiam legis vt debitum,* QVÆDAM *est gratuita, vt quæ ex gratia imputatur credenti. Iam quoniam illam quæ ex debito est, de qua hoc loco disserit Apostolus, nemo mortalium habet: Euangelium proponit iustificationem gratuitam, de qua in fine terty capitis, & in quarto & in quinto agitur. Nos igitur iuxta Pauli mentem sic ratiocinemur ex præsenti loco.*

Soli factores legis iustificantur coram Deo ex debito.

Sed nulli sunt factores legis, Igitur,
Nulli ex debito iustificari possunt.

Est proinde opus alia iustificatione, nempe gratuita, quæ fide accipitur. Ad hoc enim argumentum tota præsens disputatio pertinet.

Cæterum quia cum gentes tum Iudæi habebant, quod contra obycerent, Paulus prudenter cogitans, anteuertit vtrorũque obiectiones, easque diluit. Ac primum quod gentes nihil habeant quod iure prætendant, ostendit hisce verbis:

> Nam cum gentes quæ legem non habent, naturæ quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes, sibijpsis sunt lex.

Anteuertit obiectionem gentium, quæ ex eo excusationem petere poterant, quod vt Iudæi non haberent legem sibi diuinitus impositam. Verum harum excusationem tribus refellit argumentis, quorum PRIMVM *ab effectibus,* MEDIVM *à signo,* POSTREMVM *à conscientiæ iudicio sumtum est.* PRIMVM *huiusmodi est: Gentes quæ legis sunt, natura (hoc est, naturali instinctu & intelligentia) faciũt. Ergo gentes legem habent, etsi non scriptam, impressam tamen mentibus diuinitus. Quare ipsis vice legis naturalis intelligentia esse debet. Sed quid est, quod dicit gentes legem non habentes quæ legis sunt facere? Apostolus hic non loquitur de plena obedientia erga legem, sed tantum de operibus quibusdam externis, quæ in oculos hominum incurrunt, & tantum ad externam disciplinam pertinent, quæ aliunde proficiscinon potuerunt, quàm à naturali legis intelligentia.*

> Vt qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis.

SECVNDVM *argumentum quod dixi à signo sumtum. Gentes manifeste ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus suis. Igitur frustra prætendunt ignorantiam. Sed quod nã*

est

est opus istud legis, & qualisnam illa operis ostensio? Opus legis est agnitum Deum colere, & iusticiam inter homines non violare. Hoc legis opus in suis cordibus scriptum ostendunt gentes, quando religiones instituunt, & quando puniunt iniusticiã, quæ sanè facta euidenter indicãt, hominibus naturaliter impressam noticiam quandã esse, de Deo colendo, & naturalẽ quendam affectum de iusticia inter homines seruanda.

Simul attestante illorũ conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus.

TERTIVM *argumentum à iudicio conscientiæ cuiusque petitum: quod sane iudicium cum Dei sit, infallibile est & immotum. Conscientia in gentibus vt facta iuxta legem approbat: ita contra legem perpetrata accusat. Igitur gentes noticiam legis naturaliter sibi impressam habent. Hic obseruemus* PRIMVM, *quod conscientia cuiusque præbeat testimonium legi diuinæ mentibus hominum diuinitus impressæ.* DEINDE, *quænam sit vera ratio conscientiæ indicatur. Definitur enim hic conscientia, quod sit cogitatio seu iudicium mentis damnans aut excusans nos. Conscientia enim est motus cordis cum scientia facti naturaliter coniunctus. Ab hac copula, videlicet motus cordis & scientiæ facti, conscientiæ nomen factum est. Verum quia vt facta sunt duplicia, bona videlicet ac mala, seu congruentia cum lege & pugnantia cum lege: ita motus cordis sunt duplices, nempe lætitia quæ comitatur recte facta, & tristitia quæ ex male factis nascitur: fit vt alia dicatur conscientia bona, alia mala. Vt bona quidem sit iucundus motus cordis coniunctus cum scientia recti facti, mala vero sit motus cordis crucians seu tristis, cum scientia praui facti coniunctus.*

In die quando iudicabit Dominus occulta hominum (secundum Euangelium meum) per Iesum Christum. 16

Dixit fore, vt qui lege peccarũt, per legem damnentur, iam

circumstantiam temporis addit propter hypocritas, qui secure viuentes contemnunt iudicium, & occultam cordis impuritatem tegunt hypocrisi: quæ impuritas patefiet omnium creaturarum conspectui, quando Dominus iudex mortuorum & viuorum ad iudicandum venerit. Cum autem dicit: Secundum Euangelium meum, significat partem Euangelicæ prædicationis esse, sicuti & symbolum nostrum testatur, prædicare Christum esse iudicem viuorum & mortuorum. Suum hoc Euangelium vocat Apostolus, non quod eius autor sit, sed quod sit præco & Apostolus ad prædicandum Euangelium diuinitus vocatus.

Ecce tu cognominaris Iudæus.

Dilutio seu refutatio secundi præiudicij est, quod caussæ suæ aduersari animaduertit Apostolus. Ingreditur autem huius præiudicij refutationem concessionis schemate, enumerans ea quibus maximè confidebant Iudæi. Deinde ostendit aperte eos nihilo meliores esse factos. Summa autem huc redit: Iudæi vtut de lege gloriantur, non tamen sunt iusti lege. Sed sunt & isti peccatores ac rei, non minus quàm gentes. Particula (ECCE) *Iudæos placide indormientes legi, excitat, vt apertum & proximum periculum cernant.*

Cognominaris Iudæus.

Hoc est, Ex eo superbis quod sis in populo Dei peculiari, & veluti domesticus Dei: quod sane magnum esse non inficior, modo te tali familia dignum præstiteris. Obserua quod non titulus, sed fides pium ab impio discernat.

Et acquiescis in lege.

Hoc est, Delectaris in eo, quod Deus tibi legem dederit, idq; in contemtum gentium facis, Deuteron. 4. dicitur: Quæ est gens cui sunt leges, vt est gens ista. Et Psal. 147. Annunciauit verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israel, non fecit taliter omni nationi.

Et

Et gloriaris in Deo.

Hoc est, Deum tuum esse prædicas, idq; vanæ ostentationis causa, sine viua in ipsum fiducia.

Et nosti eius voluntatem.

Quæ scilicet in lege ipsius cernitur.

Et probas eximia, institutus ex lege.

Hoc est, lege Dei edoctus iudicium habes de discrimine eorum quæ excellunt, & quæ minus excellunt. Hic enim probandi verum non ad approbationem, sed tantum ad iudicium refertur. Nam duplex est vsus verbi δοκιμάζειν. Aliàs enim significat explorare rem aliquam, aliàs rem exploratam approbare, illud iudicij, hoc proæreseos est. Vox κατηχούμενος satis nota est, & dicitur à κατηχεῖν, quod est voce doctrinam aliquam tradere.

Confidisque te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem informationem cognitionis & veritatis in lege.

Exaggerat ea quæ dixerat, vt magis supercilium Iudæorum deprimat, eandem sententiam alijs atque alijs figuris repetens. Per formam seu informationem, intelligit rationem methodicam instruendi alios in cognitione legis, quam & Timotheo suo commendat Apostolus. Nam in docendo qui certam rationem non tenet, non tam docere quàm dedocere censendus est.

Qui igitur doces alium, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium committis? Qui in lege gloriaris, per transgressionem Deum inhonoras?

Retorquet in Iudæos illud ipsum, de quo maxime gloriari solebant, hoc argumento?

Quicunque legem habent, eámmque docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, iniusti sunt, & frustra legem prætendunt.

Iudæi legem habent, eamq; docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, Igitur,

Iudæi sunt iniusti & frustra legem prætendunt.

Sola minor ponitur, idq; interrogatiuè, vt acrior sit oratio, & magis hypocritas pungat. Minori subijcit probationem duplicem. PRIMVM *asserit eos violare secundam tabulam furto & adulterio.* DEINDE *primam sacrilegio & contumelia, qua læditur honor & gloria Dei. Cum Iudæos reos peragit furti, adulterij, sacrilegij ac contumeliæ, non externa respicit facta præcipue, sed magis internam cordis impuritatem, vnde externa facta vt effectus impuri cordis proueniunt.*

Nam nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes, sicuti scriptum est.

Quod in extremo loco in probatione minoris posuit, non recipiebatur à Iudæis. Igitur adiungit confirmationem ex capite 52. Esaiæ, & 36. Ezechielis. Esaias enim ait: Iugiter toto die nomen meum blasphematur. Et Ezechiel: Nomen meum sanctũ polluistis in gentibus ad quas intrastis. Quid autem sit blasphemare nomen Dei, ex antitheſi sic colligе. Sanctificat nomen Dei qui pie de Deo loquitur & sentit, qui vero cultu Deum colit, qui sanctimonia vitæ alios ad pietatem inuitat. Proinde is dicitur blasphemare nomen Dei, qui vel impie de Deo loquitur & sentit, vel superstitiosis cultibus Deum colit, vel vitæ impuritate alios à confessione auocat. Vocabulum blasphemiæ Græcum est, & dicitur à βλάπτω *noceo, & φήμη fama. Est ergo blasphemia omne id, quo nomen & fama Dei læditur inter homines, cuius tria genera posuit, vide-*

videlicet, Erroneam doctrinam, Superstitiosum cultum, & Impuram vitam. Obseruetur hoc loco diligentissime, quòd spiritus DEI *in Paulo pronunciet blasphemiam & contumeliam* DEI *esse, si quis sibi locum vendicat in populo & familia* DEI *sancta, qui scelestam degit vitam.*

Nam circumcisio quidem prodest, si legem seruaueris, Quod si transgressor legis fueris, circumcisio tua in præputium versa est. 25

Anticipat obiectionem Iudæorum, qui meritis nitebantur externorum cultuum, & præcipuè circumcisionis. Nam aduersus exæquationem Iudæorum & gentium ita ratiocinabantur Iudæi: Si nihil est discriminis inter Iudæum circumcisum, & gentilem incircumcisum, inutiliter profecto videtur à Domino Iudaico populo circumcisio commendata. Quod sane cum absurdum sit, non est affirmanda Iudæorum & gentium exæquatio. Paulus respondit primum per concessionem, cui mox subiungit correctionem. Circumcisio, inquiens, prodest quidem, si legem seruaris. Hæc concessio est. Sequitur correctio. Quod si transgressor fueris legis, circumcisio tua pro præputio reputabitur.

Cæterum hîc duæ quæstiones excutiendæ sunt, VNA, *cur dicat Paulus circumcisionem vtilem esse, cum aliâs manifestè contradicat.* ALTERA, *cur requirat obseruationem legis, vt circumcisio prosit, cum constet, legi neminem posse satisfacere. Ad* PRIOREM *quæstionem ita respondendum est: Circumcisio suo tempore profuit, non vt cultus per se, sed vt testimonium & signaculum externum fauoris Dei, symbolum vitæ & tessera quædam professionis. Loquitur igitur Paulus de circumcisionis natura, qualis erat antequam est per Christi mortem abolita. Ad* POSTERIOREM *quæstionem dico, quod lex circumcisionis sit peculiaris, quæ circumcisis data fuit, de qua hîc loquitur Paulus. Hæc*

requirebat fidem promissionis, videlicet quod Deus in semine Abrahæ, hoc est, in Christo velit benedicere eis, qui in semen Abrahæ fiduciam collocant. Requirebat præterea ex fide obedientiam, quæ tametsi perfecta non erat, placuit tamen propter fidem in promissum Abrahæ semen. Hæc interpretatio sumta est ex 17. & 22. cap. Genes.

Hinc vniuersalem doctrinam petamus de Sacramentis nostris, de quibus frustra gloriantur qui legem eorum non seruant. Baptismus quidem prodest, prodest & sacra Cœna, Sed si legem baptismi, si legem Cœnæ seruaueris, hoc est, Si credideris in Christum, si pœnitentiam seriam egeris, si Deo ex fide obedientiam præstiteris.

At si transgressor fueris legis Baptismi, si violaueris legem Cœnæ, vt baptismus tuus sit tibi immundicia, ita cœna tua profana tibi redditur. Ruit igitur opinio eorum, qui vsu Sacramentorum se iustificari putant, & meliores esse alijs, nisi viua in Christum fiducia accedat.

> Ergo si præputium iusticias legis custodiat, nonne præputium ipsius pro circuncisione reputabitur? & iudicabit quod est ex natura præputium, si legem seruauerit, te qui per literam & circumcisionem transgressor es legis.

Ex ratione posita infert exæquationem Iudæorum & gentium, & prærogatiuam externi signi tollit. Quia autem phrasis Hebraica paulò est obscurior, hanc pericopam periphrasticôs reddam, hoc modo: Si gentilis legem circumcisionis, quæ est promissioni gratuitæ credere, & ex fide Deo obedire, fecerit, censebitur in populo Dei circumcisus, & damnabit suo honesto exemplo ac vitæ innocentia Iudæum, qui de externa legis ceremonia gloriatur, sine viua fide & obedientia erga Deum. Hic sensus est huius pericopæ. Nunc vocabula quædam explicemus. Antanaclasis est in voce Præputij, ter repetita. Nam extremis locis metonymicôs pro subiecto sumitur,

hoc

hoc est, pro homine habēte præputium, medio loco proprie accipitur, & carnis opponitur circumcisioni. Deinde cum dicit, per literam & circumcisionem, hendiadis est, vocat enim literam & circumcisionem literalem, & externam circumcisionem, sine vera hominis conuersione.

Non enim qui est in aperto Iudæus, is Iudæus est, 28
nec quæ in aperto est circumcisio in carne, ea est
circumcisio, sed qui est in occulto Iudæus, & cir- 29.
cumcisio cordis in spiritu non litera, cuius laus
non ex hominibus est, sed ex Deo.

Ratio exæquationis Iudæorum & gentium à differentia veri & falsi, seu externi & occulti Iudæi, similiter à differentia carnalis seu literalis & spiritualis circumcisionis, quæ & cordis dicitur. Sensus autem huius loci est: Qui tantum professione externa & nuncupatione est Iudæus, non coram Dei iudicio censetur Iudæus, sed is solus quacunq; tandem de stirpe fuerit, qui & fidem promissionis habet, & Deum ex fide vera obedientia colit. Eadem est ratio literalis & spiritualis circumcisionis. Literalis, quæ & carnis dicitur, est ea solummodo quæ fit in corpore, Spiritualis vero, quæ & cordis dicitur, est quæ in fide purificante corda & amputante veterem hominem consistit. Non est igitur verus Iudæus qui est litera tantum Iudæus, non est circumcisio vera, quæ est litera tantum circumcisio. Sed vt verus Iudæus est qui est spiritu Iudæus: ita vera circumcisio est quæ spiritu fit. Vt litera hoc loco significat, quicquid foris apparet sine vera animi pietate: ita spiritus significat motum Spiritus sancti in corde, & puram religionem, quæ est fides cum vero Dei timore coniuncta. Quod autem dicitur: Cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est, opponitur peruerso Iudæorum iudicio, qui externa circumcisione tumebant, cum interim de vera cordis circumcisione nihil erant soliciti. Quæ hic à Paulo de Iudæo & circumcisione disputantur, rectissime multis hodie accommoduri

possunt, qui de Sacramentis ac Christiano titulo sine animi pietate Thrasonicè gloriantur. Iis enim rectè obyci potest: non qui est in aperto Christianus is Christianus est: nec qui est in aperto tantum baptismus is baptismus est, sed qui est in occulto Christianus is Christianus est, & baptismus cordis, quo conscientiæ mundantur ab operibus mortuis, verè est baptismus. Hæc nihil detrahunt dignitati Sacramentorum, nec veteris nec noui Testamenti, quemadmodum in quarto copiosius explicabitur.

Caput III.
Summa capitis tertij.

EVersa prærogatiua Iudæorum, exæquat Iudæos & Gentes ex eo, quod omnes sint sub peccato: qua exæquatione confirmata, Propheticis testimonijs colligit conclusionem refutatoriam præiudiciorum, videlicet quod nemo nec Iudæus nec Gentilis operibus legis iustificetur coram Deo. Deinde infert expositionem gratuitæ iustificationis quæ ex fide est, quam contractam in vnius propositionis summam, ad omnes homines Iudæos & Gentes promiscue pertinere contendit.

Ordo & partes capitis tertij.

PARTES *huius capitis sex cõstitui possunt, quarum* PRIMA *est concessio prærogatiuæ Iudæorum, quantum scilicet ad dona gratuita attinet.*

SECVNDA, *est correctio in qua exæquat Iudæos & Gentes, quantum ad merita attinet. Vtrosque enim sub peccato esse pronunciat.*

TERTIA *est confirmatio secundæ per dicta Prophetica, ex quibus tota superior disputatio de reatu totius generis humani concluditur.*

QVARTA, *est expositio gratuitæ iustificationis circumstantijs causarum & effectuum illustrata.*

QVINTA,

QVINTA, *collectio est expositionis in vnam propositionem, vnde infertur omnis gloriationis euersio.*

SEXTA, *est ostensio amplitudinis gratuitæ iustificationis, videlicet quod promiscuè pertineat ad omnes qui eam fide apprehendere non recusant. Et ne quis existimaret hac doctrina legem aboleri, pronunciat fide legem stabiliri.*

Exegesis tertij capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Quid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ vtilitas circũcisionis? Multum per omnem modum.

Hæc obiectio ex eo orta est, quod dixerat Apostolus in fine secundi capitis, Iudæos nihilo meliores gentibus esse propter externum titulum & circumcisionem carnis: quod quia Iudæi intolerabile iudicabant, confert duplicem sententiam, videlicet quod Iudæi præstent gentibus, & quod non præstent. Præstare quidem eos, si dona gratuita respicias. Non verò præstare, si merita salutis spectes, affirmat. Vt enim vtrique simul rei sunt, ita neutri habent merita quibus niti possunt coram tribunali Dei.

Nam primum quidem quia concredita sunt illis oracula Dei.

Ratio responsionis, qua dixit præcellere Iudæos, sumta à beneficijs Dei erga ipsos:

Iudæis concredita sunt oracula Dei, & non gentibus.
Igitur Iudæi præcellunt gentibus.

Græci distinguunt inter λόγια & χρησμούς. λόγια vocant oracula quæ à Deo dicuntur familiari sermone, seu vt Græci loquũtur, καταλογάδην, id est, oratione soluta. χρησμούς autem appellant oracula versibus edita, quos furentes vates fundebant, quales sunt Apollinis. Intelligit igitur Paulus per oracula Dei, leges Dei, & promissiones Adamo primum, deinde

sequentibus patribus Abraham, Isaac, Iacob, & multis aliis factas.

Hoc loco obserua collationem Iudæorum & Christianorum. Nam vt Iudæis prerogatiua, qua tumebant aduersus gentes, ipsis inutilis erat sine vera animi pietate, ita & Christianis hodie inutilis est prærogatiua, qua gloriantur se præstare Turcis, nisi vitam & mores iuxta professionem exprimere conantur.

Quid enim si quidam illorum fuerunt increduli, num incredulitas eorum fidem Dei faciet irritam? Absit.

Obiectio hæc nascitur ex proximo responso. Neque est quorumuis, sed infirmorum & titubantium de promissionibus Dei ob incredulorum multitudinem & ingratorum. Sensus autem obiectionis hic est: Plurimi Iudæorum fuerunt ingrati & increduli. Ergo fides Dei facta est irrita, id est, non compleuit promissionem factam patribus. Sed Paulus consequentiam negat abominationis particula, Absit. ac si dicat: Indignum hoc est cogitatu. Nequaquam enim promissiones Dei propter hominum ingratitudinem irritæ fiunt. Nam nullo modo ob multos malos paucos bonos abycit. Neque enim promissiones editæ sunt alio consilio, quàm vt earum tantum participes fiant, qui eas fide receperint, alij comminationibus subiacent.

Sit autem Deus verax, omnis autē homo mendax.

Confirmat responsum datum argumento sumto à Dei proprietate:

Qui verax est, præstat promissa.
Deus est verax, Igitur
Promissa præstat.

Sola minor ponitur amplificata antitheſi Rhetorico more, ac si dicat: Longe aliter iudicandum est de Deo quàm de homine.

mine. Nam homo qui temere ſæpe promittit, ſæpe etiam non ſtat promiſſis, Sed Deus nihil promittit temere, & quicquid promittit, præſtare abſque omni dubio decreuit. Nam ipſa veritas eſt. Vt ergo prior huius antitheſeos pars commendat nobis fidem Dei, hoc eſt, conſtantiam Dei & veritatem, cum in promiſſionibus tum in minis. Vnde conſolatio nobis petenda eſt, ſi promiſſionibus fide adhæreamus, & iudicium eſt timendum, ſi à promiſſionibus recedamus per incredulitatem: Ita poſterior, hominis ingenium nobis depingit, quale ſit ſua natura, vt quod & mentiri & fallere & falli poſſit. Neque tamen hoc ita accipiendum eſt, quaſi nullus homo verax inueniatur, ſed de eo quod fieri poteſt, loquitur Apoſtolus, vt longe aliud de Deo, qui immutabilis eſt, ſtatuamus.

Quemadmodum ſcriptum eſt: Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vindicas cum iudicaris.

Ætiologia eſt reſponſi à teſtimonio ſcripturæ, & exemplo Dauidis ſumta: Dauid peccauit, ſed nihilominus Deus præſtat illi quod promiſerat, Promiſit autem ſe ſeruaturum promiſſiones iis, qui eas fide amplectuntur, idq; vt iuſtificetur in ſermonibus ſuis, hoc eſt, vt ipſius ſingularis bonitas & fides in promiſſis præſtandis appareat. Nam de hac iuſticiæ forma hoc loco agitur, & vincat cum iudicatur, hoc eſt, quando fit de eo iudicium collatis promiſſionibus & euentibus, verax deprehendatur.

Quod ſi iniuſticia noſtra Dei iuſticiam commendat, quid dicemus, num iniquus eſt Deus qui infert iram? ſecundum hominem dico, Abſit. 5.

Hæc obiectio oritur ex reſponſo dato ad præcedentem obiectionẽ. Si Deus glorificatur, & iuſtus ex eo declaratur, quod promiſſa ſeruet peccatoribus, profecto videtur iniuſtus qui punit peccatores. Quis enim iuſte iraſcitur iis per quos & glorificatur & agnoſcitur iuſtus eſſe? Paulus particula abominationis conſequentiam reijcit, argumentum tamen non dire-

Ele soluit, sed tantum per instantiam. Solui autem directe potest hoc modo: Si dicatur paralogismum committi secundum non caussam vt caussam. Non enim caussa glorificationis & declarationis iusticiæ Dei est peccatum nostrum, sed Dei potius veritas, qui promissa seruat resipiscentibus. Deinde non recipit Dauidem Dominus quia peccauit, sed quia resipuit. Ira pro pœna hîc ponitur idiotismo Hebraico. Secundum hominem dico, id est, iuxta carnis sensum & humanam sapientiam, non iuxta meam sententiam.

6 Alioquin quomodo iudex erit Deus mundi.

Hæc instantia opposita obiectioni præcedenti, sumta à contrariorum consequentibus.

Deus erit iudex mundi. Igitur,
Deus iniustus non est.

Nam iusticia mundum componere, & ea quæ inordinata sunt in optimum ordinem reducere, atque simul iniustum esse, nequaquam vnà stare possunt. Quare cum Deus mundum iudicabit iustus est, & nequaquam iniustus. Respicit autẽ Paulus ad locum qui est Genes. 19. Nunquid qui iudicat vniuersam terram, non faciet iudicium? Iudicare seu iudicem esse, est propriè iure & iusticia res componere, quare qui iniquum iudicat, non proprie, sed catachristicôs iudex dici potest.

7 Si enim veritas Dei per meum mendacium abundabit in gloriam ipsius. Quid ego adhuc tanquam
8 peccator iudicor? Ac non potius (quemadmodum de nobis male loquuntur, & sicuti quidam aiunt nos dicere) faciamus mala vt veniant bona? Quorum damnatio iusta est.

Duo absurda colligunt aduersarij Pauli ex responsione proxima. PRIMVM, *si veritas, hoc est, constans promissio Dei fit illustrior per meum mendacium, id est, per meum peccatum, non debeo propter peccatum accusari, puniri aut dãnari.*

Nihil

Nihil enim quod gloriam Dei illustrat, merito damnabitur. ALTERVM, *si veritas Dei per peccatum fit illustrior, peccādum est multum, quo magis gloria Dei deprædicetur. Nam si ex malo bonum eueniet, malefacere prodest, quo cumulatiora bona reddantur. Verum Paulus exutheniſmo hanc obiectionē tollit, & affirmat eos, qui hoc obiciunt, iuste damnari. At Dialecticè dixeris recte committi fallaciam ſecundum non cauſſam vt cauſſam. Nam peccatum per ſe nequaquam cauſſa eſt, quod illuſtrior reddatur gloria Dei, neque mala per ſe cauſſæ ſunt bonorum, ſed per occaſionem tantum.*

Quid ergo præcellimus? Nequaquam. 9.

Redit ad quæſtionem in principio capitis poſitam, & negat Iudæos præſtare gentibus, quantum quidem ad iuſticiam & meritum attinet, cuius reſponſionis plurimas ex ſcriptura rationes ſubiicit.

Nam antea cauſis redditis, oſtendimus & Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.

Confirmat reſponſionem datam ſuperius de exæquatione Iudæorum & gentium, & ſimul repetit propoſitionem, videlicet, Quod omnes homines ſint ſub peccato, & rei coram Deo: idq; ideo facit, vt nouam confirmationem petitam ex ſcripturæ teſtimonijs ingrediatur.

Quemadmodū ſcriptum eſt: Nō eſt iuſtus, ne vnus 10.
quidem, non eſt qui intelligat, nō eſt qui exquirat 11.
Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti 12.
ſunt, non eſt qui faciat bonum, nō eſt vſq; ad vnū.

Ratio propoſitionis repetitæ à pronunciatis ſcripturæ per locum à contrario. Nulli ſunt iuſti. Ergo omnes ſunt peccatores. Antecedens probatur per remotionem cauſſarum iuſticiæ: quæ ſunt rectum iudicium, voluntas & conatus ſiue præſtandi facultas. Nam hæc tria ad iuſtas actiones requiruntur. Cū enim dicit: Non eſt intelligens, regula iuſticiæ tollitur, quæ

est rectum iudicium. Cum additur: Non est requirens Deum, negatur volũtas. Cum subiungitur: Omnes declinauerũt (scilicet à recta iusticiæ via) & inutiles facti sunt, videlicet quod non sit qui faciat bonitatem, (scilicet iuxta sentẽtiam legis) & ne vnus quidem, conatus seu præstandi facultas adimitur.

Loquitur autem hîc Paulus de homine qualis sit per naturam, non per gratiam. Deinde loquitur non de iusticia fidei sed operum. Dauid enim cum hæc diceret, absque omni dubio iustus fide fuit, etsi legis operibus non fuit iustus. Obseruetur hoc loco validissimum argumentum aduersus assertores liberi arbitrij, quod ad iusticiam spiritualem attinet. Quatenus enim homo sibi relinquitur extra gratiam, nullũ ei prorsus in actionibus salutis liberum relinquitur arbitrium. Quare monemur nostræ corruptionis, vt agnita naturali infirmitate, cõfugiamus ad verbum, quo formetur iudicium nostrum, petamus Spiritum sanctum, vt & voluntatem flectat, & vires præstandi quæ ipsi grata sunt, suppeditet.

13. Sepulcrum apertum guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Alio testimonio ex Psalmo. 5. desumto, propositionem cõfirmat. Expressit autem Apostolus sententiam Prophetæ ad verbum, nisi quod pro dolose agebant, ex Hebræo vertendũ erat partientur vel blandientur, sed Paulus secutus septuaginta interpretes, genus pro specie posuit. Blandiciæ enim dolis & fraudibus destinantur. Sensus autem Psalmi hac comparatione absoluitur. Quemadmodum ex cadauere putrido, aperto sepulcro fœtores pestilentes exhalant: ita ex corde impiorum per guttur, quasi per apertum ostium mala proficiscuntur.

Venenum aspidum sub labijs eorum.

Hoc testimonium ex Psal. 140. desumtũ est, cuius sensus est: ita impiorũ pernicioſa & lethifera est oratio, vt veneno aspidũ oblita labra videantur. Afflatur enim exitiũ & mors per impiorum mendacia, maledicta, calumnias, obtrectationes &c.

Quorum

Quorum os maledictione & amaritudine plenum. 14.

Hoc testimonium ex Psalmo 10. est desumtum, quo id quod figuratè dixit, ex Psalmo 140. sine figura dicit.

Veloces pedes eorum ad effundẽdum sanguinem, 15.
contritio & calamitas in vijs eorum, & viam pacis 16.
non nouerunt. 17.

Hoc Esaiæ testimonium est ex cap. 59. quo testimonio impiorum studium describitur. Græcus habet ὀξεῖς, id est, acuti, vt sit metalepsis. Nam per acutum penetrabile, per hoc velox intelligitur.

Dei
Non est timor ante oculos eorum. 18.

Hoc admodum appositè ex Psalmo 36. adiungitur, vt impietatis fons monstretur, qui est carere timore Dei.

Iam in summam contrahamus descriptionem, in qua Paulus deprauatæ naturæ imaginem proponit.

PRIMVM, *adimitur homini iusticia.* SECVNDO, *intelligentia.* TERTIO, *tribuitur homini deprauata voluntas.* QVARTO, *omnes eadem turpitudine inuoluuntur.* QVINTO, *metaphoricis picturis ostenditur, quibus potissimum vitijs laborent homines nondum renati.* SEXTO, *adimitur homini fons omnis virtutis timor Dei. Tametsi autem in singulis hominibus hæc flagitia non emergunt, hydra tamen ista in singulorum pectoribus, quæ nondum sunt fide purgata, latet.*

Scimus autem, quod quæcunque lex dicit, ijs qui 19.
in lege sunt, dicat.

Anthypophora occurrit exceptioni Iudæorum, qui adducta testimonia Prophetica in gentes torserunt, quasi ad se non pertinerent. Verum istam hypocriticam exceptionem euertit hoc modo:

Lex quæ dicit, ijs dicit quibus est lata.
Est autem Iudæis lata. *Proinde*
Quæ dicit lex, Iudæis dicit. *Prophetica ergo testi-*

monia adducta, non ſolum ad gentes, verumetiam ad Iudæos redarguendos pertinent. Lex hoc loco generaliter accipitur pro doctrina Moſis & Prophetarum. In lege eſſe dicuntur, quibus lex lata eſt.

Vt omne os obſtruatur, & obnoxius fiat totus mũdus Deo.

Finis cur vniuerſum genus humanum reum peccati peragat ſcriptura, videlicet vt mundus reus eſſe comperiatur, vt qui nihil poſſit prætendere, quin iure ſit damnabilis.

Obſtruere os, metonymicè eſt ita reum aliquem rationibus & teſtimonijs conuincere, vt ne verbum quidem habeat quod contradicat, & excuſationem iuſtam ſe habere nullam fateatur.

20. Propterea ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram Deo.

Concluſio refutationis præiudiciorum, & repetitio propoſitionis vniuerſalis, quæ eſt: Nullus homo iuſtificabitur ex operibus legis coram Deo, cuius propoſitionis ratio eſt, quod opera legis à nullo mortalium perfectè præſtẽtur, quemadmodum copioſe hactenus in refutatione præiudiciorum demonſtratum eſt. Opera legis ſunt, quæ lex ſiue ſcripta ſiue non ſcripta præcipit & requirit ab omni homine, quæ ſi præſtarentur, verè iuſtificarent. Nam ſunt ipſiſſima iuſticiæ norma. Qui hæc interpretantur de ceremonijs nihil afferunt. Nam Paulus in hac tota confutatione de pietate erga Deum & iuſticia inter homines locutus eſt. Nemo ergo iuſtificatur operibus vllis, hoc eſt, nemo eſt qui operum perfectione & integritate ita ſatisfacit legi, vt ob opera ſua merito cenſeatur iuſtus coram Deo. Hæc ſententia eſt verborum Pauli. Verum cum Iacobus dicit: Hominem iuſtificari operibus, ſentit hominem non fieri, ſed declarari iuſtum per opera, quod veriſſimum eſt, iuxta illud: Qui facit iuſticiam, iuſtus eſt. Item, Arbor bona facit bonum fructum.

fructum. Vt ergo fructus bonitatem arboris indicat: ita opera bona, fide iusticiam ostendunt.

Per legem enim agnitio peccati.

Ratio propositionis à contrario effectu. Per legem est agnitio peccati. Igitur per legem non est iusticia.

Obseruetur hîc vsus legis diuinæ, qui est reuelare peccatum, & cum peccato iram Dei & damnationem meritam. Verum ne legis damnatoriæ sententiæ obnoxij pereamus, succurrit Euangelium: quod hortatur nos ad pœnitentiam seu conuersionem, proponit iusticiam gratuitam, de qua plenissima disputatio sequitur.

Nunc vero absq; lege iusticia Dei manifestata est. 21.

Apostolus refutatis præiudicijs, quæ suæ caussæ, hoc est, gratuitæ iustificationi obstare videbantur, & collecta conclusione: Quod omnes homines sint rei, nec possint ex operibus legis iustificari, principalem propositionẽ de iusticia fidei (quam in fine exordij attigit) aggreditur, ac PRIMVM *iusta expositione docet, qualis sit iusticia fidei.* DEINDE *eandem in propositionẽ colligit, ac eam methodo confirmatoria munit. Quoniam autem instituta expositio multas circumstantias, quas Rhetores elementa expositionis appellant, continet: eas, priusquam ad textus enarrationem accedam, nudè & breuiter recensebo, quo distinctius mysterium iustificationis gratuitæ, intelligi possit: quod prorsus rationi humanæ occultum manet, donec face verbi cœlestis prætensa, Spiritus sancti gratia mẽs nostra illuminetur, quod cum fit, hæc disputatio de gratuita iustificatione suauissima & facilima redditur.*

PRIMA *igitur circumstantia distinctionis est, qua iusticia legis à iusticia fidei separatur. Iusticia legis est ex lege, iusticia fidei est absque lege.*

SECVNDA *circumstantia est caussæ, videlicet quod iusticia fidei dicatur Dei iusticia, vt quæ Deo probetur, & quæ*

Deum autorem habeat.

TERTIA *circumstantia est comprobationis. Asserit enim Paulus, fidei iusticiam habere testimonium Mosis & Prophetarum.*

QVARTA *circumstantia est instrumenti, quo homini hæc Dei iusticia applicatur. Eam enim fide obtineri affirmat.*

QVINTA *circumstantia vniuersalis beneficij est. Affirmat enim Apostolus, ad hanc Dei iusticiam omnes credentes sine discrimine admitti.*

SEXTA *circumstantia, est exæquationis omnium hominũ, quo ad meritum attinet, videlicet quod omnibus sit meritum mortis & damnationis, atque ideo non esse caussam, cur vnus alij in gratiæ perceptione præferatur.*

SEPTIMA *circumstantia, est exclusionis omnis meriti humani, adeo quod omnes destituantur gloria Dei.*

OCTAVA *circumstantia, est caussæ principalis efficientis, quæ est gratia & fauor Dei.*

NONA *circumstantia, est formæ iusticiæ fidei, quæ est ἀπολύτρωσις per Iesum Christum, quæ fide possidetur.*

DECIMA *circumstantia est materiæ. Est enim huius iusticiæ materia sanguis Christi, hoc est, victima cum tota obedientia cum crucis tum legis.*

VNDECIMA *circumstantia est temporis duplicis, hoc est, & eius quod præcessit aduentum Christi in carnem, & eius quod postea secutum est, & sequetur vsque ad consummationem sæculi. Nam vt homines ante Christum exhibitum quotquot crediderunt, hac fidei iusticia placuerunt Deo: ita post Christum exhibitum eadem fidei iusticia Deo probatur.*

DVODECIMA *circumstantia & vltima, est finis duplicis huius iusticiæ,* PRIORIS *quidem, vt soli Deo tribuatur laus iusticiæ,* POSTERIORIS *verò, vt omne humanum meritum conticescat & omnis gloriatio humana excludatur.*

Has circumstantias omnes continet hæc Pauli expositio, quibus rite perpensis à pijs lectoribus, gratuitæ iustificationis doctrina

doctrina facilius intelligi & iudicari poterit, quarum singulas in textus enarratione fusius explicabimus.

Nunc autem absq; lege iusticia Dei manifestata est.

Hisce verbis prima & secunda circumstantia exprimitur. PRIMA, *quod iusticia legis sit diuersa à iusticia fidei, id quod differentia hac significatur, Absque lege, ita enim colligit Apostolus: Postquam ex lege non est iusticia, proponitur in Euangelio alia iusticia, quæ ex lege non est. Teneatur ergo omnium primum hæc differentia inter iusticiam legalem & iusticiam Euangelicam, quod illa ex lege sit, hæc absq; lege. Vnde hæc certissima doctrina sequitur: quod lex seu legis opera, neq; sint principium, neq; caussa, neq; pars, neque forma, neque consummatio iusticiæ Euangelicæ, qua credentes iustificati consistunt coram Deo.* SECVNDA *circumstantia hîc expressa est, quod Euangelica iusticia sit iusticia Dei, vt quæ Deo accepta sit & probetur, Deumq; autorem habeat non hominem. Hoc Paulus ad Philippenses 3. hisce verbis declarat: Non habens meam iusticiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide* IESV CHRISTI, *quæ est Dei iusticia in fide. Quod autem Osiander interpretatur hîc Dei iusticiam, qua Deus ipse essentialiter est iustus, refellitur in hac ipsa expositione in nona circumstantia, vbi Paulus formam huius iusticiæ facit* ἀπολύτρωσιν, *quæ est in Christo Iesu, & infra vbi apertissime dicit, nos iustos fieri imputatione obedientiæ Christi. Cum autem audimus Dei iusticiam nobis promitti, duo obseruemus,* VNVM, *quantum decus sit, quantaq; dignitas iusticiæ fidei, quæ ab ipso Deo proficiscitur autore.* ALTERVM, *quod illam facile consequi valeamus, cum à Deo gratis conferatur, cui omnia sunt possibilia.* IAM *particulas, quibus Paulus annectit hanc expositionem, conclusioni proximæ videamus, ita enim ait: Nunc autem absque lege, ac si dicat: Cum iam palam est, omnes homines esse peccatores & iniustos, atque adeo nullam homini contingere ex lege iusticiam, sequitur aliam quæren-*

dam esse iustitiam, iis qui nolunt in suis peccatis perire, atque hanc Dei esse debere hac ratione manifestum euadit: Quisquis iustificatur, aut propria iusticia, aut Dei iusticia iustificetur oportet. Nam alias iusticiæ formas verbum Dei non agnoscit. Sed iam ostensum est, neminem iustificari ex operibus. Proinde necesse est, vt quicunq; iustificabitur, Dei iusticia opus habeat, qua sibi imputata, iustus coram Deo censeatur.

Manifestari, hoc loco est rationib. & testimonijs scripturæ ostẽdi, sicut ipse Apostolus se interpretatur verbis sequẽtibus.

Testimonium habens à lege & Prophetis.

Tertia circumstantia expositionis Paulinæ de gratuita iusticia, videlicet quod sit comprobata testimonio legis & Prophetarum. Est autem hæc circumstantia addita propter eos, qui doctrinam iustificationis gratuitæ tanquam nouam aspernabantur, quorum obiectionem anticipat Paulus, ne absentis doctrina in calumniam ab hostibus raperetur. Admoneamur igitur exemplo Pauli, ne quicquam in Ecclesia doceamus, nisi quod testimonio Prophetico & Apostolico comprobare poterimus. Admoneamur quoque, quod doctrina iusticiæ gratuitæ non sit recens nata, sed quod fuerit perpetua Ecclesiæ doctrina omnibus temporibus.

Obseruetur ἀνταπόκλασις in vocabulo legis. Nam cum dicitur, sine lege, opera legis intelliguntur, cum rursus dicitur: Testimonium habens à lege, legis nomen opponitur Prophetis, & ipsum Mosen seu penteteucon complectitur, cuius vniuersa doctrina ad quatuor capita reuocari potest, quæ sunt historia, regula vitæ, promissiones & comminationes legales, & fœdus gratiæ cum suis Sacramentis, in quo fœdere huius gratuitæ iusticiæ promissio continetur. Habet autem Moses de hac gratuita iusticia tria testimoniorum genera. PRIMVM, *Aperta dicta, quale est hoc: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* DEINDE, *typos, quibus adumbratur hoc Dei donum,*

vt

vt ſacrificia patrum, quæ fuerunt aſpectabiles quædam conciones de materia huius iuſticiæ, videlicet Chriſti victima. TERTIO, *exempla vt Abel, Enoch, Noë, Abraham, &c. de quo ſcriptum eſt: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſticiam. plura de teſtimonijs legis & Prophetarum in quarto dicentur.*

Iuſticia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti. 22.

Hæc eſt quarta expoſitionis circumſtantia, de inſtrumento quo apprehenditur gratuita iuſticia. Eſt autem inſtrumentum apprehendens ſeu recipiens fides Ieſu Chriſti, hoc eſt, fiducia promiſſionis quæ nititur merito Chriſti. Obſeruetur proinde hîc diſcrimen inter illud quod nos iuſtificat, & inter inſtrumentum, quo apprehendimus iuſticiam. Illud quod nos iuſtificat eſt iuſticia Dei Ieſus Chriſtus, qui nobis natus eſt à Deo iuſticia, huius enim iuſticia, quæ & Dei dicitur, credenti imputatur. Inſtrumentum autem quo hanc iuſticiam apprehendimus eſt fides, hoc eſt, fiducia promiſſæ miſericordiæ ſeu promiſſæ iuſticiæ. Fides itaque proprie loquendo neque eſt principium, neque materia neque forma iuſticiæ gratuitæ, ſed tantum inſtrumentum ac veluti manus quædam, qua iuſticia hæc gratuita per verbum oblata accipitur.

In omnes & ſuper omnes qui credunt.

Hæc quinta circumſtantia beneficium gratuitæ iuſticiæ vniuerſale eſſe docet. Nemo enim à gratuita iuſticia excluditur qui eam fide amplecti nõ recuſat. Offertur quidem omnibus promiſcue fide accipienda, ſed fide vacui, ſua culpa & ingratitudine pereunt, iuxta illud: Qui non credit in filium, ira Dei manet ſuper eum. Conſolabitur ergo nos hæc circumſtantia contra tentationem particularitatis.

Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt & deſtituuntur gloria Dei. 23.

Hæc ſeptima circũſtantia rationem continet quintæ. Dixit

iusticiam Dei extendere se in omnes & super omnes qui credunt, quo dicto excludit non credentes, cuius exclusionis ratio est exæquatio omnium hominum, quo ad meritum mortis quod est peccatum. Nam omnes peccauerunt & rei sunt, nec est quisquam qui suis virib. assequi poterit metam propositam, immortalitatis gloriam, sed omnes veneno peccati infecti, in ipso cursu deficiunt. Hæc interpretatio sumta est à propria significatione græcæ vocis qua hic Paulus vtitur.

Iustificantur autem gratis ipsius gratia.

Septima & octaua circumstantiæ, quæ sunt meriti exclusio à parte nostra & caussa iustificationis in Deo. Cum gratis nos iustificari dicit, meritum excludit, non Christi, sed nostrum. Semper enim hæc particula, Gratis, nostro opponitur merito, non Christi. Græca vox δωρεὰν, accusatiuus est, & subintelligitur κατὰ, vt sit sensus: Iustificamur dono gratuito sine omni nostro merito, caussa in Deo sequitur, cum ait: Ipsius gratia. Vt autem vox, Gratia, solum fauorem Dei & misericordiam iusticiæ caussam facit: ita omne humanum meritum excludit. Nam vt vere Augustinus ait: Gratia est nullo modo, quæ non gratuita omni modo. Quod enim est ex gratia, donum, quod ex operibus, est debitum.

Obseruetur hic prima & principalis iustificationis nostræ caussa, gratia Dei, quæ gratia est vltronea beneuolentia & εὐδοκία Dei. Vnde pie admodum hoc loco Ambrosius, Iustificati, inquit, sunt, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide dono Dei iustificati sunt. Basilius Magnus in oratione de humilitate, in qua homini adimit omnem gloriandi materiam, dicit, quod nulli gloriari possint de iusticia μόνῃ πίστει δικαιούμενοι, & Chrysostomus non minus eleganter in hunc ipsum locum: Non homo est, qui operatur hoc vt defatigetur: Sed Deus qui omnia potest. Hinc patet, quod sanctis patribus hæ orationes: hominem iustificari gratis, & hominem sola fide iustificari, æquipolleant. Præterea obseruetur etiam refutatio illustris

illustris omnium hominum, qui vlla opera, siue præcedant fidem, siue sequantur, inter caussas iustificationis ponunt.

Per redemtionem quæ est in CHRISTO IESV.

Nona circumstantia, quæ est forma iustificationis gratuitæ, nempe redemtio per Iesum Christum, quæ consistit in absolutione à peccato, in imputatione iusticiæ Christi, & acceptatione credentis ad vitam æternam. Vox Græca ἀπολύτρωσις significat proprie redemtionem captiui, persoluto pro eius capite precio. Quare per redemtionem tota obedientia Christi intelligenda est crucis & legis. Vnde redemerit nos Christus explicat Paulus ad Galatas: Christus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Patri igitur precium soluit, quod iusticia Dei requirebat, à potestate Diaboli nos eripuit, tanquam è lictoris manu, qui hominem tantisper reum mortis detinet, donec iussu magistratus iubetur eum dimittere, soluto non lictori, sed ei qui læsus erat, precio.

Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine eius.

Exponit quomodo per Christum parta sit redemtio, nimirum quod suo sanguine emundauerit nos à peccatis, atque hæc est decima circumstantia præsentis expositionis, in qua notatur materia iustificationis, videlicet sanguis Christi, hoc est, victima atque adeo tota obedientia Christi, quæ nobis fit meritoria ad salutem, quando eam fide apprehendimus, tum enim filius Dei peccata nostra tegens suo sanguine placat offensum patrem. Hæc est summa sententiæ Paulinæ, quæ vt nobis magis dulcescat, analysi quadam retexenda est. Primo itaque loco ait, Deum proposuisse Christum propitiatorium, quibus verbis typum veteris propitiatorij, de quo Exodi 25. Christo dulcissime accommodat. PRIMVM *mandat Deus, vt Moses faciat propitiatorium ex auro mundo, hoc est, laminam auream. Deinde eius vsum ostendit, dum inquit: Po-*

nes propitiatorium super arcam superne, & in arca pones testimonium quod dabo tibi. Hunc typum Iohannes primo primæ, & in 4. primæ explicat, quod & Paulus hoc loco facit: Quemadmodum enim operculo illo seu propitiatorio tegebatur lex in arca, ita Christus in Ecclesia tegit, abscondit & expiat peccata nostra, vt lex amplius non accuset nec damnet eos, quorum peccata expiat sanguis Christi. Illi enim Deum patrem propitium & placatum propter hoc propitiatorium habent. Admonet igitur appellatio propitiatorij nos de duabus rebus, nempe de ira Dei, & de remedio aduersus iram Dei in propitiatore Iesu Christo. DEINDE *verbum, Proposuit, significat quod Christus Deus & homo sit ordinatus & constitutus à Deo Pontifex. Sicuti enim Mosis propitiatorium ordinatione & mandato Dei arcæ impositum erat, ita hic noster Dominus* IESVS CHRISTVS *sacerdos Ecclesiæ à Deo constitutus est, idq; in æternum, secundum ordinem Melchizedech, vt Dauid & Epistola ad Hebræos testantur.* PRÆTEREA *hic fit mentio sacrificij huius sacerdotis, & simul fœderis quod sanguine ipsius sancitum est: Meminit autem sanguinis Apostolus, vt ad typum respiciamus. In veteri enim populo nulla fiebat remissio sine sanguine, & sanguine populus in confirmationem fœderis aspergebatur: Ita hunc typum accommodat Apostolus ad Christum, qui suo sanguine intrat in sancta sanctorum redemtione æterna inuenta, quemadmodum fuse & luculenter hic typus in Epistola ad Hebræos explicatur. Ad hæc applicationis meminit Apostolus, cum inquit: Per fidem. Nam applicatio sacrificij Christi ac aspersio sanguinis, huius noui fœderis super nos fit, quando in hunc propitiatorem credimus, qui offert pro nobis sua merita, persoluit pœnam, & applicat sua merita omnibus credẽtibus. Huc illud Iohan. 17. Ego me pro eis sanctifico.*

Ex his veluti elementis definitio sacerdotis Christi huiusmodi extrui potest: Christus est sacerdos à Deo constitutus, vt sua victima propitium nobis reddat patrem, ac

sanguine

sanguine suo tegat & aboleat reatum omnium, qui ad ipsum firma fiducia confugiunt, ac tandem eos vita æterna & immortalitatis gloria donet. Non inutile videtur hoc loco distinguere quasdam appellationes, quibus etsi eadem res significatur, rationis tamen aliqua est distinctio. Appellationes autem hæ sunt: Sacerdos, Mediator, Propitiator, Redemtor, quæ appellationes gradibus quibusdam Christi officium & merita nobis ob oculos ponunt.

SACERDOTIS *appellatio generalis est, quæ significat quod Christus sit constitutus in ijs quæ ad Deum pertinent, vt ex epistola ad Hebræos patet: Nam illud commune veterum sacerdotum officium fuit.*

MEDIATORIS *appellatio, propriam sacerdotis Christi notam indicat, quæ est vt se inter Deum offensum, & homines qui offenderunt, interponat, vt qui consors sit vtriusque partis, Deo enim vera diuinitate, hominibus vera humanitate coniunctus est.*

PROPICIATOR *dicitur ab effectu sacrificij sacerdotis. Nam Deum iratum placat, ipsum nobis conciliat, factus propitiatio pro peccatis nostris.*

Postremo REDEMTOR *dicitur ob fructum, qui ad nos homines venit, ex eo quod Deus placatus sit. Per* CHRISTI *enim sacrificium placato patre manumittimur à iure peccati, liberamur à morte & damnatione, & tandem donabimur æterna vita, idque nullis alijs meritis quam vnici nostri Sacerdotis, Mediatoris, Propitiatoris & Redemtoris beneficio.*

Ad declarandam iusticiam per remissionem peccatorum prius factorum, quæ Deus tolerauit ad declarandam iusticiam suam in præsenti tempore.

Undecima circumstantia de efficacia victimæ Christi, eam enim non solum efficacem esse dicit ad peccata eorum, qui post Christum exhibitum fuerunt delenda. Verumetiam ad de-

lenda peccata prius facta, hoc est, eorum hominum qui fuerunt ante Christum exhibitum. Atque hoc est, quod in Apocalypsi dicitur: Agnus occisus est ab initio mundi. Etsi autem hoc in typo, id est, in sacrificijs factum est: Virtus tamen eius infinita est, qui finito est passus tempore. Peraq; enim patres qui fuerunt in testamẽto veteri, & eos qui in Christum exhibitum credunt, idem Christi sanguis à peccato mundat.

Vocat itaq; hoc loco peccata præterita seu prius facta, peccata omnium patrum, qui fuerunt ante Christum exhibitum, quæ Deus tolerauit, id est, remisit propter Christi victimam. Est proinde Monachorum insomnium de lymbo patrum detestandum, vt contumelioſum in sanguinem CHRISTI, *& verè statuendum æquè saluatum esse Abelem atque Cornelium.*

In hoc vt sit ipse iustus, iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Duodecima circumstantia, vt Deo soli tribuatur iusticiæ laus, qui solus iustificat, id est, absoluit à reatu imputata Christi iusticia, eum qui credit in Christum propitiatorem.

Hic obserua vnde, per quem, & quomodo cõtingat iusticia homini, qua homo acceptus est coram Deo, videlicet iusticia Christi à Deo patre imputata credenti.

Vbi igitur gloriatio? Excluſa eſt. Per quam legem? operum? non. Sed per legem fidei.

Duas conclusiones ex superioribus colligit. VNAM, *neminem posse gloriari coram Deo ob iusticiam operum.* ALTERAM, *iusticiam esse ex fide sine operibus. Priorem interrogationis schemate infert: Vbi, inquiens, est gloriatio? Excluſa est. Hac subiectione veluti parta victoria insultat aduersus eos, qui de legis iusticia gloriabantur, & præ se gentes contemnebant. Infert enim ex dictis: omnem gloriationem carnis excluſam esse, vt statuatur iusticia fidei, quæ fides non de suo gloriatur merito, sed alienum prædicat beneficium. Figurata hæc*

locutio

locutio perinde valet ac si dixisset simpliciter: Nemo potest gloriari coram Deo, propterea quod nemo iustificatur operib. legis. Nam cum gloria sit decus virtutis seu factorum præclare gestorum, gloriatio hoc loco est fiducia meriti & operum. Facit hîc Paulus duplicem legem, vt illustrior sit antithesis, VNAM *operum, quam decalogus docet,* ALTERAM *fidei, quam Euangelium docet. Neque enim hîc aliud lex operum est, quam opera: neq; lex fidei aliud quàm fides. Hic ergo obseruetur vnum ex præcipuis axiomatis doctrinæ Ecclesiæ, videlicet quod omnis meritorum fiducia in iustificatione hominis coram Deo excluſa sit.*

Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis.

Secunda conclusio ex superiorib. collecta, quæ & principalis propositio est, & status primæ partis Epistolæ. Hanc propositionem antea in primo attigit, & deinde in hoc tertio longa expositione tractauit, Nunc verò ipsam colligit & validius infert, postquam declarauit, & firmissimis rationibus cõuicit, neminem ex operibus legis iustificari posse. Hæc enim vis verbi Græci est, quo in collectione Paulus vtitur. λογιζόμεθα, *inquit, hoc est, colligimus, & subductis rationibus concludimus, ac si dicat: Cum verbum Dei tantum duplicem iusticiam proponit homini, nempe legis & fidei, hominis & Dei, quarum altera hominem peccatorem iustificari necesse sit, Et iam immotis rationibus demonstratum est, neminem posse legis seu propria iusticia iustificari coram Deo. Sequitur, omnes qui iustificantur, fidei iusticia, quæ est Dei, iustificari. Atque hæc sententia simplicissima est huius conclusionis, quæ vt nobis magis dulcescat, aliquot colligam ex ea hypotheses, quibus illustrior hæc de iustificatione doctrina fiat. Harum* PRIMA *sit, de qua aliquoties supra dictum est, quod alia sit legis, alia fidei iusticia, quarum illa ex operibus, hæc sine operibus contingat. Cum enim hominem dicit iustificari absque operibus, ma-*

nifeſte diſcrimen facit inter legis & fidei iuſticiam, Vnde & nos diſcamus non confundere operum iuſticiam cum iuſticia fidei.

SECVNDA *hypotheſis, quam hæc concluſio nobis ſuppeditat, eſt quod Chriſtiana iuſticia non partim operibus, partim fide nitatur, ſed quod ſit fidei tantum. Cum enim dicit: abſque operibus, manifeſte docet Apoſtolus iuſticiam Euangelij ex fide & operibus, tanquam ex partibus eam conſtituentibus, minime conſtare. Hac ergo hypotheſi aperte refutantur pontificij, qui iuſticiam Chriſtianam ex fide & operibus componunt.*

TERTIA *hypotheſis, quod omne meritum humanum ab hac Euangelij iuſticia excludatur. Meritum enim aliunde prouenire non poteſt quam ex operibus, quæ cum excludantur ab hac iuſticia, manifeſtum eſt meritum excludi. Non enim fieri poteſt, vt ſit effectus ſine cauſſa.*

QVARTA *hypotheſis, quod iuſticia Euangelij ſit ex fide, hoc eſt, fiducia Mediatoris. Hæc hypotheſis teſtatur hanc fidei iuſticiam non eſſe qualitatem in nobis, ſed donum Dei, nempe imputationem iuſticiæ Chriſti, quæ fide accipitur.*

QVINTA, *Quod hæc fidei iuſticia omnibus promiſcue offeratur, Cum enim dicit ἄνθρωπον, indefinitè ſine aliquo articulo neminem excludi ab hac iuſticia, qui eam fide amplecti non recuſat, ſignificat.*

SEXTA, *Quod hominem iuſtificari fide ſit eum abſolui à peccato, donari iuſticia Chriſti, & acceptari ad vitam æternam gratis propter Chriſtum. Nam cum dicit hominem iuſtificari abſque operibus legis, clare docet, iuſtificari non ſignificare iuſtum ex iniuſto fieri per ſuam iuſticiam, quæ ſanè eſſe nequit ſine operibus legis. Cum ergo id fide tantum fieri dicat Apoſtolus, Chriſti iuſticiam proponit, quam in conuerſione fides apprehendit. Hæc hypotheſis latius in quarto, quinto, decimo capitibus huius Epiſtolæ explicatur, ſimiliter in Epiſtolis ad Galatas & Epheſios.*

SEPTIMA

SEPTIMA *hypotheſis eſt confutatio erroris eorum, qui per opera legis tantum ceremonias Moſaicas intelligunt, cum præſentem concluſionem Apoſtolus ex ſuperioribus colligat, in quibus homines ita reos peregit, quod ne vnus quidem ſit, qui ex operibus legis iuſtificari poſſit. Nam cum dicit λογιζόμεθα, non ſignificat opinionem incertam, ſed perſuaſionem firmam, quæ quaſi rationibus ſubductis & explicatis, deducta eſt.*

An Iudæorum Deus tantum? an non & gentium? certe & gentium. Quandoquidem vnus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.

Prolepſis eſt. Nam anticipat obiectionem Iudæorum, qui ſibi ſolis hanc vendicarunt gloriam, quaſi Deus ſolos Iudæos reſpiceret, eoſq; tantum ſuos agnoſceret, atque ideo pertinere ad ſe ſolos gratuitæ iuſtificationis beneficium, gloriabantur. Verum hanc inanem fiduciam adimit Apoſtolus Iudæis, oſtendens nullum diſcrimen eſſe, nec in Deo, qui vnus eſt tantum, nec in hominibus, qui eiuſdem Dei ſunt populus. Quare gratuitæ iuſtificationis beneficium non minus ad gentes quàm ad Iudæos pertinere concludit, Atq; hoc eſt quod ſupra in expoſitione quoq; in quinta circumſtantia attigit, vbi aſſerit Apoſtolus, iuſticiam Dei per fidem Ieſu Chriſti extendere ſe in omnes & ſuper omnes qui credunt. Hoc ipſum iuſta diſputatione proſequitur in 9. 10. & 11. capitibus. Nam iſtorum capitum ſcopus eſt, vt doceatur beneficium Chriſti vniuerſale eſſe. Porro metonymia qua circumciſio pro Iudæis, & præputium pro gentibus ponitur, vſitata eſt Hebræis, qui ſæpiſſime nomen ſigni ad rem ſignatam, nunc præſentem cum ſigno, nunc tantum ſigno repræſentatam transferunt.

Obſeruetur hoc loco diligenter hæc Pauli diſtributio, qua & occurrit tentationi particularitatis, & admonet nos fidei, qua promiſcue omnib. oblatũ beneficiũ accipitur & poſſidetur.

Legem igitur inanem facimus per fidem? Absit, Sed legem stabilimus.

Obiectionis huius hic est sensus. Si fidei doctrina veram iustificandi rationem & vnicam continet, videtur irrita lex, quæ operum iusticiam requirit, & promittit vitam omnibus obseruantibus eam. Paulus hanc consecutionem negat, & asserit legem stabiliri per fidem. Sed huius assertionis hic nullam caussam reddit, ne cõfirmationem nimirum à propositione diuellat. Verum in decimo capite hanc rationem reddit, quia Christus est finis legis (id est, quod lex quasi extremum requirit) in iusticiam omni credenti. Hoc autem vt intelligatur clarius, sciendum est quod finis legis, & quasi vltima eius voluntas sit, iustificare eos, qui ipsam obseruant, quo iustificati vitam ingrediantur, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Verum quo minus assequatur lex quod quærit, non impedit legis vlla qualitas, sed communis naturæ humanæ corruptio, & carnis nostræ viciositas, Quomodo igitur stabilitur lex? Viciositati carnis nostræ & communi corruptioni ita medetur Christus, vt eius iusticia nobis imputata per fidem, finem legis consequamur, propterea quod Christus pro nobis legem impleuit, factus sit nobis iusticia, 1. Corinth. 1. Hanc esse sententiam Pauli loci peristasis ostendit, & testimonium Chrysostomi, cuius verba hæc sunt: Quodnam igitur legis opus est? & cuius caussa omnia agit? Vt hominem faciat iustum, Sed illa quidem hoc non potuit, Omnes enim (ait) peccauerunt, fides vero veniens ipsum perfecit. Nam cum aliquis credit, simul iustus est. Igitur fides legis voluntatem statuit, & propter quod omnia lex egit, hoc fides in finem perduxit. Non igitur legem irritam facit fides, sed stabilem reddit. Et Theodulus Syriæ Episcopus: Ecqua ratione fides stabilit legem, quia lex salutem impartire volens, non potest hoc præstare, fides autem saluat & æternum beat.

Caput

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

VT exemplo Abrahæ aliysq; testimonijs iusticiam ex fide esse docet, ita & filios Abrahæ describit, & fidei naturam seu indolem in Abrahamico exemplo depingit.

Ordo & partes capitis quarti.

Hoc caput duabus absoluitur partibus, Argumentatione & Expositione. Argumentatione quidem confirmatur iusticia fidei, Expositione vero filij Abrahæ depinguntur & vis fidei ostenditur.

Exegesis quarti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Quid ergo dicemus patrem nostrum inuenisse secundum carnem.

Confirmationem orditur ab exemplo Abrahæ per procatalepsin. Nam Iudæi qui impensè Abrahami nomine intumescebant, opposuerunt Paulo Abrahamum, quem falsò arbitrabãtur operibus legis iustificatum. Verum istud exemplum ἀντισεσῆ *Rhetorica Paulus retorquet in ipsos, & inde primam & præcipuam suæ propositionis (contra eorum expectationem) confirmationem depromit. Quid, inquit, dicemus patrem nostrum Abrahamum inuenisse & adeptum esse secundum carnem, hoc est, ex operibus, quasi dicat, nihil prorsus ex operibus, Sed inuenit prætensa face promissionis diuinæ, & accepit iusticiam manu fidei, non possedit per opera. Vocat autem hîc Apostolus, secundum carnem, iusticiam operum, quandoquidem per ipsam carnem & vires carnis operamur. Quod autem quidam, Secundum carnem, referunt ad P-*

trem, non congruit huic loco, Nam Paulus ſeipſum interpretatur, inquiens:

Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, habet quo glorietur, At non apud Deum.

Ratio eſt ſubauditæ inficiationis. Quærit quid inuenerit Abraham ſecundum carnẽ? ſubintelligitur inficiatio, videlicet, quod nihil inuenerit ſecundum carnẽ, ſeu quod non fuerit iuſtificatus ex operibus. Huius inficiationis cõfirmationem petit à remotione effectus ad remotionẽ cauſſæ, per argumenti modũ, à deſtructo conſequente. Si, inquit, Abrahã ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriationẽ. Sed non habet gloriationem apud Deum. Proinde non eſt apud Deum operibus iuſtificatus.

Verum cum iam Abraham iuſtus à Deo pronunciatur, & operum iuſticia coram Deo deſtituitur, ſequitur ipſum fide iuſtificatum eſſe, Cum tantum has duas iuſticiæ formas, legis videlicet & fidei, verbum Dei agnoſcat.

Sed quomodo hoc argumentum particulare, pronũciatum vniuerſale confirmare poterit? Ad hoc ita reſpondendum eſt, quod firmiſſima ſit conſecutio: Abraham eſt iuſtificatus fide abſq; operibus. Ergo quotquot iuſtificantur, iuſtificari fide abſque operibus neceſſe eſt.

Argumentũ quidẽ videtur infirmũ, vt quod ex particulari concludat vniuerſale contra Dialecticorũ legis, Verũ conſecutionis ratio pẽdet à cauſſæ conſtantia & æqualitate. Deus enim qui iuſtificauit Abrahamum credentẽ, cum non ſit perſonarũ acceptor, æqualis eſt omnibus. Proinde oẽs credentes iuſtificabit non ſecus quàm Abrahamum iuſtificauit. Perinde igitur valet argumentum Pauli, ac ſi dixiſſet, Eadem eſt ratio iuſtificandi in omnibus. Sed Abraham eſt iuſtificatus abſq; operibus, Igitur & reliqui abſque operibus iuſtificabuntur.

Quid enim dicit ſcriptura: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei in iuſticiam.

Secundum argumentum à teſtimonio ſcripturæ & exem-

plo

plo probato ſumto. Vt autem primo concludebatur iuſticiam non eſſe ex operibus: ita hoc ſecundo iuſticiam eſſe ex fide colligitur. Argumentum hoc ideo valet, quia & exemplo approbato in ſubiecto approbatur res in genere, ex quo fit quod concinne ab exemplo per locum conugatorum concludatur hoc modo:

Abraham credens Deo eſt iuſtus reputatus apud Deum. Ergo iuſticia qua Abraham Deo approbatus eſt, ex fide prouenit. Hæc hypotheſis ad theſin transferendo eſt hoc modo: Quemadmodum Abraham iuſtificatus eſt, ita & alij iuſtificabuntur. Sed Abrahæ credenti fides imputata eſt ad iuſticiam, Ergo & alys credentibus fides imputatur ad iuſticiam. Eſt enim eadem iuſtificationis ratio, & Deus eſt æqualis omnibus, iuxta normam ſuæ iuſticiæ & miſericordiæ.

Porro ad clariorem huius argumenti explicationem obſeruandum inprimis eſt, cur fides dicatur imputari in iuſticiã, & quid ſit imputari in iuſticiam. Cum itaq; dicatur fides imputari in iuſticiam, ſeu reputari pro iuſticia, nequaquam ita accipiendum eſt, quaſi fides ipſa, qua Euangelio creditur, in ſe reputetur ita pro iuſticia, vt ea tanquam qualitate aut actione ſeu habitu aliquis ſit iuſtus coram Deo, Verum ita intelligi oportet, quod fides reputetur pro iuſticia, quatenus illa apprehendit iuſticiam Chriſti, & eam vt ſuam ſibi à Deo imputatam amplectitur. hoc etiam imputandi verbo confirmatur, quod ab Arithmetica ſumtum eſt. Quemadmodum enim calculus non æſtimatur ex materia, nec per ſe quicquam valet, ſed reſpectu lineæ in qua ponitur, æſtimationem capit: ita fides per ſe non habetur pro iuſticia, ſed reſpectu Dei, qui credenti filij ſui iuſticiam aſſignat quaſi eius propria eſſet. Non eſt ergo imputare, attribuere quod ex debito dandum eſt, ſed eſt gratuito dare & aſſignare, quemadmodum Paulus ipſe ſe declarat, cum inquit: Operanti merces non imputatur ſecundum gratiam, &c. Deinde in quinto definitur illa iuſticia, quæ nobis imputatur eſſe obedientia Chriſti. Sicu-

ti ergo Plinius loquitur, cum ait: Culpam noſtram illi imputamus, id eſt, aſſcribimus illi culpam noſtram, ita hic, cum Deus dicitur nobis imputare iuſticiam, intelligendum eſt non de noſtra quam habemus ipſi, ſed de ea quæ nobis à Deo aſſcribitur.

Habemus quæ ſit vis & quis ſit ſenſus argumenti Paulini: Nunc autem, quia duabus calumnijs hoc pulcerrimum argumentum eludi ſolet, illis occurrendum eſt. PRIOR *calumnia eſt Iudæorum, Papiſtarum* POSTERIOR.

IVDÆI *accuſant Paulum male fidei, quod hoc teſtimonio ex 15. capite Geneſeos deſumto conetur probare iuſticiam ex fide eſſe. Dicunt enim iſtum locum perperam torqueri ad Chriſtum & vitam æternam, qui de terrena promiſſione, & multiplicatione ſeminis ſuper terram concionatur. Sed inuidi iſti falluntur committendo fallaciam compoſitionis & diuiſionis. Male enim ſeparant præcedentia à ſequentibus, non obſeruantes plenam hiſtoriam, nec principale membrum hiſtoriæ, videlicet promiſſionem Dei, qua Deus Abrahamum in ſuam tutelam recipit, promittit ſalutem & benedictionem per ſemen promiſſum. Non ergo Abraham in promiſſionem multiplicandi ſeminis ſui ſuper terram tantum reſpexit, vt Iudæi cauillantur, ſed eam includit in illa priori tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perſpicuum euadit, calumniam Iudaicam vt ſycophanticam deteſtandam eſſe. Prouenit enim partim ex inuidia, partim ex ignorantia promiſſionis principalis, in qua aliæ continentur.*

Poſterior calumnia eſt PAPISTARVM *& iuſticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, vt iuſticiam componant ex fide & operibus ſimul. Proferunt autem ex Iacobo hæc verba: Si autem ſcire vis ô homo inanis, quod fides abſq; operibus mortua eſt? Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt? offerens filium ſuum ad altare, Vides quod fides cooperata fuerit operibus eius, & ex operibus perfecta*

fecta fuerit, & impleta est scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis igitur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Hoc testimonium Iacobi Papistæ opponunt Paulo, & toti Euangelio, & audacter reiciunt λύτρον persolutum pro genere humano. Verum ne videantur contra Paulum ista dicere, interpretantur Paulū de operibus ceremonialibus, Sed quàm fœdè hallucinentur paucis ostendam.

PRIMVM *omnium obseruandus est scopus Iacobi, qui non disputat de iustificationis caussa, cum status quæstionis apud ipsum sit, quo in loco habenda sit fidei professio & iactatio sine operibus bonis. Quare hanc propositionem statuit: Fides absq; operibus est mortua, hoc est, iactatio seu gloriatio de fide, cui non adiuncta sunt bona opera, vana & inanis est.*

Hanc esse sententiam propositionis ostendit compellatio. Vis autem scire homo κενὲ inanis & vacue, qui nulla viua fide præditus es. Hanc propositionem confirmat exemplo Abrahæ desumto ex 22. cap. Genes. vbi manifeste loquitur scriptura non de iusticia gratuita, quæ credenti Abrahæ imputata est, Sed de declaratione iusticiæ à suo proprio effectu, quæ in hominum oculos incurrit. Nam iusticiam gratuitam quindecim annis ante natum Isaac obtinuerat fide. Cum igitur Papistæ quocunque se vertant non possunt efficere contra naturæ ordinem, vt sua caussa prior sit effectus, frustra ex hoc loco contendunt, iusticiam qua iustificamur coram Deo, in operibus consistere. Verum quo omnis tollatur ambiguitas, placet exactius locum Genes. quem Iacobus adducit, examinare. Sunt autem hæc Mosis verba:

Vocauit angelus DOMINI *Abraham secundo de cœlo, Per memetipsum iurauidicit* DOMINVS, *quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, propter me benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas, & veluti arenam, quæ est in littore maris, possidebit semen tuum portas*

inimicorum ſuorum, & benedicentur omnes gentes terræ in ſemine tuo, quia obediſti voci meæ.

Hoc teſtimonio confirmat Iacobus propoſitionem ſuam, ex quo firmiſſime colligam, quid iuſtificare Iacobo ſignificare poſſit. Prædicatur Abraham ob obedientiam ſuam, quod paratus fuerit offerre filium, ſit promiſſio ſeminis, & poſteritatis numeroſæ, neque aliud habet iſte locus in Geneſi. Cum itaque Iacobus confirmat Abrahamum iuſtificatum operibus, profecto aliud intelligere non potuit, quàm Abrahamum fuiſſe iuſtificatum, hoc eſt prædicatum, ornatum, & ampliſſima promiſſione remuneratum propter obedientiam ſuam ex fide præſtitam. Quod autem ab exemplo propoſito infert Iacobus: Vides quod fides cooperata ſit operibus illius, & ex operibus cõſummata eſt fides illius. Nihil aliud vult quàm ſignificare opera neceſſario fidem comitari, atque fidem conſummari operibus, id eſt, manifeſtari hominibus ſeu demonſtrari apud homines per obedientiam erga Deum, atque ideo fidem ſine operibus eſſe inane ſpectrum, quod nequaquam meretur fidei appellationem. Quod autem addit, impletam eſſe ſcripturam quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam, & amicus Dei appellatus eſt, Nihil aliud ſignificat, quàm declaratam eſſe iuſticiam fidei per obedientiam operum. Impleri enim dicuntur idiotiſmo Hebraico, quæ plenius exhibentur & oſtenduntur & palam fiunt. Hinc tandem concludit Iacobus: Videtis quod ex operibus iuſtificatur homo, hoc eſt, ex fructu cognoſcitur & approbatur iuſtus, & non ex fide tantum, hoc eſt, nuda & inani cognitione Dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei ex ſcopi cõſideratione & teſtimonij ex Geneſi adducti vero ſenſu, breuiter colligam firmam paralogiſmi papiſtici ſolutionem. Cum ergo obyciunt contra gratuitam iuſtificationem:

Fides abſque operibus eſt mortua.

Ergo homo non iuſtificatur fide coram Deo abſque operibus.

Reſpondeo

Respondeo duplicem paralogismum committi, & vtrunque æquiuocationis esse. PRIMVM *enim fides in doctrina Pauli de Iustificatione non significat tantum noticiam & assensum, sed proprie fiduciam in Deum, quod verè velit nobis præstare quod promittit per Euangelium, id quod ex descriptione fidei, quæ sequitur in fine huius capitis, plenius constabit. Sed in Iacobo significat noticiam tantum historiæ & assensum, id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumtis, ostendam, quarum* PRIMA *sumitur ex his verbis: Si fidem, inquit, quis dicat se habere, opera autem non habeat. Quid aliud quæso hoc loco potest Iacobus intelligere per fidem, quàm inanem professionem & iactationem fidei, Vera enim fides & iustificans est, qua viuit iustus, & est efficax ad operandum.* SECVNDA, *Diaboli, inquit, credunt, & contremiscunt. Quid iam certius est quàm Diabolos nullam misericordiæ Dei fiduciam habere, Non enim habent promissionem. Quare nequaquam veram fidem habere possunt, sed historicam tantum, vnde contremiscunt, exhorrentes iustum Dei iudicium.* TERTIA, *Iacobus fidem, de qua agit, vocat mortuam, eamq; confert cori exanimi, Sed fides Paulo est, qua credẽtes viuunt in fide filij Dei, Galat. 2.* QVARTA, *Tu, inquit Iacobus, credis quod sit Deus, Ita sane credere est tantum historiæ noticiam habere, qua homines minime iustificari & nos testamur. Cur, inquies, Iacobus ita vtitur voce fidei? Respondeo. Loquitur ex hypothesi hypocritarum, qui suam inanem de fide iactantiam fidei nomine ornarunt.*

ALTER *paralogismus committitur in voce iustificandi, Paulus enim de iustificatione imputationis, Iacobus autem de iustificatione declarationis loquitur, ex quo clare apparet, Paulum & Iacobum non inter se pugnare, & friuolum esse commentum Papistarum, qui in Paulo per opera tantum ceremonias intelligunt. Verum Papistæ hac solutione non contẽti, vt hostes gratuitæ iustificationis, similem loquendi figuram ex quarto Mosis libro proferunt, vbi opera imputari in*

iusticiam asseruntur. Scriptum est enim de Phinea, quod zelo quodam heroico occiderit scortatorẽ vt scortum, quod factum Dauid Psalm. 105. affirmat Phiniæ fuisse imputatum ad iusticiam. Hæc Dauidis verba torquẽt Pontificij contra gratuitam iustificationem, Sed qua fide id faciant facile est iudicare. Non possunt sane Sophistæ isti inficiari, quin ad legis iusticiam requiratur plena legis obedientia, Sed in Phinea non videmus nisi particulare factum ex zelo peculiari profectum, quod sane plenam legis obedientiam fuisse nemo dixerit, nisi qui partem & totum confuderit. Quid ergo dicendum, clara sunt Dauidis verba, qui affirmat hunc zelum Phiniæ fuisse imputatum ad iusticiam? Si qualitatem facti Phiniæ respicimus, ex eo non est iustificatus Phinies, at si qualitatem personæ cuius erat hoc factum attendimus, cõstat ex historia, quod Phinies fuerit iustus fide antea. Ex fide enim exarsit hic zelus in sancto viro, ad impediendam turpitudinẽ in populo Dei, ne nomen Dei propter illam male audiret inter gentes. Opus igitur ab eo factum, imputatum est ei ad iusticiam, hoc est, habitum est iustum ac Deo placuit, quia ex fide profectum à insta persona editum est in gloriam Dei. Ad hunc modum iudicandum est de aliorum sanctorum operibus ex fide factis. Multum enim refert attendere quæ sit persona quæ facit opus, quidq; opus per se valeat, & quo in loco censeatur post stabilitam fidei iusticiam.

Porro regulæ quarum obseruatio prodest ad refutandas Papistarum argutias, alibi expositæ sunt & declaratæ.

His ita breuiter annotatis, ad exemplum Abrahæ redeamus, ex quo omnia ferè, quæ in hoc capite sequuntur, extructa sunt. Paulus vt artifex duo considerat & examinat in exemplo proposito, videlicet factum in se, & circumstantias personæ & facti: vnde, vt ad summam omnia reuocem, tria docemur, PRIMVM, *quænam sit vera iustificandi ratio.* DEINDE, *quænam sit veræ fidei indoles.* POSTREMO, *qualis vita credentis personæ esse debeat. Et si autem his tribus capitibus*

pitibus reliqua omnia continentur: tamen factum & circumstantias personæ distinctius examinabimus, vt nõ solum habeamus vitæ speculum in sancto Abrahamo patre nostro, Verumetiam vt obseruatio studiosis seruiat in aliorum exemplorum tractatione & accommodatione ad vsum.

Factum itaq; Abrahæ in se docet sicut antea etiam dictum est, quod iusticia vera, qua Deo probamur, sit ex fide, qua gratuitæ promissioni credimus. Nam vt Abraham iustificatus, ita & alios iustificari est necesse. Non enim potest diuersa esse iustificationis ratio, cum Deus æqualis sit omnibus. Circũstantiæ iustificati Abrahæ de pluribus & grauissimis rebus nos admonent, quarum præcipuas recitabo.

PRIMA *est professionis vitæ Abrahæ ante iustificationem, quæ testatur Abrahamum nullis suis meritis aut præparantibus suis operibus, sed sola gratia Dei receptũ esse in gratiam. Quare & Paulus omnem ipsi materiam gloriandi ademit. Quid enim quæso potuit idololatra mereri? Quæ potuit merita congrui habere quibus Deus moueretur ad conferendam ipsi gratiam? Confutat igitur hæc circumstantia dogma de operibus præparantibus & meritis congrui.*

SECVNDA *circumstantia est temporis, quo Abraham est fide iustificatus. Hæc docet quod circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham antea iustificatus quàm circumcisus, quod minime verum esset, si circumcisio iustificationis aut caussa aut meritum aut pars aut consummatio fuisset.*

TERTIA *circumstantia est etiam temporis, quæ docet iusticiam, quæ ex fide est, promiscue ad omnes pertinere. Nam e Abraham fide iustificatus est, antequam vllis notis externis discreti sint homines. Ex hac circumstantia, Prophetæ haud dubie conciones suas de vocatione gentium extruxerunt.*

QVARTA *circumstantia similiter est temporis, quæ docet ritus Mosaicos non requiri ad iustificationem. Vt enim sine illis Abrahàm est iustificatus, ita qui eius exemplo iustifica-*

buntur, eos non requirant ad iusticiæ vel caussam vel complementum.

QVINTA *circumstantia etiam est temporis, quæ docet sine lege morali & operibus in decalogo præceptis contingere iusticiam gratuitam. Nam cum Abrahæ exemplo iustificamur, qui fuit iustificatus annis multis, hoc est, 430. ante legem moralem diuinitus commendatam populo Israëlitico, fieri non potest, vt ex lege morali sit iusticia. Verum si quis obijciat legem moralem perpetuam esse, ideoq; ea non caruisse Abrahamum? Responsio facilis est: Nulla merces debetur operibus nisi ex pacto Dei. Nō enim existimandum est opera hominum intrinseca aliqua dignitate meritoria esse, sed acceptatione Dei & ratione pacti interpositi. Quare immota est hæc ratio: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus, videlicet, Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Proinde fide & non obedientia legis moralis est iustificatus Abraham.*

SEXTA *circumstantia est fidei Abrahæ, quæ non est fortuita opinio aut inanis persuasio, sed certa πληροφορία, quæ nullis rationis argumentis cedit, immo contra omnem rationem assurgit, constantia promittentis Dei firmissime nitens.*

SEPTIMA *circumstantia est adiunctorum fidei Abrahamicæ, quæ docent Abrahami fidem non fuisse vacuam bonis operibus, sed adiunctam habuisse obedientiam erga Deum. Etsi enim sola fides apprehendit gratuitum beneficium: tamen suis naturalibus proprietatibus non est spolianda fides, quemadmodum in Abrahamo videmus, qui & gloriam Deo tribuit veritatis, & ei obediuit, paratus ad mactandum filium vnicum. Vnde discat pius, nihil sibi carius esse debere obedientia erga Deum, & studio bonorum operum, atque ideo Paulus dicit, Christum eripuisse nos à præsenti sæculo malo, & addit finem, vt simus zelotæ bonorum operum. Proinde Abrahami obedientia nobis imitanda est, modo iure de patre nostro Abrahamo gloriari voluerimus.*

OCTAVA

OCTAVA *circumstantia, est vitæ œconomicæ in Abrahamo. Vocatus enim diuinitus Abraham, non abiecit curam familiæ, sed magis industrium se præbuit cum domi tum foris: quæres docet, œconomicam administrationem, diuitiarum iustum acquirendarum modum, cõtractus & legitima bella non impedire quo minus placeamus Deo, modo in earum rerum vsu vestigijs patris nostri Abrahami institerimus.*

NONA *circumstantia, est fortunarum Abrahæ, quæ impij dogmatis Monachorum, qui perfectionem Christianam in mẽdicitate collocant, est refutatio. Nam cum Abraham testimonio Dei perfectus est pronunciatus, etsi facultates haud mediocres habuerit, Sequitur perfectionem Christianam nequaquam in possessionem abdicatione sitam esse, immo hoc Abrahæ exemplum clare docet, in quo vera Christianaq; perfectio sita est. Nam cum voci Dei obtemperat, paratus ad mactandũ filium vnigenitum, satis docet, eam demum perfectionem esse Christianam, cum quis credens Deo, omnia obedientiæ erga ipsum postponit, quemadmodum Abraham fecit.*

DECIMA *circũstantia est persecutionis Abrahæ, quæ docet Ecclesiam cruci subiectã, vt exerceatur fides & inuocatio.*

VNDECIMA *circumstantia, est inuictæ fiduciæ Abrahami aduersus varia scandalorum genera. Hic enim doloribus, hostium multitudine, & paucitate piorum non est fractus, sed se fiducia liberationis glorioſæ in medijs ærũmnis sustentauit.*

DVODECIMA *circumstantia, est communis sortis piorum, videlicet quod tametsi amicus Dei prædicetur: tamen communi sorti hominum, videlicet morti subiectus erat: qui quidem non mortis aspectum timuit, sed gloriæ cœlestis meditatione in media morte se erexit, ac animam sanctam spe immortalitatis Deo commendauit.*

HÆC *de circumstantijs personæ Abrahæ adiycere placuit, vt nobis constet, qua ratione Abraham dicatur credentium pater, nimirum vt fidem & obedientiam huius sancti*

Patriarchæ Christiani exprimant.

> Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Verum non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam.

Tertium argumentum sumtum à differentijs seu contrarijs definitionibus mercedis operum & iusticiæ fidei. Ponit autem hîc Paulus duas propositiones, quæ cum propositioni probandæ accommodantur, hic conficitur syllogismus:

Imputatio gratuita non est operantis merces.

Iusticia credentis est imputatio gratuita.

Ergo, Iusticia credentis non est merces operantis.

Maior probatur per contrarium. Merces operanti, id est, ei qui aliquid operibus promeretur, datur ex debito. Igitur non est gratuita imputatio. Probatio hæc per concessionem Rhetoricam intelligenda est. Nequaquam enim Paulus sentit, quod quisquam ex debito fiat iustus reuera, sed quæ sit natura rerum indicat. Minor testimonio Mosis: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, nititur.

Ex conclusione infertur propositio probanda, nempe quod iusticia sit ex fide. Consequentia ex superioribus manifesta est, vbi proposuit Apostolus, iusticiam aut ex fide aut ex operibus esse. Cum itaque ex operibus non sit, sequitur eam ex fide esse. Hæc vis est argumenti Paulini. Verum nos plures colligamus hypotheses ex verbis Apostoli. Harum PRIMA *sit, de qua hîc potissimum agitur, quod iusticia, qua iustificatur homo coram Deo, sit imputatio iusticiæ, quæ fide accipitur.*

SECVNDA, *Quod imputare sit aliquid ex gratia conferre, non ex debito tribuere. Imputare enim ex gratia, & ex debito tribuere, ex diametro pugnant.*

TERTIA, *quod merces propriè sit, quod debebatur ex merito, hoc est, debiti solutio. Et si pro genere, idq; frequentissime* συνεκδοχικῶς *capitur, hoc est, pro quauis compensatione.*

Hoc

Hoc genus, compensatio, quia duas habet formas, fit vt merces nunc pro debita, nunc pro indebita compensatione accipiatur. Cum dicetur, merces datur operanti, significatur debita compensatio, idq; intelligendum est & de bono & de malo opere. At alibi dicitur, Merces vestra copiosa est in cœlis, significatur compensatio indebita, & gratis propter promissionem collata.

QVARTA, *Quod gratia & debitum apud Paulum ita opponantur, vt de eodē dici non possint. Habent enim caussas immediatè contrarias.*

QVINTA, *Quod vt duplex iusticia est operum & fidei: ita illa debita, hæc gratuita appelletur. Hæc distinctio non habet hunc sensum, quod aliquis possit consequi iusticiam illam ex debito, sed rerum differentias facit, vt supra admonui, vt fidei iusticia intelligatur diuersa esse à legis iusticia. Habent enim hæ iusticiæ formæ differentias specificas.*

SEXTA, *Quod impium iustificare sit remissis peccatis illum iustum facere per imputationem alienæ iusticiæ, nempe Christi. An non scriptura clamat: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, vterque abominatio est coram Deo? Hoc igitur quomodo Deo conueniet? Anis facit quod in alijs abominatur? Nullo modo. Aliud enim Paulo aliud Prophetæ significat iustificandi verbum. Nam apud Prophetam iustificare est, sententia iudiciaria nocentem absoluere, ne pœnas debitas luat, & nihil præterea. Verum apud Paulum, iustificari non solum est absoluere reum, ne sui reatus caussa pœnas luat, verumetiam significat ex iniusto iustum facere, imputatione iusticiæ Christi.*

SEPTIMA, *hac oratione: Qui iustificat impium, significatur & qualis homo sit ante iusticiæ imputationem, nempe impius, & quod nulla merita congrui præcedant iustificationem, sed vt à parte hominis mera præcedat impietas, ita à parte Dei sola paterna beneuolentia in filio.*

OCTAVA, *Euertitur hic dogma eorum, qui clamant, o-*

pera necessaria ad salutem, quæ salus, cum à iustificatione separari nequit, non habet alias causas aut merita, quàm ipsa iustificatio. Hoc tamen fatendum est, quod opera necessario requirantur in iustificatis, vt iter inter medium, non vt causæ aut merita.

NONA, *Cum hic non operans & operans opponuntur, sciendum est, quod vt operans dicatur hoc loco, is qui suis operibus meretur iusticiam: ita non operans dicatur, qui operibus suis non meretur iusticiam, sed qui in gratuitam Dei bonitatem recumbit fide, quo iustus fiat, Cuius rei pulcerrimum exemplum proponitur in Paulo ipso ad Philippenses tertio, qui de seipso scribit hoc modo: Omnia vt detrimentum reputo propter excellentem cognitionem* CHRISTI IESV DOMINI *mei, propter quem omnium iacturam passus sum, & omnia reputo vt reiectamenta, vt* CHRISTO *lucrifaciam & inueniar in eo non habens meam iusticiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem* IESV CHRISTI. *Hic Apostolus non spoliat seipsum operibus bonis, sed fiduciam operum abijcit, quo locus sit iusticiæ Dei, quæ fide in* IESVM CHRISTVM *accipitur & possidetur.*

> Quemadmodum & Dauid finit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam absque operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, Beatus vir cui non imputauerit Dominus peccatum.

Quartum argumentum ab autoritate Dauidis & definitione iustificationis sumtum, cuius maior tantum ponitur cum sua probatione à coniugatis desumta, hoc modo:

Beatitudo hominis est imputatio iusticiæ absque operibus.

Iustificatio est beatitudo hominis.

Proinde, Iustificatio est imputatio iusticiæ absque operibus.

Probatur

Probatur maior hoc pacto: Beatus est, cui est remissum, tectum, & non imputatum peccatum. Ergo, Beatitudo est remissio, tectio & non imputatio peccati. At cui non imputatur peccatum, sed est remissum, illi verè iusticiæ imputatio imputatur ex gratia. Proinde, Beatitudo est imputatio iusticiæ absque operibus.

Porro Psalmus Dauidicus, vnde sumtum est hoc testimonium, didascalicus est, in quo & expositione & exemplo docetur, quænam sit vera iustificandi ratio. Sunt autẽ huius Psalmi partes plures. In PRINCIPIO *enim definit, quænam sit vera coram Deo beatitudo.* DEINDE *ostendit, cuinam remittatur peccatum, nempe illi soli, qui sine dolo peccatum agnoscit, & cõfugit ad misericordiam.* TERTIO *loco vniuersalis doctrina additur, nempe quod omnes teneantur peccati reatu, ideoq; debere peccatorũ veniam petere etiam sanctos.* QVARTO *ostendit, quod consecuti remissionem peccatorum, obedientiam debeant Deo præstare iustificati.* QVINTO, *Quia Ecclesia cruce premitur, finis crucis piorum assignatur, nimirum vt veluti camo & freno coërceantur, ne in peccata ruant, & peccatis inuoluti pereant.* SEXTO *loco pœna impiorum indicatur.* SEPTIMO, *effectus veræ beatitudinis significatur esse gaudium spiritus, quo in Domino lætantur & exultant iusti.*

Postquam œconomiam Psalmi ostendimus, paulo altius verba Dauidis, quæ ex hoc Psalmo desumsit Paulus, perpendamus & examinemus. PRIMO *ergo loco meminit remissionis peccatorum, Vnde docemur, quod nemo pro peccato satisfacere Deo possit, Nemo enim debitum remittit quod soluitur. Huius remissionis pulcerrima imago proposita est Matth. 18. in debitore 10000. talentorum.* SECVNDO *docemur hoc loco voce remissionis, quod Deus non amplius irascatur homini, cui peccatum remisit, Vt enim pater filium prodigum Lucæ 15. summa beneuolentia complexus, postquam confugienti ad se remiserat peccatum: ita Deus Dauidem, remisso peccato,*

ſummo fauore proſecutus eſt.

Verum quid vberioris doctrinæ contineat vox Remiſſionis, vide in Catechiſmo noſtro.

DEINDE *Pſalmus definit aliquo modo remiſſionem peccati, cum inquit: Et quorum tecta ſunt peccata, hoc peccati tegumentũ de duabus maximis rebus nos admonet.* PRIMVM, *quod non ita tollatur peccatum, quin vicium remaneat in natura, donec in hac mortali vita ſumus. Quod enim tegitur, non prorſus tollitur, ſed abſconditur tantum. Verum ſciendum eſt, in peccato duo eſſe, formale videlicet, ipſe reatus, qui remittitur & tollitur ſimul, & materiale, quod tegitur & non imputatur.* DEINDE *monemur hoc loco, vt qualenam ſit illud vmbraculum peccatum tegens, cogitemus. Eſt enim hoc vmbraculum nihil aliud quàm Chriſtus Dominus cum ſua victima expiatrice, cuius vmbraculi ſeu tegumenti ſymbolum fuit olim veſtitus Adæ, Geneſ. 3. Nam cum Adam à Deo pellibus veſtitus ſcribitur, figura ſignatur, quod etſi peccatũ manet in homine: tamen Chriſti vmbraculo tegatur, ne imputetur credenti. Et hoc vmbraculum etiam figuratum fuit in aurea lamina (quæ dicebatur propitiatorium) qua tegebatur lex ipſa cum ſua maledictione in arca teſtamenti, hoc eſt, Chriſti victima tegit peccatum, ne ſententiæ legis obnoxij damnemur.*

PRÆTEREA *in Pſalmi verbis adductis ab Apoſtolo additur: Beatus homo cui non imputauerit Dominus iniquitatem, quo dicto ſignificatur, quod Dominus peccatũ remiſſum & tectum nequaquam punire velit, præſertim æternis pœnis. Quod autem Dauidem corporalibus pœnis punierit poſt remiſſum peccatum, non fuit iudiciaria pœna, ſed paterna diſciplina, qua clementiſſimus pater filium in officio continuit.*

Diſcrimẽ iniquitatis & peccati ex Græcis appellationibus hoc ſtatui debet: Iniquitas eſt, quicquid cum lege Dei pugnat, Græcè enim ἀνομία *dicitur. Peccatum vero proprie errata & commiſſionis delicta notat, Græcè* ἁμαρτία.

Beatitudo

Beatitudo ergo hæc ad circumcisionem an etiam ad præputium? Dicimus enim quod imputata sit Abrahæ fides in iusticiam, quomodo ergo imputata est? In circumcisione an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

Quia dixerat beatos, quibus imputatur per fidem iusticia, commode quæstionem mouet de circumstantia, ad quosnam pertineat ista beatitudo, an ad solos circumcisos Iudæos, an etiam ad non circumcisos, hoc est, ad gentes. Ponitur autem hic circumcisio & præputium metonymicè pro subiectis, hoc est, pro Iudæis & gentibus, vt supra in tertio capite. Ad quæstionem autem respondet Apostolus, videlicet quod ista beatitudo, quæ imputatur credentibus, pertineat promiscuè ad omnes cum Iudæos tum gentes, quicunque eam fide recipiunt. Est enim gratia hæc vniuersalis. Verum quia potissimum in quæstione versabatur, an illa gratia beatitudinis pertineret ad gentes etiam, hoc syllogismo Apostolus concludit eam ad gentes quoque pertinere.

Abraham credens reputatus est iustus.

Abraham credens fuit incircumcisus.

Ergo, Incircumcisi modo crediderint reputantur iusti.

Pertinet igitur hæc beatitudo etiam ad gentes.

Maior & minor expresse ponuntur. Verum vt oratio fieret acrior, & validius inferret conclusionem, vsus est Apostolus subiectionis schemate.

Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticiæ fidei, quæ fuerat in præputio.

Occupatio necessaria est, qua anteuertit eos, qui ex dictis inferre poterant circumcisionem, vel plane inutilem esse, vel esse complementum iusticiæ antea per fidem inchoatæ. Hanc obiectionem diluit Apostolus, monstrato vero circumcisionis vsu hoc modo: Circumcisio est sigillum quo obsignatur iusticia

fidei. Ergo circumcisio nec est inutilis, quia est obsignatio iusticiæ per fidem acquisitæ, nec est complementum iusticiæ, quia aliud est res, aliud rei obsignatio.

Porro quia hic locus admonet nos de vsu Sacramentorum, volo, idq; breuissime, rationem Sacramentorum in genere excutere. PRINCIPIO *itaque quo pacto Deus suam Ecclesiã inde vsq; ab edita prima ꝓmissione seminis, rexerit & administrauerit, operæpreciũ est obseruare. Ea enim obseruatio, & quæ sint ministerij partes, & quomodo inter se consentiant, clarissime manifestabit. Sẽper inde à mundi exordio hunc morem seruauit Deus, quod promissionibus suis vel recens propositis, vel solenniter repetitis, adiecerit externa signa, tanquã aspectabiles suarum promissionum conciones, quæ signa ob res sacras quas significant, à Latinis Sacramẽta dicta sunt, à Græcis μυςήρια appellata, eò quod sub rebus aspectabilibus res arcanæ & spirituales cõtinentur. Atque hac de caussa Augustinus verissime dicit: Sacramentum esse visibile verbum. Nam quod Dominus verbo offert, id sacramento tanquam visibili testimonio obsignat. Vtrumq;, hoc est & verbum & sacramentum fidem requirit, quia vtrumq; est promissionis alicuius concio. Ex his facile intelligi potest, ad substantiam cuiusq; sacramenti hæc ordine requiri.* PRIMVM *mandatũ Dei & institutionem.* DEINDE *externũ signum, idq; non simplex, sed symbolicum.* TVM *promissionem gratiæ.* POSTREMO *fidem promissionis. Hæc quatuor Paulus hic coniungit, cum ait: Et signum accepit circumcisionis, signaculum iusticiæ fidei. Cum dicitur Abraham accepisse, notatur mandatum & institutio diuina, de quibus Genes. 17. Cum nominatur circũcisio, externum proponitur signum. Cum subiungitur signaculum iusticiæ, significatur illud externum signũ promissionis gratuitæ iusticiæ esse obsignationem quandam. Cum postremo loco additur, fidei, indicatur promissam iusticiam fide accipiendam esse. Quatuor ergo ad rationem cuiusq; sacramenti concurrunt, Mandatum seu institutio diuina, Signum analogicum*

gicum seu symbolicum, Promissionis verbum, & Fides promissionis. Nec aliud vult illud breue Augustini dictum in 15. caput Iohan. Accedit verbum ad elementum & fit sacramentũ. Verbum intelligit instituentis Dei & promittentis, quod verbum requirit fidem & obedientiam, elementum est res externa incurrens in sensus. His ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacramenti generalẽ, hoc modo: SACRAMENTVM *est visibile signum mandatum & institutum à Deo, quo vt Deus hominibus suam gratiam testatur & obsignat: ita homines vicissim suam in Deum fidem profitentur, eãq; vsu Sacramenti confirmant. Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorum, videlicet obsignare promissam gratiam, quæ fide accipitur & possidetur. Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu symbolicũ, diligenter est obseruandum. Dicitur autem analogicum seu symbolicum propter finem. Debet enim hoc signum esse velut aspectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subijcit sensibus, atq; ideo rectissime symbolum dicitur, id est, signum, quod cõparatione (quã habet res visibilis ad rem promissam & oblatam in sacramẽto) docet. Hinc Augustinus: Si sacramenta comparationem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent. Circũcisio externa symbolo docuit hoc modo: Vt genitalis membri præputium præscindebatur in circumcisione: ita figurabatur veterem naturam in regeneratione abscindendam esse. In baptismo analogia seu symbolica ratio est inter aquam & sanguinẽ Christi in effectibus. Vt enim aqua abluit sordes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus, quo homines emundantur à suis peccatis. In Cœna est analogia euidens inter panem & corpus, & inter vinum & sanguinem. Sicuti enim pane nutriuntur corpora nostra, & vino reficiuntur: ita corpore & sanguine* DOMINI *in Cœna, modo fides adsit, spiritualiter pascimur. Hæc sint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex alijs scriptis.*

Vt esset pater omnium credentium in præputio, quo ipsis etiam imputetur in iusticiam.

Hic finis est cur Abrahamo imputata sit fides in iusticiam, cum adhuc esset incircumcisus, nimirum vt esset pater & typus gentium, quæ circumcisæ non sunt. Nam cum gentes credunt promissionibus Dei de gratuita misericordia, Abrahamum imitantur, quare eius filij imitatione sunt. Quare cum credunt vt Abraham, imputatur fides ipsis ad iusticiam, quemadmodum Abrahamo credenti fides ad iusticiam imputata est. His monemur, vt Abrahamũ nobis proponamus fidei & vitæ exemplum, Vnde Augustinus: Si filij Abrahæ estis, factis probate, non verbis.

Et pater circumcisionis non ijs qui sunt ex circumcisione tantum, sed etiam iis qui insistunt vestigijs fidei patris nostri Abrahæ, cum adhuc esset in præputio.

Reddit caussam cur Abraham iustificatus acceperit circumcisionem, nimirum vt circumcisorum etiam pater haberetur, præsertim eorum qui insistunt vestigijs fidei Abrahæ. Habet ergo Abraham duplices filios, videlicet carnales, iuxta originem carnis, & spirituales, iuxta cordis fidem, vt loquitur Augustinus. ad hos pertinet promissio, ad illos minime. Spirituales filios Abrahæ definit ipse Apostolus, esse omnes homines cum ex Iudæis oriundos, tum ex ipsis gentibus, quicunque insistunt vestigijs fidei Abrahæ, hoc est, qui recto ordine incedunt iuxta exemplum Abrahæ, & fidem promissionibus Dei habent, sicuti Abraham habuit. Hæc vis est græcanicæ vocis στοιχοῦσι. Nam στοιχεῖν, ordine procedere, & veluti in versus rectos porrigi, significat.

Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini facta est, vt esset hæres mundi, sed per iusticiam fidei.

Sextum

Sextum argumentum à cauſſis iuſtificationis ſumtum eſt, idq; per collationem. Formari autem poteſt argumentum hoc modo: Illud iuſtificat per quod facta eſt promiſſio Abrahamo. Promiſſio autem Abrahamo facta eſt non per legem, ſed per iuſticiam fidei, hoc eſt, promiſſio iuſticiæ facta eſt non operanti, ſed credenti. Igitur non lege, ſed fide obtinetur iuſticia. Sola minor ponitur loco totius argumenti. Verum quia minor hæc eſt κρινόμενον, atque adeo σύνεχον totius huius diſputationis de iuſtificatione, ſubijcitur probatio partium eius, quæ ſunt duæ, VNA, *per legem non eſt facta promiſſio.* ALTERA, *per iuſticiam fidei eſt facta credenti. Harum partium probationes gignunt noua argumenta, quæ ſi accommodantur propoſitioni, eam per ſe confirmant. Sed quid eſt, quod dicit Abrahamum per fidem factum hæredẽ mundi? An vnquã Abrahã mũdi hæres factus poſſedit terrã, an tantum terrena bona per fidẽ obtinuit Abraham? Reſpondeo ſynecdochen eſſe. Hæres enim mundi ponitur pro hærede terræ Canaan, quæ erat hæreditatis æternæ vitæ externus typus, ac veluti ſacramentum quoddam. Nã Abraham nullo pacto acquieuit in iſtis terrenis & momẽtaneis bonis, ſed ſemper ad principalem promiſſionem reſpexit. Eſt & concinna eorum interpretatio, qui Mundum accipiunt pro hominibus, qui in mũdo ſunt, Atq; ita ſenſus erit: Abraham hæres eſt mũdi, id eſt, pater eſt multarum gentium.*

Si enim ij qui ſunt ex lege, hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, irrita facta eſt promiſſio. Lex enim iram operatur.

Septimum argumentum à deſtructione conſequentis, ſeu ab abſurdo, quod formabitur hoc modo:

Si ij qui ſunt ex lege (hoc eſt, ſi illi qui operibus legis nituntur, vt per ea conſequantur iuſticiam) ſunt hæredes. ſcilicet vitæ æternæ, inanis eſt fides, & irrita facta eſt promiſſio, hoc eſt, fruſtra creditur promiſſioni gratuitæ iuſticiæ, ſeu vt Chryſoſtomus interpretatur, non opus erit gratuita ſalute.

Sed nec fides est inanis, nec promissio irrita, hoc est, iusticia & hæreditas contingit credenti promissioni gratuitæ iusticiæ. Ergo ex lege, hoc est, propter opera legis non contingit hæreditas.

Maior probatur à contrario effectu legis. Lex, inquit, iram operatur, hoc est, quia nemo legi satisfacit, lex subycit omnes iræ Dei & damnationi, sicuti ostensum est in tribus primis capitibus. Ergo lex non facit hæredes, quod est gratiæ opus. Vbi enim est ira, ibi gratia non est, quæ gratia est promissionis & hæreditatis causa. Sublata itaq; promissione, tollitur & fides. Nam fides ex promissione pendet. Duo hoc loco de fide diligenter obseruemus. VNVM, *quod fides non sit tantum noticia historiæ & assensus, sed etiam fiducia promissionis, eaq; firma.* ALTERVM, *quod fides habeat se correlatiue ad promissionem Dei, ita vt sublata promissione, fides esse nequeat.*

Siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est. Propterea ex fide (est hæreditas) vt sit secundum gratiam, quo firma sit promissio omni semini.

Octauum argumentũ, quo vt posterior pars superioris argumẽti, quæ est ꝑ fidem facta promissio, cõfirmatur: ita eodem ipsa principalis propositio concluditur. Quare hic ordinẽ probandi spectãtes octauũ argumẽtũ cõstituamus, à cõnexione caussarũ & effectuũ sumtum, quod in Soriten cõcludi potest hoc modo:

Vbi non est lex, ibi nec transgressio.
Vbi non est transgressio, ibi fides.
Vbi fides, ibi gratia.
Vbi gratia, ibi quoque firma promissio.
Proinde, Vbi non est lex, sed fides, ibi firma promissio.

Nam si ex lege penderet hæreditas, promissio omnino irrita esset propter iustam iram iudicis punientis peccatum, & damnantis reos. Poterit etiam commodissime & hoc pacto formari argumentum.

Quicquid

Quicquid debet esse firmum, est ex gratia per fidem.
Hæreditas promissa debet esse firma.
Ergo promissa hæreditas est ex gratia per fidem.

Probatur maior: Vbi est fides? vbi lex non est, scilicet accusans & damnans, hac sublata, nulla est peccati imputatio, sed gratia ibi regnat, ex qua firmitas promissionis dependet, quæ fide accipitur. Poterit quoque concinne hoc modo formari argumentum,

Vbi non lex, neque transgressio.
In promissione non est lex.
Ergo, In promissione non est legis transgressio. Et per consequens firma est promissio, quæ si penderet ex conditione legis, omnino irrita esset.

Non solum ei quod est ex lege, sed etiam ei quod est ex fide Abrahæ.

Dixit promissionem esse firmam omni semini, id est, omnibus credentibus: Nunc seminis distributionem addit. Semen ex lege vocantur Iudæi credentes, qui orti ab Abrahamo, lege circumcisionis ab alijs hominibus erant distincti. Semen ex fide vocantur gentes credentes. Supra opponuntur esse ex lege & esse ex fide simpliciter. Nam ibi esse ex lege dicuntur, qui ex lege quærunt iusticiam, & ex fide, qui ex gratia sine lege gratuitam iusticiam accipiunt. Verum hic opponũtur esse ex lege & esse ex fide, κατὰ τὶ, hoc est, quatenus fidei adiuncta est, aut non est adiuncta circumcisio. Nam totum semẽ supra vocauit, Omnes credentes, quod hic in duas has formas distribuit, vt aliud sit ex lege, aliud ex fide Abraham.

Qui est pater omnium nostrum, quemadmodum scriptum est (patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam sint.

Ratio distributionis à relatiue oppositis. Si enim Abraham

pater est noster, nos certè eius semen, hoc est, filij sumus. Esse autem Abrahamum patrem nostrum, testimonio scripturæ Geneſis decimoseptimo probatur, vbi promittit DOMINVS *quod Abraham sit futurus pater, non vnius tantum populi, sed multarum gentium. Antea quidem dictus est Abraham, hoc est, pater excelsus, Verum vt nomen admoneret ipsum perpetuo promissionis diuinæ de multitudine gẽtium, quarum pater esset futurus Abraham, mutat Dominus nomen, qui vt antea dicebatur Abram, pater excelsus, iam dicatur & sit Abraham, quasi Abram hamon, hoc est, pater excelsus multitudine, scilicet seminis, seu pater magnæ multitudinis. Fuit ergo hoc nouum nomen Abrahamo, veluti μνημόσυνον perpetuum huius magnificæ promissionis. Ex hoc tempore cœperunt infantibus nomina dare in circumcisione, hoc est, octauo à natiuitate die, vt nomen tum inditum esset illis initi cum Deo fœderis testimonium.*

Hoc exemplum postea imitati sunt Christiani, qui in Baptismo, qui successit circumcisioni, nomina suis infantibus imponunt, in testimonium suscepti Baptismi. Merito proinde nostra nomina deberent nos admonere & fœderis quod cum Deo iniuimus, & abiurationis qua renunciauimus Sathanæ & eius operibus, accepta candida veste in signum ablutionis peccatorum, & candidæ, hoc est, nouæ vitæ in posterum agendæ.

Sed hîc oritur quæstio: Geneſis videtur polliceri carnale semen, quod & euentus confirmare videtur. Ex Ismaële enim, qui natus est Abrahamo ex Hagar ancilla, prodierunt duodecim potentissimæ & nobilissimæ familiæ. Ex Nepote Abrahæ Iacob prodiêrunt duodecim tribus Israël, Ex Nepote Esau prodiêre Idumæi, Ex Chetura multi populi nati sunt, vt habetur Geneſ. 25. Hanc quæstionem diluit Paulus, cum dicit, Abrahamum patrem nostrum coram Deo cui credidit: quo dicto PRIMVM *discernit inter filios Abrahæ spirituales & carnales.* DEINDE *modum propagationis ostendit. Vt e-*

nim

nim carnales filij iuxta originem carnis ab Abrahamo descendunt, ita spirituales, qui filij coram Deo dicuntur, sunt qui non naturæ propagatione, sed fidei imitatione nascũtur filij. Quare omnes, qui Abrahæ fidẽ imitantur, eius filij rectè dicuntur, idq; coram Deo, vt hic Paulus loquitur.

Sed quid sibi vult adiecta amplificatiuncula: Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam sint? Hæc amplificatio ideo adiecta est, vt Paulus doceat potentiam Dei fundamentum esse complendarum promissionum, atque adeo totum salutis beneficium soli bonitati Dei asscribendum esse. Sicuti enim Abraham effœtum, & Saram natura & ætate sterilem fœcundos reddidit: ita & alios sua dignatur gratia, dum vocat ex gratia. Cum itaque dicit: Qui viuificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt tanquam sint, periphrasis est omnium hominum, qui cum steriles sunt in se, eos tamen sua gratia fœcundat. Obseruemus itaque in omnibus promissionibus Dei ad diuinam potentiam respiciendum esse, qua potest Dominus omnia quæ vult, & vult omnia quæ suo verbo promittit, quantumuis absurda sensui carnis videantur.

Qui præter spem sub spe credidit, vt fieret pater multarum gentium.

Confirmatæ propositioni subiungit Apostolus expositionem paradigmaticam, in qua fidei naturam in illustri exemplo tãquam in tabula proponit. Postquam enim tantum fidei tribuit, quod ea sola iusticiam Dei apprehendat, qua ornati, sententiæ legis damnatoriæ non amplius sumus obnoxij, sed potius iusti effecti imputatione diuina, æternæ vitæ hæredes inscribimur, merito quæri potest, quænam sit ratio fidei. Nam vocabuli huius vis ampla est, & quænam sit illa iusticia, qua iusti reputamur. Paulus itaque veluti analysin propositionis instituens, singulas eius partes seorsum tractat, ne dubia sentẽtia vocum fluctuẽt lectores. Proponit autem Apostolus exemplum idem,

quo propositionem potissimum confirmauit, Vnde per locum à coniugatis, quæ sit vera fidei iustificantis ratio, ostenditur. Est enim hoc Dialecticorũ præceptũ, vt cum quæritur de abstracto definitione, eius concretũ in illustri exemplo adhibeatur in cõsilium, vt ex cõcreti huiusmodi actionibus & officijs perspiciamus, & eruamus, quæ sit abstracti propositi ratio. Sic, quid prudentia ex prudentis persona, actionibus & officijs eruit Aristoteles libro 6. Ethicorum, cum ita ait: Prudentiam ita demum intelligemus, si quales prudentes dicantur, consideauerimus. Est autem prudentis officium, habere facultatem rectè deliberandi de ijs, quæ non ex parte vt sanitatem aut robur efficientia: sed in genere sibi vtilia bonaq́, sunt, & spectant ad vniuersam vitam. Hinc Aristoteles per locum coniugatorum hanc prudentiæ definitionem extruxit. Prudentia est habitus verus cum ratione coniunctus & idoneus ad ea, quæ prosunt humanæ vitæ, gerenda. Neque alia ratio est exemplorum, Nam illa concretorum loco ponuntur, & magis incurrunt in oculos. Hac Dialecticorum norma seruata, si quæritur quid sit sanctitas, quid pietas, quid perfectio Christiana, quid patientia & alia huiusmodi, facile est respondere propositis concretis, hoc est, harum rerum illustribus exemplis. Hanc regulam & Paulus secutus, fidei rationem explicandam aggreditur hoc modo: Qui præter spem super spe credidit. Pauca quidem sunt hæc verba, sed totam fidei naturam summatim exprimunt. Abraham, inquit, vbi nulla rationi & carnis sensui affulsit spes, nixus tamen promissionibus Dei credidit. Est ergo fides fiducia promissionum diuinarum contra omnem carnis sensum & expectationem.

In voce, SPEI, *antanaclasis figura est,* PRIORE *enim loco obiecta spei, quibus mouetur ratio, notat.* POSTERIORE *vero, promissionem diuinam significat. Nam super spe credere, est veluti super fundamento rei speratæ fidem ædificare. Obseruandus proinde est hic locus inprimis, qui docet apertissime, quod fides sit certa fiducia rerum speratarum*

propter

propter promissionem Dei, etiamsi tota rerum natura repugnare videatur. Refutantur igitur Papistæ, qui dicunt fidem, de qua Paulus loquitur, esse tantum historiæ noticiam & assensum, qualis est in Diabolis & in impijs, qui articulos fidei norunt & profitentur voce. Quod autem dicitur: Vt fieret pater multarum gentium, pars est quædam benedictionis, quæ facta est Abrahamo, & in se includit synecdochicôs totum salutis beneficium.

Secundum id quod dictum ei fuerat: Sic erit semen tuum.

Rationem seu naturam fidei generatim in illustri exemplo proposuit. Nunc, vt fiat fidei ratio illustrior, particulatim id facit. Nam quæ generatim dicuntur obscurius, explicata, particulatim illustriora redduntur. Enumerat autem sex fidei siue partes seu conditiones, ac PRIMO *loco eius proprium obiectum ponit, quod ipsa intuetur, vnde & nomen habet suum, hoc autem obiectum est ipsa Dei promissio. Sic erit semen tuum, in qua principalis promissio inclusa est de semine, qui est Christus. Hinc ergo conficitur quod promissio sit fidei correlatiuum. Est itaque fides cognitæ promissionis fides, tolle promissionem, fides sublata est. Et contra, vbi nulla promissio, nulla fides. Hinc etiam sequitur, differentias fidei pendere ex promissionum varietate. Est promissio legalis, cum conditione impossibili, si nos ipsos respicimus: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Huic promissioni legali fides legalis respõdet, quam & Decalogus requirit. Est promissio gratuitæ iusticiæ, cui fides Euangelica ancillatur. Est fides remunerationis obediẽtiæ à sanctis præstitæ, quam fides remunerationis intuetur, sed semper extra iustificationis negociũ. Sic Moses dicitur respexisse ad remunerationem. Qui ergo dicunt fidem iustificãtẽ esse opus exactũ lege Dei, vt caritas & alia officia, modo fidei non recte discernunt. Porro si fidei differentias ab ipsis subiectis in quibus est petamus, alia fides Dei est, alia hominum,*

alia Diabolorum. Fides Dei est vel ipsa Dei promissio, vel veritas & constantia dictorumq; factorumq; in Deo. Fides hominum alia est Christianorum propria, alia hypocritarum, alia communis Christianis & hypocritis. Diabolorum fides est, cum noticia promissionum & comminationum diuinarum tremor quidam propter impendens iudicium.

Ac fide minime debilitatus non cõsiderauit suum ipsius corpus iam demortuum, cum cẽtum circiter natus esset annos, nec emortuam vuluam Saræ.

SECVNDA *descriptionis fidei pars. Quemadmodum Abraham excluſit omnes rationis & carnis obiectiones, dum facta est ei promissio seminis: ita vera fides omnem carnis sensum, dum intuetur promissiones Dei, secludit.* PRIMVM *etenim ratio in Abrahamo statuit impossibile esse, vt effœtus senex fieret pater.* DEINDE *obiecit ratio præclusionem Saræ, eamq; duplicem. Nam & natura erat sterilis, & tempore iam grandior, quàm vt concipere, vel aluum gestare potuerit. His rationis argumentis non succumbit Abraham, immo potius inuictus factus, constantissime in fide promissionis perstitit. Atque hoc est quod dicit, minime debilitatus, id est, fortissimus factus. Est enim liptote vsitata Hebræis, qui contrarium eius quod negant, fortissime asseuerant. Hac ergo oratione exponit quid sit quod supra dixit: Præter spem sub spe credidit. Docet & hic locus, quod fides non sit tantum noticia & assensus, sed etiam firma fiducia, quæ nullis rationis argumentis succumbit.*

Aduersus promissionem autem Dei non disceptauit infidelitate.

TERTIA *pars descriptionis fidei. Quemadmodum Abraham nõ hæsitauit de promissione diuina ob incredulitatem, ita fides vero verbo promissionis acquiescit, & pendet tota ex promissione Dei, omnem dubitationem excludens. Obseruetur*

hoc

hoc loco confutatio dogmatis Papistici de dubitatione, quam illi cum fide coniungunt. Sed Paulus eandem à fide prorsus alienam esse testatur. Vbi enim sunt disceptationes, quibus moti, nunc in hanc, nunc in illam partem ferimur, ibi vera & firma fiducia esse nequit.

Sed robustus factus est fide.

QVARTA *fidei conditio, videlicet, quod fides veluti collectis viribus luctetur aduersus incredulitatem, & dubitationem vincat. Est ergo in sanctis lucta carnis & spiritus, & spiritus collectis viribus opponit se carni. Probat itaque & hoc dictum, quod fides non sit tantum notitia historiæ, sed etiam firma promissionis fiducia.*

Tribuens gloriam Deo.

QVINTA *fidei conditio est. Quod fides Deo verum cultū tribuat, qui sine fide præstari nequit. Obseruetur hæc fidei proprietas, quæ sibi nullam, sed Deo omnem tribuit gloriam.*

Et plene persuasus, quod quicquid promisit, posset etiam præstare.

SEXTA *fidei conditio, quod fidei ea constantia & certitudo esse debeat, vt nullo pacto patiatur se auelli à promissionibus diuinis, sed semper incrementa sumat, certissima fiducia sibi persuadens, quod qui promisit, & possit & velit promissa præstare.*

Ideo & imputatum est illi in iusticiam.

Exposuit qualis fuerit fides Abrahæ. Nunc quid ea fides ei profuerit, adiungit, ac pronunciat eam fuisse Abrahamo imputatam ad iusticiam, hoc est, quod Abraham fide apprehenderit Christi iusticiam, qua illi imputata, iustus & acceptus fuit Deo. Hactenus Apostolus proposuit in illustri exemplo veram fidei indolem, nunc per locum à coniugatis definitionem fidei absolutam extruamus hoc modo: Fides est notitia & firma fiducia diuinarum promissionum, excludens carnis

ſenſum, ac rationis argutias pugnantes cum verbo promiſſionis diuinæ, atque adeo omnem hæſitationem, acquieſcens in verbo promiſſionis diuinæ, ſua conſtantia omnem incredulitatem vincens, quæ cum verè Deo gloriam tribuat, pleniſsima fiducia promiſſa Dei expectat.

Hæc fidei iuſtificantis ratio eſt, quæ breuius in hanc ſummam cogi poteſt: Fides eſt noticia, aſſenſus, expetitio & certa fiducia promiſſæ ſalutis propter Chriſtum. Huc adyciam memorabile dictum Bernardi de fide: Tranſgreditur, inquit, fides rationis fines, humanæ naturæ vſum, experientiæ terminos.

> Non ſcriptum eſt autem propter illum tantũ, quod imputatum ſit illi. Sed etiam propter nos quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Dominum noſtrum IESVM à mortuis, qui traditus fuit propter peccata noſtra, & excitatus eſt propter iuſtificationem noſtri.

Tranſlatio hypotheſis ad theſin, ſeu accommodatio exempli Abrahami ad credẽtes. Hanc accommodationem amplificat Apoſtolus ab obiecto fidei, & ſimul quæ ſit materia noſtræ iuſticiæ exponit, ſed breuius, quia hoc in quinto capite proſequitur latius. Obſeruetur hîc catholica doctrina de beneficijs Chriſti, qui morte quidem ſua, hoc eſt, obedientia tota crucis expiauit peccatum. Eſt enim victima, λύτρον & σῶτρον, quo homines à iure peccati abſoluti & redemti æterna donantur ſalute, reſurrectione vero iuſticiam nobis parauit. Nam niſi reſurrexiſſet Dominus, victima ipſius nequaquam fuiſſet ſatis nobis à iure peccati redimendis. Nam tum non victor mortis, ſed ſuperatus à morte fuiſſet.

Hoc loco obſeruemus ſynecdochen vſitatam in ſcripturis, qua parti ſæpe tribuitur quod eſt totius. Hic tribuit reſurrectioni Chriſti iuſtificationem noſtri, in quinto eandem ſanguini Chriſti, hoc eſt, victimæ Chriſti aſſcribit. Hinc docemur beneficium

beneficium ſalutis cum toti obedientiæ Chriſti, tum ſingulis eius partibus tribuere. Rectè proinde dicitur: Chriſtus natus, circumciſus, oblatus in templo, paſſus, excitatus à mortuis propter noſtra peccata, Et rurſus ſingulis actionibus Chriſti idem effectus tribui poteſt, vt Chriſtus ſua natiuitate nos redemit, & ſic de alijs. Pendet ergo ſalus noſtra tota, non ex noſtris, ſed ex Chriſti meritis: quorum verè participes ſumus, quando Chriſtum fide intuimus, tunc enim ſit nobis & vmbraculum quo tegitur peccatum noſtrum, & iuſticia qua placemus Deo dilecti in dilecto.

Caput V.

Summaria comprehenſio quinti capitis.

FRVCTVS *iuſtificationis enumerando amplificat Apoſtolus caritatem Dei erga homines. & vt doceat quæ ſit materia iuſticiæ, de qua hactenus diſputauit, inſtituit collationem Adæ & Chriſti, oſtendens, quod vt Adæ lapſus fuerit nobis iniuſticiæ, mortis & damnationis cauſſa: ita Chriſti obedientia ſit nobis iuſticiæ, vitæ ac ſalutis materia.*

Ordo & partes capitis quinti.

Abſoluta confirmatione iuſtificationis ex fide, commode Apoſtolus in principio huius capitis, quæ beneficia cum iuſtificatione coniuncta ſunt, enumerat, vt ſunt, pax cum Deo per Chriſtum, acceſſus ad Deum, ſpes gloriæ Dei, conſolatio ſub cruce, & gloriatio in Deo. Horum omnium cauſſam principalem interponit, caritatem Dei erga homines, quam caritatem à ſignis & comparatis amplificat. Deinde tertio loco, vt doceat quænam ſit illa iuſticia Dei, qua iuſtificatur qui credit, monſtrat, Quod vt ab Adam peccatum, mors & damnatio, ita à Chriſto proficiſcatur iuſticia, vita & ſalus.

Exegesis quinti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Iustificati igitur ex fide, pacē habemus apud Deū, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hunc PRIMVM *effectū iustificationis infert ex fine quarti capitis, ibi enim ratio ponitur, cur iustificati ex fide, habeant pacem cum Deo, videlicet quod eorum peccatum sit expiatum morte Christi. Fecit enim peccatum Deum nobis inimicum & hostem. Quare eo sublato, inimicitia quoque tollitur, & pax stabilitur, quæ pax fundatur in voluntate Dei, charos nos habentis in filio expiatore peccati, & terminat in fide nostra recipiente oblatam gratiam.*

Porro hæc breuis sententia continet & vberrimam doctrinam, & consolationem dulcissimam. Doctrinæ partes sunt plures. PRIMA, *Quod iusticia sit ex fide.* SECVNDA, *Quod iustificatio sit reconciliatio nostri cum Deo.* TERTIA, *Quod hæc reconciliatio sit facta per Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *Mediatorem, cuius victimæ merito absoluti à reatu, donamur iusticia ipsius, & acceptamur ad vitam æternam gratis, propter* CHRISTVM. QVARTA, *Quod sine fide rei simus coram Deo, hostes Dei, & subiecti damnationi, vt qui adhuc sub ira Dei detinemur captiui.* QVINTA, *Refellitur falsissimum dogma eorum, qui fingunt homines meritis congrui ante gratiam præparari ad iustificationem. Quid enim quæso mereri potest iniustus, reus, damnatus, sub ira Dei constitutus? Talis est omnis, qui non est iustificatus ex fide.*

Consolationis summa est, quod credentes sciant se habere Deum propitium, sciant se acceptos esse fide, etsi adhuc sentiunt peccatum. Non enim sua merita, sed CHRISTVM *Mediatorem intuentur. Contra autem nunquam possunt tranquillo esse animo, qui opera & merita spectant, & ea tanquam mediatores inter se & Deum collocant, quod sane omnes illi faciunt,*

faciunt, qui suis operibus iustificari volunt.

Per quem etiam fide habuimus accessum in gratiam hanc, in qua stetimus.

SECVNDVS *effectus fidei primo necessario coniunctus, nempe accessus in gratiam Dei. Hic accessus non pedibus corporis, sed fiducia fit Mediatoris, dum ex fide Mediatoris Deum inuocamus. Gratia fauor Dei est, cuius fundamentum est gratuita beneuolentia in Deo, qui nos in Christo charos habuit. Terminus est persona placens fide. Atq; ita hoc loco vox gratiæ omnino accipienda est. Interdum gratiæ vox per metonymiam pro effectibus fauoris Dei sumitur, idq; tripliciter.* AVT *enim accipitur p imputatione iusticiæ, vt infra, vbi gratiam & donum coniungit.* AVT *pro infusis donis, vt sunt fides, gaudium spiritus, pax, tranquillitas conscientiæ &c.* AVT *pro donis ad hanc vitam potissimum spectantibus, qualia sunt animæ & corporis dotes variæ & multiplices. Cum his etiam cõuenit Augustini distinctio, qui duplicem gratiam facit, quarum vna gratia gratis dans, altera gratia gratis data appellatur. Gratia gratis dans, est ipse fauor Dei, seu Deus ipse. Gratia gratis data est, quicquid ex fauore Dei nobis datur, vt illa sit caussa, hæc effectus. Opponitur autem gratia merito, vt infra cap. 10. & debito, vt supra cap. 4. Merito quidem, quia nulla in nobis sunt merita fauoris Dei. Debito verò, quia Deus ex sola gratia in nos liberalis est, non expectans vllam nostram compensationem. Rectè igitur Augustinus. Gratia est, inquit, nullo modo, quæ non est gratuita omnimodo. Dicitur enim gratia, vt idem testatur, quia gratis datur, Gratis autem datur, quia merita non præcesserunt, sed beneficia Dei te præuenerunt. Eiusdem Augustini est & hæc distinctio, vt sit gratia Vna operans, Altera cooperans. Illa præparat hominis voluntatem vt velit, hæc adiuuat ne frustra velit. Sed hæc distinctio est gratiæ gratis dantis, estq; non formæ, sed modi distinctio. Hæc de Gratiæ vocabulo admonere hoc loco volui, vt*

studiosi in lectione scripturæ significata huius vocis rectè applicent. Iam quæ potissimum hic obseruanda sunt, annotabimus.

PRIMO *itaque loco obseruetur effectus fidei, qui est non solum accessus ad Deum, verumetiam perseuerantia in gratia, quæ significatur standi vocabulo, vt fides sit perseuerans in gratiæ fiducia.*

SECVNDO *loco obseruetur testimonium, quod fides significet non tantum noticiam historiæ & assensionem, sed etiam fiduciam. Nam per historiæ noticiam & nudam assensionem nemini patet accessus ad Deum. Vnde ad Ephesios 3. Per quem habemus audaciam & accessum in fiducia per fidem ipsius.*

Obseruetur PRÆTEREA *maxima credentium consolatio, quæ ex hoc loco peti potest. Credentes enim non in se, non in vllis suis meritis & dignitate, sed in solo* CHRISTO *habent fiduciam accedendi ad Deum, obtinendi gratiam, & in diuino fauore perseuerandi. Huc pertinet illud Augustini: Totius fiduciæ certitudo in precioso sanguine* IESV CHRISTI. PRÆTEREA *cõfutatur hoc Pauli dicto pestilentissimus Papistarum error, qui iubent quærere alios mediatores & patronos, quàm vnicum* IESVM CHRISTVM. *Dicũt præsumtionem esse sine patrono accedere ad* DEVM, *qua re vt contumelia afficiunt* CHRISTVM *Mediatorem, & stabiliunt idololatriam: ita summa consolatione spoliant homines, eos auocantes à vero Mediatore, ad inuocationem Sanctorum, quod est Antichristi proprium.*

Et gloriamur super spe gloriæ Dei.

TERTIVS *effectus fidei, gloriatio sancta, quæ est cum pij nõ solum æquo animo & moderato sunt: sed etiam cum magna lætitia perfusi, placent sibi de hæreditate cœlesti, quæ ipsos manet. Hæc gloriatio nititur spe certissima, quæ est cõstans & firma expectatio promissæ hæreditatis, quæ hæreditas hic gloriæ*

voce

voce significatur, quam Deus olim iuxta suam promissionem pijs donabit. Accipitur enim hic gloria Dei actiue. Hanc gloriam etiam iustificationi subiungit Apostolus, infra cap. 8. Quos inquit, iustificauit, hos & glorificauit. Est proinde iustificationi proximus gradus gloria hæc seu gloriatio, qua resuscitatis corporibus glorificabimur. Hic Pauli locus aperte pugnat cum dubitatione Papistica. Qui enim fieri potest, vt is glorietur super spe gloriæ Dei, qui dubitat an sit in gratia, nec ne. Porro quod in tertio capite dictum est, gloriationem excluſam esse, non cum hoc loco pugnat: Illic enim gloriationis fundamentum est meritum humanum seu opus, hic verò fiducia in Deum, quæ nititur constantia promissionis diuinæ, & hæc est gloriatio in Domino, de qua Paulus 1. Corinth. 1.

Non solum autem hoc, sed etiam gloriamur in afflictionibus.

QVARTVS *effectus fidei, gloriatio in præsentibus ærumnis, quæ sane gloriatio magnum est paradoxum sensui carnis & sapientiæ humanæ. Vis veræ & viuæ fidei tanta est, quod in media morte animum erigat, consoletur, atq; inuictum infractumq; reddat. Dominus in Euangelio iubet, vt sui discipuli gaudeant, quando ab ingrato mundo affliguntur, id quod etiam fecerunt flagellati à principibus sacerdotum, vt testantur acta Apostolica. Verum hæc gloriatio super afflictione non ex eo prouenit, quasi afflictio per se esset expetenda vt bona, Sed gloriationis huius causſæ, ex quibus æstimabitur, aliunde proueniunt.* PRIMVM *enim pij, sub cruce constituti, intuentur Christum, qui pependit in cruce, cui cum se conformes fieri per crucem animaduertunt, ex illa conformitatis cogitatione non parum consolationis capiunt.* DEINDE *Christum glorificatum intuentur, vnde spem concipiunt de futura glorificatione sibi promissa, quæ suo tẽpore reuelabitur.* PRÆTEREA, *patris clementissimi voluntatem considerant sancti, qui castigat filios suos paterno animo, non vt perdat, sed vt cruce veluti*

excoctos puriores reddat. Proinde non gloriantur pij de cruce, ac si suo genere esset bonum, sed propter euentum. Verum quia caro & sanguis longe aliter de cruce iudicant, addit huius dicti: Gloriamur in afflictionibus, confirmationem.

Scientes quod afflictio tolerantiam operatur, Tolerantia probationem, Probatio spem, Spes non confundit.

Dixit iustificatos gloriari in afflictionibus: Nunc eius paradoxi rationem subijcit ab vsu crucis. Vtitur autem Apostolus Rhetorica gradatione caussarum & effectuum, quæ quoniam nuda proponitur, non indiget quoad formam attinet nostra explicatione, nisi quod liptote sit in postrema propositione: Spes non confundit, hoc est, spes gloriam affert. Iam connecte subiectum primæ propositionis cum prædicato postremæ, & concluditur hoc modo: Ergo afflictio est glorioſa. Atque ita sententia fit magis perspicua mutatione Rhetorica gradatione in Soriten Dialecticum. Iam materiam excutiamus. Quid sit afflictio notum est. Tolerantia est, qua patienter afflictio sustertur. Probatio est, qua multa tolerando probati facti sumus. Spes est fiducia probatione firmata, qua pius expectat promissam immortalitatem. Hæc est rerum harum non naturalis consecutio, sed supernaturalis, siquidem in solis renatis locum habet. Nam cum pij cernunt bonam Dei voluntatem & præsentiam in aduersis, augetur in illis patientia. Huius occasio est afflictio, vbi enim non est afflictio, ibi nec patientia locum habet. Contra in prophanis & epicureis hominibus afflictio fremitum aduersus Deum, impatientiam, ac tandem desperationem ac mortem parit, tantum abest, vt patientiam operetur.

Huius diuersitatis ratio hæc est. In ijs prælucet cum fide doctrina de caussis, quare Deus velit Ecclesiam subiectam esse cruci, quarum cogitatione spiritus in renatis se erigit aduersus crucem. Hæ caussæ epicureis & impijs sunt ignotæ, qui

tantum

tantum quæ carnis ſunt, ſapiunt. Verum hic aliquis merito obiecerit Abrahamũ, Dauidem, atque multos alios pios non raro gemuiſſe ſub cruce, atque ardenter precatos fuiſſe mitigationem. Reſpondeo. Duplex effectus crucis eſt in pijs, ſecundum duplicia principia. Nam ſi externum hominem reſpicis, hic triſtatur, dolet quoties cruce premitur, vt in Dauide & Iob videmus. Contra, ſi internum intueris hominem, hic exhilaratur & exultat ſub cruce. Caro enim infirma eſt, inquit DOMINVS, *ſpiritus autem promtus. Item, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem. In Iob videmus luctam carnis & ſpiritus ſub cruce. Secundum carnem triſtatur adeo, vt maledicat diei in quo natus eſt. Secundum ſpiritum autem exultat in redemtore & cogitatione futuræ immortalitatis, Scio, inquit, quod Redemtor meus viuat, & quod in extremo die reſurrecturus ſim, &c. Quod ergo per ſe pœna peccati eſt, & ſuo genere malum, hoc pijs fit bonum & ſalutare, iuxta illud: Diligentibus Deum omnium cooperantur in bonum. Porro patientiæ ſeu tolerãtiæ effectus eſt probatio, qua aliquis exploratus & probatus declaratur. Paſsiue enim vox probationis accipi debet. Nam græcè eſt δοκιμὴ, quæ eſt effectus patientiæ. Verum cum Iacobus contrario modo videtur loqui, cum ait: Probatio fidei veſtræ operatur patientiam, non intelligendum eſt de probatione paſſiua, ſed actiua. Nam Græcè eſt τὸ δοκίμιον, hoc eſt, quod probat & explorat. Nam loquitur de tentatione quæ probat & explorat fidem, vt ignis aurum, Vnde naſcitur patientia, ex qua δοκιμὴ, qua ſentitur fides non ſimulata, ſed vera potius ac viua, atque ideo ſpem operari ab Apoſtolo dicitur. Nam vt fides eſt fiducia præſentis gratiæ: ita ſpes eſt fiducia futuræ gloriæ.*

Quia caritas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Ratio certitudinis ſpei iuſtificatorum à cauſſa infallibili ſumta, videlicet à caritate Dei erga iuſtificatos. Concluditur

autem hæc ratio aptissimè hoc syllogismo:

Qui diliguntur à Deo non sua frustrantur spe.
Iustificati fide diliguntur à Deo. Igitur,
Sua non frustrantur spe.

Maior per se euidens est. Nemo enim qui diligit alium, sincere fallit amicum, qui de se bona sperat, præsertim vbi accessit constans & voluntaria promissio. Minor probatur arrhabone spiritus. Is enim reddit iustificatorũ cordibus testimoniũ dilectionis Dei erga ipsos, iuxta illud 2. Cor. 1. Dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris. Atq; hæc est argumenti sententia.

Caritas Dei hic accipi actiuè debet. Nam de ea loquitur caritate Apostolus, qua Deus pater in filio nos prosequitur. Hæc effusa est, inquit, per Spiritum sanctũ in cordibus nostris, hoc est, Spiritus sanctus inexhaustam bonitatẽ Dei nostris obsignat cordibus, quando in eis accendit fidem, inuocationem, lætitiam cordis, patientiam, & alios motus congruentes cum voluntate Dei. Hæ Spiritus sancti flammulæ certissima sunt indicia præsentis Spiritus sancti, qui datus est, vt sit testimoniũ dilectionis Dei erga nos. Obseruetur ergo hoc loco testimonium præsentiæ Spiritus Dei in homine, ab euidentissimo signo, quod est effectus ipsius spiritus in homine, qui effectus carnis spiritui ex diametro aduersatur, & potissimum in eo situs est, quod homo retineat fidem & bonam conscientiam. DEINDE, quod hæc Spiritus præsentia sit testimonium caritatis Dei paternæ erga nos, TVM, quod hinc, hoc est, ex testimonio caritatis Dei spes nostra confirmari & excitari debeat, vt iam firmissimi & certissimi simus de promissa hæreditate cœlesti. PRÆTEREA admonemur hoc loco humilitatis & sanctitatis, ne vel superbia vel impuritate expellamus castissimũ hunc Spiritum, & excidamus gratia præsenti, & gloria futura. Papistæ hũc locum perperam interpretantur de caritate qua nos Deum diligimus, ac si nostra dilectio caussa spei esset. Quorum errorem refutat & argumenti series, & Paulus ipse se clarè interpretatur, cum ait: Commendat autem suam caritatem

tatem erga nos Deus &c. Præterea si hoc Apostoli dictum intelligendum esset de dilectione nostra, ac si illa fundamẽtum esset spei, omnium hominum conscientiæ cogerentur contrarium fateri, videlicet quod potius desperationis caussa esset dilectio nostra quam spei: Cum constat nostram dilectionem per quam exiguam esse & immundam, & quæ contaminatur aliis impuris affectibus. Quid præterea consolationis haberet hoc argumentum. Nos diligimus Deum, Ergo non frustrabimur spe, Præsertim cum dilectio sit opus legis, quod habet annexam conditionem implicitam, sed impossibilem, Tum enim redditur promissio legalis, vbi legi satisfactum fuerit.

Christus enim cum adhuc essemus infirmi, suo tẽpore pro impijs mortuus est.

Ætiologia est ab affectu caritatis Dei. Nam affectus ex actionibus cognoscitur:

Christus mortuus est pro infirmis & impijs, vt eos à morte æterna liberaret.

Ergo, Maxima est Dei caritas erga nos, qua vnicum suum filium dedit, vt solueret λύτρον pro nobis.

Huc illa sententia Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Quod autem addit, κατὰ καίρον, secundum tempus, seu vt nos vertimus, suo tempore, Significat tempus illud opportunum, quo pater apud se constituerat filium in mundum mittere, vt fieret victima pro mundo. Huc illud ad Gal. 4. Quando venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erãt redimeret. Pertinet & huc Prophetia Iacob patriarchæ, & Danielis de tẽpore aduentus Christi. Porro quod Apostolus dicit: Cum adhuc essemus infirmi seu inualidi, destituti omnibus viribus (nã hæc vis est Græcæ vocis ἀσθενῶν) relationẽ habet duplicis tẽporis, videlicet ante conuersionẽ & post conuersionem. Ante conuersionem omnes homines sunt & ἀσθενεῖς & ἀσεβεῖς, ἀσθενεῖς quidem, hoc est, omnibus viribus

destituti & minime apti ad intelligenda & capienda quæ Dei sunt. Nam vt alibi dicit Apostolus ψυχικὸς *homo non capit ea quæ sunt Spiritus Dei, cuius ratio redditur ad Ephes. 4. vbi tribuit* τῷ νῷ, *hoc est, principi animæ parti* ματαιότητα, *vanitatem,* τῇ διανοίᾳ, *tenebras siue caliginem. Quare necesse est in non renatis ignorantiam rerum diuinarum esse. Deinde tertio loco tribuit cordi, hoc est, voluntati & affectibus* πώρωσιν, *hoc est, obdurationem, hoc est, summam contumaciã qua aduersus Deum ruunt homines indulgentes suis prauis affectibus.* ἀσεβεῖς *verò, id est, sine cultu, scilicet Dei. Non enim Deum coluerunt, sed multiplici idolomania se contaminauerunt. Hæc duo epitheta hominibus ante conuersionem tribuit Apostolus, vt inde illustrior appareat caritas Dei erga nos, qui pro talibus filium suum in mortem tradere voluit.* DEINDE *significat Apostolus, quod in conuersione donentur homines nouis viribus, vt iam conuersi, etsi lege plenam obedientiam præstare non possint: tamẽ possint aliqua Deo grata facere. Nam & donantur noua luce, & adiuuantur a Spiritu sancto, vt Deum veris cultibus iam colere incipiant. Sed quomodo hæc simul Deo conueniunt, vt & intime amet homines, & tamen eosdem vt hostes persequatur nondum conuersos? Duo in homine intuetur Deus,* VNVM, *quod ab ipso est,* ALTERVM, *quod ab homine & à Diabolo. Amat quidem nos, quia eius sumus creatura ad ipsius imaginem conditi, Persequitur verò vt hostes, idq; propter peccatum. Amor ex misericordia est, persecutio ex iusticia. Misericordia vult homines saluare Deus, iusticia vult eosdem punire. At sapientia Dei fecit & misericordiæ & iusticiæ locũ. Misericordiæ quidem, dum perditorum hominum miseria afficitur Deus, & ad iuuandum mouetur. Iusticiæ verò dum filium mittit, qui nostra causſa in se recepta satisfacit iusticiæ Dei, vt omnis qui credit in hunc filium, non moriatur, sed viuat vita æterna, in alios autem exerceatur iudicium iustum absque misericordia.*

Enimuero

Enimuero vix pro iusto quisquam moriatur. Nam pro bono forsitan aliquis mori sustinet.

Amplificat Dei erga nos caritatem duplici collatione. PRIOR *est, vix pro iusto quopiam homine quisquam velit mortem subire, At Deus filium suum dedit, qui pro nobis non modo nō iustis, sed etiam sceleratissimis moreretur.* POSTERIOR, *eius caussa, à quo quisquam beneficium acceperit, forsan sustineat mori, At Deus, cum non modo nullis à nobis beneficijs esset affectus, sed etiam nos sibi infensissimos hostes esse non ignoraret: tamen filium vnigenitum in mortem pro nobis tradidit. Quare necesse est ardentissimam dilectionem esse, qua nos est prosecutus. Hæc videtur simplicissima huius loci sententia. Nam vt infirmo opponit iustum, ita impio bonum & alijs commodum. Nec mutatio numeri quēquam offendet, quæ est frequentissima apud Hebræos, qui sæpe numerum singularem collectiue accipiunt. Quidam interpretes Bonum & iustū accipiunt in neutro genere, vt pro iusto mori, sit pro re iusta mori, hoc est, cum quis legibus mortem debet, & pro bono, hoc est, pro re bona, vt si quis mortem oppeteret volens pro patria aut liberis, Sed peristasis loci facit, vt priorem interpretationem præferam, quæ & autoritate veterum, Chrysostomi, Athanasij, Ambrosij, Selæ, & aliorum nititur.*

Commēdat autem suam caritatem erga nos Deus, Quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.

Accommodatio est collationis propositæ, cuius hæc vis est, Si quis sustineret mori pro iustis & bonis, certè maximam suam erga ipsos declararet dilectionem, At nunc Christus filius Dei mortuus est pro nobis non iustis, sed iniustis, non bonis, sed malis, Nihil enim commodi aut vtilitatis à nobis expectauit. Ergo necesse est immensam & ineffabilem caritatem Dei fuisse, qua motus, filium suum vnigenitum pro nobis dederit. Hæc Pauli concio de caritate Dei erga nos, diligenter obser-

uetur. Continet enim & doctrinam vtiliſſimam, & conſolationem vberrimam, & confutationem iuſticiariorum validiſſimam. DOCTRINA *eſt, quod Chriſti mors impietatis hominum expiandæ gratia ſit facta, quodq; ea ſola ſalutis meritoria ſit.* CONSOLATIO *hic proponitur contra iram Dei ſumma, videlicet quod filius Dei adeo homines dilexerit, vt in ſe deriuarit iram patris, ne humanum genus conditum ad imaginem Dei, æternum periret.* CONFVTATIO *eſt erroris phariſaici omnium temporum, quo putatur quod alys medys liberentur homines à peccato & morte, quam ſola fily Dei victima.*

Multo igitur magis iuſtificati nunc in ſanguine eius ſeruabimur per ipſum ab ira.

Illatio à minori ad maius. Confert autem homines eoſdem pro duplici eorum ſtatu. Aut enim adhuc peccatores ſunt, hoc eſt, rei æternæ mortis propter peccatum, aut ſunt iuſtificati fide. Iam Deus dilexit nos peccatores, Igitur, Multo magis iuſtificatos diligit, Si diligit, certè non damnabit. Neque enim damnare poteſt quos à reatu abſoluit. Eſt enim reatus damnationis cauſſa. In voce Iræ, eſt metalepſis. Nam ex ira damnatio intelligitur. Obſeruetur igitur hîc rurſus beneficium reparationis totum vni CHRISTO *aſſcribendum eſſe. Nam hic Apoſtolus diſertè iuſtificationem & glorificationem, quæ eſt liberatio ab ira & damnatione, adeoq; integra ſalutis poſſeſſio vni Chriſto tribuitur.*

Nam ſi cum inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij ipſius. Multo igitur magis ſeruabimur per vitam ipſius.

De mortis Chriſti efficacia per collationem effectuum dixit: Efficax fuit mors Chriſti ad abolendum peccatum eorum, qui adhuc erant inimici Dei. Proinde multo magis eſt efficax ad abolendam iram Dei aduerſus eos, qui iam non ſunt peccatores amplius, Sed iuſtificati, hoc eſt, abſoluti à peccato:

cato: Nunc autem addit argumentum ab efficacia vitæ Christi, idq; per collationem virtutis, mortis & vitæ Christi. Mors causſa eſt reconciliationis, Vita causſa eſt ſalutis ſeu acceptationis ad vitam æternam. Concludit autem hoc modo à minori ad maius:

Mors Chriſti fuit efficax ad reconciliandos nos Deo.
Multo igitur magis vita Chriſti, hoc eſt, reſurrectio Chriſti efficax erit ad communicandam reconciliatis vitam æternam, quæ vita æterna reconciliationis & iuſtificationis finis eſt.

Obſeruentur ergo diſtincta Mediatoris beneficia, qui vt morte ſua expiat peccatum, & reconciliat nos Deo: ita vita ſua, hoc eſt, reſurrectione iuſtificat, ac in integram ſalutis poſſeſſionem nos introducit. Quid hinc ſequitur? Id quod confirmandum propoſuit Apoſtolus: Videlicet ſpem iuſtificatorum non fore irritam, vt quæ nititur firmiſſimis fundamentis caritate Dei patris, obſignatione Spiritus ſancti, morte & vita filij, Siquidem morte expiatum eſt peccatum, vita autem parta eſt iuſticia & ſalus.

Neque id ſolum, ſed etiam gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Hic QVINTVS *iuſtificationis ſeu fidei effectus eſt, gloriari in Deo, quæ gloriatio eſt ſpiritualis quædam παῤῥησία, qua non ſolum gloriamur ſuper ſpe gloriæ Dei, Sed etiam in ipſo fundamento ſpei, hoc eſt, in ipſo Deo, videlicet quod ſit noſter Deus, qui nos tuetur & defendit. Hinc conſolatio petenda eſt in omnibus aduerſis. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Si Deus iuſtificat, quis eſt qui condemnat. Verum vt abducat Apoſtolus nos à cogitatione ſiue dignitatis ſiue indignitatis noſtræ, cauſſam huius gloriationis non in nobis, ſed extra nos ponit, cum inquit: Per Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM.

Per quem nunc reconciliationem assecuti sumus.

Aliquoties dixerat Apostolus nos reconciliatos esse Deo per Christum, iam ideo idem repetit, vt paret sibi viam ad declarandam eam iustificationis partem, quam in propositione attigit, quæ est iusticiæ Christi imputatio. Hactenus enim partim in genere de iustificatione disseruit, partim de prima eius parte, videlicet de expiatione peccati, seu absolutione à peccato, quæ est remissio peccatorum, partim etiam de acceptatione reconciliatorum ad vitam æternam, idq; gratis propter Christum. Verum quia & remissio peccatorum, & acceptatio personæ nititur Christo fundamento & autore, cuius iustitia credentibus imputatur, vt appareant iusti coram Deo, iam de ea iusticia disputationem aggreditur. Nam cum merito quæri posset, quænam sit illa Dei iusticia de qua hactenus toties dictum est, & cum ea Christi propria esse definitur, adhuc quæri posset, quomodo vnius iusticia multis sufficere possit & imputari. Eam ergo iusticiam explicandam nunc aggreditur, & modum imputationis vsque ad capitis huius finem ostendit, idq; pulcerrime per collationem caussarum & effectuum. Cõfert enim inter se peccatum & iusticiam, Christum & Adam, mortem & vitam, legem & gratiam, ex quorum collatione non solum modus iustificationis nostri aperte concluditur, Verumetiam alij multi loci, ijq; in scriptura præcipui offeruntur: quorum noticia admodum vtilis est, ad declarationem mysterij salutis & reparationis nostræ apud Deum. Hæc ergo pars inprimis cognoscenda & obseruanda est, non solum quia continet præcipua doctrinæ cœlestis capita, Verumetiam quia valide refutat Osiandricum errorem, & aliorum veterum & recentium scriptorum, qui à vera nostræ iustificationis materia aberrarunt.

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: Et sic in omnes

omnes homines mors peruaſit, quatenus omnes peccauerunt. Vſque ad legem enim peccatum erat in mundo. At peccatum non imputatur quando nō eſt lex. Sed regnauit mors ab Adam vſque ad Moſen, etiam in eos, qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem tranſgreſſionis Adę, qui eſt typus eius, qui erat futurus.

Quoniam dixit Apoſtolus reconciliationem factam eſſe per Chriſtum, Nunc modum oſtendit, quomodo id fieri potuerit. Videtur enim parum conuenire, aſſerere vnius Chriſti factum multis imputari poſſe. Hoc autem vt explicet Apoſtolus, collationem facit cauſſarum & effectuum. Confert enim Adam & Chriſtum, & oſtendit quid vterque fecerit. Confert autem eos tum in re ſimili, tum in contraria. Similes enim ſunt in eo, quod vterq; quod eſt ſuum, cum ſuis communicat. Rurſus in eo plane diſſimiles ſunt, quod Adam peccatum in ſuos natura deriuat in mortem, Chriſtus vero ſuam iuſticiam cum ſuis per gratiam communicat in vitam. Non eſt ergo mirum vnius Chriſti iuſticiam imputari multis in vitam, cum vnius Adæ lapſus imputatus ſit multis in mortem. At hæc eſt argumenti præſentis ſumma. Verum vt textum Paulinum plenius intelligamus, PRIMVM *collationem ipſam verbis Pauli proponam, & ἀπόδοσιν collationis adiungam integre, quam attigit tantum Apoſtolus.* DEINDE *verba textus ordine explicabo. Eſt autem hæc collatio: Quemadmodum per vnum (Adamum) peccatum, (hoc eſt reatus) in mundum intrauit, & per peccatum mors (hoc eſt, corruptio & damnatio) & ſic in omnes homines (ab illo vno Adamo per naturalem propagatos generationem) mors peruaſit, etiam in eos qui non peccauerunt ſimili tranſgreſſione cum Adam: Ita per vnũ Chriſtum iuſticia in mundum intrauit, & per iuſticiam vita, & ſic in omnes homines (à Chriſto per regenerationis gratiam propagatos) vita peruaſit etiam in eos, qui non fuerunt iuſti ſimili*

obedientia cum Christo. Hec integra est collatio. Sed Paulus pro apodosi posuit hæc verba: Qui est typus eius, qui erit futurus, hoc est, Christi. Typus autem ad propagandi similitudinẽ, non ad res ipsas propagatas pertinet. In eo enim, vt Ambrosius ait tantum forma Adæ Christus, qui quod vnus peccauit, vnus emendauit. Iam verba textus particulatim excutiamus: Quemadmodum, inquit, per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors. per vnum hominẽ intelligit primum hominem, videlicet Adam, qui fuit veluti massa, vnde cæteri homines sunt desumti. Per hunc, inquit, peccatum intrauit in mundum. Peccatum originis sentit. Sunt autem duo in peccato originis considerãda, Reatus scilicet & Corruptio: quæ duo, etsi non possunt separari, tamen accuratè distingui debent. Sicut enim Adam, admisso peccato, primum reus factus est iræ Dei. Deinde, quia reus erat, pœnã peccati, id est, corruptionem illam tum animi tum corporis subiit. Atq; hoc est quod Paulus dicit. & per peccatum mors. Sic quoque in posteros naturam transmisit tum ream inprimis, tum corruptam. De reatus igitur propagatione proprie agit hoc loco Apostolus, cui opponitur imputatio iusticiæ Christi. Nam cum Christus morte sua reatum eluit, simul fideles iusticia imputata induit. Quod autem ad corruptionem attinet, ea diuersum habet remedium, nempe sanctificationem humanæ naturæ in Christo, de qua in octauo agitur.

Porro obseruandum est hoc loco, Adam considerari dupliciter. PRIMVM *simpliciter sine respectu ad posteros: qua ratione nullus est reus ipsius delicto.* DEINDE *relatiuè, quatenus est prima radix naturæ humanæ, in quo totum humanum genus quodammodo fuisse manifestum est, atq; hac ratione reatus Adæ cum sua pœna, quæ est corruptio, deriuatus est in omnem eius posteritatem. Quapropter vt leprosi parentes generant leprosos liberos, qui liberi & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita Adam reus & corruptus, generat ream & corruptam posteritatem, atque id est, quod Paulus ait: Sic*

in

in omnes homines mors peruaſit, ſcilicet cum reatu. Cauſſam apponit: in quo, ſcilicet Adamo, Omnes peccauerunt, hoc eſt, rei fuerunt imputato poſteritati reatu patris, cum quo coniuncta eſt & pœna, ſcilicet corruptio. Complectitur itaq; vtrunq; peccatum originis, reatum & corruptionem. Nam vtrunque propagatur ab Adam in poſteros, Sed alterum cauſſæ, alterum effectus rationem habet.

Vſque enim ad legem peccatum erat in mundo.

Quid hoc ſibi vult? Abſurdum videri poterat homines cõdemnari, vt reos ante datam legem. Si enim peccatum eſt legis tranſgreſſio, neceſſe eſt legem eſſe ante peccatum. Hanc obiectionẽ anteuertit Apoſtolus prolepſi Rhetorica, & aſſerit peccatum omnino fuiſſe in mundo ante legem, contra eos, qui ab Adamo non voluerunt propagari peccatum: Sed tum demum incœpiſſe, quando lex data, ab hominibus eſt violata. Sed effectus peccati oſtendit, peccatum etiam fuiſſe ante legem datam in monte Synai. Nam fuit alia lex data Adamo in paradiſo, quam nos omnes in Adamo tranſgreſſi ſumus, ſicuti docet pœna, quæ peccatum eſt conſecuta.

At peccatum non imputatur, quando non eſt lex.

Hæc etiam aduerſariorum obiectio eſt, quæ ex eo prouenit, quod primam legem, quam trangreſſi ſumus in Adamo, non attendant. Eſt autem hæc obiectio:

Peccatum eſt legis tranſgreſſio,

Ergo, Quando lex non eſt, neq; peccatum eſſe poteſt.

Nam accidens non cadit niſi in ſubiectum. Sed Paulus dat inſtantiam hoc modo:

Mors regnauit ab Adam vſque ad Moſen,

Ergo, Neceſſe eſt fuiſſe peccatum ante Moſen.

Nam mors ſequitur peccatum vt iuſta pœna. Sumitur autem hæc reſponſio à iuſticia iudicis Dei.

Deus puniuit peccatum morte ante datam legẽ, Ergo,

Reus fuit homo ante datam legem per Moſen.

Cuius ergo legis fuit reus? Primum eiuſdem, quam Adam tranſgreſſus eſt. Deinde legis non ſcriptæ in libris, ſed inſcultæ in natura, de qua ſupra capite ſecundo.

Etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem tranſgreſſionis Adæ.

Hæc verba coniungi debent cum principio huius pericopæ, hoc modo. Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors peruaſit, etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem tranſgreſſionis Adæ, Hoc eſt, Etſi non omnes peccauerunt guſtu pomi vetiti, ſicut Adam fecit: tamen qui ab eo tãquam à vicioſa radice ſunt propagati, peccatores ſunt & ipſi & damnati.

Ex hac deſcriptione Apoſtolica concludamus definitionem peccati originis, hoc modo: Peccatum originis eſt, cum reatus, quo naſcentes rei ſunt ob peccatum Adæ, tum corruptio humanæ naturæ propagata ab Adamo, obnoxia morti & damnationi, niſi fiat remiſſio.

Sed non ſicuti delictum, ita & donum.

Hæc propoſitio eſt diſſimilitudinis inter Adamum & Chriſtum. Dixit Chriſti typum fuiſſe Adamum, At ne quis eandem rationem in typo & antitypo ſtatueret, dicit Apoſtolus maximam diſſimilitudinem factorum Adæ & Chriſto eſſe. Ab illo enim delictum, ab hoc donum, hoc eſt, iuſticia quæ nobis imputatur.

Nã ſi vnius delicto multi mortui ſunt, Multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ eſt vnius hominis Ieſu Chriſti, in multos abundauit.

Ratio & declaratio diſſimilitudinis inter delictum & donum. Si lapſus Adæ ceſſit τοῖς πολλοῖς, id eſt, multis illis, hoc eſt,

est, toti posteritati Adæ in mortem, Multe magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ est vnius Iesu Christi, cedet multis in vitam. Hæc argumenti propositio est.

Assumtio est:

Sed lapsus Adæ cessit toti posteritati ipsius in mortem. Hinc sequitur cõclusio: Igitur, Multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, cedet multis in vitam.

Gratiam opponit Apostolus iræ Dei vt donum reatui. Est enim GRATIA *fauor Dei, quo cœlestis pater nos cõplectitur in filio.* DONVM *autem est ipsa obedientia* CHRISTI, *qua nobis imputata, absoluimur à reatu. Differunt ergo Gratia & Donũ, vt caussa & effectus, Gratia enim doni caussa est. Quidam per gratiam intelligunt remissionem peccatorum, & per donum sanctificationem & nouitatem. Sed horum sententiam refutat non solum series argumẽti, verumetiam Apostolus ipse satis indicat, quid per donum velit significare. Nam vt paulo antea delictum opposuit dono, ita postea ait: Qui acceperunt abundantiã gratiæ & doni iusticiæ. Porro hæc iusticia* CHRISTI *nunc ab Apostolo dicitur* χάρισμα, *nunc* δώρημα, *nunc* δωρεὰ, *quæ tria Latinus interpres vna latina voce reddidit, nempe* DONI. *Sed discrimen hoc est:* Δωρεὰ *genus est ad* χάρισμα *&* δώρημα. Χάρισμα *autem dicitur, respectu Dei nobis iusticiam imputans.* Δώρημα *respectu nostri, quia ea iusticia donati sumus. Proinde* χάρισμα *ipsius* δωρήματος *caussa est, quod* δώρημα *paulo infra* δικαίωμα *vocatur, quia donum illud, quod est obedientia Christi, nos iustos efficit.*

Et non sicut per vnum qui peccauit, donum.

Secundæ differentiæ inter delictũm & donum propositio. Oratio autem hæc deficiens ita completur: Et non sicut delictum per vnum qui peccauit, ita donum, per vnum qui iustus fuit se habet. Sensus proinde est huius propositionis: Non est eadem ratio delicti, quod per vnum peccatorem in alios permanauit, & doni quod per vnum iustum ad alios peruenit.

Hæc differentia ideo obseruanda est, ne quis ex eo, quod dixerat, Adam typum esse Christi, inferret hãc similitudinem propagationis delicti & doni, Quemadmodũ Adam vno peccato originali coniecit mundum in mortem & damnationem: ita Christus ab vno illo peccato Adami, hoc est, originali sua iusticia homines liberat. Verum huic obiectioni occurrit Paulus, statuens discrimen in typo & antitypo. Adam per vnum peccatum damnauit mundum, Sed Christus ex gratia per suam iusticiam à multis delictis mundum liberat, hoc est, non solum ab originali, verumetiam ab omnibus alijs credentes absoluit. Obseruetur igitur contra Monachorum somnia hæc insignis sententia, quam verba Pauli offerũt. Non quemadmodũ vnus Adam peccans vno peccato coniecit mundum in damnationẽ: ita Christus ab vno tantum peccato liberat, sed à pluribus.

Nam iudicium quidem ex vno in condemnationẽ,
At donum ex multis delictis in iustificationem.

Ratio propositionis, continens discrimen inter reatus propagationem, & doni. Cõpletur & hæc oratio hoc modo: Nam iudicium quidem ex vno delicto introijt in condemnationem, at donum ex multis delictis, hoc est, post multa delicta venit in iustificationem, quæ est absolutio & liberatio à reatu. Hic primum obseruemus iudicium hoc loco significare reatum, Nam ex reatu oritur condemnatio. Præterea quod per donum Apostolus intelligat iusticiam Christi, qua nobis imputata, non amplius rei coram Deo, sed iusti apparemus. Adhæc, quod iustificatio hominis sit imputatio iusticiæ Christi, & absolutio à reatu & damnatione, quæ damnatio ob reatum contingit. Nam Apostolus iustificationem opponit κατακρίματι, hoc est, condemnationi, quæ antithesis satis ostendit, quid Paulus per iustificationem intelligat.

Nam si vnius delicto mors regnauit per vnũ, Multo magis ij qui abundantiam gratiæ & doni iusticiæ accipiunt

accipiunt in vita, regnabũt per vnum Ieſum Chriſtum.

Ætiologia eſt ſumta à virtute cauſſarum efficientium, per collationem minoris & maioris. Si tanta fuit delicti & reatus Adami vis, vt in totam eius poſteritatem dimanarit in condemnationem, Multo profecto maior erit vis gratiæ & iuſticiæ Chriſti, vt qui eius reddantur participes per fidem, vitam viuant æternam.

Obſeruetur hîc Hebraiſmus, quo abundantia gratiæ ponitur, pro abundante gratia, quæ opponitur iræ Dei: & abundantia doni iuſticiæ pro abundante & donata, hoc eſt, imputata Chriſti iuſticia. Rurſus hîc gratia & donum, vt cauſſæ & effectus ſe habent, & aperte donum definitur iuſticia, quæ donatur ex gratia, hoc eſt, gratis imputatur.

Itaque quemadmodum per vnius delictum (iudicium venit) in omnes homines in condemnationẽ. Sic etiam per vnius iuſtificationem (donum abundauit) in omnes homines in iuſticiam vitæ.

Cõcluſio eſt diſſimilitudinis inter Adamum & Chriſtum, quantum ad effecta contraria attinet. Eraſmus in priori mẽbro ex ſuo: propagatum eſt malum. in poſteriori, propagatum eſt bonum adiecit, deprauata ſententia Apoſtoli. Nam ſi admiſerimus propagari bonum in iuſtificationem: ſophiſtæ intrudent nobis ſuam inhærentem qualitatem, qua homines iuſtos fieri fingunt. Rectius ergo complebitur ſententia, ſi id quod deeſt reſtituimus ex verſu, qui paulo ante præceſſit: Nam iudicium quidem ex vno in condemnationẽ: at donum ex multis in iuſtificationem. Ex hoc verſu ſubiecta, iudicium & donum ſumamus. Deinde verbum quod reſpondebit priori ſubiecto, ſumatur ex verſu, Sicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, Quod poſteriori reſpondebit, petatur ex illo dicto: Gratia & donum in multos abundauit. Hanc interpretationem facile approbabit is, qui accuratius

totam hanc disputationem contemplatur. Vocabulum iustificationis bis positum, vt apud Græcos variat paraschematismo, ita etiam hoc loco variat modo significandi. Nam PRIORI loco iustificatio Græcè δικαίωμα, ipsam iustificationis nostræ materiam declarat, hoc est, iustificationē, qua ipse Christus iustus est sua obedientia. Opponitur enim delicto Adæ & nostro. POSTERIORI loco, iustificatio Græcè δικαίωσις, significat iustificationem, qua nos à damnatoria legis sententia absoluimur. Opponitur enim condemnationi communi. Differt ergo iustificatio priori loco posita, à iustificatione quæ posteriori loco ponitur, vt caussa à suo effectu. Hanc interpretationē germanā esse, antithesiū collatio facile cōuincit. Quod autē addit Apostolus: Vitæ, notat finē iustificationis esse vitā æternā, quam in 8. cap. vocat glorificationē. Hoc etiam ex antithesi finiū patet. Nāvt condēnationis finis est mors æterna, ita iustificationis finis est vita æterna. Docet præterea hæc antithesis, quid apud Paulum significet iustificationis vox. Nam cum opponitur cōdemnationi, quid quæso aliud significare potest, quam absolutionem à reatu, quæ fit cum Christi iusticia nobis imputatur?

> Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: Ita obedientia vnius, iusti constituentur multi.

Comprobatio conclusionis est per collationem caussarum in contrarijs effectibus. Caussæ sunt Adam peccans, & Christus iustus: Effecta sunt, peccato Adæ multi sunt constituti peccatores, iusticia Christi multi constituti sunt iusti.

Obseruemus hoc loco PRIMVM definitionem vtriusque, hoc est, & delicti Adæ & iusticiæ Christi. Vt enim delictum Adæ definitur inobedientia esse erga Deum: ita iusticia Christi definitur obedientia, qua ipse Christus non solum satisfecit legi, verumetiam obediens fuit vsque ad mortem crucis. DEINDE quod, quemadmodum vnus Adam suo peccato nos reos fecit: ita vnus Christus sua obedientia nobis imputata, nos iu-

stos

stos coram Deo constituit. Hinc ergo patet, quod quemadmodum reatus est ordinatio peccati Adæ ad damnationem: ita iustificatio est ordinatio iusticiæ Christi ad acceptationem nostri. Notetur igitur diligenter discrimẽ inter caussam reatus, & caussam iustificationis. Caussa reatus & in Adam & in nobis est, Sed iustificationis caussa in solo Christo existit, per quem etiam sanctificamur, vt incoëtur in nobis noua obedientia. POSTREMO, *obseruemus hîc solidam refutationem erroris Osiandri, qui contendit homines iustificari essentiali Dei iusticia, propterea quod supra Apostolus distinguat inter iusticiam Dei & hominum. Sed Paulus hîc apertissime illã Dei iusticiam definit obedientiam Christi, qua multi constituentur iusti, quæ Christi obedientia ideo Dei iusticia dicitur, quia & Deum autorem habet, & summe Deo probatur.*

Cæterum lex præterea introijt, vt abundaret delictum.

Quia aduersarij Pauli ex singulis pene verbis eius calumniandi occasionem quærebant, Paulus prudenter anticipat, quæ obijci possunt ab aduersarys. Disputauit hactenus Apostolus, gratia Dei & obedientia Christi iustificari homines. Hãc doctrinam expugnare contenderunt aduersarij hoc modo. Si Christi obedientia ex sola gratia Dei iustificantur homines, profecto frustra per Mosen lex lata est. Quid enim aliud est lex, quàm iusticiæ regula? Paulus respondet, & tribuit legi effectum, opinioni aduersariorum prorsus cõtrarium. Aduersarij putabant legem esse latam quæ tolleret peccatum, & iustos faceret homines, Sed Paulus contra contendit, legem accessisse ad morbum naturalem, & eum magis auxisse in humana natura, & damnasse. Hic quæstio oritur difficilis: Cum nullus bonus magistratus fert legem, vt malum in sua repub. augeatur, immo potius vt minuatur & tollatur: Quomodo quæso optimo Deo conueniet, vt ferat legem in hunc finem, vt peccatum abundet magis & augeatur? Ad hanc quæstionem

alij aliud respondent. Quidam dictum Pauli ad incrementum noticiæ & peruicaciæ referunt. Ad noticiæ quidem incrementum, quia vox legis ponit homini voluntatem Dei ante oculos, quam qui violat, scit se magis reum esse, quam si nulla extaret lex diuinitus lata, atque ideo supra dictum est: Per legem est cognitio peccati. Ad peruicaciæ verò incrementum, quia ex lege data scit maiestatẽ diuinam contemni præuaricatione legis, magis apparet delinquentis præuaricatio & contumacia, nam suam voluntatem diuinæ anteponit. Hæc etsi vera sunt: tamen huic loco minime quadrare videntur. Nam gratiam & legem committit Apostolus quantum ad contraria effecta attinet. Vt enim gratia peccatum minuit & tollit: ita lex lata idem auget & abundare facit, vt dicit Apostolus, aperte legem accessisse, vt abundaret delictum. Quid ergo ad obiectionem dicendum est? Si præsentem locum conferamus cum nonnullis dictis, quæ sunt in septimo, nulla amplius relinquetur dubitatio. In septimo enim ita habetur: Cum essemus in carne affectiones peccatorum per legem existentes, vigebant in membris meis ad fructificandum morti. Item: Peccatũ occasione sumta genuit in me omnem concupiscentiam. Item: Peccatum occasione sumta seduxit me. Item: Ergo quod bonum est, mihi factum est mors? (id est mortiferum?) Absit, immo peccatum. Ex horum locorum collatione discimus legem per se non augere peccatum in natura, sed per occasionem. Nam peccatum sumta occasione à lege crescit magis magisque, ac veluti exæstuat. Lex bona ab optimo Deo lata est, vt quid iustum & iniustum sit edoceat: atque vt facientes eam, viuant in ea. Quod autem alius iam sit euentus legis, id hominum culpa fit, non vllo legis vitio. At hanc interpretationem non videntur admittere verba Apostoli: Dicit enim diserte: Lex introijt vt abũdaret peccatum, hic rem & finem rei coniungit. Respondeo, vsitatam in scripturis phrasin esse qua caussæ agendi propter aliud, effectus tribuitur qui habet aliam propriam caussam, idque propter euentum. Supra in primo

capite

capite dictum est: Deum æternam suam potentiam & diuinitatem patefeciſſe hominibus, vt ſint inexcuſabiles, qui ſane finis non eſt proprius patefactionis diuinæ maieſtatis, ſed acceſſorius, idq; propter euentum. Oſeæ 8. Aurum ſuum & argentum fecerunt ſibi idola, vt interirent. Hic ſane euentus non ſequitur conſilium fabricantium idola, ſed aliam cauſſam, videlicet peccatum Iſraëlis. Sed huius phraſis exempla videbimus plura in 9. cap. Hic ergo finis legis ex euentu eius in hominibus, & non ex natura legis accipiendus eſt, quemadmodum rurſus oſtendetur in ſeptimo.

Vbi autem abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia.

Dixit peccatum abundare per legem, iam peccato abundanti opponit victricem gratiam. Nunquam enim ita abundare peccatum poteſt, quin gratia, qua Deus nobis remittit peccatum, & imputat iuſticiam ſuam, ſit multo abundantior, adeo vt gratia à peccato ſuperari nequeat, ſed ſemper peccatum vincat in iis, qui confugiunt ad gratiam. Hic locus inſignis eſt, qui vt clypeus tẽtationi quæ oritur ex cogitatione magnitudinis peccati opponendus eſt, Huiuſmodi tentatio in Cain fuit, cum diceret: Maius eſt peccatum meum quàm propitiatio, & in Iuda, qui peccati mole oppreſſus deſperauit. At Paulus perſecutor Eccleſiæ, ſe cogitatione huius ſuperabundantis gratiæ conſolatus eſt. Sic Dauid, Manaſſes, Magdalena, atq; adeo omnes ſancti omnibus ætatibus, ſe cogitatione miſericordiæ Dei erexerunt contra deſperationem, atque hinc eſt quod Dauid dicat, miſericordiam Dei omnia opera Dei ſuperare. Opponamus ergo & nos hoc inſigne dictum cogitatione de ira Dei & magnitudine peccati, & ſciamus, vt Ioannes ait: ad hoc apparuiſſe filium Dei, vt deſtruat opera Diaboli. Hac conſolatione in hora mortis nulla grauior, nulla firmior, nulla denique dulcior eſſe poteſt, Verum caueat vnuſquiſque, ne hoc Paulino dicto abutatur, & diuturna impœnitentia

prouocet iram Dei. Hoc enim ideo à Paulo dictum est, non vt gratiæ magnitudine ad licentiam peccandi abutamur, sed vt lapsi non desponde amus animum propter peccati magnitudinem, & vt agamus pœnitentiam maturè, gratias agẽtes Deo, qui tanto fauore nos complectitur in filio, quod velit omnia nostra peccata sanguine filij sui abluere, modo seriam egerimus pœnitentiam.

Porro sciendum est, gratiam supra peccatum abundare quatuor modis, videlicet, Imputatione, Dignitate, Donatione, & Consummatione. PRIMVM *enim remissis peccatis imputatur credentibus iusticia Christi, qua perfectè iusti in conspectu Dei & angelorum habẽtur.* DEINDE *dignatur Deus credentes filiorum honore & titulo. Dedit enim hũc honorem Deus hominibus, vt filij eius sint, quotquot credunt in nomen eius.* PRÆTEREA, *donat Deus credentibus suum Spiritum sanctum, quo aguntur, hoc est, qui eos consolatur, viuificat, sanctificat, adiuuat, eisq; obsignat promissam hæreditatem.* POSTREMO, *sua gratia excitabit Deus corpora nostra, & ea reddet conformia glorioso corpori filij ipsius Domini nostri Iesu Christi, atq; ita in omni æternitate gestabimus imaginem Dei, & Deus erit omnia in omnibus.*

Vt quemadmodum regnauit peccatũ in mortem: Sic & gratia regnet per iusticiam in vitam æternam, per Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM.

Dulcissimus finis victricis gratiæ attexitur per collationem regni peccati & regni gratiæ. Regnum peccati cedit in mortem & damnationem, Regnum gratiæ finem habet vitam æternam, idq; per victorem mortis Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. *Obseruandus est hic locus inprimis, monstrat enim discrimen inter duo diuersissima regna, quorum vnum est peccati, alterum gratiæ. Illud administratur per inobedientiam in mortem, hoc per iusticiam in vitam æternam. Vbicunque autem fides in Mediatorem non est, ibi regna-*

gnat peccatum in mortem. Contra vbi fides est, ibi est regnum gratiæ in vitam. Credenti enim remissa sunt peccata, & imputata est iusticia CHRISTI, *per quem habemus pacem cum Deo. Monemur proinde hic, vt fidem retineamus, vt non sinamus peccatum in nobis regnare, vt excitemus spiritum veræ pœnitentiæ fructibus, inuocatione, lectione & meditatione verbi, patientia & alijs virtutibus, quo tandem ad optatam metam perueniamus, per Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM.

Caput VI.

Summaria comprehensio sexti capitis.

QVEMADMODVM *docet iustificatorum munus esse, peccato renunciato sanctitati & nouæ vitæ studere: ita hortatur vt hoc suum officium iugo peccati excusso gnauiter præstent.*

Ordo & partes capitis sexti.

Postquam Apostolus demonstrauit iusticiam esse ex fide, eamq; iusticiam non esse in nobis qualitatem vllam, sed obedientiam Christi credentibus imputatam: vicinam quæstionem de sanctificatione aggreditur, Est enim sanctificatio comes iustificationis. Auspicatur autem hãc partem ab obiectione aduersariorum, qui cum studerent iustificationis doctrinam calumnijs proscindere, ex eo quod dixerat Apostolus: Gratiam superabundare, vbi peccatum abundat, inferebant, licenter peccandum esse. Verum huic obiectioni opponit cõtrariam sententiam, videlicet, Quod nequaquam sit propterea peccandum. Hac sententia iusta confirmatione munita, ex doctrina exhortationem more Prophetico & Apostolico extruit. Atque ita huius capitis partes sunt duæ, quarum PRIOR *docet,* POSTERIOR *exhortatur.*

Exegesis sexti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Quid igitur dicemus ? Manebimus in peccato vt gratia abundet ?

Hæc aduersariorum obiectio: Si abundante peccato gratia magis abundat (quæ sane gratia res dulcissima & optima est) profecto peccatis indulgendum esse videtur. Sed cum hoc sit extremè absurdum, docere manendum esse in peccatis, quæ Deus & vetat & punit, Sequitur Paulinum paradoxum, esse minime ferendum, quo docetur, superabundare gratiam vbi abundat peccatum. Verum Paulus respondet per instantiam. Opponit enim fortius argumentum sumtum à conditione iustificatorum. Realis autem solutio hæc est.

Vbi abundat peccatum, ibi superabundat gratia.

Ergo peccandum est, vt gratia magis abundet.

Neganda est consequentia. Nam est fallacia secundũ non caussam vt caussam. Distinguẽdum est enim inter caussam rei alicuius & occasionem. Peccatum abundans per se caussa est maioris iræ & damnationis, per occasionem vero superabundantis gratiæ. Manasses cumulans peccata, thesauri sauit sibi iram, donec iusto iudicio Dei sit abductus in captiuitatem, vbi in carcere flectit genua cordis, & precatur veniam. Hic peccatum Manassis per se fuit caussa iræ, quia Deum grauissime offendit, sed occasio fuit superabundantis gratiæ. Nam illa omnia peccata Manassis, quæ fassus est excedere numerum arenæ maris, & omnes sanctorum cædes, quibus impleuit Hierusalem, victrix gratia superauit. Hinc ergo patet quanta fuerit malitia aduersariorum Pauli, qui huiusmodi sophistica doctrinam Pauli inuisam reddere Romanis conabantur.

Absit.

Hæc responsio abominantis est maliciam aduersarium, & includit contrariam opinioni aduersariorum sententiam, ac si dicat:

dicat: Nequaquam inde peccandi licentia petenda est, quod abundante peccato superabundet gratia, sed potius cogitanda est bonitas Dei, & meditanda est pia & sancta vita, ne irã Dei aduersum nos prouocantes, gratia rursus excidamus. Ex hoc ergo responso coligenda est hæc propositio: Iustificati fide, nouæ vitæ seu sanctitati studere debent. Obseruemus proinde hoc locõ catholicam doctrinam, videlicet, quod iustificationis comes esse debeat sanctificatio, quæ est regenerationis forma, cuius fructus est exterior & interior obedientia erga Deum. Hoc confirmatur 1. Corinth. 1. Factus est nobis sapientia, iustificatio, sanctificatio, redemtio.

Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?

Ratio propositionis à priuatiuè oppositis, quæ non possunt simul eidem subiecto tribui. Qui enim viuit, mortuus non est, & qui mortuus est, nequaquam viuit, Hinc talis conficitur syllogismus. Mortui peccato non viuunt peccato. Iustificati fide igitur non viuunt peccato. Minor & conclusio in vnius veluti propositionis formã redactæ, interrogationis schemate ideo efferuntur, vt & vehemẽtior sit oratio, & fortior illatio, vt eius veritati nemo facile se opposuerit. Sed quid est mors peccati, & quid vita peccati? Vt vita peccati in eo cõsistit, quod homo peccati concupiscẽtijs indulgens peccato obtemperat, illiq; imperium committit: ita mors peccati in vera pœnitentia est sita, quæ pœnitentia semper cum iustificatione coniũcta est. Nam in conuersione iustificatur homo vt moriatur peccato, & viuat iusticiæ, atq; huius rei caussa Euangelium nos ad pœnitentiam, hoc est, conuersionem inuitat. Obseruetur itaq; hic necessaria doctrina, quod vbi viuat fides, ibi necesse sit mori peccatum per veram & salutarem pœnitentiam.

An ignoratis, quod quicunque baptisati sumus in Christum Iesum, in mortẽ ipsius baptisati sumus,

Sepulti igitur ſumus vna cum ipſo per baptiſma in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Probatio minoris eſt, videlicet, quod iuſtificati fide, ſint mortui peccato. Sumitur autem hæc probatio ab analogia ſeu ſymbolo baptiſmi. Quicunq; baptiſati ſumus, in Ieſum Chriſtũ ſumus baptiſati, Ergo quicunq; baptiſati ſumus, in mortem, ſepulturam & reſurrectionem Chriſti baptiſati ſumus.

Eſt autem in Chriſtum baptiſari, in eum finem baptiſari, vt coaleſcentes Chriſto vnum ſimus cum illo, vim mortis, ſepulturæ & reſurrectionis ipſius percipiẽtes, quo virtute mortis Chriſti moriamur peccato, virtute ſepulturæ cõrumpatur peccatum, & virtute reſurrectionis nouam cum Chriſto incoëmus vitam.

Porro hoc loco miſere Anabaptiſtæ abutuntur, ad ſtabiliendum ſuum errorem de vſu ſacramentorum. Hinc enim probare conantur ſacramenta noui teſtamenti tantum eſſe ſymbola quædam vitæ ac morum Chriſtianorum, ac veluti quaſdã imagines rerum gerendarum. Verum quam miſere fallantur iſti, periſtaſis huius loci ſatis indicat. Nam hoc omnium PRIMVM *certiſſime nobis conſtat, quod Paulus hoc loco probare contendat, fideles mortuos eſſe peccato, & debere nouam vitam viuere, propterea quod ſint in* CHRISTVM IESVM *baptiſati. Hoc vt totum & minime dubium ſumit.* DEINDE, *ex hoc toto infert partes totius hoc ſenſu: In Chriſtum Ieſum baptiſati ſumus. Ergo in Chriſtum mortuum & in eundem ſepultum atque excitatum, baptiſati ſumus. Hic ſane quilibet videre poteſt, quod non ſolum proponat Apoſtolus mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti qualemcunque imitationem, qua nos in hoc incumbere deberemus, vt quemadmodum Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri: ita & nos illum ſtudeamus imitari,*

Verumetiam

Verumetiam & id multo magis Apostolus monstrat nobis, proposito symbolo baptismi. vim mortis peccati & vitæ nouæ in virtute mortis & resurrectionis Christi sitam esse. Nisi enim prius in nobis extincta sit peccati ingeniti virtus, & vis noua accesserit, quæ nobis vitam nouam pariat, frustra proponitur imitationis exemplum. Hanc ergo vim conferri nobis per mortem, sepulturam & resurrectionem Christi docet Apostolus, proposito baptismo, qui huius rei efficax symbolum existit: Qui enim fieri potest, vt Deus suis nõ stet promissis. Promisit autem quod sacramentorum notis figurat. Proinde vis illa efficax, qua in nobis perimitur peccatum, & crucifigitur vetus homo, ad nos emanat ex virtute mortis Christi, qua moriens peccata nostra nobis quoque domuit, peremit, & crucifixit peccatum & veterem hominem, vt in nobis iustificatis modo, pristinas suas vires exercere nõ possit regnãdo & damnando vt antea. PRÆTEREA, *vt virtute mortis Christi indies magis magisq; contunditur in credentibus corpus peccati, & virtute sepulturæ corrumpitur paulatim & extinguitur, donec totum aboleatur: ita virtute resurrectionis Christi excitatur in credentibus spiritus nouus, & vis suppeditatur noua, qua iusticiæ studere incipimus. Sunt ergo in iustificatis fide, mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi effecta, quæ nobis baptismus figurat & consignat, hæc nobis communicantur per eam, quam habemus cum Christo spiritualem cõmunionem, cuius efficax symbolum est sacrum baptisma. Ex his quæ hactenus ex Paulo diximus, non solum confutationem dogmatis Anabaptistici concludimus, verumetiam mortem, sepulturam & resurrectionem Christi esse in nobis & donum & virtutem & exemplum. Donum quidem, qua iustificamur, Virtutem vero, qua mortificatur in nobis vetus homo, & excitatur nouus. Denique exemplum pœnitentiæ, atque adeo totius vitæ, iuxta voluntatem Dei formandæ.*

Nam si insititij sumus facti illi per similitudinem

mortis eius, certe etiam resurrectionis erimus.

Hoc ad probationem consequẽtiæ proximi argumenti refero. Dixerat nos mortuos esse peccato per mortem Christi, id est, per virtutem mortis Christi, ergo etiam oportere nos resurgere cum Christo in nouitatem vitæ. Hoc confirmat pulcerrima similitudine. Nos coaluimus cum Christo similitudine mortis, hoc est, virtute mortis Christi in nos manãte morimur peccato, vt & ipse mortuus est. Proinde etiam resurrectioni eius inserimur, vt quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis, & vitam nouam viuit: ita & nos excitati nouam vitam viuamus. Similitudo ergo hoc loco non significat imitationem, sed conformationem, virtuti ab ipso Christo in nos deriuata. Hæc similitudo seu conformatio in ipso baptismo conspicitur, quemadmodum ex superioribus patet. Hoc ergo vult Apostolus: Nos sumus surculi insiti corpori Christi. Igitur ferre fructum nos oportet.

Sed quomodo fit hæc insitio? Spiritualiter fit, cum in Christum credimus quæ insitio figuratur & obsignatur baptismo. Porro quæ Ambrosius annotauit in hunc locum, pulcre mentem Apostoli explicant. Nos, inquit, baptisati consepulti sumus Christo, vt de cætero hanc vitam consequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismus itaque resurrectionis pignus est & imago, vt iam in noua illa vita manentes non peccemus, qui enim moritur iam non peccat. Mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur baptismus, vt sicut aqua sordes corporis abluit: ita & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos & innouatos credamus, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Hæc Ambrosius.

Hoc scientes, quod vetus noster homo cum eo crucifixus est, vt aboleatur corpus peccati, vt non amplius nos seruiamus peccato.

Quæ sit vis mortis Christi in iustificatis exponit, videlicet quod eius virtute crucifigatur vetus homo in nobis, hoc est, vt

mortificetur

mortificetur peccatum, & paulatim vicioſitas naturæ corrigatur, vt aboleatur & eneruetur corpus peccati, hoc eſt, caro in qua peccatum ipſum hæret, idq; in eum finem, vt non amplius ſeruiamus peccato. In hac pericopa multa ſunt obſeruanda, ac PRIMVM *diſcrimen inter veterem & nouum hominem. Sciendum eſt ergo quod vetus & nouus homo metonymia Hebraica dicũtur. Nam ſubſtantia ſeu ſubiecti appellatio pro adiuncto ponitur, & epitheta vetus & nouus, diuerſa ſtudia & affectiones indicant.*

DEINDE *vetus homo & nouus conſiderantur dupliciter.* ALIAS *enim inter ſe opponuntur in diuerſis ſubiectis, qua ratione vetus homo dicitur, qui eſt expers fidei & nondum renatus. Contra nouus qui credit & renatus eſt. Vetus quidem, quia detinetur in ſuæ originis vetuſtate, hac vicioſitate, referens indolem primi & veteris Adami: Nouus verò qui ſpiritu Chriſti renouatus & regeneratus eſt, referens imaginem ſecundi Adami, hoc eſt, Chriſti.* ALIAS, *vetus homo & nouus opponuntur in iiſdem ſubiectis, vt enim primo modo nouus dicitur propter fidem, ita ſecundo modo dicitur nouus, propter nouæ arboris nouos fructus, hoc eſt, propter nouam obedientiam & vitam, quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Cõtra, quod in iuſtificatis ſpiritui ſe opponit, vetus homo dicitur, quem vt Paulus interdum carnis voce deſignat, ita nouum ſpiritus appellatione notat, idq; duplici metonymia.* PRIMVM *enim ſpiritus & carnis vocabula non pro ſubſtantijs, ſed pro qualitatibus, quæ in ſubſtantijs ſunt, accipiuntur.* DEINDE *cauſſa pro effectu ponitur. Vt enim caro carnis opera: ita ſpiritus motus à Spiritu ſancto excitatos ſignificat.*

DEINDE *& hoc loco obſeruandum eſt, quod vetus noſter homo duplici modo dicatur crucifixus eſſe cum Chriſto.* PRIMVS *enim modus pertinet ad gratuitam pro peccatis noſtris ſatisfactionem. Chriſtus enim peccata noſtra per crucem expiauit. Huc illud Apoſtoli: Chriſtus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſcilicet expianda. Nam ipſius mors peccatorum*

noſtrorum ſatisfactio eſt, quæ ſatisfactio nobis credentibus imputatur. SECVNDVS *modus pertinet ad regenerationem, de qua hoc loco agitur, Virtute enim crucis Chriſti crucifigitur in nobis peccatum, quæ crucifixio intra nos ſentitur in vera pœnitentia. Vocatur autem hæc crucifixio in genere mortificatio, quæ eſt regenerationis ſeu ſanctificationis principium, Sicut viuificatio finis eſt & conſummatio, quæ proficiſcitur, vt ſupra dictum eſt, ex virtute reſurrectionis Chriſti.*

PRÆTEREA *obſeruandum eſt hic diſcrimen inter veterem hominem & corpus peccati. Vetus homo, vt ſupra dictum eſt, peccatum ipſum notat, Corpus peccati omnes hominis partes ſignificat, in quibus vis peccati ſe exerit. Hoc corpus peccati virtute crucis Chriſti paulatim eneruatur, vt homo renatus non ſeruiat peccato, hoc eſt, nõ faciat quæ imperat peccatum, ſed eius concupiſcentijs reluctetur ſpiritu.*

POSTREMO *obſeruandum eſt, quid Paulo ſit abolere peccatum, videlicet ita eius impetum cohibere, vt ei non ſeruias, hoc eſt, non facias deſideria eius, quod cum fit, vetus homo cum Chriſto crucifixus eſſe cognoſcitur.*

Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato.

Dixit Apoſtolus veterẽ hominem crucifixum eſſe & mortuum peccato, ex quo concluſit, non ſeruiendum eſſe peccato. Iam eam conſecutionem confirmat à conditione ſeruorum, qui ſuis dominis obnoxij ſunt, donec viuunt, à quorum tandem poteſtate per mortem liberantur. Argumentatur autem hoc modo.

Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato.
Vetus noſter homo mortuus eſt, quia eſt cum Chriſto crucifixus.
Igitur, Vetus noſter homo iuſtificatus eſt à peccato,
Proinde non amplius debet ſeruire peccato.

In verbo iuſtificandi metalepſis eſt. Nam hîc iuſtificari eſt exemtum eſſe à iure peccati, vt non amplius peccato ſis obnoxius,

noxius, vt eius imperata facias. Non ergo loquitur hic Apostolus de expiatione peccati per mortem Christi. Sed de effectu mortis Christi, quæ facit, vt à peccati actionibus abstineamus.

Quod si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod viuemus cum eo.

Duo sunt propositionis probandæ membra, sicuti supra dictum est VNVM, *quod non sit peccandum*, ALTERVM, *quod sit ambulandum in nouitate vitæ: prius potissimum hactenus probauit, videlicet quod non sit peccandum, Nunc posterius, videlicet, quod oporteat ambulare in nouitate vitæ confirmat. Sumitur autem hoc argumentum, vt superiora, ab efficacia communionis nostræ cum Christo, & ponitur propositio loco totius argumenti.*

Si mortui sumus cum Christo, viuemus etiam cum eo.
Iustificati fide, mortui sumus cum Christo.
Igitur etiam viuemus cum eo, cum in hac vita per nouam obedientiam, tum in æterna vita per resurrectionis gloriam.

Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis, non amplius moritur, mors illi vltra non dominabitur, Quod autem mortuus est, peccato mortuus est semel, Quod autem viuit, Deo viuit. Sic & vos reputate, vosipsos tum mortuos esse peccato, tum vero viuere Deo in Christo Iesu Domino nostro.

Hactenus argumentis sumtis à virtute communionis nostri cum Christo, probauit iustificatos mortuos esse peccato, & viuere debere iusticiæ, nunc ab exemplo ratiocinatur. Est autem hic duplex Enthymema, VNVM *ab exemplo mortis: Christus semel mortuus est. Ergo nos mortui peccato, non debemus rursus peccato viuere.* ALTERVM, *ab exemplo resurrectionis. Christus resurgens perpetuam vitam viuit, Igitur & nos perpetuo nouitati vitæ studebimus. Summa ergo huc*

redit: Vt exemplo Christi mori debemus peccato, vt ei non obtemperemus: ita eodem exemplo viuere debemus Deo, vt quæ grata sunt illi faciamus. Verum hic dissimilitudo obseruanda est, Christus mortuus est corpore naturæ, & mortuus est peccato expiando. Nos autem fide iustificati morimur corpore peccati, & morimur peccato non expiando, sed destruendo peccata in carne nostra, quod peccatum plene abolere nequit, donec in hoc mortali moriamur corpore. Nã nostra sanctificatio à Christi virtute promanans, nunq̃ hic in nobis perficitur, cũ ab ipsa morte pendeat nostræ sanctificationis consummatio.

Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis illi in cupiditatibus huius, neque sistite membra vestra arma iniusticiæ peccato.

Hanc exhortationem commode subijcit Apostolus doctrinæ, vt intelligatur quodnã sit iustificatorum officium, qui sunt cum Christo crucifixi & excitati, nimirum vt tyrannidi peccati se opponant, ne imperium habeat in ipsorum corpore. Cõfert autem hic peccatum originale violento tyranno, qui sibi imperium vsurpat in hominem, cum homo cupiditatibus corporis indulgens, membra sua sistit veluti in cõspectu huius tyranni, vt præsto sint ad accipienda mãdata, & perficienda quæ imperantur. Facit autem hîc Apostolus quatuor peccatorum gradus, quibus regnũ peccati perficitur. PRIMVS *est ipsum peccatum, quod originale vocamus, quod hîc ἡ ἁμαρτία dicitur, articulus enim certum peccati genus ab Apostolo significari indicat.* SECVNDVS, *est vis malæ concupiscentiæ, quæ est natiuæ corruptionis proximus effectus.* TERTIVS, *est cõsensus seu obedientia, qua voluntas se peccato subijcit.* QVARTVS, *est membrorum corporis promtitudo, ad satisfaciendum cupiditatibus corporis. Subiectum horum omnium facit Apostolus corpus hoc mortale, quod circumferimus, cui ideo tribuit concupiscentias, quia animus per concupiscentias corpus commouet, ac vicissim corpus animum solicitat. Hinc iam colligamus*

ligamus regnum peccati esse, cum concupiscentiæ corporis imperio peccati obediunt, ac membra corporis imperata perficiunt. Vt ergo peccatum regnans dicitur, cuius imperio per cõcupiscentias corporis ac membrorum interiorum & exteriorum satisfit: ita peccatum non regnans, sed domitum & subiugatum dicitur, & crucifixum, quando renati opponunt se cupiditatibus, & coërcẽt membra, ne quæ imperat peccatum, perficiãt. Docemur præterea hoc loco, quod renati possint per gratiam regenerationis ita reluctari peccato, vt in ipsis nõ regnet. Tametsi enim omni ex parte motus suborientes coërcere non possunt: tamen corpus & eius mẽbra ita in potestate habẽt, vt ea continere possint, ne sint arma peccato ad perpetrandam iniusticiam, hoc est, ad id faciendum, quod non decet.

Sed sistite vos Deo vt ex mortuis viuẽtes, & membra vestra arma iustitiæ Dei.

Exhortationis alterum membrum. Vt enim prius mẽbrum est, ne nos obediamus peccato, ad facienda ea quæ sunt iniusta: ita posterius est, vt obediamus Deo, & sistamus mẽbra nostra, arma iustitiæ, vt ea quæ iusta sunt, faciamus, idq; ideo, quia ex mortuis viui facti sumus, virtute resuscitati Christi. Sciant ergo renati sui muneris esse, vt perpetuo se sistant in Dei conspectu, & semper præsto sint, ad facienda quæ imperat.

Peccatum enim vobis non dominabitur.

Prolepsis est. Nam anteuertit obiectionem illorum, qui conqueri poterãt de peccati tyrannide quam sentiunt in se renati, ac promissione erigit eos, ne animum in luctã spiritus aduersus carnem despõdeant, ac si dicat: Scio quanta sit vis peccati, sed maior est vis gratiæ, qua donati sunt renati. Quare nequaquam futurum est, vt eos peccatum rursus suo iugo subiiciat, modo vt strenui milites iustitiæ peccato se opposuerint spiritualibus armis, quibus Christianos munitos esse oportet. Pertinet itaq; hæc promissio non ad quosuis, sed tantũ ad eos,

de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ys regnum habeat. Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit naturæ, sed gratiæ adiuuantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio promissionis à conditione iustificatorũ. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciant, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccata per vmbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoriæ sententiæ nõ amplius sunt subiecti. Obseruetur hic & insignis doctrina, & vtilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sanè ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, & si habent peccatum quod lege Dei dãnatur, hoc tamẽ illis nõ imputetur ad dãnationẽ, propter gratiã cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non simus sub lege, sed sub gratia?

Hæc obiectio est male torquentium proxime præcedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, vt doctrinam Pauli cauillationibus hostium obijciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. Quia peccatum non amplius est peccatum. Nam peccati ratio ex lege pendet. Vbi ergo non est lex, ibi neque peccatum, Proinde licebit ex arbitrio quiduis audere. Atque ita aduersarijs Pauli non esse sub lege significat, homines exemtos esse ab omni lege, vt iam amplius nullam legi obedientiam debeant, quemadmodum hodie Libertini,

Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, ſtatuentes libertatem Chriſtianam in licentia quiduis audendi & faciendi eſſe poſitam.

Abſit.

Hæc reſponſio, μὴ γένοιτο, familiaris Paulo eſt, quoties craſſa & abſurda, perperam vel ab aduerſarys vel ab infirmis obiecta, confutat, ac ſi dicat, monſtri ſimile eſſe quod obijcitur, vt hoc loco, cum aduerſarius obycit: Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia, Igitur quiduis audere licebit. Paulus reſpondet, Abſit, quaſi diceret, minime ſequi propterea peccandum eſſe, quia ſumus ſub gratia, & non ſub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos ſumus ſub gratia, Ergo non eſt peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat. Verum ad antecedens ita reſpondendum erit: Iuſtificati non ſunt ſub lege, hoc dictum non eſt intelligendum ſimpliciter, ſed ſecundū quid, Non enim ſunt iuſtificati ſub lege, ſcilicet accuſante & damnante, ſed manent ſub lege docente, & normam iuſticiæ præſcribente.

An neſcitis, quod cui ſiſtitis voſipſos ſeruos ad obediendum, eius ſerui eſtis, cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iuſticiam.

Hæc ratio ſumitur à iure gentium: Quilibet eius ſeruus eſt, cui ſe ſiſtit ad obediendum. Hæc propoſitio eſt principium, ex quo has duas hypotheſes infert: Ergo qui ſe ſiſtit peccato ad obediendum illi, eſt ſeruus peccati, Et qui ſe ſiſtit Deo ad obediendum illi, ſeruus eſt eius. Requirebat plena antitheſis, vt in ſecunda hypotheſi diceretur: Siue iuſticiæ vel Dei in vitam. Verum loco iuſticiæ ſiue Dei ponit obedientiam, vt quid per iuſticiam intelligat, explicet, videlicet obedientia erga Deum, quæ iuſtificationis finis eſt. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in iuſticiam, quia iuſticia vitæ, hoc eſt, viuificationis eſt comes & monſtratrix.

Gratia autem ſit Deo, quod fuiſtis quidem peccati ſerui, ſed ex animo obediſtis formæ doctrinæ, in quam eſtis traditi, verum liberati à peccato, ſerui eſtis iuſticiæ.

Hæc ſubſumtio eſt, ſed ornata amplificatione. Simpliciter dixiſſet: At vos ſerui eſtis iuſticiæ ſiue Dei, Verum quia magnũ beneficium eſt è ſeruo peccati ſeruũ Dei fieri, orditur ſubſumtionẽ à gratiarum actione, qua gratias agit Deo, vt monſtret autorem tanti beneficij, & excitet iuſtificatos ad gratitudinẽ. DEINDE *admonet prioris ſtatus, in quo fuerunt ante iuſtificationem adeptam, tum enim fuerũt miſerrima peccati mancipia, hoc autem ideo facit, vt magis ad obediendum Deo, cuius iam ſerui facti ſunt, excitet.* TERTIO, *cauſam mutati ſtatus indicat, cum dicit eos obtemperaſſe formæ doctrinæ, in quam traditi ſunt per prædicationem Euangelij. Hic* PRIMVM *ex antitheſi obſeruetur, quod omnes qui non obediunt Euangelio, ſint ſerui peccati in mortẽ.* DEINDE, *quod Euangeliũ ſit velut typus, hoc eſt, forma qua noui homines fingũtur & formantur, vt referant figuram doctrinæ.* PRÆTEREA, *quod vt verbum, cum quo Spiritus Sanctus coniungitur, ab vna parte neceſſarium eſt, ita voluntas noſtra, qua obedimus verbo, à parte noſtri requiritur, vt iuſticiæ ſeruire poſſimus. Non ergo conuerſi ſe habent vt ſaxa, vt inuiti, & quaſi violenter trahantur in obſequium iuſticiæ.*

Humanum dico, propter infirmitatẽ carnis veſtræ.

Antequam infert concluſionẽ, per prolepſin interponit excuſationem, cur videlicet de rebus cœleſtibus agens, vtatur ciuili exemplo, ac dicit ſe id facere propter infirmitatem carnis eorum. Humana enim tanta eſt infirmitas, vt ſine comparatione rerum humanarum, in diuinarum cognitionem peruenire nequeat. Atque hac de cauſſa Prophetæ, Apoſtoli, ac præcipuè Dominus ipſe toties parabolis è rebus incurrentibus in ſenſus, vtitur.

Quemadmo-

Quemadmodum enim exhibuistis membra vestra ſerua impuritati & iniquitati ad nequitiam : Sic nunc ſiſtite membra veſtra ſerua iuſticiæ ad ſanctificationem.

Hæc concluſio argumenti eſt, ſimiliter collatione amplificata, neque offendere debet quenquam particula γὰρ, enim. Nam & illa interdum illationibus deſeruit. Obſeruetur hic antitheſis duplex, PRIOR, *qua iuſticia opponitur cum impuritati tũ iniquitati.* POSTERIOR, *qua ſanctificatio ſeu ſanctimonia opponitur iniquitati.* PRIOR *docet, quid per iuſticiam intelligat Apoſtolus, nempe mundiciem cordis, quæ fit per fidem (hæc enim mundicies aduerſatur impuritati cordis) & obedientiam erga legem, quæ ἀνομία, hoc eſt, quicquid legi Dei aduerſatur, opponitur. Ergo iuſticia incoata in iuſtificatis, eſt mundicies cordis per fidem, & obedientia erga Deum, quãta in hac infirmitate præſtari poteſt.* POSTERIOR *docet, quid ſanctimoniæ vox ſignificet, videlicet ſtudiũ innocentiæ & obedientiæ erga Deum (nam aduerſatur iniquitatis ſtudio) vt ſimus ſancti. Hinc proinde colligitur, iuſtificatorum officiũ eſſe, perpetuo ſanctimoniæ ſtudere, quæ in iuſticia ſita eſt, quæ iuſticia conſtat mundicie cordis, & incoata obediẽtia erga Deum.*

Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſticiæ.

Concluſioni ſuo more comprobationem addit Apoſtolus, idq; per locum à contrarijs. Vis autẽ argumenti hæc eſt: Quãdo ſerui eratis peccati (ſcilicet ante iuſtificationem) liberi eratis iuſticiæ, hoc eſt, iuſticiæ non ſtitiſtis membra veſtra ad obediendum illi. Nullum enim in vos imperium iuſticia habuit. Igitur cum nunc ſerui eſtis iuſticiæ, liberi eſtis peccato, ſcilicet vt non ſiſtatis vos peccato, ad obediendum illi. Nam nullum in vos imperium habet peccatum, atq; ita Apoſtolus per proſopopœiam peccatum & iuſticiam duos dominos, penes quos ius imperandi eſt, facit, quorum illi quidem non iuſtificati,

huic verò iustificati se sistant seruos.

Quem igitur fructum habebatis tunc, ob quæ nunc erubescitis?

Hæc quæstio duo argumenta continet, VNVM *à fructu,* ALTERVM *à turpitudine peccati sumtum. Fructus peccati est pessimus, & peccatum ipsum turpe, Igitur fide iustificati, qui peccato renunciarunt, amplius peccato seruire non debent. Aduerbia tunc & nunc relationem duplicis status notant:* PRIORIS *quidem, ante iustificationem,* POSTERIORIS *vero, post acceptam iustificationem. Obserua quod iustificatos pudere oporteat prioris status, in quo turpissimo domino, videlicet peccato, se stiterunt seruos.*

Nam finis illorum mors.

Probat fructum peccati pessimum esse, videlicet mortem, eamq; æternam.

Nunc vero liberati à peccato, serui vero facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationē, finem vero vitam æternam.

Antithesis est eius quod paulo antea dixit: Cum enim serui essetis peccato &c. Hinc huiusmodi argumentum concluditur. Illa seruitus merito est præferenda, cuius fructus est sanctificatio, & finis vita æterna:

Seruitutis iusticiæ fructus in hac vita est sanctificatio, & finis vita æterna. Igitur seruitus iusticiæ præferenda est seruituti peccati quæ seruitus peccati in hac vita, fructum habet impuritatem, & finem mortem æternam. Vita æterna dicitur finis seruitutis iusticiæ, non quod iusticia nostra illam mereamur, sed quia est iter intermedium in iustificatis.

Nam stipendia peccati mors, donum autem Dei est vita æterna, per Christum Iesum Dominum nostrum.

Probat finē seruitutis iusticiæ esse vitam æternā à contrarijs.

Finis

Finis peccati est mors æterna. Ergo,
Finis iustitiæ est vita æterna.

Ne autem quis hanc vitam ex merito pendere inferat, anteuertit Apostolus, & eam pronunciat esse donum Dei per IESVM CHRISTVM. *Obseruetur metaphora in voce Obsonia, Significat autem obsonium regium comeatum, & dona quæ ex lege dignitatibus tribuebantur. Cum ergo peccatum sit violentus tyrannus, suis militibus tribuit digna obsonia, mortem, infernum, perpetuum cruciatum.*

Caput VII.
Summa capitis septimi.

IVstificatos fide ideo non esse sub lege docet, propterea quod & lex ipsis sit mortua, & ipsi legi sint mortui, idq; ideo, vt se Christo iungant tanquam nouo marito, cui parere debent. Deinde legis officium esse, ostendere peccatum, indicat, vnde delabitur ad dissidium legis, & corruptæ naturæ in iustificatis, describendum.

Ordo & partes capitis septimi.

Tres partes præcipuæ sunt huius capitis, quarum PRIMA *est de libertate nostri à iure legis, cuius libertatis finis est, vt seruiamus liberatori. Huius partis occasio hæc est, Dixerat in sexto, vt doceret peccatum non dominari iustificatis, iustificatos non esse sub lege. Hic autem sublati dominij caussam reddit, quam & illustrat propòsita similitudine à cõiugio sumta.* SECVNDA *pars huius capitis est quæstio de vsu legis.* TERTIA *pars est descriptio dissidy legis diuinæ & corruptæ naturæ, & certaminis spiritus & carnis in regeneratis. Ante conclusionem huius partis in parenthesi pulcerrimum huius certaminis paradigma proponitur. Paulus enim ex lege diuina maculas suas agnoscens, terretur conspectu peccati, & tamen ex Euangelio concepta fiducia gratias agit Deo. Post*

parentheſin ſequitur concluſio tertiæ partis.

Exegeſis ſeptimi capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

An ignoratis fratres (ſcientibus enim legẽ loquor) quod lex dominetur homini quoad vixerit.

Compellatione & apoſtropha facit Romanos attentos ad ea, quæ dicturus eſt de liberatione à iure legis. In ſexto dixit: Iuſtificatos fide non eſſe ſub lege, Verum quia hoc dicere multis videbatur abſurdum, ideo hoc loco, quod illic breuiter attigit, iuſta confirmatione munit, quæſtio ergo eſt, Num iuſtificati fide ſint ſub lege nec ne? Ad huius quæſtionis negatiuam theſin probandam, hoc principium verſatis in lege notiſſimum: Lex dominatur homini quoad vixerit, aſſumit. Verum in hoc principio dubium eſt, quodnam ſit ſubiectum verbi vixerit. Oratio enim ambigua eſt. Poteſt enim & lex & homo pro ſubiecto ſumi. Lyranus interpretatur quoad vixerit, ſcilicet, lex. Chryſoſtomus, quoad vixerit, ſcilicet, homo, quem plerique ſunt ſecuti. Comparatio quæ proxime ſubiungitur, videtur confirmare ſententiam Lyrani, Concluſio vero & declaratio quæ eam ſequitur, Chryſoſtomo patrocinatur. Quid ergo dicendum? Contextus & ſeries argumentorum Pauli omnino conuincit, quod Apoſtoli ſententia ſit, legem dominari homini quoad alteruter vixerit ſiue lex ſiue homo. Nam ſi lex aliqua abrogatur, non amplius obligat, & ſi homo moritur, legis imperatis non amplius tenetur. Præterea hic etiam quæri poteſt, de qua lege hic loquatur Apoſtolus, Sed hãc quæſtionem ſoluunt ſequentia. Nam ex Decalogo adducit teſtimonium. Verum ſciendum eſt hoc non ad doctrinam legis, ſed ad damnatoriam legis ſententiam referendum eſſe. Nam doctrina nunquam moritur, immo in iuſtificatis eſt multo efficacior lex, quam in alijs, quantum quidem ad doctrinam attinet, & obedientiam.

Nam

Nam viro ſubiecta mulier viuenti viro alligata eſt per legem, quod ſi mortuus fuerit vir, liberata eſt à lege viri. Proinde viuente viro adultera vocabitur, ſi fiat alterius viri, Sin autem mortuus fuerit vir, liberata eſt à lege illa, vt non ſit adultera, ſi iuncta fuerit alteri viro.

Declarat principium propoſita ſimilitudine à coniugio ſumta. Similitudinis autem partes ſunt duæ, quarum PRIOR *hæc eſt: Eadem eſt ratio legis ad hominem iuſtificatum, quæ eſt mariti mortui ad vxorem, Sed maritus mortuus non dominatur amplius vxori ſuperſtiti, Ergo nec lex mortua hominiiuſtificato dominabitur. Minor antitheſi amplificata eſt. Valet autem hæc comparatio, quia eadem eſt ratio legis & mariti, vterq; enim ius ſeu dominium habet donec viuit.* POSTERIOR *ſimilitudinis pars, iuſtificatos debere Chriſto obedientiam, concludit. Cõcluditur autem ſimpliciſſime hoc modo: Eadem eſt ratio iuſtificati hominis ad Chriſtum, quæ eſt mulieris ad ſecundum maritum, priore mortuo. Sed mulier ſecundo marito ſubiecta eſſe debet per obedientiam, nam illi iam lege coniugali deuincta eſt. Ergo homo iuſtificatus fide, vt liber eſt ab imperio legis damnantis, ita Chriſto tanquam nouo ſpõſo obedire debet.*

HIC *ergo locus apertiſſime confutat eos, qui negant nouam obedientiam neceſſariam eſſe in conuerſis, qui enim hoc faciunt, perinde faciunt, ac ſi quis ſuaderet ne mulier nupta ſecundo marito obediret, quod ſane nihil eſſet aliud, quàm diuortio operam dare. Obſeruetur* PRÆTEREA *hoc loco, ad quoſnam pertineat abrogatio legis, quo ad eius damnatoriam ſententiam attinet, nimirum ad iuſtificatos fide.* DEINDE *obſeruetur, quod Eccleſia ſit Chriſti ſponſa, cui per ſpiritum parere debet proles, hoc eſt, omnis generis virtutes, quales recenſentur ad Galat. 5. & alibi. Et dicuntur fructus ſpiritus, quia ſpiritu Chriſti acti, homines fructificant bona opera. Vt*

ergo hæc similitudo amorem Christi sponsi erga nos testatur: ita nos vicissim admonebit cum caritatis erga ipsum, tum officij erga nos mutui. PORRO *quod quidam ex hoc Pauli loco catholicam doctrinam de coniugij vinculo sumendam putant, ineptius est, quam vt refutatione indigeat. Nam Apostolus hoc loco non instituit disputationem de matrimonio, aut de diuortij caussis, sed tantum è re coniugali similitudinem suo proposito accommodam petit, ac loquitur solummodo de ordinaria via in bene constituto matrimonio, iuxta quam non fit coniugij à se inuicem separatio, Non autem loquitur de vicijs propter quæ diuortia fieri possunt legibus diuinis & humanis. Nam hoc ad propositum non fecisset quicquam, Non enim liberamur à lege per diuortium, sed per mortem.*

Itaque fratres mei & vos mortificati estis lege per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo.

Res hîc exprimitur, cui explanandæ ac probandæ seruit similitudo adducta de mulier e, in quæ re tria sunt, Homo, Peccatum, Lex, sicuti tria sunt in proposita similitudine, Mulier, Maritus, Lex. Vt ergo mulier, viuente marito, sub lege mariti est, & mortuo marito libera est à lege mariti: ita homo viuente in se peccato est sub lege, quæ virtus peccati est, sed mortuo peccato, sub lege damnante non amplius est homo. Præterea, vt mulier libera à lege prioris mariti, & nupta alteri posteriori obedire debet: ita homo iustificatus fide liber à lege accusante & damnante, debet obedire Christo, vt nouo marito, eiq; liberos parere, scilicet fructus spiritus.

Hactenus sententiam Apostoli explicauimus, iam verba altius expendamus. PRIMVM *ergo dicit: Et vos mortificati estis legi. Hic consequens ponitur pro antecedente, quod est: & vos mortui estis peccato, hoc est, & vobis peccatũ mortuũ est, Est enim hypallage. Hĩc sequitur, vos nõ estis sub lege, quatenus lex virtutus est peccati & dãnat.* DEINDE *caussa redditur*

ditur mortui peccati siue legis, quatenus est virtus peccati. Per corpus Christi, hoc est, per victimã Christi, & per cõmunionẽ, q̃ iustificati habent cũ corpore Christi. Nã vt supra dictũ est, Vetus noster homo cum Christo crucifixus est. PRÆTEREA *additur finis mortui peccati: Vt sitis alterius qui ex mortuis exuscitatus est, hoc est, Christi noui sponsi, videlicet, vt fructificemus Deo. Quod autem trãsit Apostolus à secunda persona ad primam, idiomatismus Hebraicus est.* SVMMA *ergo collationis huc redit: Quod peccato in nobis mortuo non simus sub lege damnante, sed sub gratia Christi noui sponsi, cui liberos parere debemus, fructus spiritus, vt dictum est.*

> Quando enim eramus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes, operabantur in membris ad fructificandum morti.

Dixit finem liberationis à lege esse, vt adhæreamus Christo ad fructum ferendum Deo, Verum quia aduersarij poterant obijcere, homines sub lege constitutos, posse Deo fructificare viuendo iuxta legis præscriptum, occurrit Apostolus isti obiectioni, ac tribuit legi contrarium effectum. Lex, inquit, facit, vt mali affectus incendatur & inflammentur magis in nobis. Igitur, per legem nemo potest fructificare Deo. At ne quis hanc sterilitatem legi asscriberet, Apostolus caussam huius rei à conditione status hominis petit. Quando enim eramus in carne, hoc est, quando soli naturæ corruptæ relicti destituebamur singulari spiritus gratia, tum affectiones peccatorum per legem irritatæ vigebant magis magisq; in membris nostris, idq; non vicio legis, sed corruptæ naturæ, quã nitimur inuenitum semper, cupimusq; negata. Hinc Augustinus: Vbi non est gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum. Porro παθήματα peccatorum vocat Apostolus ὁρμὰς seu motus ad peccandum solicitantes, qui sunt tanquam aculeus peccati, per quem peccatum gignit in nobis carnis opera veluti partus, quorum catalogus Galat. 5. recitatur. Iam

reliquum est, vt hypotheses nonnullas ex Pauli verbis concludamus.

PRIMA, *Nemo naturæ viribus legi Dei plenam obedientiam potest præstare.*

SECVNDA, *Lex non in renatis excitat & irritat malos affectus, idq; vicio carnis.*

TERTIA, *Liberum arbitrium eneruatum est ita, vt nemo Deo debitam obedientiam præstare possit sibi relictus.*

QVARTA, *Opera hominis non iustificati, omnia sunt peccata, vt quæ morti fructificant.*

QVINTA, *Membra hominis non regenerati, atque adeo omnes vires, obsequium malis affectibus præstant.*

Porro confutationem Manichæorum, qui his Pauli verbis abusi, dixerunt legem à Deo datam non esse, vide in Augustino sermone 4. de verbis Apostoli.

> Nunc autem liberi sumus à lege, mortui ei sub qua detinebamur, vt seruiamus in nouitate spiritus, ac non in vetustate literæ.

Hæc antithesis quatuor habet. PRIMVM, *manumissionem à lege, quæ opponitur seruituti legis.* DEINDE *causſam manumissionis, mortem peccati, quod crucifixum est cum Christo, ex quo fit vt non amplius detineamur sub imperio legis damnantis. Nam per mortem peccati vinculum legis ruptum est. Hæc mors opponitur vitæ peccati, qua ipsum viget in mẽbris nostris.* PRÆTEREA, *finẽ manumissionis à lege, videlicet, vt seruiamus Deo, Hæc seruitus opponitur seruituti mortis, qua illi fructificamus.* POSTREMO, *modum seruitutis, quem per collationem amplificat, dicens: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic vetustati nouitas, & literæ spiritus opponitur. Vt vetustas significat priorem conditionem sub primo marito, nempe peccato: ita nouitas significat posteriorem conditionem sub secundo marito, nempe Christo. Illa vetustatis nomine significatur, cum quia prior est, tum quia abolebitur,*

abolebitur, Hæc nouitatis voce indicatur, quia noui hominis est, & perpetuis incrementis augebitur, & nunquam abolebitur. Deinde vt literæ appellatione legem respectu veteris conditionis vocat, quia scilicet apud homines non renatos est veluti muta ac litera mortua, quod ad eius obseruationem attinet, hæc, quod ab ea peccatum arripiat occasionem nos interimendi, dicitur occidere. Huc illud Augustini: Doctrina illa, qua mandatum accepimus, continenter rectèque viuendi, litera est occidens, nisi assit viuificans spiritus: Ita spiritus vocabulo significatur gratia spiritus Christi, qua & nostra voluntas per Spiritum sanctum reformatur, & motus noui excitantur, ac vires nouæ suppeditantur, quibus incoamus Deo seruire, & parere Christo nouo sponso liberos, qui sunt fructus spiritus. Hic ideo dicitur viuificare, quia eo excitamur ad viuendam nouam vitam. Hanc esse genuinam interpretationem literæ & spiritus, ipse contextus & argumenti series euincit. Quare qui per literam sensum literalem aut ceremonias, & per spiritum sensum allegoricum intelligunt, nec cœlum nec terram attingunt, imo sacrum Dei verbum calumnijs hostium exponunt.

Iam quæ sint obseruandæ doctrinæ videamus. PRIMA, *quod vt nihil boni poterimus agere, priusquam Christo coniungamur spiritu, per fidem manumissi à maledictione legis: ita soluti à vinculo legis, donamur Spiritu sancto, qui reformat mentes & voluntates nostras, vt & intelligamus quid fieri oporteat, & velimus præstare quod intelligimus.*

SECVNDA, *Quod finis iustificationis & manumissionis à lege, sit Deo obedire per nouam obedientiam.*

TERTIA, *Quod confutentur hac Pauli assertione qui mẽtiuntur per prædicationem Euangelij laxari frena cupiditatibus, vt iam quod libet liceat, quasi libertas Christiana esset, omnem erga Deum obedientiam abijcere, & licentia quiduis audendi, sicuti olim per Carpocratianos, & hodie per Libertinos Diabolus suum virus euomit in contumeliam Euangelij*

Christi, & in certam multorum perniciem.

Secunda pars capitis.

Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit.

Quia dixerat Apostolus affectus peccatorum per legem existere, & animaduertit aduersarios hoc detorsuros in malam consequentiam, occupatione quadam eos anteuertit. Poterant enim ex dictis Apostoli ita obijcere.

Quicquid operatur malum & morti fructificat, id quoque malum & peccatum esse necesse est. Sed lex operatur malum, vt quæ gignit & fouet in nobis peccatum. Nam vt tu Paule dicis: Affectiones peccatorum sunt per legem ad fructificandum morti: Igitur lex est malum, siue peccatum. Hoc cum maxime sit absurdum de lege Dei dicere, male affirmas affectus peccatorum existere per legem.

Hæc aduersariorum obiectio est, sed maior est distinguenda, quæ quidem vera est intellecta de eo quod per occasionem operatur malum, Non enim omnis occasio mali est mala, Neque sequitur qualitas rei qualitatem occasionis. Hæc summa est responsionis Pauli. Sed primum opponit contrariam sententiam per abominationis notam, μὴ γένοιτο, hoc est, ne fiat, siue absit, quasi diceret, nequaquam sequitur propterea legem esse peccatum aut rem malam, atque hac occasione Apostolus ingreditur fusiorem de lege disputationem.

Immo peccatum non cognoui nisi per legem.

Refellit aduersariorum obiectionem argumento à contrarijs oppositio, quasi diceret, Immo tantum abest vt lex sit peccatum, hoc est, vt peccatum gignat ac foueat, vt contra nihil æque aduersetur peccato, ea enim vna est, quæ illud alioqui latens prodit ac detegit. Quod si inde peccatum irritetur, ac in rabiem feratur, multoq; magis sæuiat quàm antea, quorsum hoc legi imputetur, quæ hostis insidias detegit? Non ergo peccatum

peccatum est lex, sed index peccati, vt ait Ambrosius. Atque ideo Paulus non dicit: Peccatum non erat nisi per legem, Sed peccatum non noui nisi per legem, Significans legem indicatricem esse peccati. Transfert autem Apostolus orationem in se, vt in paradigmate res ostendi clarius, & veluti pingi videatur. Si quæritur, quomodo noscamus peccatum per legem? sciendum est, id fieri hoc modo, dum homo sua facta legi, vt normæ vitæ accommodat, videt vbi legem transgressus est, & vbi non. Vbi enim vita cum regula non congruit, peccatum commissum est, Contra, vbi vita cum regula concordat, nulla culpa deprehẽditur. Hinc legis huiusmodi definitio colligi potest: Lex est regula faciendorum & vitandorum, quorum illa dum fiunt probat, hæc dum committũtur, accusat & damnat. Obseruetur præterea hic vsus legis vnus, qui est ostendere peccatum, de quo etiam supra attigit, vbi ait: Per legem est agnitio peccati.

Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset: Non concupisces.

Dixit se non nouisse peccatum, nisi per legem, id iam proposito omnis peccati fonte probat. Concupiscentia proditur per legem, vt vetita & damnata à Deo. Igitur peccatum innotescit per legem. Hic nudam concupiscentiam, in qua natiua illa labes veluti sedem posuit, intelligere oportet. Nam praua cupiditates, quæ ab isto impuro fonte oriuntur, à lege naturæ acriter damnantur, Vnde Plato ἐπιθυμίαν πολυκέφαλον *vocat, vt quæ plurimorum malorum caussa existit, quam coercẽdam esse monet* φόβῳ καὶ νόμῳ καὶ ἀληθεῖ λόγῳ, *hoc est, metu, lege, & vera ratione. Porro hic locus obseruetur diligenter, quo refutantur qui Paulum putant tantum de operibus ceremonialibus disputare in hac Epistola, & non de lege morali. Nam hic Apostolus adducit testimonium de vetita concupiscentia, quæ lege morali prohibetur, quare manifeste & fallunt & falluntur Sophistæ.*

Sed peccatum occasione sumta, operatum est per mandatum in me omnem concupiscentiam.

Translatio est culpæ à lege in peccatum originale. Nam ex eo quod dixerat Apostolus: Affectiones peccatorum existere per legem, inferebant aduersarij legem esse peccatum, hoc est, peccatum gignere & fouere, idiam Apostolus diluit & affirmat id fieri non natura legis, sed vitio carnis & peccati in carne habitantis: quod peccatum occasione sumta magis irritatur per mandatum legis, & inflammatur concupiscentia. Signum, Omnis, non hic notat distributionem eius cui additur, sed vim potius & vehementiam, ac si dicat: Concupiscentia ipsa magis vim suam declarauit, & importunius me inuasit per mandatum. Etsi autem eadem concupiscentia est in homine ante legis noticiam, quæ post legem est, tamen modo quodam differt hæc ab illa.

Sine enim lege peccatum mortuum est.

Ratio à contrarijs. Sine lege, id est, cum ignoratur Dei voluntas ex lege. Peccatum mortuum est, hoc est, ignoratur, non apparet, non ita vim suam per concupiscentiam explicat. Hoc significari per mortem peccati manifestum est ex antithesi. Nam vt peccatum per legem cognoscitur, operatur & apparet magis: ita sine lege non cognoscitur, non operatur, hoc est, non exerit vim suam, & non apparet. Atque hoc est quod dixit Apostolus: Peccatum mortuum esse. Deinde & hoc obseruetur, quod hoc Pauli dictum non simpliciter, sed comparatè sit intelligendum.

Ego aliquando viuebam sine lege, Sed veniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatum occasione sumta per mandatum, decepit me, & per ipsum occidit.

Thesin

Theſin proximam ad hypotheſin accommodat, Quod enim generatim dixit Apoſtolus, id nunc ſuo probat exemplo. Nam tum demum doctrina generalis perfectius cognoſcitur, cum exemplis illuſtribus declaratur. Senſus verborum Pauli non melius percipietur, quàm ex contrariorum collatione. Quare hanc pericopam in quinque membra retextam proponam, ex antitheſium comparatione declarabo, & ex ſingulis membris vniuerſales doctrinas extruam. PRIMVM *membrum continetur his verbis: Ego autem viuebam aliquando ſine lege, hoc eſt, Ego viuebam aliquando ſine peccati ſenſu ſecurus omnino, non vim peccati per legem intellexi, nec mea conſcientia peccati ſtimulis eſt exagitata. Hinc ſumatur hæc generalis doctrina traducta ab hypotheſi ad theſin: Quandiu homo legem Dei non attendit, nec eam accommodat tanquam regulam iuſti & iniuſti, æqui & iniqui ad ſua facta, non ſentit peccati vim ad mortem inferendam, ſed viuit ſecure ſine morſu conſcientiæ ad hypocritam agit. Eſt enim hæc theſis intelligenda de iis, qui quantum ad externam conuerſationem attinet, inculpatè viuunt, vt Paulus fecit cum viueret ſine lege, quemadmodum ipſe de ſe teſtatur ad Philipp. 3. Sequitur* SECVNDVM *membrum: Sed veniente mandato, peccatum reuixit, hoc eſt, poſtquam vim legis ſenſi, factis meis ad normam legis examinatis, me tranſgreſſorem legis deprehendi, ac reum coram tribunali Dei. Nam peccatum quod antea latebat vt mortuum, iam per legem agnitum in conſcientia mea reuixit, & affectiones peccatorum magis vigebant in membris meis. Hinc generalis doctrina concluditur, videlicet, quod lex, vbi homo cœperit ſuam vitam ad eius normam exigere, peccatum, antea veluti mortuum delitescens, excitet & prodat in conſcientiam hominis affectus peccatorum, qui antea minus apparebant.* TERTIVM *membrum eſt hoc: Ego autem mortuus ſum, hoc eſt: me mortuum eſſe cognoui, & me dignum morte & damnatione intellexi. Nam mortem & damnationem comminatur lex omnibus, qui perpetuam*

obedientiam puram & perfectam, iuxta legis præscriptum, Deo non præstant. Generalis doctrina, quæ hinc concluditur, hæc est: Ex agnitione peccati per legem homines in agnitionem iræ Dei & commeritæ damnationis veniunt, cuius finis est, vt peccatores Christum propiciatorẽ quærant. Sequitur QVARTVM *membrum: Et repertum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere: hoc est, deprehendi quod mandatum quod institutum erat ad vitam consequendam, si quis ei obediret, cedere mihi in mortem, propter eius transgressionem. Vt enim obedientibus vita promittitur, ita præuaricantibus mors peccati stipendium est proposita. Hinc ergo generalis admonitio extruitur de promissionibus & comminationibus legalibus, videlicet, vitæ & mortis, iuxta sentẽtiam legis.* POSTREMVM *membrum restat: Nam peccatum occasione sumta decepit me per mandatũ, ac ipsum occidit me. Hic transfertur culpa à lege in peccatum vt supra, ac si dicat Apostolus, Quod mortuus sim legis ministerio, nequaquam vicium & culpa legis est, sed peccati potius, hoc est, innatæ corruptionis. Hoc, inquit, peccatum, per mandatum decepit me, hoc est, vt latro quispiam me à via abduxit peccatum, quando magis irritabatur per legem. Nam ἐξαπατᾷν proprie est à via recta aliquem fraudulenter abducere, vt in eum securius grassari possit, donec ipsum occiderit & spoliauerit, ideo sequitur: Et per illud, scilicet, mandatum. Occidit me, scilicet peccatum, Nam peccati merces est mors. Doctrina generalis hinc petitur, non esse culpam legis reuelantis malum, quod ex agnitione peccati per legem reddamur deteriores, sed esse vitium peccati inhabitantis in carne nostra, quod magis æstuat & inflammatur, quando accedit vox legis prohibẽtis & damnantis peccatum. Habemus ergo pulcerrime in hoc paradigmate depictum, quis sit vsus legis in nondum renatis, qualis Paulus fuit aliquando, indicat lex viam vitæ & mortis, cum conditione obedientiæ & præuaricationis: ostendit & reuelat peccatum: mortis sententiam pronunciat in legis transgressores,*

affectus

affectus præterea peccatorum irritat, sed vitio carnis. Si quis horum effectuum legis μετάνοια & salutaris conuersio dici poterit, recte faciunt illi, qui prædicationem pœnitentiæ, hoc est, μετανοίας subijciunt legi, Sed cum prædicatio pœnitentiæ salutaris pugnet ex diametro cum istis legis diuinæ proprietatibus, Sequitur eam ad legem minime referendam esse.

Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.

Conclusio est confutatæ obiectionis aduersariorum à vero vsu legis, qui bonus est. Aduersarij quidem obiecerunt, Igitur lex peccatum est. Sed Paulus concludit: Igitur lex sancta est. Sanctum enim opponit peccato. Deinde mandatum concludit esse sanctum, iustum & bonum. Sanctum quidem, quia omni vitio caret. Iustum, quia quæ iusta sunt requirit. Bonũ vero, quia promittit vitam obtemperantibus.

Quod igitur bonũ est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum.

Et si planissime respondit Apostolus ad proximam obiectionem, qua lex Dei vt mali causa accusata est, & culpam à lege in vitium carnis transtulit: tamen ex refutationis conclusione & effectu legis accidentario, videlicet quod viuente lege dixerit Apostolus peccatum reuixisse in se atque adeo se mortuum esse, formant aduersarij hanc obiectionem, in qua absurda connectunt hoc modo: Tu Paule concludis legem bonam esse, & tamen eius aduentu dicis te mortuum esse factũ. Ergo lex bona, homini mortifera est, atque adeo mortis culpam sustinet. Hæc obiectio videtur niti hoc immoto principio. Quod bonum est, nemini mortiferũ esse potest. Sunt enim hæc repugnantia, Bonum esse, & mortiferum esse. Si ergo lex bona est, non est mortifera, Si mortifera, non est bona. Sed Paulus consecutionem negat, & vtitur cum inficiatione translatione. Culpam enim à lege in peccatum transfert, pronuncians

non legem quæ bona, ſed peccatum quod malum eſt, in mortem ſibi ceſſiſſe. Eſt ergo in obiectione aduerſariorum fallacia non cauſſæ vt cauſſæ. Lex enim cauſſa mortis eſt per accidens. ſeu per occaſionem, vt loquitur Apoſtolus, peccatum vero per ſe.

Vt appareat peccatum per bonum, operatur mihi mortem, quo fiat excellēter peccans peccatum per mandatum.

Senſus eſt. Lex facit vt appareat peccatū, quod antea veluti mortuum delituit. Hoc peccatum iam per legem detectū operatur mihi mortem, dum me mortis reum oſtendit, idq; in eum finem, vt peccatum fiat excellenter peccans per mandatum; hoc eſt, vt appareat clariſſime & certiſſime, conſtet quantus ſit peccati reatus, & quam criminoſum ſit ipſum peccatum, quod lex ipſa ſtatuit ob oculos. Obſeruetur proinde hic vſus legis, quæ ideo reuelat peccatum, vt eius turpitudo, magnitudo & reatus appareat, quo peccati grauitate territi, & fulmine legis proſtrati, quæramus propitiatorem, ne ira Dei & damnatione æterna obruamur.

Tertia pars.

Scimus enim quod lex ſpiritualis eſt, at ego carnalis ſum.

Quæ ſit vis legis in hominibus non regeneratis, hactenus in illuſtri exemplo oſtendit, nunc repugnantiam legis & peccati inhabitantis oſtenſurus in regeneratis, collationē proponit legis & hominis, quarum conditio cum ſit diuerſiſſima, fieri non poteſt, vt conſentiant. Nam quorum naturæ ſunt contrariæ, eorū effecta repugnare ſibi inuicem neceſſe eſt. Lex proinde cū ſit ſpiritualis, & homo carnalis, fieri non poteſt vt eadem velint, & in eadem ferantur, ſed vt illa ſpiritualia ſuadet, cœleſtia & integra requirit, ita hic in carnalia, terrena & corrupta toto fertur impetu. Cum ergo iam homo donatur ſpiritu Dei,

Dei, neceſſe eſt magnam luctam oriri. Nam cum ſpiritus ſpirituali lege delectatur, & caro originis corruptionem ſapit, quid aliud expectandum eſt, quam vt caro & ſpiritus acerrime inter ſe in regeneratis dimicent? Spiritus enim homini ſuadet, vt ſibi obtemperet, & Deo ſua membra ſiſtat ad obediendum: caro contra ſuadet, vt ſpiritus imperium homo excutiat, & ſiſtat ſua membra iniuſticiæ. Spiritus vult vt homo ſe Deo ſubijciat in vera ſanctitate, caro ſuadet vt ſerpẽti & carnali voluptati auſcultet. Si itaq; illi obtemperat homo, teſtimonium habet ſpiritus Dei, ſi autem huic ſciens & volens auſcultat, adhuc totus carnalis eſt, & extra Chriſti regnum. Sed ſemper excipiendi ſunt ignorantiæ & infirmitatis lapſus, quibus ſancti obnoxij ſunt, donec hoc mortale corpus circumferunt. Ea enim eſt carnis noſtræ ad malum procliuitas, vt niſi freno ſpiritus perpetuo coërceatur, ex vno in aliud malũ præceps feratur. quantumuis enim magna adhibetur diligentia: tamen ea eſt peccati inhabitantis vis, vt nemo ſine peccatis infirmitatis, ignorantiæ & ſuborientium concupiſcentiarum viuere poſſit, quæ omnia repugnantibus ſpiritu, condonantur.

Venditus ſub peccatum.

Hæc ratio eſt cur ſe carnalẽ vocat Apoſtolus ſumta à cauſſa. Venditus ſum, inquit, ſub peccatum, hoc eſt, ſub imperio peccati captiuus teneor. Sumta eſt autẽ hæc metaphora à captiuis, qui vendebantur à victoribus, vt eſſent perpetui ſerui, niſi forte veniret quiſpiam potentior & fortior, qui eos à ſeruitute eriperet. Significat autem hîc venditum eſſe ſub peccato, eſſe ita peccato obnoxium, vt aliud fieri non poſſit quin ſæpiſſime eius tyrannide prematur. Hic proinde locus ponit nobis ob oculos vim peccati originis, quod etiam renatis faceſſit negocium. vnde ſatis apparet, quod non ſit tantum alieni delicti imputatio, verumetiam horrẽda quædam deprauatio in natura humana, vnde in mente dubitatio de deo, de promiſſionibus & cõminationibus, in voluntate diffidentia, in corde inordinati

affectus etiam in sanctis suboriuntur, contra quæ mala pij perpetuam sustinent luctam. Nam si Paulus, qui non tantum primitias spiritus, sed etiam decimas acceperat, hanc experitur pugnam, Quid sentiendum est de alijs? Monebimur proinde hoc loco, vt cautè ambulemus coram Deo nostro, & excusitemus spiritum aduersus carnem perpetuis fidei & inuocationis exercitijs, ne spiritus ipse extinguatur, ac ita naufragio circa fidem facto, salute excidamus. Huc pertinent exhortationes Apostolicæ & Prophetica, quibus ad studium sanctitatis excitamur. Quare diligenter cogitemus caussas lapsuum in sanctis, quæ sunt præcipuè peccatum inhabitans, insidiæ Sathanæ, mala mundi consuetudo, quæ nequitiæ (vt quidam ait) pabulum est, & indulgentia eorum, qui legibus & disciplina mores hominum coërcere & gubernare deberent. His caussis opponamus spiritum Dei, crucem Christi, dignitatem filiorum Dei, exempla sanctorum, peccati & periculi magnitudinem, & victoriæ coronam. Sæpe enim multi, dum contra conscientiam peccant, eò impelluntur à Sathana, iusto Dei iudicio, vt nunquam resipiscant, sed ruant in æternam mortem.

Quod enim operor non noui.

Se venditum esse sub peccatum, probat ab effectu peccati, & ponitur minor loco totius argumenti, quod hoc pacto complebitur.

Quicunque operatur quod improbat, alieno impellitur imperio.

Ego Paulus operor, quod non noui, hoc est, quod improbo. Igitur,

Ego Paulus alieno imperio, nempe peccati, impellor. Proinde captiuus peccati sum, ita vt non possim penitus à cupiditatibus liberari.

PRIMVM *hoc loco discernendum est inter spiritus impulsum & carnis ferociam. Hæc facit vt Paulus quod malum est operetur, ille autem improbat carnis opera. Huiusmodi pugna*

non

non est nisi in renatis. Nam illi soli spiritum habent qui aduersatur carni. Quod autem de Medea dicitur: Video meliora proboq́, deteriora sequor: totum carnis est, hoc est, animalis hominis non spiritus. Ratio enim prauos affectus, præsertim cum in actus erumpant, improbat. Sciendum est ergo quod Paulus hic non loquatur de externis actionibus, quas locomotiua regit, nec de voluntarijs delictis vastantibus conscientiam, quod facile constabit, si Pauli vitam ante conuersionem primum, & deinde post conuersionem examinemus. Ante conuersionem testatur ipse Philippensibus scribens, Quod vixerit secundum legem irreprehensibilis, quantum quidem ad iudicium humanum, & iusticiam literalem attinet. Post conuersionem sub ministerio sui Apostolatus Paulum bona conscientia vixisse constat, ita enim de seipso ait: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Item: Estote imitatores mei, sicuti & ego Christi. Hinc manifestum est quod Apostolus non loquatur de voluntarijs delictis aut externis actionibus patentibus oculis hominum, sed tantum de arcanis motibus, qui subinde suboriuntur in sanctis, idq́, vitio carnis, & importunitate peccati inhabitantis, vt Apostolus seipsum paulo post interpretatur. Huiusmodi arcani motus sunt suborientes disputationes de promissionibus & minis Dei, de prouidentia, item impatientia sub cruce, & aliæ cupiditatum flammulæ: quas tamen spiritus reprimit, cum primum suboriuntur. Vnde existit in homine renato perpetua lucta spiritus & carnis. Sed quid dicemus ad dictum Domini? Qui facit peccatum, seruus est peccati. Aliud est facere peccatum, quam affectibus peccatorum subinde turbari. Facere peccatum dicitur, qui vacuus spiritu Dei tradit se malis affectibus, iisq́, obtemperat ad facienda desideria peccati, seu vt breuius dicam, is facit peccatum, in quo regnat peccatum, iuxta impetum cupiditatum corporis, & qui talis est, vere seruus peccati est. Verum qui peccati incendia mox extinguit spiritu Dei, non est peccati seruus, sed iusticiæ, quemadmodum in sexto capite dictum est.

Obseruetur proinde hoc loco, quod sancti in hac vita nunquam ita possint peccati maculas abstergere, quin semper aliquid restet eluendum per Christi sanguinem.

Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio.

Assumitur hæc propositio ad probandam minorem proximi argumenti, verbis Pauli expressam. Sumitur autem hæc probatio à repugnantibus. Repugnant enim approbare & odisse, & ponitur sola assumtio, amplificata antithesi, sed complebitur argumentum hoc modo:

Quicunq; odit quod operatur, improbat suum opus.
Ego Paulus odi quod facio. Igitur,
Improbo meum opus, seu quod idem est, quod operor non noui.

Verba enim cognitionis interdum per metalepsin ponuntur pro affectibus, qui cognitionem sequuntur, vt in Psalmo primo: Dominus nouit viam iustorum, hoc est, approbat illorum vitam & studium. Iam verba textus altius expendamus. Non quod volo, scilicet, spiritu, hoc est, iuxta voluntatem reformatam spiritu Dei, Hoc ago, scilicet, ex toto corde, tota anima, totis viribus, iuxta legis scilicet præscriptū. Sed quod odi, scilicet, spiritu, hoc ago, scilicet vitiositate carnis, dum concupiscentiæ incendia sentio. Sciendum & hic est, quod verba ago, facio, operor, non externa delicta, & ad externos mores referenda sint, sed tantum ad motus quos excitat subinde peccatū originis, quibus suborientibus, spiritus mox se opponit. Nam hic tantum describitur lucta spiritus & carnis incorrupta natura, & non fit collatio voluntatis & externorum morum, sicuti quidam insulse existimarunt. Vtitur autē Apostolus verbis agendi & faciendi, vt effrenem corruptæ naturæ concupiscentiam, actu peccatum esse ostendat, & sua natura mereri mortem & damnationem, quam tamen Deus dignatur venia in conuersis. Admoneamur ergo hic de insidijs peccati originis,

&

& ſemper ſimus in armis, & pugnemus contra eius praua deſideria robore ſpiritus & precatione, obtemperantes Apoſtolo, qui ad Galatas quinto ait: Spiritu ambulate, & concupiſcentias carnis me perfeceritis.

Si autem quod non volo hoc facio, conſentio legi Dei quod bona ſit.

Colligit ex dictis defenſionem legis. Lex diuina ea requirit, quæ voluntas reformata ſpiritu Dei approbat. Ergo lex diuina bona eſt. Conſtat enim ea mandata optima eſſe, quæ maxime congruunt cum ſpiritu Dei renouata & reformata.

Nunc autem ego nõ amplius operor illud, ſed habitans in me peccatum.

Dixit paulò antea Apoſtolus: Non quod volo hoc ago, ſed quod odi hoc facio, Iam eius diſſidij in vno eodemq; homine rationem infert, oſtendens aliam eſſe voluntatem ſpiritus, alium eſſe impetum carnis ſeu inhabitantis peccati. Ego, inquit, ſecundum ſpiritum ſeu interiorem hominem ſeu voluntatem reformatam non operor ſcilicet quod odi, Sed inhabitans peccatum, quod in me gignit omnem concupiſcentiam. Peccatum enim originis, quod perpetuo circumfert homo etiam renatus ſpiritu Dei, ſubinde excitat praua deſideria, quibus renatus reſiſtit.

Obſeruetur igitur, quod ſancti in hac vita nunquam poſſint ita mali fontem occludere, quin ſubinde ex eo peſtilentes riuuli profluant. Non enim peccatum deſerit ſuum domicilium, donec hoc mortale corpus circumferimus. Atq; ea de cauſa dicitur, peccatum originis habitare in homine, vt quod perpetuam ſedem in carne ſibi delegerit. Obſeruandum tamen eſt, aliter in renatis quam in profanis peccatum originis habitare. In his enim regnat iuxta cupiditates corporis: in illis autem ſpiritu Dei donatur & quotieſcunque inſurgit, per ſuas concu-

piscentias prosternitur. Atque hinc est, quod in profanis mortale sit, in renatis autem veniale, non quidem sua natura, sed ex gratia.

Noui enim quod nō habitat in me (hoc est, in carne mea) bonum.

Ratio est inhabitantis peccati ab eius effectu.

Nihil boni in carne mea habitat. Igitur,

Illic caussam mali esse necesse est. Et huius caussa nulla est alia, quam inhabitans in carne peccatum. Est autem caro hoc loco totus homo cum omnibus suis facultatibus & viribus, extra regenerationis gratiam.

Velle adiacet mihi, vt autem perficiam bonum, non reperio.

Ætiologia est, confirmat enim rationem proxime præcedentem ab effectu. Bonum quod volo iuxta spiritum non possum perficere, propter carnem. Igitur in carne non habitat bonum. Verbum perficiendi significat regeneratos aliquo vsque progredi, sed tamen longe abesse à meta. Ex hoc Pauli dicto duo colligamus, VNVM, *quod peccatum originis remaneat in sanctis, ac in illis efficax sit, etsi spiritus imperio reprimatur.* ALTERVM, *quod sancti in hac vita nunquam possint, etsi maximè velint, Deo plenam præstare obedientiam.*

Non enim quod volo facio bonum: Sed quod non volo malum hoc ago.

Ratio est proximæ sententiæ ab experientia Apostoli sumta. Quicunque quod vult bonum non facit, Sed malum quod non vult, agit, facultatem volūtatis habet, sed perficiendi virtute destituitur. Apostolus regeneratus seu conuersus, bonum quod vult, non facit, sed malum quod non vult, agit. Igitur Apostolus habet quidem volendi facultatem, sed perficiendi non item. Hinc sumatur generalis doctrina de renatis, videlicet, quod illorum quidem voluntas ex gratia promta sit ad

obediendum

obediendum Deo, ſed conatus imbecillitate carnis & naturæ prauitate interturbetur. Porro qui ex hoc loco liberum arbitrium in corrupta natura concludunt, toto cœlo errant. Nam Paulus hîc loquitur de ſe iuſtificato, & de voluntate quam habet ex gratia renouationis per Spiritum ſanctum.

Si enim quod non volo ego hoc facio, nõ amplius ego operor illud, ſed habitans in me peccatum.

Tranſlatio culpæ eſt in peccatum hæreditarium. Hoc argumentum ita concluditur:

Si quod volo nõ hoc facio, non amplius ego operor illud.
Sed quod non volo hoc facio.

Ergo, Ego amplius non operor illud, Si ego id non facio, neceſſe eſt alium eſſe qui hoc agit. Is enim alius inueniri non poteſt, quam morbus hæreditarius. Hinc rurſus obſeruetur lucta carnis & ſpiritus, Et diſcrimen noui & veteris hominis. Nouus eſt, qui vult, Vetus eſt qui aduerſatur in vno eodemq́ homine. Nouus homo eſt, quicquid ex regenerationis gratia homo habet, Vetus eſt qualitas totius hominis non regenerati, quæ aduerſatur Deo. Non ergo hîc fit collatio voluntatis & effectuum in quolibet homine, ſed ſpiritus & gratiæ in renatis.

Reperio igitur legem volenti mihi facere bonum, quod malum mihi adiacet.

Hactenus multis oſtendit ex carne peccatum eſſe, quod lex Dei profert in lucem. Nunc idem concludit hoc modo: Inuenio mihi volẽti facere bonum, legem eſſe quæ doceat quod malum mihi adiunctum ſit, Nam dum facta mea ad normam legis reuoco, video defectum, quem mihi lex monſtrat, cum ait: Non concupiſces. Cum hic ſit ſimpliciſſimus ſenſus huius loci, congruens cum tota diſputationis ſerie, aliorum interpretationes omitto.

Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem, ſed video aliam legem in mẽbris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuantem me

legi peccati, quæ est in membris meis.

Comprobatio est conclusionis & declaratio partium eius. Nam quod velit bonum agere ex eo comprobat, quod condelectetur legi Dei, quod sane promtissimæ voluntatis indicium est. Quod autem malum sibi adiunctum sit, ab effectu ostēdit, cum inquit: Sed video aliam legem in membris meis, hoc est, vim ad peccādum seu impetum inhabitantis peccati, huic legi duo tribuit, VNVM, *quod rebellando aduersetur legi mentis suæ, id est, pio & sancto proposito, quo se ad normam legis diuinæ conatur componere.* ALTERVM, *quod captiuet se legi peccati, quæ est in membris, hoc est, ita se captiuum teneat, vt peccati iugum prorsus excutere nequeat. Obseruandum hoc loco quod & Ambrosius admonet, quadruplicem legem hic à Paulo proponi, quod eò spectat, vt expressius in renatis deliniet carnis & spiritus conflictum, ostendat q3 veteris & noui hominis discrimen.* PRIMA *lex Dei est, quæ est rectissima iustitiæ norma, iuxta quā interior homo viuere expetit.* SECVNDA *lex mentis est, hoc est, noui hominis per gratiam regenerati spiritus.* TERTIA *est lex membrorum, quæ vt textu colligitur, est impetus ad peccandum.* QVARTA *est lex peccati, hoc est, ipsum peccatum originis & naturæ humanæ vitiositas, hæc à tertia differt, vt caussa à suo effectu. Nam vt hæc quarta lex est ipsa naturæ prauitas, ita tertia complectitur concupiscentias prauas inde pullulantes. Hæ quatuor leges sunt in regeneratis, sed lege mentis, quæ est bona voluntas, sanctum propositum, bona inclinatio, propensio & impetus per regenerationis gratiam excitatus in cordibus piorum, ad obedientiam Deo præstandam carent non renati, Quare nec pugnam spiritus & carnis sentiunt. Obseruetur proinde hic clarissima doctrina de peccato originis, ac eius malis concupiscentijs.* PRIMVM *enim confertur militi ferociter oppugnanti aduersarium suum, & in hoc incumbenti, vt ipsum capiat, prosternat & opprimat.* DEINDE *confertur victori,*

ctori, qui victum aduersarium vincire & captiuare conatur, vt ipsum perpetuæ mancipet seruituti. Quam autem hoc verum sit, ostendũt plurimi sanctorum lapsus, vt Dauidis & aliorum, Verum spiritus rursus se erigit, concepta fiducia, atq; hostem spiritualibus armis profligit.

Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Exclamatio est parenthesi includenda, qua supra suspirãs, deplorat suam sub peccato captiuitatem, à qua se non liberari, donec hoc mortale corpus circumferat, ingemiscit. Verum in hoc ipso suspirio fides mox adest, qua se rursus erigit Apostolus, vnde erumpit in gratiarum actionem, cogitans de liberatore, ac ait: Gratias ago Deo per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. *Hic Paulus agnoscit Deum Patrem autorem esse liberationis à morte & damnatione, quam lex minatur transgressoribus, Agnoscit & Christum Mediatorem, cuius mors pro peccatis nostris est satisfactio.*

Igitur ipse ego mente quidem seruio legi Dei, carne vero legi peccati.

Comprobationis conclusio est. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, etsi legi peccati captiuus sum secũdum carnem. Igitur ego ipse Paulus mente quidem, scilicet reformata manu Dei, seruio legi Dei, hoc est, me legi Dei subijcio, & ad eius normam vitam meam componere studeo, Sed carne seruio legi peccati, hoc est, peccato ipsi non quidem volens, sed sub eius tyrannide captiuus. Nõ enim ita possum carnem spiritus imperio subijcere, quin subinde praui motus suboriantur, quos gignit peccatum in carne mea. SVMMA *eorum, quæ in hoc capite de vsu legis disputata sunt, huc redit: Quod alius sit vsus legis in non renatis, alius in renatis. Non renatis reuelat lex peccatum, quod cum sit, affectiones peccatorum*

magis irritantur, idq; non culpa legis, sed vitio carnis. DEINDE, *homo agnito suo malo, se morte dignum agnoscit, dum mandatum, cui addita est conditio vitæ & mortis, intuetur. Verum renatis lex norma vitæ est, cui renatus se conformare conatur secundum spiritum, sed carnis vitiositate impeditus, quod lex requirit præstare ad plenum, minime potest.*

Caput VIII.

Summa capitis octaui.

QVEMADMODVM *eos, qui in Christo sunt, per fidem, & non secundum carnis imperium ambulant, à damnatione legis liberos esse pronunciat, contraq; contendit, ambulantes iuxta carnis imperium, mortis sententiæ adhuc subesse: Ita afflictiones præsentis vitæ bonum habituras exitum promittit, præsertim cum tanta sit Dei dilectio erga nos in Christo Iesu, vt ab ea nihil nos separare queat.*

Ordo & partes capitis octaui.

Sapientia Apostoli in dispositione huius Epistolæ admiratione inprimis digna est, Omnia enim ita prudenter ordinat, vt nec quicquam omittat, quod scire in caussa proposita necessarium est, nec quicquam addat, quod offendere potest, modo omnia prudenter considerentur, & alia aliis conferãtur. Semper enim à quibus vel ratio offenditur, vel infirmi fidelium animi percelluntur, occupationibus anteuertit & diluit, Sicut & in hoc capite facit. Postquam enim in disputatione superioris capitis de lege & peccato dixerat, peccatum habitare in regeneratis, quod sua natura & iuxta legis sententiam mortem & damnationem meretur, ne quis hinc occasionem desperationis sumeret, in PRINCIPIO *huius capitis eã obiectionem anticipat, docens nullam condemnationem iis metuendam esse qui sunt in Christo Iesu, & non ambulãt secundum carnis,*

sed

ſed ſpiritus imperium. Huic doctrinæ adiecit exhortationem, vt nos ſpiritui & non carni præbeamus obſequium. DEINDE, *Quia in proximo capite Apoſtolus conqueſtus eſt de ſua miſeria in hoc mortali corpore, quæ illi cum omnibus pijs communis eſt, conſolationem aduerſus crucis ſcandalum inſtituit, eamq; plurimis munit argumentis. Tres itaque ſunt huius capitis partes.* PRIMA *doctrina & conſolatio contra damnatoriam legis ſententiam. Docet enim quod nulla ſit fidelibus condemnatio metuenda, modo ſecũdum ſpiritum ambulent.* SECVNDA *eſt exhortatio ad pietatis ſtudium, quæ ſane exhortatio ex ipſa doctrina petitur.* TERTIA *conſolatio eſt, qua Apoſtolus animat pios aduerſus tẽtationem, quæ ex crucis ſcandalo oriri poterat. Nam cum crux videtur legis damnatoriam ſententiã confirmare, neceſſe eſt vt pij rectè de crucis cauſſis doceantur.*

Exegeſis octaui capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

De prima parte.

Nulla igitur nunc eſt condemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum.

Propoſitio PRIMA *huius capitis didactica ſimul & conſolatoria. Opponitur autem hæc propoſitio obiectioni eorum, qui peccati vim in carne ſua ſentientes, ſic ratiocinabãtur. Si peccatum eſt reliquum in credentibus, Eſt & condemnatio reliqua. Nam certum eſt legem minari tranſgreſſoribus ſuis condemnationem. Paulus conſecutionem hanc negat, affirmans nullam eſſe metuendam condemnationem ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui eſt vmbraculum, quo teguntur peccata, immo victima, cuius virtute reatus peccati ſublatus eſt. Verum ne quis inani ſpectro ſe fallat, certam notam apponit eorum, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Sumitur autem hæc nota à conſequentibus &*

necessarijs signis fidei, seu spiritus Christi, quo donati sunt iustificati, Qui, inquit, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum carnem ambulant, qui contemto iudicio Dei, indulgent prauis cupiditatibus, & sinunt in se regnare peccatum. Contra, secundum spiritum ambulant, qui carnis imperium excutiunt, & spiritu facta carnis domant, perpetuamq; luctam sustinent aduersus carnem, atque eius prauas cupiditates. Porro hæc propositio tria continet diligenter obseruanda, Horũ PRIMVM *est doctrina consolatoria, videlicet, quod fidelibus sit sublata legis damnatoria sententia.* SECVNDVM *est nota fidelium infallibilis, quæ est non carni, sed spiritui obsequium præstare. Hæc nota* I. *Ioan.* I. *his verbis etiam indicatur: Si dixerimus quod societatem habeamus cũ ipso, & in tenebris ambulamus, mentimur & non facimus veritatem, At si in lumine ambulemus, sicut ipse est in lumine, societatem habemus inuicem, & sanguis* IESV CHRISTI *filij eius purgat nos ab omni peccato.* TERTIVM *est discrimen hominum, quorum alij habenas laxantes carni feruntur quocunque impetus impellit, alij spiritu premunt, ac veluti lupatis iectis retinent ac refrenant carnem, quibus nihil molestius est quàm carnis & peccati maculis inuolui, Illi adhuc sunt sub lege, hi vero sub gratia. Quare vt illis mors & damnatio iusta est proposita: ita his salus est in* CHRISTO IESV *Domino nostro. His itaque admoniti resipiscamus, ac spiritus imperio nos committamus.*

Nam lex spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

Ratio propositionis à caussa sumta. Caussam autem hanc accommodat illustri exemplo, vt vniuersalis doctrina in eo velut pingi videatur. Quæstio est: Num vlla condemnatio sit fidelibus, qui adhuc sentiunt in se vim peccati, & qui adhuc gemunt sub peccati onere. Responsum est: Nullam condemnationem esse eis qui sunt in Christo Iesu. Huius responsi ratio hic

à

à cauſſa petitur, quæ eſt ſanctificatio Chriſti nobis credentibus imputata. Vt enim duo ſunt in peccato, Corruptio ſeu vitioſitas & Reatus, ita duo ſunt in Chriſto remedia, Iuſticia & Sanctificatio, hæc opponitur corruptioni & vitioſitati noſtræ, illa reatui. Non ergo reliquiæ peccati condemnant fideles, quia ſanctiſicatio & puritas Chriſti, nobis imputata, nos liberat à lege peccati & mortis, ne videlicet peccato nobis imputato, mortis ſententiæ ſimus obnoxij. Hæc ſimpliciſſima eſt huius loci interpretatio, iam verba Apoſtoli expendamus: Per legem ſpiritus vitæ Ambroſius intelligit fidem ipſam, quæ ſane interpretatio non conuenit. Nam hoc ipſum quæritur, Num fidelibus ſit ſublata condemnatio, alij per legem ſpiritus vitæ intelligunt regenerationis gratiam in nobis inchoatam, cui profecto nequaquam competit, vt dicatur nos liberare à lege peccati & mortis. Nam hæc inchoata gratia potius eſt teſtis noſtræ liberationis, ob quam cauſſam Coryſoſtomus intelligit per legem ſpiritus vitæ, ipſam Spiritus ſancti perſonam, quam interpretationem ipſa diſtinctio ſatis conuellit. Quid ergo dicendum? Duo ſunt in verbis Pauli, vt taceam de ſcopo diſputationis & ætiologia quæ ſequitur, quæ meam interpretationem quam poſui, confirmant. VNVM, *quod legem illam ſpiritus vitæ, de qua hic loquitur Apoſtolus, in Chriſto Ieſu eſſe pronunciat, & non in nobis, Lex, inquit, ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, id eſt, quæ eſt in Chriſto.* ALTERVM, *quod hæc lex ſpiritus vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu, opponatur legi peccati & mortis, quæ eſt in nobis. Iam autem cum hic lex peccati & mortis abſque omni dubio ſit tyrannus peccati in vitioſa noſtra carne, quæ fructificat morti, vt in ſexto dictum eſt, quis non videt legem ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, vim quandam eſſe in Chriſto Ieſu, quæ tyrannidem peccati & carnis corruptionem ſuperat? Hæc vis nulla alia eſt, quàm Chriſti ſanctificatio perfecta, quæ nobis imputata facit nos liberos, ne peccati labes, quæ adhuc reliqua eſt in carne, nos condemnet. Potentior eſt enim hæc Chriſti virtus peccati vitio & mortis imperio.*

Quod enim per legem fieri non potuit, eo quod debilitabatur per carnẽ Deus (præstitit) dum proprium filium misit in similitudine carnis peccati, & pro peccato damnauit peccatum in carne, vt ius legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum.

Ætiologia est, cuius hæc est summa: Christus factus est hostia pro peccato, vt ipsius innocentia nobis imputetur. Igitur nulla nobis metuenda est damnatio, nec peccatum nec mors quicquam in nos iuris habet, etiamsi in carne nostra manent reliquiæ peccati, quæ teguntur Christi puritate. Porro quoniam hæc ætiologia copiose amplificatur, eam in quatuor membra distinctam consideramus.

PRIMVM *membrum occupationem habet, Nam anticipat quæstionem de iusticia legali, & diserte asseuerat inefficacem esse legem ad iusticiam obtinendam. At ne quis hoc infirmitati legis asscriberet, transfert culpam in carnem, hoc est, humanæ naturæ corruptionem. Nam lex per se quidem est certissima ac rectissima iusticiæ norma. Sed ea est infirmitas carnis nostræ, vt legem præstare nequeamus, vnde fit, quod nec iusticiam ex lege consequamur. Hic ergo testimonium obseruetur, quod nemo mortalium possit ex lege iustificari, propterea quod nemo obedientiam, quàm requirit lex, præstare potest. Lex indicat quidem quid faciendum sit, sed non præstat vires, Lex indicat quidem morbum, sed non sanat.*

SECVNDVM *membrũ modũ indicat, p quẽ sumus à maledictione legis, atque adeo à iure peccati & mortis liberati. Deus, inquit, præstitit quod lex non potuit, dum misit filium suum in similitudine carnis peccati, hoc est, dum misit filium suum qui assumsit carnem, hoc est, humanam naturam similem nostræ, excepto peccato. Et pro peccato, hoc est, propter peccatum, hoc est, victimam Christi, (Peccatum autem ideo dicitur victima Christi, quia reatum peccati in se recipit Christus,*

ſtus, & ſua victima pro eo ſatisfecit.) Damnauit, id eſt, interfecit, aboleuit. In carne, id eſt, in humana natura, Peccatum, hoc eſt, ius peccati.

Obſeruetur hoc loco præclarum teſtimonium de aduentu CHRISTI *in mundum, & cur aſſumpſerit humanam naturam, videlicet, vt fieret victima pro peccato, ſeu vt Epiſtola ad Hebræos loquitur, vt haberet quod offerret.*

TERTIVM *membrum finem victimæ* CHRISTI *continet, qui eſt vt ius legis impleatur in nobis, hoc eſt, vt obedientia, qua* CHRISTVS *legi ſatisfecit, nobis imputata, à iure legis ſimus exemti, ne videlicet nos amplius condemnet lex tanquam reos & peccatores. Eſt enim legis voluntati ſatisfactum per mortem Chriſti.*

QVARTVM *membrum repetit ea quæ ſupra poſuit de diſcrimine hominum, quorum alij ſecundum carnem, alij ſecundum ſpiritum ambulant. Hoc membrum ideo adiecit Apoſtolus, ne quis putet licentiam carni concedi, propterea quod à iure legis ſimus exemti. Eſt enim magnum diſcrimen inter ius legis damnatorium & regulam vitæ, quæ in lege traditur, ab illo liberi ſumus, modo in* CHRISTVM *credimus, & ſpiritu Chriſti ducimur, iuxta hanc autem vitam conformare, quantum quidem in hac infirmitate fieri poteſt, oportet.*

> Nam qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt, qui vero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus.

Cur ſupra in propoſitione adiecerit: Qui non ſecundũ carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum, & idem inculcauerit rurſus in proxima ætiologia, iam iuſta confirmatione oſtendit. Fundamentum autem huius rationis, hoc eſt: duplex eſt vita, carnalis vna, altera ſpiritualis. Illa veteris hominis, hæc noui eſt, Qui illam viuit ſub lege eſt, qui verò hanc, ſub gratia Vtraque ex ſuo ingenio cognoſcitur, & ex proprijs fructibus deprehenditur. Qui ergo ſecundum carnem ſunt, hoc eſt, in qui-

bus corrupta natura dominatur, ea quæ carnis sunt, sapiunt, hoc est, iudicant, cogitant, meditantur, sentiunt, curant. &c. quæ sunt carnis, id est, toti ad carnis imperium feruntur, quare adhuc carnalis illorum vita est. Nam regenerationis gratia in nouam creaturam nondum sunt renouati. Quare non mirum est, eos qui tales sunt, adhuc sub legis damnatione manere. Contra verò qui secundum spiritum sunt, hoc est, in quibus nouus homo dominatur, & qui Christi spiritu ducuntur, hi quæ sunt spiritus sapiunt, hoc est, iudicant, cogitant, meditantur, curant, sentiunt quæ sunt spiritus, hoc est, spiritus imperio se regi sinunt, & se carni toto impetu opponunt, gementes sub acerrima lucta spiritus & carnis. Quare huiusmodi non amplius sunt sub damnatione legis, sed sub gratia, quæ reliquias peccati tegit, vmbraculo Christo.

PORRO *quia hæc ratio firmamentum est præsentis confirmationis, eam Apostolus sibi probandam proponit, vt ea solide confirmata, nihil amplius dubij de quæstione proposita relinquatur. Continet autem hæc ratio duas hypotheses cum suis rationibus: Ambulantes secundum carnem sunt sub maledictione. Hæc est* PRIOR *hypothesis. Ratio huius est: Quia quæ carnis sunt sapiunt. Hypothesis* POSTERIOR *est: Ambulantes secundum spiritum non sunt sub damnatione. Ratio huius est: Quia quæ spiritus sunt sapiunt. Cæterum vt veritas harum hypothesium constet, eas longiori circuitu confirmat Apostolus, & quoniam progressio huius argumentationis est à caussis ad effecta, texit Apostolus duos Soritas continentes principalis syllogismi prosyllogismos quosdam, sic enim Aristoteles partes Soritarum appellat. Neq; id facit simpliciter, sed vt Aristoteles loquitur ὑπαλλήλως, hoc est, ita vt partes vnius partibus alterius ex aduerso κατ' ἀντίθεσιν respondeant, vt contraria effecta carnis & spiritus apertius conspiciantur. Vt autem vterque Sorites nude conspiciatur, alterum ab altero seiungam, & deinde in textus explicatione membrorum antithesin ostendam.*

PRI-

PRIMVS SORITES.

1. *Versantes secundum carnem carnalia sapiunt.*
2. *Carnalia sapientes quæ sunt mortis sapiunt.*
3. *Sapientes quæ sunt mortis, inimici sunt Dei.*
4. *Inimici Dei Deo displicent.*
5. *Displicentes Deo sunt sub maledictione.*

Hinc à primo ad vltimum concluditur.

Igitur, Versantes secundum carnem sunt sub maledictione.

SECVNDVS SORITES.

1. *Versantes secundum spiritum, quæ spiritus sunt sapiunt.*
2. *Sapientes quæ sunt spiritus, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt.*
3. *Sapientes quæ sunt vitæ & pacis, amici Dei sunt.*
4. *Amici Dei Deo placent.*
5. *Placentes Deo liberi sunt à damnatione legis.*

Hinc rursus concluditur à primo ad vltimum.

Igitur, Versantes secundum spiritum liberi sunt à damnatione legis.

In hoc posteriori Sorita quædam adieci, quæ non expresse ponuntur in textu, Sed ex antithesi tamen facile intelligũtur, nunc partes vtriusque Soritæ in textu declarabimus.

Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt.

Hæc PRIMA *pars antecedentis est primi Soritæ, & minor primi prosyllogismi.* SECVNDVM *carnem esse dicuntur, non qui interdum carnis imbecillitate labuntur, sed qui se totos carnis imperio tradiderunt, seu vt Paulus locutus est: In quibus peccatum regnat iuxta concupiscentias corporis.*

Qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, ea quæ ſunt ſpiritus.

Hæc PRIMA *pars antecedentis eſt ſecundi Soritæ, & minor primi proſyllogiſmi. Sapere ſecundum ſpiritum dicuntur, qui luctantes cũ carne ſpiritus imperio cupiunt ſubeſſe, & quæ ſpiritus ſunt cogitant & faciunt.*

Intelligentia enim carnis mors eſt.

SECVNDA *pars antecedentis primi Soritæ, & minor ſecundi proſyllogiſmi. Sed mutatio abſtracti in concretum nonnihil obſcuram reddidit collectionem. Quare ita retexenda eſt oratio: Qui ſapiunt ſecundum carnem, quæ mortis ſunt ſapiunt. Verum Apoſtolus ideo abſtracto vſus eſt, vt oſtendat totum φρόνημα carnis, hoc eſt, omnem ſapientiam, omnia cogitata, omnia conſilia, omnes deliberationes, omnem prudẽtiam, breuiter λόγον καὶ ὄρμὴν omnium hominum nõ regeneratorum, ſi modo negocium ſalutis ſpectes, non niſi ad mortem facere. Vocabulum enim φρόνημα, genus eſt complectens omnes animi actiones & affectus. Quare potius intelligentiam poſui ſupremam animi actionem, quam prudentiam vel ſenſum. Nam ſi conſtiterit intelligentiam hominis, quæ vt pars ſub voce Græca continetur, in rebus ſalutis non niſi ad mortem tendere, facile de inferioribus facultatibus idem concedetur. Auguſtinus ſapientiæ voce vſus eſt.*

At intelligentia ſpiritus vita & pax.

SECVNDA *pars antecedentis ſecundi Soritæ, & aſſumtio ſecundi proſyllogiſmi. Mutetur & hic abſtractum in concretum hoc modo: At qui ſapiunt ſecundum ſpiritum, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt. Nam contraria ſunt carnis & ſpiritus ſtudia, Si igitur caro in ea fertur quæ ſunt mortis, ſequitur ſpiritum vitam & pacem ſectari.*

Habemus hactenus materiam duorum proſyllogiſmorum, quorum vnus eſt prioris, alter poſterioris Soritæ. Proſyllogiſmum prioris Soritæ ita concludemus, ſi ex prædicatis primæ & ſecundæ

ſecundæ partis prioris Soritæ maiorem fecerimus hoc modo: Qui carnalia ſapiunt, quæ mortis ſunt ſapiunt. Aſſumtio eſt prima pars antecedentis: Qui ſecundū carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt, Hinc ſequitur concluſio: Ergo qui ſecundum carnem ſunt, quæ mortis ſunt ſapiunt. Formabitur etiam primus proſyllogiſmus ſecundi Soritæ ad eundem modum:

Sapientes quæ ſunt ſpiritus, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt.

Qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, ea quæ ſunt ſpiritus ſapiunt.

Ergo, Qui ſecundum ſpiritum ſunt, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt.

Propterea quod intelligentia carnis inimicitia eſt aduerſus Deum.

TERTIA *pars antecedentis primi Soritæ, & aſſumtio tertij proſyllogiſmi, cuius prædicatū ſi attribuatur prædicato ſecundæ partis, fiet maior tertij proſyllogiſmi, hoc modo: Quicunque quæ mortis ſunt ſapiunt, inimici ſunt Dei. Aſſumtio vt antea eſt aſſignata: Qui ſapiunt ſecundum carnem, quæ mortis ſunt ſapiunt. Igitur, Qui ſapiunt ſecundum carnem, inimici ſunt Dei. Verum hîc obſeruandum eſt, quod nonnihil à lege Soritæ deflexerit Apoſtolus. Nam pro eo quod dicēdum fuiſſet: Intelligentia mortis inimicitia eſt aduerſus Deum, hoc eſt, qui ſapiunt quæ mortis ſunt, inimici ſunt Deo, ſubſtituit hanc propoſitionem, propterea quod intelligentia carnis inimicitia eſt aduerſus Deum, ac ita probat intelligentiam carnis ad mortem tendere, atque concludit hoc modo: Inimicitia aduerſus Deum mortem affert, Intelligentia carnis inimicitia eſt aduerſus Deum, Igitur mortem affert. Verum, quia idem eſt ſapere quæ carnis ſunt & quæ ſunt mortis, quia carnis φρόνημα tendit ad mortem, tertiam partem hîc conſtituo antecedentis primi Soritæ, cui cum ex antitheſios lege oppoſueris hāc: Sapientes quæ ſunt vitæ & pacis, ſunt amici Deo. Habes ter-*

tiam partem antecedẽtis posterioris Soritæ, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato secundæ partis, fit maior secundi prosyllogismi hoc modo: Qui sapiunt quæ sunt vitæ & pacis, amici sunt Deo. Assumtio vt antea est signata, Qui sapiunt secundum spiritum, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt. Proinde qui sapiunt quæ sunt spiritus, amici sunt Deo.

Legi enim Dei non subijcitur, neque enim potest.

Ratio est proximæ sententiæ, videlicet quod intelligentia carnis sit inimicitia aduersus Deũ. Hoc loco consuetudo scripturæ obseruanda est, qua contrariũ cum negatione pro contrario ponitur. Cum ergo dicit: Intelligentia carnis non subijcitur legi Dei. Sensus est: Intelligentia carnis aduersatur legi Dei. Nam vt supra dictum est: Affectiones peccatorum in carne existunt per legem, Quare non mirum est intelligentiam carnis inimicitiam esse aduersus Deum. Fieri enim aliter non potest, quam vt hostis sit legislatoris, quicunque eius legem auersatur.

PORRO *hic obserua duo quæ tribuuntur carni,* PRIMVM, *praua voluntas, qua fit vt caro aduersetur legi Dei.* DEINDE *impotentia, qua fit vt caro legi Dei subesse non possit. Caro proinde, hoc est, homo quatenus carnalis est, nec vult nec potest se lege Dei subijcere. Huic rationi ex antithesi opponitur alia de spiritu, videlicet, quod spiritus se legi Dei subijciat, Quare & intelligentia spiritus amicitia est cum Deo. Nam ita complere membra comparationis oportet, vt plena conspiciatur collatio. Quod autem spiritus se legi Dei subyciat, ad voluntatem & conatum spiritus referendum est, & non ad impletionem legis, quemadmodum ex superiori capite manifestum est.*

Cæterũ qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

QVARTA *pars antecedentis primi Soritæ, & assumtio quarti prosyllogismi, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato*

dicato tertiæ partis, fit maior tertij prosyllogismi, hoc modo: Inimici Dei Deo displicent, Assumtio supra signatur, Qui sapiunt quæ sunt mortis, inimici sunt Dei, Igitur Deo displicent. Hic rursus ponitur oratio æquipollens. Nam pro eo quod dicendum fuisset, Inimici Dei Deo displicent, ponit, Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Huc iam per antithesin adde: Amici Dei Deo placent, seu quod idem est: Qui sunt in spiritu Deo placent. Hinc tertius prosyllogismus secundi Soritæ concluditur: Amici Dei Deo placent, Qui sapiunt quæ sunt vitæ & pacis, amici sunt Dei, Ergo Deo placent. Hinc iam sequuntur duæ conclusiones, videlicet quod placentes Deo sint extra damnationem: &, displicentes Deo sint sub maledictione. Hæ duæ conclusiones sunt postremæ partes in antecedentibus Soritarum, ex quibus duo fiunt prosyllogismi, videlicet quartus primi, & quartus secundi Soritæ, hoc modo:

Displicentes Deo sunt sub condemnatione.
Inimici Dei displicent Deo. Igitur,
Inimici Dei sunt sub condemnatione.

Iam coniunge primum subiectum cum postremo prædicato, habebis conclusionem primi Soritæ, quæ est: Versantes secundum carnem sunt sub condemnatione, Syllogismus ergo principalis erit:

Quicunq; displicent Deo sunt sub condemnatione.
Versantes secundum carnem displicent Deo.
Igitur versantes secundum carnem, sunt sub condemnatione.

Et hæc est vna pars propositionis principalis probandæ.

Quartus secundi.

Placentes Deo sunt extra damnationem.
Amici Dei placent Deo. Igitur,
Amici Dei sunt extra damnationem.

Hic rursus primum subiectum cum extremo prædicato coniunge, & habebis conclusionem secundi Soritæ, quæ est:

Ergo, Versantes secundum spiritum, sunt extra damnationem. Syllogismus ergo principalis erit huiusmodi.

Quicunque placent Deo sunt extra damnationem.
Versantes secundum spiritum placent Deo.
Ergo, Versantes secundum spiritum sunt extra damnationem. *Et hæc est altera pars propositionis principalis probandæ.*

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Christi habitat in vobis.

Quæ hactenus in genere disseruit, iam ad hypothesin accõmodat, & colligit conclusionem hoc modo:

Qui in carne sunt, sub condemnatione sunt,
Qui vero in spiritu sunt, liberi sunt à condemnatione.
Sed vos non estis in carne, sed in spiritu.
Igitur, Non estis sub condemnatione, sed à condemnatione liberi.

Alteram partem minoris probat: Siquidem spiritus Christi habitat in vobis, id quod ex eius motibus cognoscitur & fructu. Est autem eius fructus condelectari legi Dei, opponere se carni, congemiscere sub peccati mole, breuiter nihil magis expetere, quam iusticiæ seruire in gloriam Dei, quemadmodum ex superioribus manifestum est.

Si quis spiritum Christi non habet, non est eius.

Minorem proximi argumenti antithesi illustrat, Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius, hoc est, non est vitæ Christi particeps, ex quo sequitur, quod nec Christi membrum sit, Qui enim Christi membrum est, consors est eiusdem spiritus cum Christo, vnde noua vita existit. At si dicas: Cum omnes homines peccant, & sæpissime labuntur, quomodo sciri potest, num quis spiritum Christi habeat, præsertim cum ratio ipsa in philosophis aduersetur peccato, quemadmodum & Seneca dicit: Si scirem homines ignoraturos, & Deos ignoscituros:

ros: tamen propter peccati turpitudinem peccare non vellem. Respondeo, Philosophi aliquousque ratione progressi sunt, sed conuersi ad Deum præsentiam spiritus ex ardẽtibus motibus, quibus insurgunt aduersus peccati fontem, cognoscunt, & ex precandi affectu, & alijs occultis efficacijs, & præcipuè ex effectibus, de quibus in sequentibus disserit Apostolus.

> At si Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus vero vita propter iusticiam.

Vnde cognosci possit præsentia spiritus Christi in fidelibus, exponit, nempe ex duabus rebus, nimirum Mortificatione & Viuificatione, quæ sunt efficaciæ spiritus Christi habitantis in iustificatis. Corpus, inquit, mortuum est, propter peccatum, hoc est, caro mortua est, quia eius praui affectus in conuersis mactantur, & veluti trucidantur. Vt enim affectus peccatorum in non conuersis per legem irritantur, ita in conuersione ad Deum per Christi mortem iugulãtur. Corpus hoc loco non significat massam illam ex carne, neruis & ossibus compactam, sed pro adiuncto ponitur, ac idem significat quod caro, quatenus opponitur spiritui, hoc est, vim peccati & innatam prauitatem, quemadmodum ipsa antitheſis ostendit, Nam opponitur spiritui, qui est efficacia spiritus Dei in regeneratis. DEINDE *obseruandum est vocabulum peccati per metonymiam accipi, & significare hostiam pro peccato, videlicet, ipsam mortem Domini, quæ hostia Christi est, & expiatio peccati, & virtus mortificandæ carnis in ijs qui conuertuntur, quæ sane mortificatio prior pars est sanctificationis seu regenerationis. Spiritus vero vita propter iusticiam, hoc est, nouus homo viuit propter iusticiam, scilicet Christi. Nam Christi iusticia & imputatur nobis, vt ea simus iusti in cõspectu Dei, & est virtus qua viuificatur spiritus in nobis. Hæc ergo effecta præsentiam Christi in nobis ostendunt. Si itaque cupis scire in carne ne sis, an in spiritu, ex vtriusque effectis hoc cognoscas.*

Si autem ſpiritus eius, qui excitauit Ieſum ex mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia veſtra corpora per habitantem eius ſpiritum in vobis.

Declaratio proximæ ſentẽtiæ à diuini ſpiritus virtute, qui ſpiritus ſicuti in capite noſtro Chriſto ſe exeruit, ita etiam in nobis, qui eius membra ſumus exeret. Sicut ergo Deus ſpiritu ſuo Chriſtum excitauit ex mortuis: ita etiam noſtra corpora mortificata virtute mortis Chriſti, viuificabit per eundem ſpiritum. PORRO *hæc pericopa multiplicem doctrinam continet.* PRIMVM *enim clare nominantur & diſcernuntur tres perſonæ diuinitatis, Pater qui excitauit Chriſtũ ex mortuis, Filius excitatus, & Spiritus ſanctus viuificãs.* DEINDE, *quod idem ſpiritus ſit & patris & filij, & ab vtroque mittatur in corda fidelium, vt ea viuificet.* TERTIO, *quod opus redemtionis ſit totius trinitatis, ſed ſeruata cuiuſque perſonæ proprietate. Pater viuificat & ſaluat, ſed per filium vt Mediatorem, per ſpiritum vt per Sanctificatorem.* QVARTO, *quod reſurrectio Chriſti ſit & incoatio & teſtimonium futuræ gloriæ fidelium.* QVINTO, *obſeruetur quanta ſit dignitas conuerſorum, in quibus ſpiritus habitat, vnde admoneantur, vt quemadmodum ſunt viua Dei templa: ita Deum in ſe habitantem veris cultibus colant, per omnem vitam incendant thymiama mane & veſperi, offerant vitulos labiorum ſuorũ, & ſe mactent Deo in hoſtiam rationalem: & contra cogitent horribile malum eſſe, hoc Spiritus ſancti templum conſcientia peccati contaminare.*

Igitur fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus.

Exhortatione accommodat doctrinã ad vſum auditorum: quod quidem facit Apoſtolus more Prophetico & Apoſtolico, quem morem vt ſequantur omnes pij verbi miniſtri, requirit

plena

plena docendi ratio, quæ constat methodo & motu. Methodus rem docet, motus doctrina accommodat. idq; nunc exhortando, interdum obiurgando, nonnunquam consolando, sæpe comminando &c. Hic autem exhortando & comminando doctrinam accommodat. Propositionis huius exhortatoriæ duæ sunt partes, quarum VNA *expresse ponitur,* ALTERA *ex antithesi & cõfirmatione intelligitur. Complebitur autem propositio hoc modo: Igitur fratres debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, sed spiritui, vt secundum ſpiritum viuamus. Illationis particula notatur necessitas cõsequentiæ doctrinæ ad debitam obedientiam erga doctrinã. Etenim doctrinæ finis est, vt ei obediatur.* DEINDE *obseruetur hoc loco necessitas debiti, aduersus eos, qui bonorum operum in fidelibus necessitatem negant, Qui enim debet, necessitate debiti obligatur, cuius necessitatis ratio sequitur.*

Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est, vt moriamini.

Ratio PRIMÆ *partis propositionis à necessitate vitandi pœnam, quæ est mors æterna. Qui secũdum carnem vixerint, futurum est vt moriantur. Ergo iustificati caueant, ne rursus carnis illecebris decepti, excusso spiritu se carni tradant. Notetur ergo, quod iustificati possint relabi in priores sordes, & abijcere fidem, & æternum perire.* DEINDE *obseruetur, fidem & malam conscientiam non posse simul consistere. Qui enim vere credit, filius Dei est, & habet arrabonem vitæ æternæ, At qui malam habet conscientiam, hoc est, qui viuit secundum carnem, manet sub damnatione legis, vt mãcipium Sathanæ. Proinde fieri non potest, vt qui carni indulget, veram fidem habeat.*

Sed si spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis.

Ratio SECVNDÆ *partis exhortationis à consequentibus. Qui secundum ſpiritum vixerit, viuet, idque ex gratia,*

non ex merito ſuo. Nam Chriſtum vitam in ſe retinet, qui fons & autor vitæ eſt, hoc igitur amiſſo, per obſequium carni præſtitum amittitur & vita. Nam qui ſecundum carnem ambulat, damnatoriæ legis ſententiæ, hoc eſt, morti ſubiacet. Præſens verbum mortificetis, ſignificat vigere luctam carnis & ſpiritus in ſanctis, donec in hoc ſunt mortali corpore.

Quicunque enim ſpiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei.

Ætiologia eſt, continens firmiſſimum principium rationis proximæ.

Quicunque ſpiritu Dei ducuntur ſunt filij Dei.
Qui ſpiritu mortificant actiones corporis, ducuntur ſpiritu Dei.
Igitur, Qui ſpiritu mortificant actiones corporis ſunt filij Dei. Filij autem Dei viuent, Igitur, qui ſpiritu actiones corporis mortificant, viuent.

Obſeruetur certiſſimum indicium præſentis ſpiritus Dei in conuerſis, videlicet eius victoria aduerſus carnem, qui tamẽ ſpiritus non ita triumphum agit, quin perpetuam luctam ſuſtineat aduerſus carnem rebellantem. Admonemur ergo ſingularis ardoris in hac ſpirituali pugna, ne ſuccumbamus victi à carne.

Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis, rurſus in timorem, Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater.

Qualis ſit ductus ſpiritus Dei declarat, vnde ab effectu oſtendit, quinam ſint filij Dei. Diſcernit autem hic Apoſtolus inter ſpiritum ſeruitutis & ſpiritum adoptionis. Spiritus adoptionis eſt, qui alit fiduciam adoptionis in nobis, qua Deum vt patrem noſtrum inuocamus. Hæc enim duo, fiducia adoptionis & inuocatio ſpiritus Dei præſentiam euidenter declarant. Nam ſpiritus Dei PRIMVM *perſuadet cordibus noſtris, quod*

ſimus

simus adoptati in filios à Deo Patre per Iesum Christum. DEINDE *idem spiritus fideles excitat ad inuocandum, qui inuocationis cultus immediate à fide proficiscitur. Sed quid est quod dicit: Non rursus accepistis spiritum? Spiritus accipitur ad prædicationem Euangelij, Nam dicitur accipi spiritus, quãdo in homine est efficax quouis modo, cum accipitur ad prædicationem legis, spiritus seruitutis dicitur. Hic spiritus qui à prædicatione legis viam quidem salutis proponit, sed cum conditione durissima, planeq; impossibili, nihil nisi timorem in animis nostris efficere potest. vnde fit, vt quasi serui iram Domini magna cum anxietate, pauidaq; conscientia sentientes, crucẽ imminentem perhorrescamus. Atq; hinc est, quod spiritus sanctus ab hoc effectu dicatur spiritus seruitutis in timorem, vt qui in seruilem conditionem nos redigat. Contra vero, quia idẽ Spiritus sanctus gratuita adoptione salutem in animis credentium obsignat, & à legis maledictione liberat, spiritus adoptionis à Paulo dicitur. Hic nobis persuadet, vt non amplius simus sub metu, sed vt fiducia adoptionis patrem Deum inuocemus. Quod autem Paulus Syriaca voce vsus sit Abba, videtur eò pertinere, vt magis hac voce mutuam storgam inter patrem & filios exprimat. Nam nomen Syriacum Abba, videtur à dilectione sumtum. Nam Abba, vnde deductum apparet, diligere significat, Græca autem appellatio interiecta est, interpretandi caussa, & ponitur casus primus pro vocatiuo.*

Ipse spiritus testatur cum spiritu nostro, quod simus filij Dei.

Producit Apostolus duos testes nostræ in Christo adoptionis, qui sunt, spiritus Dei, & spiritus noster ab eo certior factus. Spiritus noster est ardens affectus à Spiritu sancto excitatus in corde fidelium. Huc illud Pauli 2. Corinth. primo: Is qui confirmat nos vobiscum in CHRISTO, *& qui vnxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos, dedítque arrabonem spiritus in*

cordibus nostris. Hoc arrabone, quo dato confirmatur fideiussio, spiritus fidelium cõfirmatus, certissime sibi persuadet, quod à Deo sit adoptatus, vt in Christo iam vere sit filius. Cum ergo consentiunt hi duo testes, de adoptionis gratia non amplius fidelis dubitare debet, sed per patientiam expectare promissam hæreditatem, de qua sequitur:

Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes vero Christi.

Attexit argumentum à iure naturæ, quo iure filij succedunt in bona parentum. Postquam autem ostendit, fideles esse filios Dei, ex filiorum iure infert hoc argumentum. Si fideles sunt filij Dei, sunt etiã hæredes Dei. Sed sunt filij, Ergo & hæredes. Iã quia Christus est Dei filius, erit & ipse hæres. Proĩde fideles & Christus sunt Dei cohæredes. Quid an non hæredes dicũtur, qui in bona parẽtũ succedũt, sed prius de mortuis parentibus? Quomodo ergo hæredes Dei dici possunt fideles, cum Deus nunquam moriatur? Usitata est Hebræis figura, qua speciei nomen pro genere ponitur, vt cum merces accipitur pro quauis compensatione. Hæredes sunt quidem proprie qui succedunt in mortuorum parentum bona, sed hic generalius accipitur. Nam ea voce tantum significantur qui bonorum patris cœlestis sunt participes, atque ideo scriptura voce hæreditatis vtitur, vt sciamus possessionem cœlestem nobis gratis donari, & non contingere ex nostro merito, ex emtione aut alio huiusmodi titulo. Dicitur ergo hic κληρονόμος, qui bonis sibi gratis concessis fruitur: & hæreditas, quicquid alicui gratis cedit in possessionem.

Si modo simul cum eo patimur, vt etiam cum eo glorificemur.

A conditione filij naturalis colligit conditionem eorum, qui in filios adoptati sunt, hoc modo: Filius Dei naturalis primum passus est, ac deinde glorificatus adijt hæreditatem pater-

ternam. Igitur si fideles sunt cohæredes Christi, per crucem hæreditatem cum Christo adibunt. Verum hoc argumentum singulari prudentia attexit Paulus. Nam hoc argumento occurrit obiectioni infirmorum, qui cõtra magnificas promissiones sibi factas, poterant obycere hoc modo: Ecce nos obycimur omnis generis calamitatibus, quis ergo nos pro filijs Dei agnoscet? Quis putabit nos Deo curæ esse? Hãc obiectionem inuersionis schemate excipit Apostolus, proposito exemplo filij Dei Domini nostri Iesu Christi, ac si dicat: Quod patiantur fideles, hoc habent commune cum filio Dei. Est enim passio transitus ad glorificationem. Verum caussæ passionum sunt diuersæ, Christus enim non pro suo, sed pro nostro peccato expiando passus est, Nos vero patimur, non vt expiemus peccatum nostrum aut alienum, Sed vt peccatum in nobis mortificetur, & corpus peccati crucifigatur. Porro ex hoc argumento colligenda est propositio tertiæ partis huius capitis, videlicet, quod fideles non debeant varijs huius vitæ ærumnis frangi, sed crucem patienter ferre, donec cum Christo glorificentur.

Confirmatio tertiæ propositionis.

Statuo enim, quod non dignæ sint passiones præsentis temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur nobis.

PRIMVM *argumẽtum à collatione præsentium ærumnarum cum futura gloria sumtum.*

Malum breui finiendum, quod nunquam finienda gloria sequitur, æquiore est animo ferendum.

Passiones præsentis vitæ sunt huiusmodi.

Igitur, Patienter ferendæ sunt.

Vocat autem Apostolus παθήματα *ea quæ in hac vita patimur, vt sunt omnis generis calamitates, de quibus dicitur* τὰ παθήματα μαθήματά ἐστι. *Gloria nobis reuelanda, est æterna beatitudo, & fruitio Dei in omni æternitate. In hanc itaque*

gloriam intueamur, quoties cruce aliqua premimur, ac retineamus fidem & bonam conſcientiam, ne ſpe huius gloriæ excidamus.

Nam ſolicita creaturæ expectatio, reuelationem filiorum Dei expectat.

SECVNDVM *argumentum ab exemplo totius creaturæ ſumptum. Tota rerum natura abuſibus impiorum ſubiecta eſt, & contaminatur ſceleratorum hominum veluti contactu, expectat tamen liberationem, quando filij Dei liberabuntur. Igitur & nos fortiter feramus præſentes calamitates, ſpe futuræ liberationis. Vocabulum* ἀποκαραδοκία, *quo Paulus vtitur, ſignificat geſtum cupidiſſime aliquid expectantis, quaſi porrecto capite & oculis in rem intentis, venturum aliquid eminus proſpicientis.*

Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam ſub ſpe.

Ampliſicat ſecundum argumentum: Creatura, inquit, ſubiecta eſt vanitati, hoc eſt, corruptioni & abuſibus hominũ, at ſpe futuræ liberationis ſe ſuſtentat. Igitur & nos eius exemplo bene ſperemus.

Quod autem Apoſtolus tribuat toti creaturæ affectus, proſopopœia eſt, qua exprimit Apoſtolus iniuriam, qua creatura afficitur.

Quoniam ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Hoc eſt, quando liberabuntur filij Dei, & donabuntur gloria æterna, tũ ſimul liberabitur creatura à ſeruitute corruptionis, qua ſcilicet corrumpitur. Poterit quoque ὅτι εἰδικῶς *reddi, vt ſit expoſitio modi quo fit creaturæ liberatio, vt non amplius impiorum abuſibus ſit expoſita.*

Nouimus enim quod tota creatura congemiſcit, & vna parturit vſque in hunc diem.

Re-

Repetitio est eiusdem sententiæ, nisi quod pulcerrima similitudine exponat afflictionis creaturæ magnitudinem, & desiderium emergendi ex præsentibus malis, & simul indicet futurum euentum. Quemadmodum enim dum parturit mulier, grauissimos habet dolores, sed, edito infante in lucem, lætatur, ac dolorum quos passa est, obliuiscitur, ita creatura præsentibus abusibus pressa gemit, & veluti parturit. Consimiliter Ecclesia varijs ærumnis huius vitæ exposita gemit, ac veluti parturit, donec aduentu filij Dei liberabitur, atque tunc propter gloriæ reuelandæ magnitudinem, omnium afflictionũ quæ passa est in hac vita, obliuiscetur.

Non solum autem hoc, sed & ipsi primitias spiritus habentes, & nosipsi in nobisipsis gemimus adoptionem expectantes, redemtionem corporis nostri.

TERTIVM *argumentum ab exemplo Apostolorum sumtum. Nos qui primitias, hoc est, excellentia dona habemus, affligimur, & sub cruce expectamus liberationem. Igitur & vos nobiscum præsentes ærumnas fortiter ferte, & nolite huius vitæ incommodis fracti abijcere confessionem. Spiritus primitias habere, phrasi Hebraica, est excellentia dona habere, & inter primos numerari. Est autem hæc phrasis sumta à primitijs frugum, quæ Deo offerebantur. Vt ergo istæ primitiæ primæ & electiores erant vtpote Deo offerendæ, ita translatitiè primitiæ notant excellentiora dona, quibus Apostoli vt primi, eos qui sibi in ministerio Ecclesiæ succederent, excelluerunt. Hanc interpretationem confirmat Apostolus, cum addit: Et nosipsi, scilicet Apostoli, in nobis, id est, intimo corde, Gemimus expectantes adoptionem quæ est redemtio corporis, quod in hoc mundo varijs est obiectum calamitatibus. Hæc autem corporis redemtio fiet per resurrectionem mortuorum: Tum enim deposita mortalitate, induemus immortalitatem, 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5.*

Spe enim ſaluati ſumus. Spes autẽ ſi cernatur, non eſt ſpes. Quod enim quis cernit cur ſperet? Si vero quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus.

QVARTVM *argumẽtum à ſalutis partæ ratione ſumtum. Spe ſumus ſaluati, Igitur ſalus patienter expectanda eſt. Conſecutionem probat à definitione ſpei & repugnantibus. Definitio eſt, quod ſpes ſit abſentium & non præſentium & apparentium rerũ. Repugnantia ergo ſunt, aliquid præſens eſſe videriq; & idem ſperari. Hinc infert hypotheticum argumentũ: Si quod non videmus ſperamus, certè per patientiam id expectamus. Sed non videmus quod ſperamus. Igitur per patientiam id expectamus. Hinc illud ad Galat. 5. Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus. Porro Paulus accipit metonymicôs ſpem pro re ſperata, & notetur definitio ſpei, quod ſit certa ſalutis & aliorum quæ Deus ſua voce promiſit per patientiam expectatio ſeu fiducia.*

Itidem autem & ſpiritus ſubleuat infirmitates noſtras. Quod enim oremus quemadmodum oportet non nouimus, ſed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

QVINTVM *argumentum à præſenti Spiritus ſancti auxilio. Spiritus ſanctus adeſt nobis, & ſubleuat infirmitates noſtras, ne ſcilicet fracti imbecillitate carnis, ſuccumbamus. Igitur cum talem habeamus παρασάτην, patienter expectemus liberationem. Antecedẽs probatur ex eo. Quod Spiritus ſanctus ſanctos motus excitet, & efficiat, vt cum magnis gemitibus oremus Deum. Nam quod dicit: Spiritus poſtulat, Hebraiſmus eſt. Nam poſtulat ponitur pro verbo coniugationis Hiphil, hoc eſt, poſtulare facit. Hanc efficaciam ſpiritus, ſoli intelligunt verè pij, qui in ſuis ardentibus precibus ſentiunt conſolationem, ac veluti reſponſum diuinitus ad ſua poſtulata accipiunt.*

accipiunt. PORRO *obseruandum est discrimen inter Christi interpellationem pro nobis, & Spiritus sancti. Scriptura dicit, Christum esse vnicum intercessorem inter Deum & homines. Hic autem Paulus videtur ei adiungere Spiritum sanctum. Sed discrimen facit ordo & modus.* ORDO, *quod Christus interpellet ante sublatam iram Dei, Spiritus sanctus autem post iram Dei placatam.* MODVS, *filius est interpellator, quia est redemtor qui persoluit precium, vt satisfieret iusticiæ Dei, & placaretur ira Dei, & iam apparet vultui Dei, vt interpellet pro nobis. Sed Spiritus sanctus est interpellator, quatenus nos ad inuocandum mouet. Accepistis, inquit Apostolus, spiritum, quo clamamus Abba pater.*

Qui autẽ scrutatur corda, nouit quis sit sensus spiritus, Quia secundũ Deum interpellat pro sanctis.

Piorum gemitus à Spiritu sancto excitari probat, qui scrutatur corda, periphrasis Dei est, qui in Actis dicitur καρδιογνώστης. Hic Deus scrutator cordium, nouit & facit sanctos scire, quodnam sit φρόνημα spiritus, id est, quæ preces, quæue suspiria à spiritus sui afflatu proficiscantur. Est enim sensus spiritus, quem spiritus sanctus in cordibus piorum inter orãdum ciet, Quia secundũ Deũ postulat pro sanctis, hoc est, facit vt ea à Deo precentur, quæ & Deo grata sunt, & ipsi salutaria.

Scimus autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ijs qui iuxta propositum vocati sunt.

SEXTVM *argumentum ab euentu sumtum. Filijs Dei omnia in bonum cedunt. Igitur præsentium arumnarum molestiam tandẽ sequetur lætus exitus. Quare patienter est expectanda liberatio. Iuxta propositũ vocati dicuntur, qui iuxta consilium Dei sunt vocati. Hoc propositum, hoc consilium, hæc εὐδοκία seu beneplacitum Dei fuit semper & est, quod ex mera sua bonitate intercedente filio, saluare velit omnes*

qui ad ſe per fidem confugerint, & contra damnare omnes incredulos. Non eſt enim προσωπολημψία apud Deum, Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui vero non credit, manet ſub legis damnatione.

Nam quos præſciuit eoſdem & prædeſtinauit, cõformes fieri imagini filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus inter multos fratres.

SEPTIMVM *argumentum à cõformitate filiorum Dei inter ſeſe, cum in aduerſis, tum in proſperis. Proponit autem exemplum filij Dei naturalis, vt ex illo de filijs adoptiuis iudicium fiat. Cum autem ſic ſtatutum eſt apud Deum, vt omnes quos adoptat in filios, ſint conformes imagini filij ſui, atque hic filius naturalis non ſolum calamitatibus varijs in hoc mundo expoſitus erat, verumetiam poſt afflictiones conſecutus eſt gloriam, fieri non poteſt quin & fideles omnes per crucem adeant gloriam ſibi paratam, Quare patienter ferenda eſt crux, & expectanda glorioſa liberatio. Sed quid eſt quod dicit: Vt ipſe ſit promigenitus inter multos fratres? Alludit ad legem, in qua primogeniti alijs fratribus proponebantur, quaſi exemplaria vitæ morumq;. Quare cum hic naturalis Dei filius & primogenitus per crucem intrarit in gloriam, reliqui fratres ipſius exemplum ſequi debent. De præſcientia Dei & prædeſtinatione alio loco dicetur commodius, hîc ſatis eſt, argumentum Apoſtoli accommodaſſe propoſitioni.*

Quos autem prædeſtinauit, eos & vocauit, & quos vocauit, hos etiam iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, eos etiam glorificauit.

OCTAVVM *argumentum ab ordinatione Dei, quam ſeruat in glorificandis ſuis electis. Hic obſeruetur gradus actionum Dei in reparationis generis humani myſterio. Numerãtur autem ab Apoſtolo noſtro quinque gradus, qui ſunt: Præſciẽtia, Prædeſtinatio ſeu Electio, Vocatio, Iuſtificatio & Glorificatio.*

rificatio. PRÆSCIENTIA *præsciuit Deus ab æterno omnia futura. Neque tamen hæc Dei præscientia ad temporis decursum, sed ad æternitatem referenda est. Non enim Deus res vt absentes videt, sed vt præsentes in suo æterno intuetur. Non ergo propterea erit aliquid, quia Deus scit illud futurum, sed quia futurum est, scitur à Deo. Nam res non pendet à scientia, sed scientia à re. Hæc scire de præscientia Dei prodest, ne profana de ea cogitatio nos à verbo reuelato abstrahat.* PRÆDESTINATIONE *ordinat & disponit Deus apud sese quod est facturus.* VOCATIONE *inuitat quos præsciuit & prædestinauit.* IVSTIFICATIONE *præscitos, prædestinatos & vocatos à reatu absoluit, & in filio vnigenito caros habet.* GLORIFICATIONE *iustificatos donat æternæ vitæ possessione, quæ est fructus vltimus & meta prædestinationis, de qua in nono capite plura dicenda sunt. Hic autem obseruetur, quænam sit vera Christi Ecclesia, videlicet cœtus hominũ qui vocantur per Euangelium, & credunt Euangelio. Est præterea hoc Pauli dictum non solum Anabaptistis opponendũ, verumetiam Thamero, Stenchfeldio, & alijs qui vocali verbo suam efficaciam detrahũt, quales reuera sunt omnes qui stoicam prædestinationem & fatalem rerum omnium necessitatem Ecclesiæ conantur obtrudere.*

Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

NONVM *argumentũ à defensione & patrocinio Dei sumtum, & illatum ab octauo. Est autem hypotheticum argumentum, cuius sola propositio ponitur, assumtio & conclusio à superioribus pendent. Complebitur itaq; argumentum hoc modo:*

Si Deus à nostra stat parte, nulla res aduersus nos præualebit.

At qui Deus à nostra stat parte, vt ex octauo argumento patet.

Nulla igitur res aduersus nos præualebit. Proinde, Ne-

que præsentibus ærumnis frangamur. Huc illud Psalmi: Tecum sum in afflictione, inuoca me, & liberabo te, & glorificabis me.

Qui sane filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, Quomodo etiam cum illo non omnia nobis donaret?

Minoris probatio est, ab infallibili signo, quod demonstrationem immotam parit. Deus dedit nobis filium suum, quo nihil neque carius neque preciosius habet, Multo magis dabit alia quæ nobis ad salutem necessaria nouit, Cur ergo cruce frangimur, cum certa nobis salus constet?

Quis intentabit crimina aduersus electos Dei?

DECIMVM *argumentum ab effectu electionis diuinæ. Estq; simul prolepsis, qua anteuertit obiectionem infirmorum, qui tentantur cogitatione peccatorum suorum, & accusantur cum à lege Dei, tum à propria conscientia. Est autem argumentum eiusmodi:*

Electis frustra intentantur crimina.

Fideles sunt electi. Igitur

Frustra illis intentantur crimina, Proinde, Consolentur se fideles hac fiducia, ne frangantur animis in præsentibus ærumnis.

Deus est qui iustificat, quis est qui condemnat?

Anticipatio est. Poterant enim infirmi respondere ad proximam interrogationem, legem esse & propriam conscientiam quæ accusant. Verum huic obiectioni occurrit fortissimo argumento à repugnantibus petito.

Fideles sunt à Deo iustificati, & à condemnatione absoluti.

Igitur frustra lex & conscientia eos accusant.

Diligenter obseruetur hoc loco antitheſis, qua verbum iustificandi, verbo condemnandi opponitur. Hæc enim antitheſis aper-

apertissime docet, iustificationem in hac disputatione Paulo significare absolutionem à reatu, & acceptationem credentis apud Deum ad vitam æternam, si enim iustificatur, non condemnatur, Sequitur iustificatum à reatu absolutum esse.

Christus est qui mortuus est, immo vero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei patris, qui & intercedit pro nobis.

VNDECIMVM *argumentum, ab efficacia Mortis, Resurrectionis, Regni, & Pontificatus Christi sumtum. Hæc enim quatuor coniungit Apostolus.* MORS *Christi opponenda est peccatis. Nam propter peccata nostra mortuus est, ad Rom. 4.* RESVRRECTIO *condemnationi opponatur, Surrexit enim propter iustificationem nostri, quæ est à condemnatione absolutio.* REGNVM *glorioſum opponendum est præsentis vitæ miseriis, à quibus nos suo tempore transferet in suam gloriam.* INTERCESSIO *seu pontificatus opponi debet infirmitati nostræ. Cum ergo huiusmodi portum certo speremus, fortiter & patienter huius vitæ ærumnas finiendas feramus.*

Quis nos separabit à charitate Christi?

DVODECIMVM *argumentū à constātia caritatis Christi erga fideles sumtum. Hæc enim caritas tanta est, vt nihil eam immutare possit. Proinde sub cruce simus bono animo. Non enim fraudabimur ꝓmissa gloria, cū adeo nos Christus diligat.*

Tribulatio aut angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? (quemadmodum scriptum est, tua causſa morti tradimur tota die, reputati sumus veluti oues mactationis) Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.

Enumerat ea quibus maximè tum temporis animi fidelium concutiebantur, & vt sciant fideles, non esse insolens quod filij Dei affligantur in hac vita, addit testimonium ex Psalmo 43. in quo conqueritur Ecclesia, quod tam varys casibus

propter confessionem Christi sit exposita. Verum vt semper Deus suæ Ecclesiæ adest, ita promittit fore, vt per Christum, qui diligit nos, euadamus superiores. Hæc ergo Pauli sententia & perpetua Ecclesiæ imago opponatur iudicio carnis & rationis humanæ. Ratio colligit Deum irasci nobis, propterea quod assiduè simus sub cruce, Sed spiritus fidelium intuetur perpetuam imaginem Ecclesiæ, atque adeo ipsum Christum, vnde colligunt pij, & se Deo curæ esse, & fore aliquando, vt omnis huius vitæ calamitas sit lætum habitura exitum.

> Persuasus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque vlla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Ratio enumerationis à certissima fiducia, qua fideles statuant, nullam creaturam tantum valere, vt eos à dilectione Dei separet. Nam hæc dilectio in Christo fundata est, in quo caros habet pater nos, qui in ipso manemus per fidem. Enumerationis huius membra nihil habẽt obscuri, modo obseruemus vsitatam enallagen, qua abstracta pro cõcretis ponuntur. Principatus enim pro principibus, potestates pro ijs qui potestate præditi sunt, altitudo pro rebus altis & sublimibus, profũditas pro rebus profundis accipitur. Summa sententiæ huc redit: Nihil neque in cœlo neque in terra, neque in mari, neque in inferno est, quod dilectionem Dei erga nos obscurare potest. Quare fideles in medijs ærumnis huius vitæ se solentur cogitatione dilectionis Dei, quæ est in CHRISTO IESV *Domino nostro. Est & hic locus obseruandus propter Angelos, quos inter creaturas hic numerat Apostolus.*

Caput

Caput IX.
Secunda pars Epistolæ.

IN vniuersali periocha huius Epistolæ dixi, statum principalem hoc concludi syllogismo:

Ea sola & vnica consequendæ iustificationis & salutis ratio est, quam ipse Dominus suo verbo & præscribit & approbat.

Nunc autem omnem qui credit absque omni personarum & nationum respectu iustificat, & salutis fieri participem pronunciat.

Proinde omnis qui credit, nulla habita personæ aut nationis respectu iustificatur gratis, & salutem consequitur.

Verum quia minor huius syllogismi, quæ est κρινόμενον, duas habet partes, quarum PRIOR *est, quod homo fide iustificatur absque operibus.* POSTERIOR, *quod hoc iustificationis beneficium promiscue pertineat ad omnes qui oblatum beneficium fide recipere non recusant, nulla habita aut nationum aut personarum ratione: Deus enim diues est in omnes, & non est tantum Iudæorum, sed & gentium Deus, nec est vlla personarum acceptio coram Deo, instituit Apostolus iustam vtriusque partis confirmationem. Vt enim priorem partem hactenus confirmauit, solutis etiam incidentibus quæstionibus: ita posteriorem in sequentibus tribus capitibus grauissima cõtentione colligit, idq; adhibita singularis prudentiæ methodo, de qua nonnulla in vniuersali periocha diximus. Iam constat ad quem scopum collimat sequens disputatio, quæ tribus sequentibus capitibus absoluitur. Cæterum quia sunt magni nominis viri, qui ex hac disputatione quandam stoicam prædestinationem fabricant, non obseruato vero huius disputationis statu, quem ex fine tertij capitis, & ex alijs locis obseruasse debuissent: Sciendum est, quod alia electio & prædestinatio cogitanda non sit, quam ea sola, quæ in filio Dei Domino nostro Iesu*

Christo reuelata est & proposita. Hæc enim cum habeat testimonium Domini, & testimonium Domini sit verax, nequaquam sinamus nos ab ea auelli vllis Stoicorum catastrophis, sed firmiter retineamus hoc Dei propositum, Quod vt in filio nos elegit, ita in eodem nos caros habeat, ac propter eundem nos saluet adoptatos per fidem in ipsum.

Porro sunt duo genera hominum, qui cum audiunt nostrã salutem in Dei electione & proposito fundatam esse, non recte intellecto electionis mysterio, horrendè impingunt. QVIDAM *enim carnalis cuiusdam securitatis ansam hinc capientes in quæuis scelera licẽtiosè ruunt, sibi quidem ipsis in certam perniciem, aliis verò in graue scandalum.* QVIDAM *in contrarium malum ruentes, stoicam quandam prædestinationem contra verbum Dei, & vniuersalem gratiæ promissionem somniantes, in desperationis baratrum immerguntur. Illos securos, hos desperabundos voco. Verum ne nos in istas carybdes incidamus summopere cauendum est. Caueri autẽ potest hoc pacto.* PRIMVM, *si occasionem huius disputationis diligenter expenderimus,* DEINDE, *si eiusdem finem & scopum intentè aspexerimus.*

Occasio itaq; disputationis huius hæc est. Apostolus disputauit, fide in Christum, iusticiam quæ coram Deo valet, obtineri. Qua disputatione non parum offensi Iudæi, inferebant ex Pauli dictis hoc, vt iudicabant, absurdum. Si fide iustificatur homo, & Christus ad credentes tantum pertinet, profecto reiectum est semen Abrahæ, quia pauciſſimi ex semine Abrahæ Christum recipiunt. Verum vt hanc obiectionem diluat Apostolus, instituit disputationẽ de electione, in qua firmis rationibus docet, promissiones Dei manere ratas & firmas, cum de Christo, tum de eius Ecclesia colligenda, promiscue ex omnibus qui Christum fide receperint, siue sint ex Iudæis siue ex gẽtibus, vt tollatur omnis προσωπολημψία, omnis respectus personarum & nationum, vt vera & immota maneant hæc dicta: Deus vult omnes homines saluos fieri, Deus non est προσωπολήπτης.

πολύπλους. *Deus non vult illos perire, Sed omnes ad pœnitentiam recipere. Omnis qui credit in filium, habet vitã eternam.*

Cæterum finis disputationis est, vt omnis caro conticescat, Vt omnis carnis fiducia & prærogatiua confundatur, Vt omne meritũ eneruetur, Vt soli Deo gloria tribuatur, Vt Deus verè φιλάνθρωπος, *Vt vere diues in omnes & super omnes qui credunt, inueniatur, Vt non solum Iudæorum, verumetiam gentium Deus prædicetur.*

Hæc præfari volui, ne in nostram ruinam mysterio electionis, de quo in his capitibus agit Apostolus, abutamur. Restat vt genus causſæ & statum præsentis disputationis horum trium capitum indicemus, quo ad illum omnia dirigamus argumenta, nec sinamus nobis eripi vlla sophistica verum huius disputationis scopum. Genus itaque causſæ iudiciale est, & status coniecturalis qui hoc syllogismo concluditur.

Filij promissionis & non carnis hæreditatem cœlestem consequentur.

Vt vere credentes, siue ex Iudæis siue ex gentibus ortum habeant, sunt filij promissionis: Ita qui non credunt, ex quibuscunque parentibus ortum ducant, sunt filij carnis.

Igitur, Vt illi promissam hæreditatem vere consequuntur, ita hi sua culpa pereunt.

Huc pertinet dictum quod ex Iohele adducit Apostolus: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. In quo dicto fides à suo proprio effectu significatur.

Summa capitis noni.

Vt veros Israëlitas à falsis distinguit: ita consilium Dei esſe docet Apostolus, vt homines per Christum salutem consequãtur. Hunc Christum quia gentes recipiunt, Dei populus censentur, Contra Iudæi, qui hunc Christum non recipiunt, fiducia carnis tumentes, reijciuntur.

Ordo & partes capitis noni.

PRIMO *loco animum ſuum erga ſuos contribules exordiolo declarat Apoſtolus.* DEINDE, *ab exordio concluditur propoſitio, quam inſinuat tantum.* TVM *diſcrimen filiorum Abrahæ faciens, alios promiſſionis, alios carnis pronunciat eſſe filios.* ADHÆC *tres obiectiones ponit & diluit, de quibus in exegeſi dicetur. Erunt igitur quatuor partes huius capitis: Exordium, Propoſitio, Confirmatio & Confutatio.*

Exegeſis noni capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Exordium.

Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimoniũ mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto, quod triſticia mihi ſit magna, & continuus dolor cordi meo.

Expoſitio exordij, qua ſuum animum erga Iudæos exponit Apoſtolus. Vt autem tollat omnem ſuſpicionem odij, orditur à iureiurando. Non enim ignorauit Apoſtolus, eſſe nonnullos qui ipſum odio ſuæ gentis Chriſtum prædicare calumniarentur. Quare vt hanc calumniam euertat, pluribus ſignis ſuum affectum erga ſuos cõtribules ſignificat. PRIMVM *enim inquit: Veritatem dico, Quod dictum opponit calumniæ aduerſariorum, ac ſi diceret: Sunt qui calumniantur me odio meæ gentis Chriſtum prædicare, ſed ego verè ſummo eorũ ſtudio teneor. Vt autẽ huic aſſeuerationi pondus addat, ſubiungit: per Chriſtum, quem verborum ſuorum teſtem inuocat, & affectus erga Iudaicam gentem.* ADHÆC, *vt vehementior ſit aſſeueratio, eam amplificat à contrario negato, Non, inquit, mentior.* DEINDE *prouocat ad teſtimonium conſcientiæ ſuæ, quod magnam habeat triſticiam & continuum dolorem in corde*

ſuo,

ſuo, propterea quod gens Iudaica ſua propria culpa reluctetur Chriſto, ac eius ſalutare Euangeliũ contẽnat. HINC *diſcant miniſtri Euãgelij, quomodo eos affectos eſſe oporteat erga auditores ſuos etiã malemeritos.* DEINDE *obſeruetur cõtra Anabaptiſtas, exẽplo Apoſtoli iuriſurandi religionẽ confirmari.*

Optabam enim ipſe ego anathema eſſe à Chriſto 3
pro fratribus meis, cognatis meis, ſecundum carnẽ
qui ſunt Iſraëlitæ.

Ratio affectus & ſtudij Pauli erga ſuos cognatos & Iſraëlitas. Quicunque ſuo periculo & interitu aliorum ſalutem optat redimere, eum ſumma caritate eos proſequi neceſſe eſt. Paulus optabat anathema fieri à Chriſto, vt Iudæi reciperentur. Ergo neceſſe eſt ineffabilem amorem fuiſſe Pauli, quo ſuos proſecutus eſt Iſraëlitas.

Etſi autem in ſingulis verbis huius pericopæ nulla eſt ambiguitas, verborum tamẽ coniunctorum alij alium ſenſum faciunt, quod ſane vſu venire ſolet in rebus obſcuris. Vocabulo anathematis ter vſus eſt Paulus, nec dubium eſt quin ſeptuaginta duos imitetur interpretes, qui anathema vſurpant, pro eo quod Hebræi dicũt Cherem, à Charam, quod ſignificat deuouere & excommunicare ab vſu communi, ſeu e medio ſine vlla commiſeratione tollere. Hæc Forſteri eſt interpretatio. Chryſoſtomus autem hoc modo: Quid eſt anathema? Audi ipſum dicentem: Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſit ἀνάθεμα τοῦτ' ἔστι κεχωρίσθω πάντως: ἀλλότριος ἔστω πάντως, hoc eſt, ſeparetur omnino, alienus ſit omnino, atq; ita vocabulum in genere ſignificat ſeiunctionem & ſeparationem quandam, metaphora ſumta à ſacrificijs, quæ cum dicata eſſent Deo, ſeparabantur & ſeiungebantur ab vſibus humanis. Hoc poſtea in duo diuiditur genera, vt ſit anathema ſeparatum ab vſibus hominum, vt quod Deo dicatum ſit, & anathema ſeparatum & ſeiunctum à Deo, vt quod à Deo reiectũ & maledictum ſit. Vt enim ea quæ Deo offeruntur & dican-

cantur, attrectare audet nemo: Sic eum qui à Deo separatus est ratione quadam nullus conueniet, aut cum eo versabitur. Nam sacris oblationibus honoris gratia tanquam Deo dicatis, appropinquare nulli hominum audent. Ab hoc vero qui maledictioni fuerit obnoxius, non secus ac à profano, & ab ipsa diuinitate alieno, secesserunt omnes. Hactenus Chrysostomus, cuius interpretatio probatur forma orationis Paulinæ. Optabam, inquit, esse anathema à Christo, Præpositio A, manifeste separationem notat. Proinde anathema à Christo, significat separatum & seiunctum à Christo. Qualis est hic affectus in Apostolo? Num ob caritatem fratrum & cognatorum, vt illi saluarentur, ipse cupit alienus esse à Christo? Num caritate Christi non vult habere Christum? Quid quæso absurdius dici potest: Christus dicit: Si quis venit ad me, nec odit patrem suum nec matrem, & vxorem & liberos & fratres & sorores, amplius autem etiam animam suam, non potest meus est discipulus? Quid ergo dicemus de hoc Pauli affectu? Hoc primum teneamus principium, quod nihil voluerit absurdi, nihil impij, nihil contra salutem animæ suæ, nihil contra dilectionem Christi, nihil contra amorem suæ gentis, spiritu enim Christi agebatur Paulus. Hoc stabilito principio, necesse est hanc separationem à Christo non intelligendam esse de interna separatione à Christo & æterna: Sed de externa tantum & temporali, qua cupit perire in carne, vt saluentur alij in spiritu, Cupit suum sanguinem fundere, vt saluentur multorum animæ. Hieronymus hoc Pauli dictum refert ad tẽpus præteritum, ac ita exponit: Optabam aliquando cum persequerer Christum, iam non optarem, Sciebam enim quod ipsorum essent hæc omnia, Sed postquam cognoui veritatem, dereliqui eos quos totaliter diligebam, & ipsi non conuertuntur. Hæc Hieronymus. Et profecto ex Epistola ad Galatas manifestum est, quod Paulus magis sæuierit in Christũ & Christianos ante conuersionẽ zelo suæ gentis, quam iudicio. Verum ego priorem interpretationem præfero, etsi posteriorem verba

Apostoli

Apostoli recipere possunt, alias multorum interpretationes omitto, quæ pugnant cum principio à nobis posito.

Quorum est adoptio, & gloria, & testamẽta & legislatio & cultus & promissiones, quorũ sũt patres.

Enumerat prærogatiuas Iudæorum, quarum PRIMA *est adoptio: Dominus enim Israelitas gratuito in filios adoptauit.* HVC *addit gloriam. Est enim glorioſa inprimis adoptio in filios Dei, quà cæteris gentibus omnibus antecellebant. Testamenta Græcè διαθήκαι, sunt fœdera & pacta, hoc est, tabulæ fœderis. Estq; hoc intelligendum de lege morali, vt νομοθεσία, legislatio ad iudicialem, & λατρία, cultus, ad ceremonialem legem refertur. Sequuntur promissiones quæ sunt de gratuita misericordia propter Christum, diuina oracula, qualia sunt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, in semine tuo benedicentur omnes gẽtes. Obseruetur hic assignatio capitum principalium doctrinæ cœlestis, quæ sunt lex moralis, lex iudicialis, lex ceremonialis & promissio seu fœdus gratiæ, quæ oĩa communi nomine Thora dicuntur, hoc est, doctrina. Septuaginta vertunt νόμον, quos secuti Latini, legem verterunt.*

Ex quibus est Christus quoad carnem, qui est supra omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.

Hæc maxima Iudaicæ gentis prærogatiua est, quod ab illis natus sit Christus. Sed hanc non esse salutarẽ per se ipse Christus testis est, qui nunciantibus matrem eius & fratres stare foribus, respondet, eos, qui verbum suum audiũt, esse matrem, fratres &c. vt stet illud Psalmi immotum: Beneplacitum est Domino super timẽtes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Porro quia Dei opera sunt ἀμεταμέλητα, hoc est, quorum Deum non pœnitet, non est dubium, quin Deus voluerit istius gentis salutem, apud quam tot salutis oblatæ testimonia reliquit. Cum ergo iuxta Psalmum: Annunciat verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua

Israël: non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit ijs, Non est dubium quin Iudaicæ gentis salutem verè voluerit Dominus. Quare quod perierint, ipsorum diffidentiæ asscribendum est, non arcano Dei consilio, aut fatali necessitati. Obseruandum est hoc loco, quod Paulus hîc quatuor de Christo affirmet. PRIMVM *enim pronuntiat ipsum verum hominem esse, vt qui natus sit ex maioribus gentis Israeliticæ.* DEINDE *Christum Deum asserit. At ne quis tropicè ab Apostolo dictum putet, addit veram notam veræ diuinitatis, cũ inquit, Qui est supra omnia Deus.* TERTIO, *cum dicit Christus, & non Christi in plurali, vnionem hypostaticam manifestissime docet.* QVARTO, *cum addit: Qui est benedictus, respicit ad promissiones de* CHRISTO, *in quo essent omnes nationes terræ benedicendæ. Nam ab eo solo omnis benedictio & salus existit. Habemus ergo hîc quatuor de Christo: Humanam naturam, diuinam naturam, vnionem personalem, & officium, quod est benedictionem & salutem conferre credentibus.*

Hactenus exordium, ex quo colligenda est secũda pars capitis, nempe ipsa propositio, idque per insinuationem quam vocant. Nam ex querela sua propositionem lectori cogitandam reliquit hanc nimirum: Quod maxima Iudaicæ gentis pars à Deo sit reiecta. Cuius propositionis vera & sola ratio est, quã infra sæpe inculcat: Diffidentia & propriæ iusticiæ stabilitio.

Non autem quasi exciderit sermo Dei.

Obiectionem aduersariorum anticipat. Obiectio autem huiusmodi est: Si populus Israeliticus est reiectus, sermo Dei excidit, hoc est, promissio Dei & fœdus Dei cum semine Abrahæ initum, est factum irritum. Verum Paulus consecutionem negat, & distinctione vtitur, qua veros Israëlitas à falsis distinguit, affirmatq; promissiones Dei manere ratas semini Israelis, cui facta est promissio.

Non enim omnes qui ex Israël sunt, hi sunt Israël, ne-

neque quia ſemen Abrahæ omnes filij.

Hæc diſtinctio eſt filiorum Abrahæ ſeu Iſraëlis. Nam ijdem & ab auo & à nepote nomen habent. Senſus autem eſt: Multi quidem ſunt nati ex Iſraële, qui ſane omnes, ſi carnem ſpectas, ex Iacobo, qui & Iſraël dictus eſt, ducunt originem. Verum ſi promiſſionem reſpicis, alij reputantur pro filijs, alij minime. Vocabulum Iſraelis bis poſitum, priori loco ipſam perſonam Iacob notat, poſteriori gentem ab eo ortam, declarat vſitata Hebræis metonymia.

Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen.

Ratio diſtinctionis à pronunciato Scripturæ Geneſ. 21. Abraham habuit duos filios, vnum ex Agar ancilla, alterum ex Sara vxore, ille Iſmaël, hic Iſaac dictus eſt. Iſmaël autem non eſt reputatus p̃ ſemine, ſed Iſaac. Hinc Paulus euertit vniuerſale pronunciatum, obiecto contrario exemplo. Illi obiecerunt: Nati ex Abrahæ ſemine, ſunt ſemen Abrahæ. Paulus reſpondet hac ſententia. Iſmaël non reputatur pro ſemine. Iſmael eſt natus ex Abraham. Ergo non omnes nati ex Abraham, reputantur pro ſemine. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, hoc eſt, filius Iſaac, Iacob & nepotes eius cenſebuntur filij ac nepotes tui, non autem illi qui ex Iſmaële naſcentur. Sed quid hæc ſibi volunt? Hoc typo olim præfigurabat Dominus, quod eſſent naſcituri filij Abrahæ, quorum alij veſtigijs patris inſiſterent, & haberentur pro filijs, Alij autem degenerarent, & non haberentur pro filijs, præſertim coram Deo. Hoc ipſum indicat Dominus apud Iohannem, vbi diſtinguit carnis filios à filijs imitationis, fidei, & operum Abrahæ: qui infrà filij promiſſionis dicuntur: ita enim ait Dominus: Si filij Abrahæ eſſetis, faceretis vtique opera Abrahæ, nunc autem quæritis me interficere, quod Abraham non fecit.

Hoc eſt, non qui filij carnis, hi ſunt filij Dei, ſed filij promiſſionis reputantur in ſemen.

Exegesis est & typi declaratio, quæ concluditur hoc modo:

Non filij carnis, sed filij promissionis sunt populus Dei.

Multi autem ex Iudæis sunt filij carnis tantum, & multi ex gentibus sunt filij promissionis. Proinde, Vt multi ex Iudæis non sunt populus Dei: ita multi ex gentibus in semen reputantur.

Qui autem sint filij promissionis supra docuit Paulus in 4. his verbis: Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticiæ fidei quæ fuerat in præputio, vt esset pater omnium credẽtium in præputio, quo ipsis etiam imputetur in iusticiam & pater circumcisionis non iis qui sunt ex circumcisione tantum, sed etiam qui insistunt vestigijs fidei patris nostri Abrahæ, cum adhuc esset in præputio. Hic apertissime definiuntur filij promissionis esse, qui credunt & insistunt vestigijs fidei Abrahæ, vndecunque sunt oriundi, siue ex Iudæis siue ex gentibus, siue nati sunt ex Abraham o secundum carnem, siue non. Atque ita diserte Paulus ad Galat. 3. definit filios Abrahæ, cum inquit: Nostis igitur, quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ. Et paulo post: Itaq; qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham. Huc pertinet Iohannis dictum: Dedit potestatem vt filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius. Item. Qui nõ ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt, scilicet per promissionis fidem.

Filij carnis dicuntur in genere quidem omnes, qui ortum ducunt à semine Abrahæ. In specie vero, vt hic, qui neglecta fide Abrahæ, sanguinis quidem ratione sunt filij, sed carne, hoc est, externa ceremoniarum seruitute nituntur, ideoq; non sunt filij hæredes, sed vt serui abdicantur. Horum typus fuit Ismaël ex Agar natus, quæ Agar montem Syna figurat, vbi leges & ceremoniæ sunt promulgatæ. Atque ita hunc typum explicat Apostolus ad Galat. 4. qui in tertio sub alia verborum forma locutus, rem eandem proponit, & distinguit posteros Abrahæ in eos qui ex fide sunt, & in eos qui sunt ex operibus legis. His obseruatis, planissimus erit huius loci sensus, videlicet, quod ve-

verus Israël habeatur quisquis credit promissioni, non habita aut carnalis propagationis, aut gentis, aut ceremoniarum ratione. Quemadmodum enim Deus non omnes Abrahæ filios voluit censeri in semine, sed Isaac tantum: ita nunc quoque, tametsi numerosus est Israelitarum populus: tamen illi soli veri Israëlitæ censentur, qui promissionis fidem habent, atque ita præsens argumentum à typo ad antitypon descendit. Sed quid de Ismaële censendum? Ex hoc loco nemo probauerit Ismaëlem damnatum esse, tantum enim neglectum & præteritum docet hic locus, ne haberetur hæres Abrahæ, & ne ab eius semine nasceretur Messias, sed Isaac solus hæres constituitur, vt constaret certa Christi genealogia. Quis diceret vndecim tribus dānatas, quod sint neglectæ & præteritæ præ tribu Iuda, cui promissum erat, vt ex ea nascertur Chistus.

Promissionis enim sermo hic est: In tempore isto veniam, & erit Saræ filius.

Hoc promissionis verbum habetur Genes. 18. in quo verbo tria sunt obseruanda, Historia, Finis, Typus. HISTORIA *est. Quod Abrahamo seni promissus sit filius ex vxore Sarah, quæ & natura & ætate sterilis fuit, qui filius, excluso Ismaele nato ex Agar, hæres Abrahæ futurus esset, atque ideo filius haberetur Abrahæ: Etsi autem Ismaël ex semine Abrahæ est natus, non tamen habetur pro filio, propterea quod hæreditate excluditur.* FINIS *fuit, vt certo constaret ex qua linea descendente ab Abraham nasceretur promissus Messias.* TYPVS *hic est, quod vt Abraham plures habuit filios, sed non omnes facti sunt hæredes, ideoque nec pro filys reputati sunt: ita multi propagati quidem sunt ex sanctis parentibus, sed non omnes sunt promissionis hæredes, sed tantum illi, qui sanctorum patrū vestigijs insistunt viua fiducia cum patribus in Christum recumbentes. Atque hæc ideo olim typicè figurata sunt, vt cum fierent contumaces & increduli Iudæi, reuocati ad typum coarguerentur. Quare Apostolus noster pulcherrime typum an-*

titypo accommodat.

Non ſolum autem, ſed & Rebecca ex vno ſemen habens Iſaac patre noſtro.

Ne exciperent Iudæi contrà, ac dicerent iſta violenter à Paulo torqueri, cum maxima ſit diſſimilitudo inter filium ex ſerua natum, & filium ex vxore libera procreatum. Paulus proponit alium typum, quo priorem confirmat, contra quem non poſſunt Iudæi excipere. Vnus Iſaac fuit pater, vna Rebecca fuit mater, ſimul ambo concepti ſunt Eſau & Iacob, attamen Iacob præfertur Eſau, atque reputabatur in ſemen, vt ab eius poſteritate olim naſceretur Meſſias, ac interea Eſau præteritus eſt, vt non ex ſemine ipſius naſceretur Meſſias. Hinc concluditur, non omnes natos ex ſanctis patribus eſſe eiuſdem dignitatis & loci. Iacobum delegit Deus, vt ex eo naſceretur Chriſtus. Eſau autem præteriit non moratus quod fuerit peræquè natus ex ſanctis parentibus, ſicut Iacob. Hæc eò pertinent, vt veluti duas familias patriarchæ Iacob conſideremus, in quarum vna ſunt nati ex ſemine carnali tãtum, in altera verò, qui ſunt ex ſpiritu & fide promiſſionis. Oratio Paulina Ecliptica implebitur hoc modo: Non ſolum autem (ſcilicet Abraham expertus eſt in ſuis filijs, non omnes reputari pro ſemine qui ab eo nati ſunt ſecundum carnem) verumetiam Rebecca (ſcilicet experta eſt in ſuis filijs.) Huc iam aptiſſime ſubiungitur ratio Pauli.

Nõdum enim natis pueris, cum neque boni quippiam feciſſent, aut mali (vt ſecundum electionem Dei propoſitum maneret) non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt illi: Maior ſeruiet minori.

Hoc teſtimonio idem probatur quod ſupra, & propoſitum & probatum eſt: nimirum quod non omnes nati ex ſanctis parentibus ſint æqualis ſortis, & ne exciperent Iudæi contra, ac dicerent, id ideo factum eſſe, quia Eſau erat malus, Iacob ve-

ro

ro bonus. Apostolus anteuertit & dicit, Deum antea proposuisse vtrum ex istis duobus eligeret, vtrum alteri præferret, idq; in re certa, quemadmodum clare indicat historia. Maior, inquit, scilicet Esau primogenitus, seruiet minori, scilicet Iacobo, quod sane nunquam completum est in personis eorum. Nam Iacob reuersus à Laban socero cum vxore, familia & armentis, prosternit se coram Esau fratre suo, ac Dominum eum appellat, Gene. 23. Verum iuxta prophetiam completum est. Duæ, inquit, gentes sunt in vtero tuo, hoc est, duo populi ex tuis filijs nascẽtur, Israeliticus quidem à Iacob, Idumæus verò ab Esau, horum maior, hoc est, populus natus ex primogenito Esau, seruiet minori, hoc est, populo nato ex Iacob, hoc est, Israëlitico. Hæc prophetia completa est tempore Dauidis, tum enim Idumæus Israëli seruit, 2. Samuel. 8. Quid ex his consequitur? Typo antitypon respondere. Quemadmodum enim Esau fretus prærogatiua carnali præteritus est & neglectus in re certa, & Iacob sola gratia fretus dominus est factus Esau: ita hodie Iudæi carnis prærogatiua tumentes, & externis cultibus nitentes, non sunt populus Dei, sed omnes illi qui cum Iacobo ex gratia vocantis pendent, & non ex merito operum.

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau vero odio habui.

Alia probatio eiusdem ex Malachia desumta, quæ hoc modo concludi potest: Esau non est reputatus pro semine corã Deo, Esau fuit filius Isaac, Igitur quidam filij Isaac non reputantur pro semine coram Deo. Et rursus, Iacob reputatus est pro semine coram Deo. Iacob fuit filius Isaac, Igitur nõ totum semen Abrahæ est reiectum. Vtriusque argumenti maior probatur Prophetæ testimonio. Cæterum ne hoc testimonio abutamur contra scopum præsentis disputationis, PRIMVM *tropum, qui est in verbis Prophetæ, excutiamus.* DEINDE *typum propositum videamus, atque accommodemus propositioni,*

quam Paulus probandam ſuſcepit.

Propheta dicit, Deum odio habuiſſe Eſau, hic meritò quæritur, quid ſibi odij vocabulum velit, præſertim cum ſcriptura dicat: Miſereris omnium Domine, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Fieri ergo non poteſt, vt odij vocabulũ affectum in Deo notet, quo ipſe Dominus Eſau auerſetur. Proinde neceſſe eſt iſtam vocem figuratè accipi, vt in Euangelio, cum dicitur: Qui non odit patrem & matrem, &c. non poteſt meus eſſe diſcipulus. Hic cum palam eſt, quod Chriſtus non velit vt filij parentes affectu odij proſequantur, figuratè vocabulum odij accipi neceſſe eſt. Eſt itaque figura metalepſis, qua vox à propria ſignificatione transfertur propter conſecutionem quandam ad id, quod eſt poſterius, hoc eſt, ad id, quod in hominibus odium ſequi ſolet. Homines enim qui alios oderunt, eos negligunt & prætereunt. Hac igitur ratione dicitur Deus odio habuiſſe Eſau, non quod ex animo odierit, aut reiecerit eum tanquam damnatum, ſed quod in externis commodis eum neglexerit, ita vt ſemen Iſraël non diceretur, nec ex eius ſemine promiſſus naſceretur Meſſias, ſed ex Iacobi ſemine. Deinde quod nõ Eſau, ſed Iacob terram promiſſam ſemini acciperet poſſidẽdam. Cæterũ ſi Malachiæ ſcopũ conſiderauerimus, habent hæc verba exprobrationem. Nam hoc ideo dicit Deus, vt oſtendat ſe longe maiora beneficia exhibuiſſe Iſraëlitico populo, quàm Idumitis aut alijs gentibus, & tamen illi ingrati, pientiſſimum patrem & beneficum Dominum non agnouerunt. Cum ergo dicit: Eſau odio habui, comparate intelligendum eſt.

TYPVS præterea eſt hic conſiderandus, quo externæ res transferuntur ad ſignificandas res ſpirituales. Quemadmodũ enim Deus olim multis typis & figuris adũbrauit ſtatum Eccleſiæ Chriſti ſub nouo teſtamento: ita hic Eſau & Iacob quaſi imaginem quandam proponit Deus, vt in ea conſpiciatur & reiectio & aſſumtio eorum, qui ab Abrahamo deſcendunt. Nam ex hoc typo concluditur propoſitio diſtinctionis filiorum carnis & filiorum promiſſionis. Neque tamen hic typus eò pertinet,

tinet, vt ſententiam damnatoriam feramus aduerſus Eſau & eius poſteros, quaſi ad vitam æternam non eſſent electi. Non enim propterea damnauit Eſau Deus, quia voluit illum typum eſſe externum rerum futurarum olim in Eccleſiam.

> Quid igitur dicemus? Num iniuſticia eſt apud Deum? Abſit.

Anticipat obiectionem aduerſariorum, eamq; diluit. Nam eo quod dixerat Apoſtolus Deum dilexiſſe Iacob, & odio habuiſſe Eſau, idq; antequam in hanc lucem ederentur, apparet quod Deus alios reiciat ſine demerito, aſſumat autem alios ſine merito: quod ſane eſt æqualibus inæqualia tribuere. Quapropter iniuſtus videtur Deus, qui æqualitatem non ſeruat. Vt enim iuſticiæ proprium eſt æqualitatem ſeruare: ita iniuſticiæ eſt hanc violare. Hanc obiectionem Paulus ſuo more excipit exuteniſmo, eamq; veluti indignam reiicit, Deinde reiectionis cauſſam ſubiicit hoc modo:

> Moſi enim dicit: Miſerebor cuiuſcunque miſereor, & miſerabor quemcunque miſeror.

Inficiationis ratio eſt à repugnantibus ſumta. Senſus autem hic eſt: Iniuſtus eſt qui non reddit quod debet, Deus autem ex miſericordia recipit quoſcunque recipit. Quare iniuſtus dici non poteſt. Nam cum nihil cuiquam debeat, liberum eſt ipſi dare cui vult. Eſau quidem multas dedit diuitias, & copioſam familiam, ſed terram Canaan noluit illi dare. Eſau dedit copioſum ſemen, nam ex eius ſemine multi præclari duces orti ſunt, Sed non voluit Deus vt Meſſias ex ipſius poſteritate naſceretur. Non eſt ergo mirum, quod multos ex Iudæis reiciat Dominus. Nam vult ſuam miſericordiam ſolis credẽtibus accommodari. Textus Hebraicus clarior eſt, in quo PRIMO *loco effectus ponitur, ſcilicet in gratiam recipere homines abſque omni hominum merito.* SECVNDO *loco*

ponitur cauſſa: Viſcera miſericordiæ Dei. Nam verbum quo vtitur Moſes, dicitur à nomine Rechem, quod Zacharias expreſſit in ſuo cantico, cum ita inquit: Ad dãdam ſcientiam ſalutis populo eius, in remiſſione peccatorum eorum, per viſcera miſericordiæ Dei. Ex hoc ergo Moſis teſtimonio nihil aliud concludi poteſt, quam ſalutem atque alia beneficia, quæ nobis largitur Deus, ex ſola eius bonitate & miſericordia pendere.

Non eſt igitur volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei.

Infert ex dicto Moſis concluſionem cauſſæ beneficiorũ Dei, & eſt ſenſus: Deus benefacit hominibus, non propter ipſorum merita, ſed propter ſuam miſericordiam. Non ergo debuit Eſau quicquam. Quare non eſt iniuſtus Deus quod Eſau præterito, voluerit Iacob cenſeri ſemen Iſaac. Eſau quidem voluit & cucurrit vt acciperet benedictionem, quæ iam decreta erat & annunciata Iacobo, Sed Dominus ex miſericordia Iacobo benedici voluit, vt exemplo iſto oſtenderet, ſe ex gratia benefacere, & non ob merita. Per voluntatem itaq; & curſum intelligit Apoſtolus humanum opus ſeu meritum, quod ſane nullum locum habet inter cauſſas ſalutis noſtræ, quæ eſt gratuita. Quid? an nõ velle & currere debemus? Immo vero vtrunq; oportet, & velle & currere, ſed ſecundum verbum. Cum enim Dominus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos, requirat ſane & volũtatem & curſum. Etſi ſuum opus eſſe pronunciat reficere, hoc eſt, onus tollere & ſalutem conferre. Iſmaël & Eſau voluerunt & cucurrerunt, ſed non iuxta verbum, ideo eorum curſus nihil iuuit. Sic hodie Turci, Monachi, Iuſticiarij volunt & currunt, ſed eorum voluntas & curſus non regitur verbo Dei, ſed carne nititur, & non gratia ſtabilitur. Hanc interpretationem & præcedentia confirmant, & ratio, quæ mox ſequitur, comprobat. Non ergo negatur, iuxta verbum volentibus & currentibus, brauium. Deus enim cum currentibus legitime,

legitime, præmia proponit, vult vt & velimus præmia, & curramus in ſtadio, donec ad metam veniamus. Qui enim fieri poteſt, vt præmia obtineamus, niſi & velimus & ſtrenue curramus. Nam oportet vt vterque & ἀγωνοθέτης & curſor faciant ſuum officium. Non igitur Paulus hoc vult, vt nihil interſit ſiue velis ſiue nolis, ſiue curras ſiue non curras, modo recte id fiat, Sed tantum affirmat, non meritum voluntatis aut curſus noſtri cauſſam eſſe eius, quod præmium propoſitum ſit, ſed tantum miſericordiam. Vt igitur miſericordia mera Dominus voluit Iacob hæredem terræ Chanaan eſſe, & non Eſau: ita eadem miſericordia ſaluat omnes credentes, ſiue ex gentibus ſiue ex Iudæis originem ducũt. Hic proinde obſeruetur catholica doctrina de cauſa ſalutis noſtræ, videlicet q̃ ex ſola miſericordia Dei, & non ex vllo humano merito pendeat ſalus.

Dicit enim ſcriptura Pharaon: In hoc ipſum excitaui te, vt oſtenderem in te potentiam meam, & vt annunciaretur nomen meum in vniuerſa terra.

Vt ſupra typis & exemplis declarauit, Deum mera miſericordia recipere quos recipit: ita hic illuſtre proponit exemplum, videlicet Pharaonis olim in Ægypto regis potentiſſimi, quo exemplo oſtendit Apoſtolus, quod idem Deus, qui recipit confugientes ad ſe mera miſericordia, ſuo iuſto iudicio reijciat improbos, adeo vt ipſorum voluntas peruerſa, & curſus male ſuſceptus nihil Deum impediat, quo minus faciat quod vult. Nam vt Pharao nitens contra Deum, ſua voluntate & curſu recuſauit Deo obedire: quam ob cauſſam potenti Dei manu proſtratus, in mari rubro periit: ita omnes improbi, quantumcunque nituntur aduerſus Deum, olim iuſto Dei iudicio pœnas luent. Non enim impediat manum Dei illorum voluntas peſſima, nec curſus quo ſe illi Deo opponunt. Huius rei fines adiiciuntur duo, VNVS, *vt oſtendatur potentia Dei punientis reprobos.* ALTER, *vt prædicetur nomen Dei in vniuerſa terra, videlicet quod ſit vltor ſcelerum eorum, qui contra ſe ſunt*

contumaces, & misericors in eos, qui obediunt voci suæ. Nam vt tyrannum Pharaonem recusantem obedire voci suæ, deiecit Deus in mari rubro: Ita Mosen & populum Israeliticum obedientem suæ voci eduxit ex Ægypto per medium maris rubri. Obseruetur diligenter hic locus, qui docet tyrannos & impios reseruari ad commeritas pœnas, quas Deus infliget suo tempore, vnde nos excitari debemus ad timẽdum Deum, ne nostris sceleribus colligamus nobis iram in die iræ. Porro verbum Excitandi, nequaquam significat actionem efficacem, ac si Deus violenter Pharaonem aduersus se & suum populum impulisset, Sed vt veteres interpretantur, notat permissionem, qua permisit Deus, vt excitaretur Pharao suis malis affectibus aduersus populum Dei. Sunt qui verbum excitandi aliter interpretantur, & illud referunt ad voluntatem Dei efficacem, ordine omnia antecedentem. Sed illi refutantur Hebræa voce, quæ significat, fecit te stare & manere, cũ alios multos in tuo regno prosternerem, hoc est, non statim exterminaui te ob tuum peccatum. Septuaginta interpretes in passiua voce reddiderunt, διετηρήθης ἕως τοῦ νῦν, *hoc est, conseruatus es hucusque. Hanc interpretationem confirmat etiam Chrysostomus, qui vtitur voce* ἐτηρεῖτο, *hoc est, conseruabatur Pharao. Deus enim sæpe tyrannis parcit, cũ vt eis pœnitentiæ locũ concedat, eosq; tandem, nisi egerint pœnitentiam, in exemplum aliorum puniat, tum vt sint veluti ferula quædam, qua Dominus suos castigat, atque in officio retinet.*

Itaque cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

Hæc oratio quia conclusio est, necesse est vt nõ pugnet cum propositione solutionis quæstionis propositæ. Propositio solutionis fuit hæc: Quod Deus non sit iniustus, propterea quod Iacob dilexerit, hoc est, prætulerit fratri in re certa, & Esau odio habuerit, hoc est, neglexerit & præterierit, ita vt non haberetur hæres Isaac coram Deo, nec ex eius posteritate nasceretur Messias. Ratio propositionis fuit, Quod qui ex misericordia

dia facit, & ex iusto iudicio non sit iniustus dicendus. Huc addit exemplum cum misericordiæ tum iudicij. Populum Israëliticum, suæ voci obtemperãtem, ex mera misericordia eduxit ex Ægypto, Pharaonem autem contumacem & rebellem, iusto suo iudicio deiecit in mari rubro. His nunc subijcitur cõclusio: Igitur, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Cuius sensus alius esse non potest, quàm quod Deus mera misericordia recipiat quos vult, hoc est, credentes & obedientes voci suæ & iusto iudicio reprobos abyciat, ac sinat cõtemtores verbi sui, qui post multas admonitiones & plagas interdũ manent contumaces & rebelles, magis magisq; indurari. Porro ne quis hoc testimonio contra Apostoli mentem abutatur, duo sunt nobis excutienda, nempe, quid sibi velit indurãdi verbũ, & quos Deus indurare, & quorum misereri velit ac soleat. Quantum itaque ad indurandi verbum attinet, eius significandi modus certa nobis methodo est inquirendus. Significatio etenim verbi cuiusq; aut ex ipsa voce, aut ex sententia, iuxta peristasin, petẽda est. Iã etsi ex verbo significatio in genere nota est: tamen modus significandi cognosci nequit. Nam illum non esse vnum & eundem, ex eo manifestũ est, quod Exodi 8. bis, & Exodi 9. semel dicatur, Pharao suum cor indurasse, & rursus capite 9. dicatur Deus cor Pharaonis indurasse, & in eodẽ capite repetatur passiuè: cor Pharaonis induratũ esse. Etsi autẽ omnia hæc testimonia indurationẽ & aggrauationem cordis Pharaonis indicant: tamen collatio manifeste conuincit eodem modo ista dici non posse. Nam si idem significandi modus vbiq; in hisce notatis locis seruaretur, duplex sequeretur contradictionis implicatio, nimirũ quod Deus induraret cor Pharaonis, & non induraret, Et Pharao induraret cor suũ, & non induraret. Cum ergo ex contradictionis lege hæc consecutio est necessaria: Si Deus indurauit cor Pharaonis, Pharao non indurauit: Et, si Pharao indurauit, Deus nõ indurauit. Sed iam scriptura vtrũq; habet, q̃ & Deus indurarit cor Pharaonis, & Pharao indurarit cor suum. Necesse est igitur non eundem

manere modum significandi vtrobique, Quare cõtradictionis ratio cogit fateri modum significandi verbi indurãdi varium esse, qui ex verbis ipsis sciri nequit. Nam si quis ex verbis contendit, hominem à Deo indurari, quia scriptum est: Deus indurauit cor Pharaonis, alius rursus ex verbis contendere potest, Hominem à seipso indurari, quia scriptum est: Et indurauit Pharao cor suum. Quid ergo hic faciendum, cum constet quidem de significatione verbi in genere. Sed modum significandi esse varium ostendat collatio testimoniorum? Ad sententiam confugiendum est, quam ex scripturis hac viâ eruere debemus. Omnes homines ab Adam iuxta communem naturæ legem propagati, habent cor durum, id quod non solum lapsus communis conuincit, verumetiam clara spiritus Dei oracula testantur, Ierem. 17, ita scriptum est: Prauum est cor hominis supra omnia & præfractum. Ezech. 36. Auferam cor lapideum, id est, durum seu induratum de carne vestra. Iam si Pharaonis cor, vt aliorum omnium, communi naturæ prauitate erat prauum, præfractum, lapideum, non magis poterat à Deo indurari quàm lapis, nisi prius fuisset mollitum, quod non fuit. Ex quo sequitur, efficacem indurationis caussam Deo non esse asscribendam, quare alius huius verbi significandi modus necessario statuendus est. Sunt qui volunt permissionem indurationis significari hoc verbo, quorum sententia etsi probatur multis, & est vera recte intellecta: tamen à Grammaticis impugnatur, qui permissionem significari verbis Hiphil, & non verbis Piel. quæ augent significationem actionis verborũ Paal, & semper efficacem actionem notant. Sed hisce quid respõdebimus? PRIMVM manifestum est ex iis quæ diximus, Deo non asscribendam esse efficacem indurationis caussam. DEINDE, si concedimus Grammaticis verba Piel significare efficacem actionem. illi vicissim cogentur nobis cõcedere, quod verba sæpe, sicuti & nomina, pro contrariis negatis ponantur, id quod in omnibus linguis vsitatissimum est, vt Iob. 24. dicitur, nocere viduis, qui eis non prodest. Et in Euangelio dicitur odisse,

disse, qui non approbat & complectitur, Et amare vitam suam, qui eam periculis pro Euangelio non exponit. Quare si hic verbum indurandi, vbi Deo tribuitur, explicemus per cõtrarium negatum, nihil inusitate facimus, & pulchre cõsentiet & stabit scriptura, nec vlla Grammaticorum legibus vis fiet. Cũ itaq; duro molle contrarium est, & verbum indurandi verbo molliendi aduersatur, dicamus indurandi verbum pro cõtrario negato, hoc est, pro non mollire positum esse, idq; in ea propositione, qua Deus dicitur cor Pharaonis indurasse. Vt cum dicit scriptura, Deus indurauit cor Pharaonis, sensus sit: Deus non molliuit cor Pharaonis. Et cum rursus dicitur: Pharao indurauit cor suum, hunc habeat sensum: quod Pharao sciens & volens indurauerit, hoc est, retinuerit cor durum & pertinax, neque se molliri voluerit, sed magis magisq; obfirmauerit cor suum, ne populum Dei dimitteret, tametsi miraculis conuictus confessus fuerit se peccasse. Cum enim videret pluuiam, grandinem & tonitrua cessasse, auxit peccatum, & aggrauatum est cor eius, spreto Dei mandato de dimittendo populo, & contemtis iræ diuinæ testimonijs.

Hæc vocis interpretatio neq; à verbis neq; à sententia discrepat, immo vt ostensum iam satis est peristasi loci, vnde hoc testimonium desumtum est, confirmatur, & est analoga primi religionis nostræ axiomatis.

Cæterum, etsi certa ratione ac via inquisiuimus huius loci sententiam: operæprecium tamen videtur, Ecclesiæ vocem audire, ac pauca patrum testimonia huc asscribere, vt inde magis adhuc confirmentur animi nostri, de loci huius sententia.

Oechumenius, Eum qui durus est & inobediens, durum & incredulum esse concedit.

Nazianzenus, Quod Ægyptius tyrannus à Deo induratus est, non sic accipiendum est, quasi Deus diuina sua voluntate pugnãtiam & renisum menti tyranni impresserit: Verum quod volũtas alioqui propensior ad malitiã nõ acceperit verbum molliens istum, quo Dei sententiæ aduersabatur, remisũ.

Basilius, Iuduravit Deus Pharaonem longanimitate pœnæq; dilatione.

Athanasius, Tunc Deus mortalium corda obdurat, cum illos pro sua magnitudine tolerat diu, cuius deinceps ob tolerantiam redduntur ijdem obstinaciores ad malum, nec aliter se Deus habet quàm herus aliquis, qui seruum nactus sit improbum, quem, vbi humaniter & clementer vtatur, facit deteriorem, quod quidem non eò fit, quod dominus seruum malignitate indurauerit. sed quia seruus Domini placabilitate sit ad augendam improbitatem, & iniquitatem abusus, vt qui herilem huiusmodi in se benignitatem contemserit.

Chrysostomus hanc ipsam interpretationem ad verbum fere habet.

Augustinus in libro de voluntate Dei, in hæc verba (quem vult indurat) ita ait: Sed non ita intelligendum est, quasi Deus in homine ipsam, quæ non esset, duriciem cordis operetur. Quid enim aliud est duricia, quàm Dei obuiare mandatis? Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum: Dura ceruice & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis.

Ambrosius vt hunc scopum declinet, dicit hæc verba: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, ex persona contradicentis dici, quasi esset illatio aduersarij absurda, ex verbis Pauli colligentis. Etsi autem hanc interpretationem Ambrosij non recipio: tamen manifestè colligitur ex verbis Ambrosij, quod Stoicam opinionem de efficaci induratione improbauerit. Hæc patrum testimonia, & hæc vox Ecclesiæ nostram interpretationem muniunt, quam eorum autoritati oppono, qui hodie excusare Pharaonem nituntur, & accusare Deum, quasi indurationis adeoque peccati autorem.

Quantum autem ad id attinet, quod posterius obseruandũ dixi, de ijs videlicet, quos Deus ita indurare soleat, & quorum misereri velit, explicatio petenda est, non ex imaginationibus Stoicis, sed ex promissionibus & comminationibus Dei,

ex

ex Propheticis & Apostolicis concionibus. Hæc enim omnia docent, Deum solere indurare eos, qui se oderunt, qui sibi sæpe admonenti & vocanti obedire recusant, qui verbum Dei ingrati repudiant, qui Euangelij gratiam aspernantur. Vnde patet, quod indurationis causſa non sit Deus ipse, sed hominis antegressa voluntas & rebellio, quemadmodum Paulus infra ex Prophetæ verbis docet: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem. Huc accedit querela Domini, Matth. 23. Quoties volui congregare te & noluisti. Et Stephanus in Actis, Duri ceruice, & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritui sancto resitistis, sicuti & patres vestri. Contra miseretur omnium Dominus qui ad se confugiunt, & credunt in filium, adeo quod ipsos filiorum titulo ornet, ac hæredes beatæ immortalitatis constituat. Vult enim omnes saluos fieri, qui salutem oblatam fide accipiunt. Vtraq; hæc Dei voluntas, cum in malos perdendos, tum erga pios seruandos in Psalmo indicatur his verbis: Fideles custodit Dominus, & retribuet abũdanter facienti superbiam. Vnde hanc exhortationem infert: Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. Et rursus in alio Psalmo: Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes impios dissperdet. Et rursus in alio Psalmo: Multæ plagæ sunt impio, sperantem autem in Dominum misericordia circumdabit. Hinc consolationem & exhortationem extruit: Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Dicis igitur mihi: Quid adhuc conqueritur. Voluntati enim eius quis resistit?

Est & hæc aduersariorum obiectio illata ex præcedentibus verbis de Pharaone, & generali doctrina inde concluſa, videlicet, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Sensus obiectionis hic est: Deus quem vult indurat. Igitur,

Deus non iuste conqueritur de eo qui induratur, nec ipsum iuste punit.

Consecutio est firma, Quia nemo voluntati Dei resistere potest. Principium quo nititur hæc obiectio hoc est: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit. Sed ad principium respondendũ est per distinctionẽ: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit, scilicet efficaci voluntate, aliter iudicandum est de eo, qui aliquid dicitur facere quãdo vel permittit aliquid fieri, vel non violenter prohibet. Deus igitur cum indurat permittendo, & non molliendo nec prohibendo, iuste & accusat & punit induratum. Nã caussa effectrix indurationis non in ipso Deo, sed in homine est. Verum Paulus ad hanc obiectionem respondet dupliciter, PRIMVM *per obiurgationem,* DEINDE, *redditis caussis proprijs, cum reiectionis tum assumtionis.*

Atqui ô homo tu quis es qui ex aduerso respondes Deo?

Hæc prior responsio est, qua contumaciã aduersarij importunius responsantis retundit, quasi diceret: Tu puluis & cinis cum sis, cur disceptas cũ tanta maiestate? Cur ex aduerso Deo respondes quasi ipsius facta ad examen reuocaturus. Audis quod ipse Ismaelem præterierit, & Isaac elegerit: Audis quod Iacob dilexerit & Esau odio habuerit: Breuiter audis, quod cuius vult misereatur, & quem vult induret. Cum hæc audis, obstupescis, immo Deum quasi ad tribunal vocas, vt tibi suorum factorum caussas reddat, & tamen non miraris, nec culpas, quod ex eadem massa figulus diuersa vasa faciat.

Hinc proinde sumamus catholicã doctrinam, qua docemur, non disceptandũ esse de verbis & factis Dei, sed ea potius summa cum reuerentia suspicienda. Huc illud Chrysostomi: δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ λεγομένοις, οὐ περιεργάζεσθαι κἂν τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν. *Hoc est. Oportet enim credere ijs quæ à Deo dicũtur, & non curiose inquirere, etsi rationẽ eorũ ignoremus. Hoc tamen ita accipiendũ est, ne nostra oscitantia & inertia ita adhæreamus dictis, vt nullã patiamur collationẽ seu* θεωρίαν, *sine qua scriptura nequaquam intelligi potest.*

Nam

Nam vt ad cognitionem requiritur θεωρία: ita ad vsum αἴσθησις est necessaria.

Num dicet plasma ei qui finxit se: Cur me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadē maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in ignominiam?

Confirmatio obiurgationis à comparatis. Confert autem Deum figulo: maſſam humanæ naturæ luto: & hominē quemlibet vaſi ex luto factum. Priuſquam autem hanc comparationem exponam, regulam Chryſoſtomi de huiuſmodi ſimilitudinibus ſtudioſis commendatam eſſe volo, qui ita ait: τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' εἰς ὅπερ παρείληπται τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐᾷν. Hoc eſt, Non oportet ſimilitudines ita accipere, vt in omnibus partibus rerum, quæ conferuntur, fiat comparatio, ſed tantum ſpectandum eſt cuius gratia adductæ ſunt, reliquis omnibus omiſſis. Iam cōparationis partes videamus. Supra dixerat Apoſtolus: Iacobum & Eſau ab iiſdem natos eſſe parentibus, & veluti de eadem ſeminis maſſa ſumtos, ſed vnum à Deo electum eſſe, vt illuſtrior haberetur in populo Dei, alium vero neglectum, vt in obſcuriori haberetur loco, in hoc facto Deū culpari non debere oſtenditur PRIMVM *hac comparatione. Figulus ex eadem maſſa aliud vas in honorem facit, aliud in ignominiam, & tamē à nemine culpatur vt iniuſtus. Cur ergo accuſatur Deus, qui ex eodem ſemine Abrahæ, alium nempe Iſaac voluit hæredem cenſeri, alium ſcilicet Iſmaëlem hæreditate Abrahæ excludi? Et rurſus ex ſemine vno natis duobus ſcilicet Eſau & Iacob, quorum hunc dilexit, & voluit in illuſtriori loco in Eccleſia eſſe, Illum vero odio habuit, hoc eſt, præteriit, nec voluit in tam illuſtri loco eſſe, quemadmodum ſupra copioſe explicatum eſt.* DEINDE *dictum eſt, Deum Pharaonem proſtrauiſſe in mari rubro, & eduxiſſe Moſen cum Iſraëlitis per medium maris. Hoc Dei admirandum factum nequaquam accuſandum eſſe, de-*

claratur etiam præsenti similitudine hoc modo: Figulus vasa integra seruat, siue ad honestos, siue ad inhonestos vsus sint facta, at in camino fracta comminuit ac abijcit, & tamen nemo accusat vt iniustum. Cur ergo idem non licebit Deo? Cur non licebit illi contumacem & rebellem Pharaonem punire & abijcere, & obedientem Mosen seruare? hoc est, Cur non licebit Deo alios homines, qui suo verbo non obediunt reijcere, & alios, videlicet qui suo verbo obediũt, ex misericordia recipere? Hæc ratio est adductæ similitudinis, conueniens non solum argumento quod tractat Apostolus, verumetiam loco Ieremiæ, vnde Paulus hanc comparationem mutuatur. Ieremiæ cap. 18. Deus per os Prophetæ exemplo figuli ostẽdit, in manu sua esse contẽtores verbi sui posse perdere, & resipiscẽtes posse saluare. Quid quæso aliud hic facit Paulus exemplo Pharaonis & populi Israelitici proposito? Sensus ergo Prophetæ, vt & Pauli est: Deus habet homines in sua manu sicut figulus suum lutum, Si quis vitam suam corrigere & Deo obedire nõ vult, eum Deus perdit, sicut figulus perdit vas, quod sæpius reficiũ, viciosũ tamẽ manet: & contra, Si quis voci Dei obtẽperat, & vitã corrigit, hunc Deus seruat, sicuti figulus seruat vas non viciosũ & infractum. PRÆTEREA, vt figulus vas quod sæpe refinxit, & nihilominus de camino semper ꝓdit viciosũ iratus abijcit: ita Deus quos sæpe inuitauit ad pœnitentiam, & voluit suo verbo refingere: sed emendari nolunt vt Pharao, perdit & abijcit. ADHÆC, vt figulus nullum vas facit vt perdat, sed tantum perdit ea quæ bona non sunt, cum tamen consilium fingentis fuit vt bona fierent. Non enim dubium esse potest, quin bonus artifex omnia quæ facit, bona esse velit: Sic Deus nullum hominem creauit, vt perderet, sed tantum perdit eos qui resipiscere nolunt, cum tamen consilium creantis fuerit, vt boni fierent. Neque enim dubitandum est, Deum velle omnes bonos esse, cum sit ipse optimus, & eundem velle omnes saluare, cum sit ipse fœlicissimus. PRÆTEREA, quemadmodum figulus ex eodem luto vasa facit, at nõ omnia

ad

ad eundem vsum, sed alia quidem ad vsum mensæ, & rerum honestarũ, alia vero ad vsum culinæ, aut aliarum rerum parũ honestarum: Sic Deus alios homines condidit vt sint in Christi corpore, tanquam oculi, quosdã vt aures aut manus, alios vero vt sint quasi pedes, & minus illustres partes, quales sunt illi, quibus pauciores dotes contulit Deus. Atqui hoc est quod Paulus dicit: Aliud vas factum in ignominiam, id est, in vsum non tam honestum, vt ignominia pro contrario negato per liptoten accipiatur. Discernendum itaq; diligenter est aliud esse frangi, aliud in ignominiam, id est, parum honestum vsum, esse factum. Quodlibet enim vas, si malum est, frangitur, siue ad honestos vsus, siue inhonestos sit factum, quod clarissime ostenditur Ieremiæ 22. vbi ita ait Dominus: Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus signatorius in manu mea dextera, inde euellam te, tradamq; te in manus quærentium animam tuam. Rursus, quodlibet vas si bonũ est seruatur, etiamsi ad vsus parum honestos factum sit, Verum in malo & vicioso ostendit figulus potestatem suam id frangendo, sicuti ipse Paulus, vt paulo post sequitur, ostendit. PORRO, *quoniam quæ apparẽt sunt veluti quædam symbola rerum spiritualium, sumamus similitudinem à magistratu ciuili, qui quædam imago Dei in scriptura prædicatur. Magistratus pius absq; omni dubio omnes suos subditos amore prosequitur, omnes cupit esse bonos & pios, vt ipse est pius & bonus, Verum si quis petulanter & contumaciter suas leges contemserit, hunc punit, Et contra obseruantem leges suas, honore afficit & tuetur: Sic Deus non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Verum si quis hanc Dei volũtatem spreuerit vt Pharao, hunc Deus potenter prosternit, & contra, obedientem suæ voci tuetur & saluat.*

Hæc tam copiose à nobis dicta sunt in hunc locum, ne quis putet Apostolum contra scopum disputationis suæ patrocinari stoicæ necessitati.

Si vero volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit magna cum patientia vasa iræ, apparata ad interitum. Et vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, Quis potest conqueri?

Similitudinem præsentem accommodat, cuius hæc est summa: Deus dum perdit iræ vasa, ostendit suam potentiam, dum contra saluat, vasa misericordiæ, hoc est, credentes & obedientes suo verbo, ostendit suam gloriam. Vt cum Pharaonem vas iræ deiecit in mari, suam potentiam declarauit: & contra, cum Mosen vas misericordiæ eduxit per mare rubrum, ostendit suam gloriam. Porro duo sunt in hac pericopa, quæ in speciem videntur confirmare eorum sententiam, qui affirmant Deum violenter & indurare & saluare. DICIT *enim vasa iræ apparata fuisse ad interitum, quod videtur hunc habere sensum, quod Deus illa parauerit vt perderet.* DEINDE *addit, Deum præparasse vasa misericordiæ ad gloriam, vnde cõcludi videtur, quod non solum sanatio, verum etiam induratio sit effectiue à Deo. Sed hanc expositionem ipse textus clarissime refutat, cum Deum ipsum dicit ostendisse iram, & tulisse vasa iræ magna cum patientia. Vtrumq; pugnat cum Stoica interpretatione, ostendit etenim Dominus iram suam in vasa iræ. At nemo irascitur ob factum, cuius ipse est autor. Irascitur autem Deus Pharaoni indurato. Proinde fieri non potest, vt Deus sit indurationis Pharaonis caussa efficax. Quare Pharao non est apparatus â Deo, vt fieret vas ad interitum. Deinde additur in textu, Quod Deus magna cum patientia tulerit vasa iræ. Si tulit, certe dolet ei res, Si dolet, profecto non placet. Quare & hinc sequitur, Deum non effectiue parasse vasa, vt vasa iræ essent, quod nec Apostolus dicit, sed præparasse vasa iræ ad interitum. Vt autem hoc intelligatur apertius, notanda est phrasis frequens in scriptura, qua tribuitur caussæ agenti propter aliud euentus, qui aliam propriam caussam habet, idq; propter euentum, quemadmodum sequen-*

tia

tia testimonia apertissimè conuincunt. Ose. 8. Aurum suum & argentum suum fecerunt sibi idola, vt interirent. Consilium fabricantium idola nequaquam fuit, vt colentes idola interirent, sed potius vt Deum isto pacto placarent, & saluarentur, verum propter euentum ita loquitur Propheta. Mich. 6. Ambulasti in voluptatibus eorum, vt darem te in perditionem. 4. Reg. 21. Manasses dicitur traduxisse filios suos per ignem, vt faceret malum coram Domino, & irritaret eum. Hac phrasi etiam dicitur Deus creasse impium ad diem malum, nequaquam enim hominem ipsum creauit ad diem malum, hoc est, vt interiret, si consilium creantis Dei spectes: sed dicitur propter euẽtum, qui habet aliam caussam, eamq; propriam, nempe impietatem hominis. 1. Cor. 1. dicitur: Videte fratres vocationem vestram, non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes non multi nobiles, sed stulta mundi elegit Deus. Hic Apostolus vtitur quidem eligendi verbo, sed quod illud ad euentum sit referendum, & non ad consilium Dei creantis & reformantis hominem, satis indicat. Nam illa impedimenta enumerat, quæ homines auocare solent, quo minus hanc cœlestem vocationem curẽt, vt sunt sapientia carnalis, potentia & nobilitas. His enim reb. inescati homines contemnunt Euangelium. Hoc ipsum Dominus testatur proposita parabola Lucæ 14. vbi dicit: Multos vocatos quidem fuisse ad cœnam illam magnam, sed alium aliam caussam prætexuisse, quo minus venire vellet, vnus villam, alter quinque iuga boum emerat, tertius vxorem duxerat, atque ita à cœna illa magna apparata multis, excluduntur, non destinatione Dei vocantis omnes, sed propria culpa. Quomodo autem dictum Christi intelligendum sit: Multi sunt vocati, pauci vero electi, peristasis loci satis indicat, Matth. 20. & 22. Illud enim dictum continet duo, nempe bonitatis Dei seu misericordiæ magnitudinẽ, qui omnes vult saluos fieri, atque ideo eos vocat per Euangelium, & turpissimam hominum ingratitudinem, qui tantam vocationem contemnunt.

Quos etiam vocauit, nimirum nos non solum ex Iudæis, verumetiam ex gentibus.

Definit vasa misericordiæ esse vocatos, hoc est, eos qui ad prædicationem Euangelij conuertuntur. Relatiuum discrepat ab antecedente in genere, nam Apostolus rationem sententiæ habuit, qui per vasa homines intelligit. Obseruentur ergo duo, VNVM *de vasis misericordiæ, videlicet quod hoc nomine dicantur vocati, hoc est, credẽtes Euangelio.* ALTERVM, *quod Ecclesia constet promiscue ex omnibus hominibus Iudæis & gentibus, qui Euangelium recipiunt. Hic enim non nationis, sed fidei habetur ratio.*

Vt etiam in Osea dicitur: Vocabo populum, qui meus non erat, populum meum, & eam quæ dilecta non erat, dilectam. Et erit in loco vbi dictum fuerat eis: Non populus meus vos, illic vocabuntur filij Dei viuentis.

PRIOR *pars huius testimonij sumta est ex 2. Oseæ,* POSTERIOR *ex primo. Probat autem hoc testimonio Apostolus alterum distributionis membrum, videlicet quod ex gentibus etiam Ecclesia sit colligenda. Nam cum Oseas viueret, gentes non habebantur pro populo Dei, sed soli Iudæi. Nam paucissimis ex gentibus innotuerat fœdus de Messia. Quare cum dicit fore, vt ys, qui tum non habebantur pro populo, aliquando dicatur: populus meus vos, & filij Dei viuentis vocentur, satis manifeste vocationem gentiũ vaticinatur: quemadmodum & exemplo filij fornicariæ, qui dicebatur Loami, figurabat. Hinc ergo efficitur quod proposuit Apostolus, videlicet, quosdam pro semine habendos, qui essent promissionis & non carnis filij. Porro epitheton viuentis, quod Deo tribuitur,* PRIMVM *additur, vt distinguat verum Deum à dijs gentium, quos coluerunt gentes ante conuersionem, & Iudæi etiam relicta Prophetica doctrina exemplo gentium.* DEINDE,

vt

vt significet efficaciam, virtutem & operationem Dei in Ecclesia. POSTREMO, *vt ostendat quonam nos vocet Deus suo verbo, nempe ad æternam beatamq; vitam.*

Esaias autẽ clamat super Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël vt arena maris, reliquiæ saluabuntur.

Ex capite 10. Esaiæ sumto testimonio probat Apostolus, quod antea probãdum proposuit, videlicet non omnes qui sunt ex carnali Israelis semine esse veros Israelitas. Nam veri Israëlitæ omnes sunt promissionis filij. Sed plerique ex semine carnali Israëlis damnabuntur. Quare sequitur plerosque eorum non esse veros Israelitas. Cur autem damnentur plerique Iudæorum, in initio capitis indicatur, vbi obiurgat eos, quod fuerint impij, iniusti, & omni iniuriæ proximi intenti, atque ideo minatur eis Dominus & captiuitatem corporum, & animorum interitum, excipit tamen illos paucos, qui se ad Dominum in vera pœnitentia conuertunt. Similitudo arenæ maris, vt multitudinem impiorum Iudæorum notat: ita Dei iustissimam iram indicat, qua contumaces & rebelles Iudæos perdet. Monet igitur hic locus, ne multitudinem peccantium imitemur, sed potius illos paucos, qui vera pœnitentia se ad Dominum conuertunt. Deus enim non multitudinis, sed fidei & infidelitatis in saluandis & perdendis hominibus rationem habet. Nam omnes viæ Domini iudicium, iusticia & misericordia. Hebræus textus & septuaginta habent: Si fuerit populus tuus Israël vt arena maris, pro quo Apostolus habet: Si fuerit numerus filiorum Israël. Hoc annotandum putaui, quia hinc apparet, tempore Apostoli extitisse aliam Græcam versionem quàm septuaginta interpretum, quam & vetus interpres secutus esse videtur.

Verbũ enim consũmans & abbreuians in iusticia, quia verbum abbreuiatũ faciet Dominus in terra.

Ratio Prophetæ, cur reliquiæ filiorum Israël saluabuntur,

ſumta à iuſto Dei iudicio. Nam ingẽtem multitudinem, ob ſua ſcelera & impœnitens cor perdet. Hæc ſententia eſt verborum Prophetæ, quemadmodum circumſtantiæ cum apud Prophetam, tum apud Apoſtolum ſatis oſtendunt. Textus Græcus obſcurior eſt propter triplicem Hebraiſmum. PRIMVM *enim verbum pro re, & res pro populo Iſraëlitico ponitur.* DEINDE *participia pro verbis ponuntur, conſũmans pro conſũmat, & abbreuians pro abbreuiat.* PRÆTEREA *præſentia pro futuris ponuntur: Senſus ergo eſt: Dominus populum conſũmabit & abbreuiabit iuſte, hoc eſt, ex magna multitudine exiguam ſummam ſaluabit, reliquis iuſte perditis. Hebraicus textus ita habet ad verbum redditus: Conſumtio conciſa inundat in iuſticia, quoniam conſumtionem, eamq́ deciſam Dominus Deus Sebaoth facit in medio orbis terræ. Bis eandem ſententiam repetit, vt maiorem terrorem contumacibus Iſraëlitis incutiat. Eſt autem hic ſenſus: Deus decreuit, idq́ iuſto iudicio, ſumere pœnas de Iſraele, & illum conſumere & perdere ob eius ſcelera.*

> Et quemadmodum prædixit Eſaias: Niſi Dominus Sebaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicuti Sodoma facti fuiſſemus, & ſicut Gomorra fuiſſemus.

Idem probat teſtimonio ſumto ex primo capite eiuſdem Prophetæ, in quo teſtimonio antegreſſa cauſſa obſeruãda eſt, quæ fuit maxima populi contumacia aduerſus Deum, de qua Dominus conqueritur hoc modo: Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui & exaltaui, ipſi autem conſpirauerunt aduerſus me. Agnouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe dominorum ſuorum: Iſrael autem me non agnouit, & populus meus non intellexit. Deinde poſt multas comminationes ſubiicit verba, quæ hîc ab Apoſtolo adducuntur. Hinc duo concludũtur, VNVM, *q̃ non omnes qui nati ſunt ex Iſraël sũt veri Iſraëlitæ, id quod probandum ſumſit Apoſtolus.* ALTERVM, *Quod non ex deſtinatione Dei ſint degeneres facti Iſraëlitæ,*

raëlitæ, ſed ex propria malicia, qui Deum contemſerunt, ac eius vocem audire recuſarunt.

Quid igitur dicemus? Gentes quæ non ſectabãtur iuſticiam, apprehenderunt iuſticiam, iuſticiam inquam, quæ eſt ex fide: Iſraël autem ſectans legem iuſticiæ, ad legem iuſticiæ non peruenit.

Poſtquam typis ſimilibus, exemplis & ſcripturæ teſtimonijs oſtendit, non omnes eſſe Iſraëlitas, qui ex ſemine Iacob ducunt originem, ſed promiſcue omnes qui promiſſioni credunt, abſque reſpectu carnalis originis, cenſeri coram Deo pro ſemine, aperte cauſſas ponit cum reiectorum Iſraëlitarum, tum aſſumtarum gentium. Sententiæ autem ſumma huc redit: Iſraelitæ plerique pereunt, quia excæcati perſuaſione iuſticiæ legis, iuſticiam fidei aſpernantur. At pleræque gentes aſſumuntur, quia deſperantes de legis iuſticia, ad fidei iuſticiam confugiunt. Obſeruetur igitur hoc loco vniuerſale & immotũ Dei decretum, quo Deus certiſſime decreuit, omnes credentes ſaluare, ysq; omnibus reiectis qui aliunde quærũt ſalutem, quàm à ſolo Chriſto, quales ſunt omnes Phariſæi omnium temporũ. Neq; tamen hæc ita accipienda ſunt, ac ſi Deus bona opera, quæ lex requirit, non velit. Nam ideo & creauit hominem, & poſtea lapſum redemit, vt in bonis operibus ambularet, ſed tantum damnat peruerſam operum perſuaſionem, qua homines ſe fingunt coram Deo operibus ſuis iuſtificari.

Propter quid? Quia non ex fide, ſed ex operibus legis.

Quærit rurſus, cur Iſraël ad legem iuſticiæ non peruenerit, vt eius veram & vnicam cauſſam doceat. Eſt autem hæc vnica cauſſa, non conſilium Dei creantis Iſraëlitas, nõ decretum Dei donãtis Iſraëlitis tam eximia dona, adeo quod non fecerit taliter omni nationi, nec voluntas promittentis eiſdem Meſſiam, ac cum illo veram ſalutem: Sed quod non ex fide

quæsiuerit iusticiam Dei, sed ex operibus legis propriam, quod sane nihil aliud est, quàm sacerdotium Christi reycere, ac sanguinem Domini impuris pedibus conculcare.

Impegerunt enim in lapidem offensionis, quemadmodum scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in ipsum, non pudefiet.

Ætiologia est ex Prophetæ Esaiæ testimonio sumta, cuius hic est sensus: Quod Iudæi non sint consecuti iusticiam fidei, caussa alia non est, quàm quod obiectum fidei Christum spreuerint. Offendebantur enim in persona Christi, quem non agnouerunt iustificatorem. Hic Christus lapis quidem offensionis appellatur, ea phrasi, qua Euangelium odor mortis ad mortem dicitur, hoc est, vicio hominum, qui sibi à Christi persona, aut à doctrina, aut ab Ecclesiæ forma, aut ab alijs quibuscunque rebus scandalum sumunt. Porro testimonium Prophetæ inprimis obseruandum est, in quo quinque hypotheses continentur. PRIMA, *quod extra Christum non sit salus.* SECVNDA, *q̃ Iudæi reiecti sint, quia in persona Christi offendebantur.* TERTIA, *quod beneficium salutis sit vniuersale.* QVARTA, *quod hoc salutis beneficium solis credentibus applicetur.* QVINTA, *quod Christus sit verus Deus. Nam salus promittitur in illum credentibus.*

Caput X.

Summa capitis decimi.

SICVT *Iudæi propriam iusticiam statuentes, iusticiæ Dei non sunt subiecti: ita promiscue omnes qui credunt Euangelio iustificantur fide, & vt hi soli ex gratia saluantur, ita illi suapte culpa pereunt.*

Ordo

Ordo & partes capitis decimi.

Postquam in superiori capite satis refutauit Apostolus Iudæos, qui putarunt se gentibus, quantum ad salutis beneficium attinet, præferendos esse, propterea quod è sanctis patribus originem ducerent: Hic rursus ingreditur disputationem aduersus eosdem, & detrahit eis, cui potissimum nitebantur, videlicet operum iusticiam, fusiusq; de caussis reiectionis Iudæorum, & assumtionis gentium disputat. Ac PRIMVM *quidem exordiolo beneuolentiam captans, caussas reddit, cur Iudæi non sint fidei iusticiam assecuti.* HVC *addit necessariam iusticiæ legis & iusticiæ fidei collationem, vt constet exactum discrimen.* HINC *descendit ad describendam fidem, & ostendit vnde sit, quodnam sit eius obiectum, quis fructus, & quod omnibus offeratur gratia, propterea quod non sit distinctio Iudæi & Græci, quemadmodum supra in primo & tertio attigit.* POSTREMO *loco, vt fortius suos Iudæos premat, oracula Prophetarum de illorum vsitata contumacia adducit.*

Exegesis decimi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Fratres, propensio quidem cordis & deprecatio, quæ est ad Deum pro Israel, est in salutem.

Exordiolo aditum sibi facit Apostolus ad sequẽtem disputationem, contra iusticiam operum, & pro iusticia fidei, idq; ideo, vt tollat omnem ody suspicionem. Duo autem facit in hoc exordiolo. PRIMVM *testatur de promtitudine animi sui erga Iudæos. Est autem hic* εὐδοκία *magnum desiderium, vt interpretatur Chrysostomus, non ex virtute aut meritis illorum ortum, sed ex misericordia potius erga eos, quos videt in certum interitum præcipitari.* DEINDE *dicit, se pro ipsis deprecari apud Deum. Prius admonet nos & affectus & officij erga eos, qui nondum sunt edocti Euangelium. Posterius clare*

ostendit, Iudæos non ita reiectos fuisse, quin in gratiam possint recipi, modo agerent pœnitentiam. Stultum enim fuisset orare pro eis, quibus certa decreta esset dãnatio. Apertè igitur Paulus testatur, se non iudicasse, Iudæos decreto Dei fuisse ita abiectos, quin aditus pateret ad gratiam, si resipiscerent. Quare hæc deprecatio Pauli Stoicam prædestinationem euertit.

> Testor enim illis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.

Hæc ratio non eius orationis est quæ præcedit, sed obiectionis quæ in hac caussa locum habere videtur. Poterant enim ita obijcere siue Iudæi ipsi, siue alij eorum vicem dolentes: Iudaicus populus magno zelo gloriæ Dei ardet, magno studio pietatis facit quod facit. Non igitur verisimile est eum à Deo reiectum esse. At Apostolus respondet per concessionem & correctionem. Fateor, inquit, quod zelum Dei habeant mei contribules, sed non secundum sciẽtiam. Quare ipsis nihil prodest iste zelus. Singulari quidem zelo operam dant propagãdæ gloriæ Dei. Sed regula zeli istius erronea est. Continet igitur hic locus insignem doctrinam, qua docemur, erroneum zelum & intentionem bonam extra verbum inutilem, immo perniciosam esse. Quicunque autem aliquid facit bono zelo & intentione, sed errante, quadrupliciter peccat. PRIMVM *enim defectione delinquit. Nam à verbo Dei deficiens, suum admiratur zelum.* DEINDE *temeritatis reus peragitur, quia temere id tentat & stulte, de quo nullum præceptum habet.* TERTIO, *peccat superbia, Nam opinione sapientiæ suæ superbè deligit sibi cultus in contumeliam Dei.* QVARTO, *plurimis alijs exemplo defectionis, temeritatis & superbiæ nocet. Hinc facile est iudicare de illis, qui suas bonas intentiones pro cultu obtrudunt Ecclesiæ.*

Cæterum notatur hic duplex zelus Dei, quorum VNVS *est secundum scientiam,* ALTER *præter scientiam, Ille regulã certam & infallibilem sequitur, Hic errorẽ pro veritate amplectitur,*

plectitur, in suam ipsius perniciem. Admoneamur ergo hinc diligentiæ in cognoscenda veritate, ne cum Iudæis erroneo zelo feramur contra Deum.

Ignorantes enim Dei iusticiam, & propriam quærentes statuere, iusticiæ Dei non fuerunt subiecti.

Ratio est erronei zeli Iudæorum, videlicet, ignorantia iusticiæ Dei, & propriæ iusticiæ stabilitio. Illa habet caussam antegressam ignorantiam Christi, hæc legis externa opera, seu legis literalem iusticiam. Quænam sit iusticia Dei, in primo & in tertio declaratum est, videlicet ea sola quæ probatur Deo, quæ est obedientia Christi, cum crucis tum legis. Hæc ideo fidei dicitur, quia porrecta prædicatione Euangelij veluti manu Dei, apprehenditur fide veluti manu hominis, quam fidem Spiritus sanctus ad prædicationem Euangelij operatur in cordibus hominum non reluctantibus. Vt autem crucis obedientia est peccati expiatio: ita obedientia legis in Christo est credentis iusticia, vt credens persona iam placeat Deo, & accepta sit. Legis iusticia, quæ & hominis dicitur, est, quæ parari putatur ab homine per obedientiam erga legem Dei. Verum quia hãc iusticiam nemo operando assequi potest, grauis casus illis omnibus accidit, qui per eam iustificari contendunt. Nam & Dei iusticia excidũt, & grauius in peccatorum baratrum immerguntur, vt nullis humanis viribus inde eluctari queant. Diligenter igitur obseruetur consecutio Apostolica: Quicunque propriam iusticiam statuunt, non sunt subiecti iusticiæ fidei. Hanc doctrinam pulcherrimo suiipsius paradigmate cõfirmat Apostolus Philip. 3. Hinc ergo qualisnam sit doctrina Pharisaica & Papistica apparet, qui Christianam iusticiam ex fide & operibus, tanquam ex caussis seu partibus essentialibus cõstare contendunt, quam copulam in iustificando impossibilem esse hîc clare pronunciat Apostolus. Etsi autem obedientia debita Deo, necessario cum fide coniuncta est: tamen vt caussa iusticiæ non est statuenda. Nam obedientia Christi sola est iusti-

cia credẽtis, cuius pars hominis iusticia nullo modo dici potest. PORRO *hic quæstio oritur de ignorantia, vtrum excuset nec ne. Paulus aperte hoc loco testatur, eã minime excusare. Nã aberrantes à vera iusticia, per ignorantiam puniri affirmat. Distinctiones ignorantiæ, quas cum Theologi, tum Iurisconsulti tradunt omitto, & hoc tantum de ignorãtia scire hoc loco necessarium est, quod tradit Augustinus hisce verbis: In ijs qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatum est, in ijs vero qui non potuerunt, pœna peccati: ita ignorantia nostri & Dei, antequam verbum audiuimus, pœna peccati fuit, iusto Dei iudicio damnabilis. At postquam accessit verbum, non solum pœna est peccati ignorantia, verumetiam grauissimum peccatum. Nam, vt inquit Bernardus, qui nesciunt vel sciendi incuria, vel discendi desidia, vel verecundia inquirendi, nullam excusationem habent.*

Finis enim legis est Christus, in iusticiam omni credenti.

Ætiologia est, cum à fine & scopo legis, tum à Christi officio sumta. Hanc Ætiologiam ita instituit, vt simul anticipet eorum obiectionem, qui ex verbis Apostoli, & consilio latæ legis poterant obijcere, frustra toties in scripturis commendari iusticiam legis, si nemo eam suis viribus assequi valeat. PRIMVM *itaque Paulus clare affirmat finem, hoc est, extremam voluntatem, adeoque legis scopum esse iusticiam, videlicet vt eos iustificet, qui eam obseruant, quo autem minus id assequatur, lex non impedit, aut vlla eius impotentia, aut imperfectio, sed nostræ carnis vicium, quo impedimur, vt non possimus hũc legis finem nostris assequi viribus. Quare lex nos relinquit sub maledictione & morte, non enim aliam salutis viam nouit lex, quam per sui impletionem, quæ est iusticia. adeóque finis & scopus legis. Iam vt ab hac maledictione, & legis damnatoria sententia liberaremur, venit Christus, & legi satisfecit, non pro se, sed pro nobis, atque ita nostro defectui medetur.*

tur. Nam eius iusticia nobis gratis imputata, finem legis consequimur. Nam cum ipse Christus pro nobis peccatoribus apud Patrem intercedit, virtute victimæ expiat peccatum, & expiatos sua donat iusticia, vt non amplius peccatores & iniusti appareant, sed à peccato immunes & iusti, non sua, sed Christi iusticia, qui Christus, quoniam pro nobis legem impleuit, factus est nobis iusticia, quæ est finis legis. Quare lex non habet amplius ius in nos damnatorium. Est enim assecuta quod voluit. Quomodo autem huius Christi iusticiæ reddamur participes, vt finem legis consequamur, exprimit Paulus, cum inquit: Omni credenti, in quo dicto & vniuersalis particula, & fidei proprietas obseruetur. Vt enim omnibus offertur hæc Christi iusticia: ita sola fide accipitur & possidetur.

Obseruetur itaque hoc loco definitio iusticiæ fidei, cuius quidem materia est impletio legis, non in nobis, sed pro nobis à Christo facta, Forma verò est imputatio eiusdē, quæ fit omni credenti. Nam omnis qui credit, habet iusticiam legis per imputationem, qua Christus credenti suam iusticiam imputat & communicat.

Moses enim describit iusticiam, quæ est ex fide: Quod qui fecerit ea homo, viuet in eis.

Vt constet apertius quæ sit fidei iusticia, collationem adhibet, qua confert legis & fidei iusticiam inter se: idq; in caussis contrarijs, & subiectis diuersis. Legis enim iusticiam ex operibus esse: Fidei verò gratuitam pronunciat. Illam in homine faciente legem: hanc in solo Christo esse, sed imputari credentibus. Hæc summa collationis est. PORRO *cum hoc primum collationis membrum definiat, iusticiam legis esse facere legem (Nam ex lege iustum esse, & in lege viuere, natura cōiuncta sunt,) & constet neminem legem facere, quemadmodum disputatum copiosius est. supra in capite 1. 2. & 3. Sequitur ex lege neminem iustificari posse. Lex enim non iusti-*

ficat quenquam, nisi qui plenam obedientiam præstiterit. Obseruetur ergo hoc loco definitio iusticiæ legalis, & quòd ea sit impossibilis, quantum ad humanas vires attinet.

Quæ autem ex fide est iusticia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum deducere. aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere.

Hæc prior pars descriptionis iusticiæ fidei per abnegationẽ est. Nam his verbis docet Apostolus, quid non sit iusticia fidei, ac si quis definiret iusticiam moralem esse habitum nõ lædendi alios, non aliena rapiendi &c. Ad eundem modum iusticia fidei est, quæ non dubitat, an Christus venerit nec ne, seu descenderit de cœlo, & assumserit humanam naturam, nõ quærit, an Christus excitatus sit ex mortuis. Sensus itaque verborum Pauli hic est: Quis ascendet in cœlum, videlicet vt Christũ deducat? hoc est, fides, qua iustificatur homo, non dubitat de Christi in mundum aduentu, non expectat adhuc cum incredulis Iudæis Christum venturũ de cœlo, vt carnem induat. Quis descẽdet in abyssum, scilicet vt Christum inde deducat? hoc est, fidelis anima non dubitat, an Christus sit mortuus, & tertia die resurrexit à morte. Hæc Apostolus opponit cogitationibus Iudæorum incredulorum, qui dum iusticiam ex lege quærunt, variis concutiuntur cogitationibus. Nam cum lex promittit cœlum sub conditione impossibili, & minatur infernum transgressoribus, fieri non potest quin vacillent, & variis fluctuent cogitationibus, vt nunc inferni metu perturbentur, nunc cœli perexigua spe fulciantur. Contra autem fides, quæ verè statuit Christum de cœlo venisse, & pœnas luisse non sibi, sed nobis debitas, nullo inferni metu tenetur. Nam in Christo salutem, adeoq; cœlum ipsum possidet.

Sed quid dicit? Prope te verbũ est, in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbũ fidei quod prædicamus.

Quemadmodum supra negatiue inquisiuit fidei rationem, vt

vt eam distingueret à dubitatione: ita hic idem facit affirmatiue, & definit fidem veram esse, quæ statuit verbum Euangelij quod prædicatur de Christo, verum esse & non procul positum, hoc est, minime dubium seu ambiguum, sicuti ea solent esse, quæ de rebus procul remotis narrantur. Hinc patet quod fides sit firma assensio Euangelij, & fiducia in Christum, quem Euangelium prædicat, quemadmodum Paulus apertius indicat, hæc subiungens:

> Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitarit ex mortuis, saluus eris.

Exponit quodnam sit illud verbum fidei, quod prope esse dixit, videlicet: Si confessus fueris &c. hoc est: Si ex corde agnoueris Iesum esse tuum Dominum, & promissum Messiam, & credideris eundem à Iudæis crucis patibulo affixum, mortuum & sepultum, resuscitatum esse ex mortuis, saluus eris, proinde & iustus. Nemo enim salutem adipiscitur, nisi qui prius iustus fuerit. Obserua hic duo tribui fidei, nempe iusticiam & salutem contra eos, qui fidei initium iusticiæ tribuunt, operibus verò consummationē iusticiæ. PRAETEREA *obseruetur phrasis Paulina: Si credideris in corde tuo, quæ duo docet,* VNVM, *quod fides non sit tãtum noticia, sed etiam fiducia. Nam vt noticia est in mente, ita fiducia in corde. Quare ex hoc loco confirmemur, quod fides non tantum significet noticiam historiæ, sed etiam firmam fiduciam, qua credens in Christi merita recumbit.* ALTERVM, *quod promissa salus habeat conditionem fidei annexam, Si, inquit credideris. Proinde, quisquis non crediderit non saluabitur. Conueniunt quidem in hoc Lex & Euangelium, quod vtraq; doctrina habeat conditionem annexam, sed in modo conditionis maximum est discrimen.* LEX *enim habet conditionem impletæ legis, quæ est omnino impossibilis, si nos ipsos intueamur.* EVANGELIVM *vero habet conditionem fidei, quæ possibilis est, Concipitur autem fides ad*

prædicationem Euangely, in qua ſpiritus ſanctus efficax eſt.

CÆTERVM, *quod priori loco ponat confeſſionem oris, & poſteriori fiduciã cordis, ideo facit, quia arbor non poteſt melius probãri, quam ex ſuis fructibus. Nam tempore quo ſcripſit hanc Epiſtolam Paulus, non ſine maximis perſecutionibus, cõtumelys & ſupplicijs potuit quiſquam Chriſti fidem profiteri. Quare fidei certiſſimũ indiciũ tũ tẽporis fuit externa ꝓfeſſio.*

Corde enim creditur ad iuſticiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem.

Definitionis iuſticiæ, quæ eſt ex fide, ratio à decreto Dei ſumpta. Eſt enim hoc decretum Dei & ordinaria diſpenſatio, ꝙ velit eos, quos fide iuſtificauit, per confeſſionem & piam vitam inducere in æternæ vitæ poſſeſſionem. Neꝙ ex hoc Pauli dicto rectè cõcluditur, confeſſionẽ ſalutis cauſſam eſſe, ſed potius verã & infallibilẽ iuſtificantis fidei notam. Fieri enim non poteſt, quin fides vera comitẽ habeat confeſſionem. Quare qui gloriantur de fide ſine confeſſione, alyſq́ꝫ pietatis exercitijs, vmbram inanem ſectantur, viua Chriſti fiducia vacui.

Dicit enim ſcriptura: Omnis qui credit in eum, non pudefiet.

Confirmat quod dixit Eſaiæ teſtimonio, quod teſtimonium duo continet, PRIMVM: *finem fidei eſſe ſalutem. Ita enim malo cum Petro dicere, quam dicere ſalutem vel effectum vel fructum fidei eſſe.* DEINDE *iuſticiam fidei eſſe vniuerſalem, hoc eſt, omnibus offerri qui in Chriſtum credere non recuſarint. Obſerua & hic propheticã phraſin, qua non pudefieri pro ſaluari ponitur. Eſt enim metonymia ſeu metalepſis, qua cõſequens pro antecedenti ponitur. Vt enim qui aliquid expectat, & non conſequitur, pudefit ita qui conſequitur quod expectauit, nequaquam pudefit, ſed lætus expectato fruitur bono. Hoc opponi debet & carnali noſtræ diffidẽtiæ, & fidei imbecillitati. Fieri enim non poteſt, vt ſua ſpe fruſtretur, qui Deo promittẽti credit. Promiſit autem omni credenti ſalutem, certiſſime igitur*

gitur illam præstabit, etiamsi omnes creaturæ, atque omnia mala aliud comminari videantur.

> Non est enim distinctio Iudæique & Græci. Idem enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Nam omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Ad confirmandã declarandamq; vniuersalem gratiæ promissionem & distinctionem, adhibet & argumentum à Dei potentia, vnitate & bonitate sumtum, qui omnes se inuocantes saluare constituit. Distinctio hæc est: Non est distinctio Iudæi & Græci, quasi diceret, Deus non est προσωπολήπτης, sed est omnibus æqualis, secundum normam suæ iustitiæ. Non recipit Iudæum, quia Iudæus est, nec abijcit Græcum, hoc est, quemuis Gentilem (per Græcos enim omnes, qui non sunt Iudæi, intelligit) quia Gentilis est, sed æqualis est Iudæo & Græco. At quare est æqualis omnibus? Quia ille ipse est vnus & idem omnium Dominus, atque ideo in populo suo reputat quemuis, qui sibi parere non recusauerit, reliquos iusto olim affecturos supplicio.

Hæc si conferantur cum ijs quæ in fine tertij capitis dicta sunt (ibi enim Apostolus ita ait: Deus non est Iudæorum Deus tantum, sed & gentium) facile intelligitur scopus præsentis disputationis, quem hæc pericopa continet, ad quem cum omnia referri necesse est, nemo nõ videt Stoicis imaginationibus nullum relinqui locum, immo potius hanc cõstantem & immotam veritatem Dei esse, quæ hîc proponitur & confirmatur Iohelis testimonio, videlicet quod omnis absque discrimine nationis & personarum, qui inuocauerit nomen Domini, saluus sit futurus. Porro in Iohelis dicto hæc quatuor obseruentur. PRIMVM, *particula vniuersalis, quæ non patitur vllas stoicas exceptiones.* DEINDE, *vera nota fidei, atque adeo filiorum Dei, quæ est inuocatio.* TERTIO, *finis fidei & inuocationis, videlicet vita & salus æterna.* QVARTO, *contrarius*

sensus, videlicet, quod quisquis non inuocauerit nomen Domini, nec saluetur nec fidem habeat.

> Quomodo igitur inuocabunt in quem non crediderunt? Quomodo autem credent quem non audiuerunt? Quomodo audient absque prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi missi fuerint?

Prolepsis admodũ hoc loco necessaria, qua anteuertit hominum curiositatem, quam vt contundat Apostolus primum gradatione, quæ videtur pro aduersarijs facere, vtitur, Sed mox infert calumniæ refutationem. Gradatio autem hæc est: Tu Paule dicis quidem nullam distinctionem esse, sed omnem qui inuocauerit nomen Domini, saluum fore. Sed vide: Nonne inuocatio ex fide? ita est. Nonne fides ex noticia? omnino. Nonne noticia contingit per prædicationem? sic sane est. Nonne prædicatio requirit qui mittantur? fateor hoc quoque. Ergo qui non audiuerunt, iuste ignorantiam prætendere possunt, adeoq; iuste possunt conqueri maiorem curam aliorum fuisse Deo. Videtur itaque magna esse distinctio, cum Deus alijs mittat prædicatores, alijs non item. Sed Pauli responsum videbimus, vbi prius præsentis gradationis propositiones declarauerimus, quæ sunt quatuor.

PRIMA, *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?*

Hæc propositio quatuor suppeditat hypotheses. PRIMAM, *Quod solus is sit inuocandus in quem est credendum, quare vt solius Dei inuocatio hîc stabilitur, in quem solum credere licet: ita omnis creaturarum inuocatio, vt sacrilega & blasphema in Deum, conuincitur.* SECVNDAM, *Quod vera inuocatio fieri non possit sine fide, ex qua sequitur, quod nec Iudæi, nec Turcæ, nec aliæ gentes & profani homines qui Euangelium ignorant, Deum inuocant. Nam vt fide, ita & Mediatore carent.* TERTIAM, *quod inter precandum cogitatio diuinarum promissionum requiratur necessario. Nam fides sine promissionibus esse non potest. Habẽt enim fides & promissio se correlatiue.*

latiue. QVARTAM, *quod inuocatio niti debeat mãdato Dei. Fides enim nihil aggreditur de quo mandatum non habet, hoc enim impellitur, vt promissione erigitur.*

SECVNDA *propositio est: Quomodo credent quem non audiuerunt?*

Hæc propositio quatuor docet. PRIMVM, *quod fides supra humanam rationem emineat. Nam si fides concipitur ex prædicatione, manifestum est, quod ratio per se, quæ fidei sunt, non capiat.* ALTERVM, *quod vox ministrorum verbi sit ipsissima Dei vox, modo ipsi à Prophetica & Apostolica doctrina non discedant. Qui vos (inquit Christus) audit, me audit.* TERTIVM, *quod auditores verbi eos, qui verbum Dei docent, debeant ea reuerẽtia audire, qua legatos Dei, immo ipsum Deũ audire decet, 2. Corinth. 5.* QVARTVM, *quod ministri verbi, qui falsa docent, arguant Deũ mendacij, & ferant testimoniũ aduersus Deum, id quod ipsis in horrendum interitum cedet.*

TERTIA *propositio, Quomodo audient sine prædicante?*

Hæc propositio vt docet salutarem Dei noticiã esse ex prædicatione verbi: ita refutat Enthusiastas, qui vocalem prædicationem reijciunt, iactantes se numine inflatos, & expectantes reuelationes, vt Stenchfeldius, Anabaptistæ, & illi qui Socratem, Platonem, Scipionem, Aristidem ignorantes Euangelium Christi, inter sanctos numerant, repudiata voce Christi, dicentis: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum:

QVARTA *propositio, quomodo prædicabũt nisi mittantur?*

Hæc propositio rursus commendat nobis ministerium verbi, & inuitat ad gratitudinem erga eum, qui dat Ecclesiæ pios & doctos verbi ministros.

Quemadmodum scriptũ est: Quam specioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Probat propositionem quartam Esaiæ testimonio. Etsi autem Apostolus eò adducit hoc dictum Prophetæ, missionem ad prædicandum esse necessariam: tamen multo plura continet,

quæ breuiter attingam. PRIMVM *enim admiratur Propheta legatos Dei, quorum pedes ſpecioſos dicit, hoc eſt, amabiles, propterea quod ſua legatione exponant, quam dulcis & amabilis ſit ſtorga & clementia benigniſſimi patris erga eos, qui horum legatorum vocem amanter & benigne audiunt, atque ipſi obediunt. Hinc rurſus æſtimanda eſt dignitas miniſterij verbi. Hinc Euangelij maieſtas, dignitas & vtilitas intelligitur. Annunciat enim dulciſſimam pacem, annunciat & alia bona cum hac pace coniuncta. Sed quænam illa pax eſt quam annunciat Euangeliũ? Eſt pax inter Deum & homines. Deus enim offert hominibus ſuam gratiam, quam cum fide amplectuntur, initur hæc pax. Eſt ergo hæc pax mutuus conſenſus Dei & hominis. Dei quidem: recipientis hominem reſipiſcentem in gratiam propter Mediatorem. Hominis vero: oblatam gratiam recipientis, ac ſe Deo in poſterum approbãtis in vera ſanctificatione. Cum hac pace coniuncta ſunt bona, atque ideo addit Propheta: Euangelizantium bona, hoc eſt, omnia proſpera: purgationem à peccatis, iuſtificationem, ſanctificationẽ, bonam conſcientiam, aditum ad clemẽtiſſimum patrem, gaudium ſpiritus, plenam liberationẽ per reſurrectionem à mortuis, adeoq́ vitam æternam victis & ſuperatis omnibus aduerſarijs noſtris, carne, mundo, Sathana & nouiſſima hoſtium morte. Quanta autem ſint hæc bona, ex comparatione malorum, quibus inuoluimur propter peccatum, vtcunque intelligi quidem, ſed nullis verbis humanis explicari ſatis poteſt. Hactenus de verbis quæ Paulus ex Propheta adduxit, ſed in concione Prophetæ duo adijciuntur:* PRIMVM *enim inquit, Publicantium ſalutem, ſalutis nomine cum pax tum cætera bona intelliguntur.* DEINDE *ſubiungitur concionis forma, Dicens, inquit, Sioni regnat Deus, quæ ſententia duo continet,* VNVM, *quid ſit præcipue ſpectandum in prædicatione Euangelij, nempe vt erigatur regnum Chriſti, quod tum demum fit, quando renunciato Sathana, nomina Chriſto damus, atque ei ex fide obtemperamus.* ALTERVM, *quam miſeri ſimus*

mus extra Christi regnum. Qui enim regno Christi excluſus eſt, ſub regno & tyrannide Sathanæ captiuus iacet. Hinc admonemur, vt magnificiamus miniſterium verbi, ſine quo extreme miſeri ſumus.

Sed non omnes obtemperarunt Euangelio.

Anticipatio eſt per querelam. Nam cum ex dictis Iudæi inferre poterant: Si fides nullibi eſt niſi vbi eſt verbum, videtur fides eſſe vbicunq; verbum ſonat. Sed populus Iudaicus verbũ habet. Quare ergo non fidem habet? Apoſtolus reſpondet breuiſſime: Quia non omnes qui verbum audiunt, verbo credũt.

Eſaias enim dicit: Domine, quis credit auditui noſtro?

Querela Prophetæ probat non omnes qui audiunt Euangelium, Euangelio credere. Hæc querimonia eſt Prophetæ cupientis Chriſtum innoteſcere omnibus, & conquerentis de ingratitudine plerorumque, qui Chriſti vocem contemnunt. Hinc monemur & nos qui Chriſtum docemus, vt ingemiſcamus, & conqueramur cum Propheta, ſi parum fructuoſus noſter labor videatur. Obſeruetur quoq; q̃ appoſite hoc Prophetæ teſtimonium ſummæ cauſſæ conueniat. Nam apertiſſime ſignificat hanc vnam & ſolam cauſſam eſſe reiectionis Iudæorum, quod verbis Prophetarum non crediderint. Et contra, vnam & ſolam cauſſam eſſe ſalutis gratuitam in Chriſto miſericordiã, quæ omnibus credentibus applicatur. Vocabulũ auditus accipitur dupliciter, videlicet actiue & paſſiue. Cum actiue capitur, facultas audiendi eſt: cum paſſiue, eſt verbum q̃ auditur. Et per metalepſin noticia, ex audito verbo cõcepta.

Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.

Gradationis concluſio, videlicet quod fides ſit ex noticia verbi Dei. Auditus hic pro noticia eius quod auditur capitur,

quæ noticia fit per prædicationem verbi, contra Enthusiastarum deliria, qui nihil vocali concioni tribuunt.

Sed dico: Numquid non audiuerunt?

Rursus anticipat obiectionẽ, ne quis se excuset quasi verbũ non audierit, & ostendit eorum culpam esse, qui non audiuerunt, & non culpam Dei, qui in orbem terrarum misit suos legatos, vt verbum suum annunciarent, atque ideo subiicitur:

Quinimo in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

Hæc obiectionis dilutio est, qua ignorantiæ prætextus adimitur Iudæis, & concluditur hoc modo: Vox prædicantium verbum per totum mundum insonuit: Igitur Iudæi falso prætendunt ignorantiam. Ignorantia siquidem affectata, ignorantem nequaquam excusat. Testimonium ex Psalmo. 19. parum videtur in speciem præsenti caussæ conuenire. Nam in eo Psalmo loquitur Dauid de duplici modo gloriæ Dei, quorum VNVS *fit per cœlos & miranda Dei opera, quæ in cœlis conspiciuntur, ad quem modum pertinent hæc Dauidis verba: In omnem terram exiuit sonus eorum, scilicet cœlorum, hoc est, miranda machina cœlorum vbiq; per orbem testatur de gloria Dei opificis.* ALTER *modus fit per verbum, de quo ita incipit: Lex Domini immaculata &c. Respondeo, Paulum rectè tribuere antitypo quæ typo conueniunt. Nam sonus cœlorũ typus fuit vocis Apostolorum soniturę per orbem terrarum. Sicuti visibilis hic Sol typus est Christi, qui suæ virtutis radios spargit per orbem terrarum, idq; multo potentius & efficacius quam hic Sol aspectabilis. Quod autem Dauid respexerit ad hoc antitypon, ostendunt ea quæ sequuntur: Et in fines orbis verba eorum. Nam verba improprie tribuuntur rebus inanimatis.*

Sed dico, nunquid non cognouit Israel?

Quoniam offendebantur Iudæi quod gentes per Euangelium vocarẽtur. Putabãt enim Iudæi ad se solos pertinere Messiam

ſiam cum ſuis beneficijs, ideo Prophetarum teſtimonia adducit Apoſtolus, vt oſtendat vtrumq; olim fuiſſe prædictum à ſanctis Dei Prophetis, hoc eſt, & gentes inuitandas eſſe ad gratiã Euangelij, & Iudæos plerosq; ob ſuam ingratitudinẽ reijciẽdos.

Primus Moſes dicit: Ego ad æmulationem prouocabo vos in eo qui non eſt populus, & in gẽte ſtulta irritabo vos.

Hoc eſt: Ero gentibus adeo clemens & miſericors, vt vos eis inuideatis. Prouocabo enim vos exemplo gentium. Nam cũ gentes amplexæ fuerint Euangelium, vos zelo quodam gentibus hanc fœlicitatem inuidebitis, & ita offendemini, vt etiam Euangelium reijciatis, quo reiecto & vos peribitis. Notetur & hic phraſis ſcripturæ, qua euentus tribuitur agenti propter aliud. Non enim conſilium Dei fuit, vt Iudæos prouocaret ad defectionem à miſericordia, quam gentibus eſſet exhibiturus, ſed quia talis euentus ſecutus eſt, qui habuit veram cauſſam, inuidiam & malitiam Iudæorum.

Eſaias autẽ audet & dicit: Inuentus ſum non quærentibus me, conſpicuus factus ſum his, qui me nõ interrogabant.

Eſaiæ teſtimonio probat gentes vocandas ad gratiam Euangelij, in quo teſtimonia tria notentur. PRIMVM, *beneficium Euangelij vniuerſale eſſe.* SECVNDVM, *gratiam Euangelij non pendere ex prærogatiua hominum.* TERTIVM, *non operibus & meritis hominum Deum prouocari ad exhibendam gratiam. Non quærentes Deum & non interrogantes de Deo, periphraſis gentium eſt, quæ docet, quales nam ſint homines antequam ipſos Dominus ſua miſericordia præueniat.*

De Iſrael autem dicit: Quotidie expãdi manus meas ad populum contumacem & contradicentem.

Eodem pertinet & hoc Eſaiæ dictum, quo vt ſtorgam Dei erga Iudæos notat: ita ſummam eorum ingratitudinẽ indicat.

Expansio manuum Dei symbolum est cum cumulantis beneficia in homines, tum alicientis eos ad se per prædicationem Euangelij ne pereant. Obseruetur hic rursus vera caussa & vnica reiectionis Iudæorum, nempe contumacia & superba rebellio, qua Iudæi se Deo opposuerunt, & contradictio, qua Prophetis Dei, adeoque Deo ipsi aduersati sunt. Quod autem Deus arcano consilio non destinarit hunc populum certæ damnationi, manifestum est. Nam dicitur Deus expandisse manus suas ad illum, vt eum alliceret ad Euangelij gratiam, quod sane nequaquam fecisset, si eum ad certum condidisset interitum. Opponamus igitur hoc perspicuum dictum Stoicis de prædestinatione imaginationibus.

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

VT Iudæos non esse omnino reiectos, sed saluari omnes qui ex illis crediderint, ostendit: ita gentes & docet & monet. Docet quidem quod Iudæi sint lapsi in ipsarum commodũ, Monet verò ne gentes superbe abutantur gratuito Dei beneficio in Iudæorum contemtum.

Ordo & partes vndecimi capitis.

PRIMO *loco diluit Apostolus obiectionem, quæ nasci poterat ex fine capitis decimi, vbi adhibitis Esaiæ testimonijs, gẽtes quidem assumtas, Iudæos verò reiectos concludit.* DEINDE, *vt retundat omnium hominum arrogantiam, & præcipue Iudæorum, electionem docet esse gratuitam, atq; eos qui quærunt ex operibus iusticiam, magis excæcari ostendit.* POSTHAEC *ad gentes se conuertit, quas docet & grauiter monet, ne diuino beneficio abutantur.* POSTREMO *hanc totam disputationem exclamatione claudit. Sunt proinde quatuor huius capitis partes.* PRIMA *est huius propositionis (Non omnes Iudæi sunt reiecti) confirmatio.* SECVNDA *est comprobatio gra-*

gratuitæ electionis. TERTIA *est Apostrophe ad gentes, partim didactica, partim protreptica.* QVARTA *epiphonema est, qua præsens claditur disputatio.*

Exegesis vndecimi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Dico igitur: Nũ repulit Deus populũ suum? Absit.

Obiectio hæc nascitur ex fine præcedentis capitis, vbi Propheticis testimonijs ostẽdit Apostolus, gentes quidem receptas, Iudæos vero reiectos esse, vnde videtur sequi: Deum suum peculiarem populum repulisse, atque adeo suam promissionem irritam fecisse. Verum Paulus, vt in principio noni, soluit obiectionem distinctione, Sed PRIMVM *auersantis particula reijcit quod obijcitur.* DEINDE *ostendit se vniuersaliter non locutum esse de omnibus Iudæis, sed tantum de ijs, qui rebelles esse perseuerant.*

Etenim ego Israelita sum ex semine Abrahæ, tribu Beniamin.

Ratio inficiationis à suo exemplo petita, quæ concluditur hoc modo:

Ego Paulus non sum reiectus.
Ego Paulus sum Israëlita. Igitur,
Israëlitæ non sunt reiecti.

Sola minor ponitur, Maior autem & conclusio ex propositione refutanda & ratione posita colliguntur. Obserua Apostolum iuxta artificum præceptum particulare axioma verũ opponere vniuersali refutando. Neque est vlla potentior ratio refellendi vniuersalia dicta, quam per eiusdem generis particularia pugnantia, cum eorum veritas demonstratur.

Hic locus cum Papistico pugnat dogmate, qui dicunt, præsumtionem esse, si quis certo se in gratia esse statuat. Quare exemplo Pauli vnusquisque suam certificet conscientiam, viua in Christum fiducia, ac debita obedientia.

Non reiecit Deus populum ſuum quem præſciuit.

Reſponſionis aſſeueratio per diſtinctionẽ. Non repulit Deus populum ſuum quem præcognouit. Præcognouit autẽ in Chriſtum credituros ſaluandos, & contumaces hoſtes Chriſti ob ſuam ipſorum culpam abiyciendos decreuit. Huc pertinet illa diſtinctio, quam ſupra in 9. Apoſtolus tradidit, videlicet quod ſemen Abrahæ diſtinguatur in filios carnis, & in filios promiſſionis, illi quidem non reputantur in ſemen, hi autem ſunt ſemẽ coram Deo: non quidem propter vllam carnis prærogatiuam, ſed propter imitationem fidei: vnde eſt quod non minus gentes, quam Iudæi credentes, Abrahæ ſemen dici poſſint.

An neſcitis in Helia quid dicat ſcriptura? Quod intercedit apud Deum pro Iſrael dicens: Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſubuerterunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Quid dicit ei oraculum? Reliqui mihi ſeptem millia, qui non curuarunt genua Baal. Sic igitur & hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ factæ ſunt.

Diſtinctionem probat Apoſtolus ſcripturæ teſtimonio, & collatione temporis Heliæ cum tempore ſuo. Diſtinguit autem populum Iudaicum in duos ordines. in quorum VNO *fuerunt plurimi, & qui in ſpeciem apparebant præcipui in regno Iſraëlitico, quorum tamen ſtudium præcipuum fuit Prophetas Dei perſequi & occidere, adeo q3 pietatis prætextu, religionem veram & verbum Dei quod ſonabat Helias, funditus euertere. In* ALTERO *erant pauci obſcuri & contemti, qui publicè nõ profitebantur, vnde & Helias conqueritur ſe ſolum relictum eſſe, Hi tamen non curuarunt genu imagini Baal ad imperium impiæ fœminæ Ieſabelis, hoc eſt, fuerunt vnius Dei veri cultores. Hi ſecũdum electionem, qua Deus gratuito ſaluat credentes, ſaluati ſunt. Etſi erant illi, ſi reliquam multitudinem ſpectes, admodum pauci: Ad eundem modum nunc fit, plurimi*

mi adeoq́ pręcipua pars impij ſunt, & ſua pereunt culpa. Contra pauciſſimi, qui reſpectu turbæ vix reputantur minima quædam portio tanti cœtus in verbo promiſſionis gratuitæ acquieſcunt & ſaluantur.

Porro querela Prophetæ, ſe ſolum relictum eſſe cõquerentis, clare oſtendit, qualiſnam fuerit in media ætate munai facies Eccleſiæ. Satis enim oſtenditur, quod tum temporis Eccleſia Dei cum tyrãnide potentum, tum ſuperſtitione idololatrarum fuerit oppreſſa, adeo vt nullus ferè fuerit qui publice verã religionem profiteretur. Hæc res & nos, qui in extremam fere Eccleſiæ ſenectam incidimus, conſoletur aduerſus ſcandalum paucitatis & crucis, & ex reſponſo Domini, qui teſtatur ſeptem millia relicta eſſe, qui non curuarunt genua Baal, ſciamus multo plures eſſe veros Dei cultores, quam externe apparet in ijs locis, vbi tyranni & hypocritæ veram doctrinam pſequuntur. Baal proprie ſignificat eũ, in cuius poteſtate aliquis eſt, vt mancipiũ in poteſtate Domini, vxor in poteſtate mariti, diſcipulus in poteſtate magiſtri, res poſſeſſa in poteſtate poſſeſſoris. Hinc trãsfertur ad idolũ, cui ſcilicet idololatræ ſeſe totos mancipant, ex quo manifeſtũ eſt, quod quicunq́ beatam virginẽ aduocatam & dominã aut alios ſanctos vt patronos implorant, ſint idololatræ: & quod nemo coram idolis & imaginibus eorum ſe incuruare poſſit, ſine ſacrilega idololatria.

> At ſi ex gratia, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius gratia. Si autem ex operibus, non amplius ex gratia. Alioquin opus non amplius eſt opus.

Anticipat Iudæorum obiectionem, & eorum arrogantiam retundit, qui electionẽ pendere ex operibus, falſo opinati ſunt: quem errorem per collationem cõtrariorum effectuum, operũ & gratiæ refellit. Ponuntur autem hìc duæ propoſitiones loco duorum ſyllogiſmorum, quorum PRIOR *à poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis concluditur hoc modo:*

Si gratuita est electio, non pendet ex operibus.
At electio, adeoq; salus ipsa est gratuita.
Ergo, Nequaquam ex operibus pendet.

Propositioni probationem subiungit. Alioquin inquit, gratia non est gratia. Nam quod ex gratia datur, merum donum est, Contra quod operibus rependitur, debitum est omnino. Cum itaque debitum & donum ita repugnant, vt neutrum de altero recte dici possit, fieri nequaquam potest, vt idem sit donum & debitum. Hoc argumentum ad Romanos 4. hisce effertur verbis: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At non operanti, credenti vero in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Quod igitur redditur operanti, merces est, & quod ex gratia tribuitur, merum est donum.

POSTERIOR *syllogismus à destructione antecedentis concluditur hoc modo:*

Si ex operibus est electio, iam non ex gratia.
Sed electio non est ex operibus. Igitur,
Est ex gratia.

Propositio probatur hoc modo, Alioquin opus non est opus. Vt enim præmium operis est, ita donum gratiæ. Hic locum habet regula illa Dialecticorum. Quorum subiecta sunt contraria, illa quoq; sunt contraria. Cum igitur gratia & opus sunt contraria, erunt etiam donum & meritum cõtraria. Quare rectissime de gratia Augustinus loquitur, cũ ait: Gratia est nullo modo quæ non est gratuita omni modo. Et Ambrosius, Ingratus est misericordiæ Dei, qui vult esse sub lege. Obseruetur hoc loco refutatio erroris Papistarũ, qui iusticiã, qua iustificamur corã Deo & saluamur, componũt ex fide & operibus simul. Nam cum fides ex sola gratia dependet, non est q̃ quis ei meritum operum, tanquam συναίτιον adiungat.

> Quid igitur quod quærit Israel hoc non est consecutus, sed electio est consecuta, reliqui autem excæcati sunt?

Concludit

Concludit responsionem ad quæstionẽ propositam, cuius cõclusionis hic sensus est: Israël quærit iusticiã & salutẽ, sed præposterè, nempe per sua merita & opera, Ideo iusticiam & salutem non est consecutus, sed electio, hoc est, electi, nimirum qui ex gratia per fidem quærunt salutẽ, hi salutem consecuti sunt, reliqui autẽ propriæ iusticiæ opinione sunt excæcati. Electi autem dicuntur, quicunq; fidem promissionis habent. Nam Deus ante conditum mundum statuit in filio saluos facere credentes citra omnem personarum acceptionem. Hoc decretum diuulgatum est orbi terrarum voce Apostolorum, idq; ex mandato filij Dei ita suis discipulis mandantis: Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ.

Quemadmodum scriptum est: Dedit eis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videãt, & aures vt non audiant, vsq; in præsentem diem.

Hoc Esaiæ testimonio comprobat Apostolus alterum conclusionis membrum de reiectione contumacium Iudæorũ. Verum ne hoc testimonium sinamus torqueri in alienum sensum, tria nobis obseruãda sunt. PRIMVM, *in quem finem adducatur ab Apostolo hoc Esaiæ testimonium.* DEINDE, *Quid agat Propheta in eo loco, vnde hoc testimonium desumtum est.* PRÆTEREA *phrasis est cognoscenda. Adducitur autẽ hoc testimonium, vt eo ostendat Apostolus, pleroſq; Iudæorum cõtumaces esse, ac spreta fidei iusticia, sectari iusticiam operum, à qua tamen procul absunt. Hoc Apostolum velle & nihil aliud, satis disputationis series ostendit. Huc etiam cõgruit Prophetæ consilium, qui in eo loco pœnas impietatis gentis Iudaicæ describit. Hæc enim gens, quia noluit Prophetas Dei audire, vt conuerteretur ad Dominum, desertione diuini auxilij punitur, ex quo fit, vt magis magisq; ad verbum Domini obdurescat. Cum hac etiam interpretatione conuenit & phrasis linguæ, qua dare non auferre, sed iusto Dei iudicio permittere accipitur, idq; propter contumaciam antegressam.*

Spiritus compunctionis est spiritus pungens & mordens, eo quod exacerbatus sit voce Prophetarum, ac odio doctrinæ. Significatur ergo hac locutione, quod plerique Iudæorum extreme contemserint verbum Dei, cuius contemtus iustissima pœna est cæcitas animorum, quæ symbolo oculorum non videntium, & aurium non audientium significatur.

Hoc ergo Prophetæ dictum admoneat nos timoris Dei & reuerentiæ erga verbum, ne & nos ob contumaciam nostram similiter puniamur. Exempla huius rei horrenda in Mahometistis & Papistis videre licet, vt interim taceam de multis qui Papatui renunciarunt, sed interim totos se carni tanquam mancipia tradiderunt: vnde factum est, quod Euangelium Dei apud externos male audiat, ac si omni turpitudini & tyrannidi habenas laxaret.

> Et Dauid dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. obscurentur oculi eorum, vt non videant, & dorsum eorum semper incurua.

Dauidis quoque testimonio eandem conclusionem comprobat, & ostendit contemtum verbi Dei in populo Iudaico cæcitate puniri, & prorsus idem sensus est huius Dauidis dicti, qui est testimonij Esaiæ, sed tantum obscuritas est in phrasi, quam ita explico. Mensa eorum fiat in laqueum, hoc est, ministerium verbi per malas & erroneas opiniones corrumpatur, hoc est, quod ad Thessalonicenses scribitur, de spiritu erroris, quo Apostolos prædicit donandos, qui veritati nolunt obedire. Nam per laqueum corrupta doctrina intelligitur. Nam ea animæ hominum non secus capiuntur, quam aues laqueis aucupum. Idem significatur captionis & scandali vocabulis, metaphora sumta à feris, quæ decipulis capiuntur. Caussam expresse addit, cum inquit: In retributionem ipsis, hoc est, vt ipsis eo pacto reddatur commerita pœna. Huc dorsi incurvatio pertinet, quæ significat contumaces deprimendos oneribus malæ conscientiæ, ne

sur-

ſurſum aſpiciant, metaphora ſumta à geſtantibus onera, qui dum incuruãtur, ſub pondere ſurſum aſpicere nequeunt. Hinc itaque concluditur, quod excæcatio & obduratio ſit contemti verbi iuſtiſſima pœna, vnde monemur timoris Dei & reuerẽtiæ erga miniſterium, ne nos contumaces effecti ſimili aliquando puniamur pœna.

Dico igitur, Num impegerunt vt caderent? Abſit.

Repetitio quæſtionis eſt, ad quam negatiue reſpondet, vt ſupra. Repetit autem quæſtionem, vt eam nouo argumento corroboret.

Sed eorum lapſu ſalus contigit gentibus, vt ipſi ad æmulationem prouocentur.

Ratio inficiationis. Sic abyciuntur Iudæi contumaces, vt vel ipſa æmulatione tandem prouocentur ad gratiam, & reſipiſcant, vbi viderint tantam gratiam gentibus contigiſſe. Obſeruetur hîc, quod lapſus Iudæorum non fuerit per ſe cauſſa ſalutis gentium, ſed tantum per occaſionem, alioqui res mala boni cauſſa videretur. Sic dicuntur mali mores bonarum legum cauſſæ eſſe, ſcilicet non effectiue, ſed occaſione tantum.

Si vero eorum lapſus diuitiæ ſunt mundi: & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis incolumitas eorum?

Anticipat obiectionem. Si lapſus Iudæorum fuit gentibus ſalutaris, ſequitur quod ſalus Iudæorum ſit gentibus perniciоſa, hoc eſt, Si ſteriſſent Iudæi, gentes non fuiſſent ſalutem conſecutæ. Sed Paulus argumentum hoc inuertit, per locum à minori ad maius, hoc modo: Si lapſus Iudæorum fuit ſalutaris gentibus: Multo magis incolumitas Iudæorum fuiſſet gentibus ſalutaris. Nam gentes fuiſſent Iudæorum exemplo prouocatæ, vt Euangelium reciperent.

Vobis enim dico gentibus, quatenus certe ego gẽtium ſum Apoſtolus, miniſterium meum illuſtro, ſi

quomodo ad æmulationem prouocem carnẽ meam, & aliquos ex ea ſaluos faciam.

Apoſtrophe ad gentes, quæ continet ſecundam reſponſionis datæ rationem, à ſuo facto deſumtam, cuius hic ſenſus eſt: Ego gentium Apoſtolus maiori ſedulitate & induſtria propagare ſtudeo Euangelium inter gentes, vt prouocem carnem meam, hoc eſt, conſanguineos Iudæos ad æmulationem, quo gentium exemplo excitentur ad amplectendũ Euangelium. Eſt autem illuſtrare miniſterium nihil aliud, quàm illud illuſtre reddere & exornare, quod ſit ſumma in officio ſedulitate, ac pia ſanctaq́; vita tanto munere digna. Hoc Pauli exemplum intueantur omnes verbi miniſtri, ac ſtudeant pro viribus ſinguli exornare miniſterium quod nacti ſunt, qui autem contra faciũt, cogitent quanto ſcelere ſe inuoluant, & quãtas pœnas ſibi accerſant. Quod autem addit Apoſtolus: Vt aliquos ex eis ſaluos faciam, duo continet, PRIMVM *enim euertit ſtoicam de prædeſtinatione doctrinam. Huc enim totus incumbit Apoſtolus, vt ſuos conſanguineos Iudæos per prædicationem Euangelij conuertat. Quare nequaquam ſtatuit fatali quadam neceſſitate decretam eſſe ipſis certam damnationem.* DEINDE *dignitatem miniſterij extollit, cum miniſtri Euangelij ſaluare recipientes Euangelium dicantur. Huc illud ad Timotheum: Attende tibi ipſi & doctrinæ, perſiſte in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui audierint. Saluos igitur faciunt miniſtri Euangelij eos, qui ſe audiunt, non vt autores ſalutis, ſed vt miniſtri, qui ſalutem hominibus annunciant.*

Nam ſi reiectio eorũ eſt reconciliatio mundi, quid receptio, niſi vita ex mortuis?

Repetitio proximæ anticipationis, quæ eo pertinet, vt conſoletur gentes, ne ſuam ſalutem impediri exiſtiment, ſi Iudæi in gratiam recipiantur. Rurſus hic ſciendum eſt, reconciliationẽ Iudæorum eſſe quidem reconciliationem mundi, ſed non effectiue & per ſe, ſed per occaſionem tãtum. Vita ex mortuis hoc

loco

loco est, qua de regno mortis transferuntur homines in regnum Christi, quod fit quando Euangelium Christi fide recipiunt.

Quod si primitiæ sunt sanctæ, etiam massa.

Tertia ratio allegorica est, quæ nititur promissionibus patribus factis. Nã illæ promissiones pertinent pariter & ad stirpem & ad posteros. Stirpis autem nomine patriarchæ Abraham, Isaac, Iacob intelligendi sunt, qui hic primitiæ dicuntur, Massæ seu aspersionis nomine posteri patriarcharum significantur. Etsi autem clarum est per primitias intelligi patriarchas, vt dictum est, & per massam eorum posteritatem: tamen ratio appellationis non eadem ab omnibus statuitur. Quare omissis cæteris opinionibus, eam amplector quæ est Leuitici cap. 23. vbi ita loquitur Dominus: Ex habitationibus vestris adducetis panes ventillationis duos, qui facti sunt ex duabus decimis similæ, quig3 cum fermento cocti sunt pro primitijs Domino. Ad horum panum primitias respicit Apostolus, quorũ oblatione tota massa Israelitis sanctificabatur, quod scilicet tum demum possent in reliquum annum suas fruges pinsere & coquere bona conscientia, persolutis primæ illius massæ primitijs.

Et si radix sancta, etiam rami.

Eiusdem rationis repetitio licet alia sit allegoria. Radix, inquit, est sancta, hoc est, patres sunt sancti non quidẽ natura, sed promissione, cui fidem adhibuerunt. Igitur etiam rami, id est, patrum posteri sunt sancti. Nã ad hoc etiam promissio hæc pertinet: Ero Deus tuus, & seminis tui post te in sempiternum.

Hic oritur quæstio. Num orti ex sanctis parentibus sint sancti? PRIMVM *respondeo, discernendum esse inter naturam & promissionem. Natura omnes nascimur rei & peccatores, qualescunque tandem habuerimus progenitores. At qui nati sunt ex sanctis parentibus, promissionis huius: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum, sunt participes, Sed hæc promissio videtur tantum pertinere*

ad Abraham & eius posteros? Respondeo, Paulus ad Galatas 3. definit filios Abrahæ, qui sunt participes promissionis factæ Abrahæ, quales sunt omnes qui promissioni gratuitæ fidē adhibent, ita enim ait: Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abrahamo, hoc est, eadem benedictio pertinet ad fideles, quæ facta est olim Abrahamo. Vt igitur Deus obsignauit hanc suam promissionem infantibus, ortum ducentibus ab Abrahamo visibili sacramento, videlicet circumcisione: ita infantibus Christianorum gratiam promissionis baptismo obsignat, cuius promissionis si non essent participes, obsignari illis nequaquam posset. Quod ergo Ecclesia offert suos infantes ad baptisandū, ideo hoc facit, quia promissione diuina nititur. Hinc & illud sequitur, quod Christianorum infantes discedētes sine baptismo, præuenti subitanea morte, non propterea vt prophani abijciendi sint. Nam salutem & promissionis efficaciam non minus obtinent, quam Iudæorum infantes, qui morte præuenti ante octauum diem non fuerunt circumcisi. PORRO *si de adultis quæris, dico quod in ipsis requirat Deus fidem promissionis, q̄ qui non habent, promissione excidunt, qua de caussa ab Apostolo defracti rami dicuntur. Neque tamen ex his sequitur, salutem infantum parentum indignitate niti, sed promissione potius, cuius communicandæ occasionem esse parentum fidem testatur promissionis verbum: Ero Deus tuus & seminis tui. Alias quæstiones intricatas, quæ hic agitari possent, omitto.*

> Quod si ex ramis quidam defracti sunt, tu vero cū esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps factus es radicis, & pinguedinis oleę, ne glorieris aduersos ramos.

Rursus gentes admonet, ne ex eo superbiant, quod sint vocatæ ad Euangelij gratiam, reiectis cōtumacibus Iudæis. Sensus verborum hic est. Si quidam ex Iudæis propter incredulitatem suam sunt abiecti & abscissi de populo Dei, & tu gentilis, qui eras extra familiā Dei, iam in populo censeris, & promissionis

missionis illis factæ per fidem es particeps, caue ne superbe contemnas Iudæos, & arrogantius exprobres illis suum infortunium, qui olim quidem rami fuerunt, nunc autem ob suam contumaciam sunt defracti, id est, exciderunt promissione patribus facta. Non igitur Iudæi fatali necessitate reiecti sunt, sed propter suam contumaciam, qui noluerunt in radice & eius pinguedine manere.

Quod si gloriaris, tu non radicem portas, sed radix te.

Ratio ab absurdo. Nam gentilem gloriari aduersus Iudæum, perinde est, ac si rami arboris gloriarentur aduersus radicem, sine qua prorsus arent, & sunt infœcundi. Vt enim à radice venit succus in ramos, vnde floreſcunt: ita promissio patribus facta, ad eorum quoque natos pertinet, cuius promissionis gentes factæ sunt participes ex gratia.

Dices ergo: Defracti sunt rami, vt ego insererer.

Obiectio gentium conuersarum per prædicationem Euangelij. Rami defracti sunt, vt oleastri insererentur, hoc est, Iudæi sunt reiecti, vt assumerentur gentiles.

Bene, propter incredulitatem defracti sunt, tu vero fide stetisti.

Concessio est & translatio causſæ. Sunt fateor, defracti rami, sed propter incredulitatem, tu stas, quia credidisti gratuitæ promissioni. Non ergo res dependet ex tua dignitate, sed ex gratia, cuius per fidem factus es particeps. Non est itaq; quod de merito tuo aduersus Iudæos glorieris. Hic rursus causſæ reiectionis Iudæorum, & assumtionis gentium notentur.

Ne efferaris animo, sed time.

Infert exhortationem ex doctrina, & proxima comminatione, idq; more Prophetico & Apostolico. Sunt autem duo in hac propositione. PRIMVM *enim requirit humilitatem, quæ facit vt nos ipsos intuentes, alios non contemnamus, sed potius*

vt membra foueamus, atque erratis mutuis condonemus. ALTERVM *est, quod requirit timor, qui admonebit nos, & nostræ fragilitatis, & singularis studij retinendæ ac fouendæ fidei, ne ea amissa, in priorem condemnationem recidamus. Huc & illud Apostoli pertinet: Qui stat, videat ne cadat.*

Si enim Deus naturalibus ramis nō pepercit: Vide ne qua fiat, ne & tibi non parcat.

Ratio propositionis à maiori ad minus. Si Deus populo suo peculiari ob contumaciam aduersus se non pepercit: Multo minus parcet gentibus, si contumaces & superbæ esse cœperint.

Vide igitur lenitatem & seueritatem Dei.

Excitat gentes, vt cogitent de caussis cum reiectionis Iudæorum, tum assumtionis gentium, vt hoc pacto gentes ad timorem Dei inuitet, atque illis veram humilitatem commendet. Summa huc redit, vt in hoc mysterio iudicij & misericordiæ Dei duo spectemus, nempe lenitatem seu benignitatem, qua ex misericordia credentes assumit, & seueritatem qua iuste contumaces abijcit.

In eos quidem qui ceciderūt, seueritatem, in te vero lenitatem, si permanseris in lenitate.

Distributionis huius hic est sensus. Deus seuere iudicabit contumaces, & gratiose saluabit omnes, qui in lenitate (scilicet Dei) permanserint, quod quidem illi faciunt, qui retinent fidem & bonam conscientiam. Nam vt Dominus mitis & benignus est fidelibus, ita seuerus iudex erit contumacibus & inobedientibus. Obseruetur hoc loco diligenter adiecta conditio: Si permanseris in lenitate, quæ cōditio satis docet, quod qui in gratia iam est, possit sua culpa & suopte vicio gratia excidere & perire. Hæc sane doctrina nequaquam stare potest cum stoica illa, quam quidam defendunt, prædestinatione.

Alioqui & tu excideris, & illi si non permanserint, in incredulitate inserentur. Potest enim Deus illos rursus inserere.

Commi-

Cõminationis repetitio, in qua obseruetur excisionis caussa, quæ est defectio à lenitate, quæ fit abiectione fidei. Nam qui fidem abijcit, ex olea, in quam per fidem insitus fuit, excidi dicitur. Rursus, qui post defectionem à fide, & excisionem ex olea denuo credit, dicitur rursus in oleam inseri per gratiam. Hic locus manifeste euertit imaginationem de prædestinatione stoicam. Hic enim aperte dicitur, quod & homo possit inseri in oleam per fidem, & idem rursus eximi per incredulitatem. Non igitur alio respiciendum est in hoc mysterio, quam ad iudicium Dei, quo iuste abijcit contumaces, & ad misericordiam eiusdem, qui rursus in oleam inserit agentes pœnitentiam. Huius rei ratio à potentia Dei sumitur. Potest enim, inquit, Deus rursus eos inserere. Hæc ratio tria docet. PRIMVM, *quod homo excidens gratia, non possit ad eam redire, nisi virtute Dei.* SECVNDVM, *quod lapsis non sit negãda venia, & intercludenda salutis via.* TERTIVM, *quod non plus possit homo in rebus salutis sine fide, quàm ramus defractus virere priusquam in arborem hortulani manu fuerit insitus. Neque tamen debet hæc similitudo ad omnes proprietates & accidentia rami & hominis referri.*

> Si igitur tu ex oleastro, quæ tibi natiua erat, exsectus es, & præter naturam insitus es in veram oleam, Multo magis hi, qui sunt secundum naturam propriæ oleæ, inserentur.

Conclusio comminationis, argumento sumto à minori ad maius, cuius hic sensus est: Si gentes quæ non erant populus, vtpote quibus non est facta peculiaris promissio, ex sola gratia, absque omni merito, receptæ sunt, Multo magis Iudæi, quibus facta est promissio peculiaris, recipientur, modo promissionem fide amplexæ fuerint. Vt præter naturam est aliquid esse absq; omni merito, cum subito & repente fit præter expectationem: Ita secundum naturam est, quod ex peculiari promissione diutissime durante olim patribus facta contingit, ea

loquendi ratione, qua vsitata & diuturna secundum naturam dici possunt, & contra, quæ inusitata & præter expectationem contingentia, præter naturam. Alioqui non est magis præter aut secundum naturam recipi Iudæum quam gentilem, Nam nõ est distinctio. Omnes enim ab eodem Deo creati, Omnes ab eodem patre Adamo nati, Omnes in eodem Adamo lapsi, ac, Omnibus cum eodem Adamo facta est prima promissio.

Nolo autem vos ignorare fratres, mysterium hoc (vt ne apud vosmetipsos superbiatis) quod cæcitas ex parte Israëli contigit, donec plenitudo gentium ingrediatur, atq; ita vniuersus Israël saluabitur.

Quod hactenus figuratè dixerat Apostolus, nunc tandem conclusurus aperte enunciat, ac primo loco finem totius huius disputationis ponit, videlicet ne superbiamus, hoc est, vt humiliemur, ac timeamus Deum, vnde fiet, vt fidem quoque ad finem retineamus. Vocat autem cõsilium Dei de reiectione Iudæorum, & assumtione gentium mysterium, propterea quod caro per se illud consilium non intelligat, vt apparet in Iudæis, qui non intellecto hoc arcano Dei consilio, putabant Messiæ beneficia ad se solos pertinere, hoc nitentes fundamento, quod essent nati ex semine Abrahæ, cui facta erat promissio cum suo semine in sempiternã duratura. Non autem intellexerunt nec iustam Dei iram in contumaces, nec inexhaustam eius misericordiam in eos, qui ad misericordiam per fidem confugiunt. Quantum autem ad cæcitatem, cuius hîc meminit, attinet, satis supra dictum est. Nam ostensum est, quod habuerit hæc cæcitas caussam antegressam contemtum Dei, & contumaciam aduersus ipsum, vt clarissime docetur superiori capite. Plenitudinem gentium vocat, magnum illum ex gentibus numerũ, qui per Euangelium conuertetur, Quod autem addit: Sic totus Israël saluabitur, ab alijs aliter exponitur. Sunt qui hoc dictum de Iudæis nouissimo tempore ante iudicium cõuertendis intelligunt, & magnam multitudinẽ eorum totum Israẽlẽ hyper-

hyperbolicè dici autumant. Alij Israëlem totum, Ecclesiam catholicam ex Iudæis & gentibus congregandam interpretãtur, vt supra ostensum est. Nã illi soli habentur filij Israelis, adeoq; veri Israelitæ, qui insistunt vestigijs Israelis, & in promissionis verbo acquiescunt. Hæc sententia verior esse videtur, & confirmatur tota huius disputationis serie. Verum quia sunt qui superiorem interpretationem malunt, totum hoc de conuertendis Iudæis mysterium Deo committamus, ac nos interea in timore Dei retineamus fiduciam, adhærentes ipsius verbo in vera humilitate.

Sicut scriptum est: Veniet ex Zion liberator, & auertet impietatem à Iacob, & hoc illis à me fœdus, cum abstulero peccata eorum.

Probat Esaiæ testimonio totum Israëlem conuertendum, & simul definit verum Israëlem. Paulus secutus versionem Græcam, in verbis nonnihil discrepat ab Hebraica veritate, quæ sic ad verbum habet: Veniet Zioni redemtor, & ijs qui redierint ab iniquitate in Iacob. Proinde resipiscentes in Iacob verus Israël sunt, adeoq; totus Israël reputantur, alij qui non conuertuntur apud Deum tanquam non populus, immo veluti reiectamenta habentur. De fœdere autem, cuius meminit, hoc tenendum est, quod eius sit duplex cõditio: VNA, *à parte Dei, quæ hîc à Paulo exprimitur: Cum abstulero peccata eorum.* ALTERA, *à parte hominis, videlicet, cum homo fide in promissionem fœderis recumbit, atque hoc Esaias addit cap. 59. Et ego cum illis hoc meum fœdus sancio, dicit Dominus, Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui, ab hoc tempore vsque in æternum. Cum Deus hîc requirit conseruationem verbi, requirit vtique & verbi fidem, qua promissio nobis applicatur. Diligenter hîc obseruetur ordo diuinitus in ministerio Euangelij institutus. Spiritus Dei, & verbum Dei cõiunguntur non secus atq; in pane vis panis & ipse panis, hæc vna*

nutriunt, neutrum ſine altero efficax eſt. Tolle ſpiritum à verbo, & remanet mortua litera, Tolle verbum à ſpiritu, nõ amplius remanet ſpiritus Dei, ſed Sathanæ potius.

Itaq; quoad Euãgelium inimici propter vos, quoad electionem autem dilecti propter patres.

Concluſio quæſtionis eſt, huius videlicet: Num impegerunt vt caderent. ad quam quæſtionem reſpondet Apoſtolus negatiuè, particula abominationis Abſit, addens finem lapſus, ſed accidentalem. Sed eorum lapſu, inquit, ſalus contigit gentibus, hoc ipſum hic repetit in concluſione. Quod autem dicit Apoſtolus, Iudæos inimicos factos eſſe propter gentes, ad euentum referendum eſt, non ad cauſſam efficacem. Vocatio enim gentium fuit quidẽ occaſio obdurationis Iudæorum, ſed non cauſſa efficax. Quare inimici ſunt quoad Euangelium quod ſpreuerunt, Verum quoad electionem, dilecti ſunt propter patres, id eſt, propter promiſſionem patribus factam, ita enim ſonat promiſſio: Ero Deus tuus & ſeminis tui poſt te in ſempiternum. In hac promiſſione ſi manſiſſent poſteri Abrahæ, electionis gratia nequaquam excidiſſent. Fuerunt ergo Iudæi electi, ſed ſua culpa electione exciderunt, qui ſi reſipuerint aſſumẽtur rurſus, ex quo patet, falſiſſimum eſſe dogma ſtoicum de electione fatali, quæ excludit conditionem fidei.

Nam dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt, vt eorum ipſum pœnitere non poſſit.

Comprobatio eſt proximæ concluſionis à conſtantia Dei ſumta. Sunt enim promiſſiones Dei firmæ & irreuocabiles ſeruata conditione ex parte hominum, quam pactio requirit. Cum ergo Deus elegit patres, & promiſit illis & illorum poſteris benedictionem, fieri non poteſt vt hæc promiſsio irrita reddatur, ac reuocetur à Deo. Deus enim cõſtans eſt qui promiſit. Obſeruetur hoc loco ſingularis γνώμη: Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα, id eſt, non pœnitenda, hoc eſt, in Deum non cadit diſplicentia facti, poſtquam aliquem ex ſua

bonitate

bonitate inuitatum prædicatione Euãgelij recepit in gratiam. Hinc Paulus ſæpe conſolationes petit, qualis inter multas hæc eſt: Qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet. Quare? Quia dona & vocatio ſunt ἀμεταμέλητα. Sic & nos concludamus, quos hodie inuitat Dominus per ſuum Euangelium. Deus dedit nobis Euangelium, Obſignat nobis ſuam gratiã per baptiſmum, Confirmat eandem ſacra cœna. Quare non dubitãdum eſt de eius erga nos fauore, modo nos in fide perſtiterimus. Hãc enim conditionem requirit vocatio Euangelica.

Sicut enim & vos quondam non paruiſtis Deo. Nunc autem miſericordiam eſtis cõſecuti per horum contumaciam: Sic & iſti nunc non paruerunt vt per veſtram miſericordiam, & iſti miſericordiam conſequantur.

Ratio comprobationis per collationem, qua probat fieri poſſe, vt Iudæi aliquando conuertantur. Vos aliquando occaſione incredulitatis Iudæorum cœpiſtis credere, Ergo & illi ex eo occaſionem nacti, quod videant apud vos prædicari miſericordiam Dei, poterunt reſipiſcere. Hic obſeruetur zelus bonus, quo quis ad æmulationem boni excitatur aliorum exemplo. Vnde monemur & nos, vt talis ſit doctrina noſtra & vita, vt alijs æmulationis occaſio eſſe poſsit, ad res bonas & Deo placẽtes. Cõtra qui zeli mali occaſionem dederit, pœnas proditionis meretur. Obſcuritatem quæ eſt in græco textu ſuſtuli per tranſpoſitionem particulæ, Vt, Nam ſi legeris in accommodatione: Sic & iſti nunc non paruerunt veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſequantur, ſententia quam requirit antitheſis euertitur. Opponit enim Apoſtolus miſericordiam gentibus exhibitam contumaciæ Iudæorum, Quare ſi vt particulam præpoſueris, vt ego verti, conſtabit antitheſis, & plena erit ſententia, congruens cum illa: Si eorum lapſus diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quãto magis plenitudo ipſorum.

Concluſit enim Deus omnes in incredulitatem, vt omnium miſereatur.

Ratio generalis ab exæquatione omnium hominũ cum Iudæorum tum gẽtium, & ab æquitate Dei, qua eſt æqualis omnibus abſque perſonarum reſpectu. PRIMVM *dicit: Omnes eſſe peccatores, quare non eſt quod putemus alios aliis ob ſuam dignitatem præferendos eſſe.* DEINDE *affirmat Deum miſericordem eſſe in omnes, Quare & Iudæis nunc contumacibus aliquando reſipiſcentibus contingere poteſt miſericordia. Nam cũ omnes pariter ſunt rei, & omnibus æqualiter offertur gratia, quis intercludet Iudæis miſericordiæ viam? Non eſt ergo quod glorietur gentilis contra Iudæum. Nam vtriq; peccatores ſunt: Nec eſt quod Iudæus deſperet, quod multis peccatis ſit implicitus, Nam Deus concluſit omnes ſub incredulitate, vt omnium miſereatur. Sed quomodo, inquies, cõcluſit Deus omnes ſub incredulitate? Vt iudex ferens ſententiam iuſtam, non vt incredulitatis effector. Hic multa obſeruatione digna occurrũt.* PRIMVM *enĩ hic locus aperte indicat, quod non ſit perſonarum acceptio apud Deum. Nam vt omnes ſine diſcrimine rei ſunt, ita in omnes ſine diſcrimine Deus eſt miſericors, ſed ſeruata Euangelij conditione.* DEINDE *obſeruetur teſtimonium de peccato, cuius rei pronunciantur omnes homines naturaliter propagati.* ADHÆC *confutantur hoc Pauli dicto iuſticiarij, qui putant homines ſuis operibus coram Deo iuſtificari, & conſiſtere poſſe in iudicio Dei.* PRÆTEREA *docet hic locus, quod ſummum peccatum ſit incredulitas, quæ inobedientiæ erga Deum eſt mater, vt fides in illum omnium virtutum radix exiſtit.* POSTREMO, *obſeruetur dulciſsima conſolatio, quod Deus non ideo hominem peccati reum peragat, vt eum damnet, ſed vt miſericordiæ ſit locus, modo peccator ad prædicationem Euangelij reſipiſcat.*

O profunditas.

Diſputationem

Disputationem de vocatione gẽtium & reiectione Iudæorum, exclamatione, quæ continet admirationem & collaudationem seu gratiarum actionem, claudit. Pertinet autem hæc exclamatio eò, vt compescat humanam stulticiam, quæ omnes omnium actionum Dei caussas, sacrilege scrutatur. Nos ergo intra limites verbi contineamus, stultæq; rationis iudicium in negocijs fidei contemnamus, in fide & timore Dei ambulantes, agentesq; perpetuo gratias Deo, qui nos vasa misericordiæ esse voluit, & non abiecit, sicuti magnam mundi partem propter suam in Deum contumaciam abiecerat.

O profunditas diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei.

Cum admiratione exclamat & extollit diuitias cum sapientiæ tum cognitionis Dei: qui ex misericordia quidem assumsit gentes in gratiam, iusto vero iudicio contumaces Iudæos abiecit. Iudæi arbitrabantur gentes ob suam idolomaniam ita abiectas esse, vt nulla vnquam ipsis salutis via pateret. Non enim tenebant hanc de Deo cognitionem, quod adeo propitius sit, quod etiam gentes idololatras in gratiam recipere velit. Huic Iudæorum iudicio de gentibus opponit Apostolus inexhaustas misericordiæ Dei diuitias. Notat autem vox Diuitiarum, gratiæ Dei magnitudinem, qua Deus homines peccatores inuitat ad gratiam per Euangelij prædicationem. Nos ergo quoties tentamur peccati nostri magnitudine, opponamus huic tentationi bonitatem Dei, qua omnes ad se confugientes recipit, & filiorum loco habet. Præterea diuitias sapientiæ opponit iudicio humano de consilio Dei. Iudæi iudicabant Dei consilium esse, vt tantum nati ex semine Abrahæ, hæredes fierent promissionis, ac ita se sapiẽtiam Dei exhausisse, nec quicquam se latere de consilio Dei ominabantur. Sed Paulus profundiores sapientiæ Dei diuitias esse affirmat, quàm vt eas pluuis & cinis assequatur. Hinc ergo monemur, vt nullam sapientiam in rebus salutis nostræ, præter eam quæ verbo Dei no-

bis commendata est, spectemus. Frænum proinde injiciamus nostris cogitationibus, qui Dei sapientiam, quæ verbo Dei nobis reuelata non est, scrutari præsumimus. Ad hæc diuitias cognitionis, qua Deus nouit omnia antequam fiant, opponit Apostolus iudicio & imàginationi gentium, qui cum viderent Iudæos ob suam contumaciam abijci, existimarunt eos ita in finem vsq; abijciendos, vt nulla ad gratiam via ipsis vnquam pateret. Hinc monemur, vt non scrutemur quæ nobis occulta esse voluit Dominus, sed tantum in voluntate Dei verbo reuelata acquiescamus. Atque ita Apostolus cogitationibus hominum vanis & stultis de vocatione gentium, reiectione Iudæorum, & eorundem rursus assumtione opponit hæc tria, Inexhaustam gratiam Dei, Infinitam sapientiã, & Inenarrabilem rerum futurarum in Deo cognitionem.

Quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inperuestigabiles viæ eius.

Hæc admiratio iudiciorum & viarum Domini eò pertinet, vt retundatur humana superbia, vtq; nihil de Deo inquirere audeamus, nisi quod per scripturas nobis reuelatum est. Scrutator enim maiestatis, vt inquit Salomon, opprimetur à gloria. Sunt qui hoc loco iudicia interpretantur, quibus Deus iustissime punit & abijcit contumaces, Vias autem Dei, quicquid agit & facit, nisi mauis iudicia & vias idem significare, videlicet morem Dei in agendo, suæ bonitati, iusticiæ & misericordiæ conuenientem, humanis cogitationibus sine verbo nequaquam perceptibilem.

Quis enim nouit mentem Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Ratio proximi dicti de inscrutabilibus consilijs Dei & inperuestigabilibus vijs eiusdē, sumta à remotione caussæ. Deus non communicat sua consilia cum hominibus, Ergo non mirum est eius consilia esse inscrutabilia, & eius vias inperuestigabiles. Hæc non ad euertendam fidem nostram referenda sunt, ac

si

si ignoraremus mentem Domini de nostra salute, in eum enim finem nequaquam dicuntur. Nam Paulus 1. Corinth. 2. ait: Nos spiritum qui ex Deo est habemus, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Et paulo post: Quis nouit mentem Domini, aut quis instruxit eum? Nos autem Christi mentem habemus. Hæc Christi mens multis verbis indicatur & in vniuersali mandato: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit, satis euidenter continetur.

Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Hac ratione interrogationis schemate figurata validissime retunditur cum opinio meriti, tum prærogatiua nationis. Vtraq; Iudæi supra modum tumebant. Nam & propter obseruantiam legis, & propter originis suæ dignitatem putabant, Deum sibi debitorem esse, atq; ideo magnam sibi iniuriam fieri existimarunt, si se abiectis reciperentur idololatræ gentes. Verum contra eos Apostolus Dei iusticiam defendit hac ratione: Deus nemini est obstrictus ob accepta beneficia. Igitur, Nemo iuste conqueri potest aduersus ipsum de iniuria sibi facta. Si ergo Iudæus contumax abiicitur, & gentilis verbo Dei obediens assumitur, Ille quidem iudicium agnoscat iustum: hic vero misericordiam Dei erga se deprædicet. Hic proinde locus omnia humana merita euertit, & omnem gloriationem carnis tollit, idq; ideo, vt in sola bonitate Dei acquiescamus.

Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.

Ætiologia quæ declarat, cur Deus nemini quicquam debeat, A quocunq; sunt omnia, & per quemcunq; administrantur omnia, & ad quemcunque tanquam ad proprium & vltimum finem omnia ordinantur, is sane nemini quicquam debere conuincitur, immo omnes creaturæ quicquid habent, illi debent. A Deo autem sunt omnia, per Deum omnia administrantur, ad Dei gloriam illustrandam omnia merito referri debent. Igitur Deus nemini quicquam debet. Conticescãt itaq;

humana merita. Porro hoc dictum Pauli cum ad creationem, tum ad reparationem omnium referendum est.

Ipsi gloria in secula, Amen.

Clausula continens gratiarum actionem seu δοξολογίαν, in qua antithesis diligenter cogitanda est. Nam Paulus hanc δοξολογίαν opponit gloriationi humanæ, immo ea destruit omnem hominum gloriationem, vt merito cum Daniele fateri cogantur: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei. Debetur enim soli Deo bonitatis, misericordiæ & iusticiæ gloria. Quare nos, quos ad æternã suam vocauit gloriam, ipsum ex fide glorificemus, ac in eius sincero cultu persistamus in finẽ vsq3, quo cum omnibus sanctis glorioſa donemur immortalitate, ac ita cum illo viuamus beati in omni æternitate, vbi filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO *conformes erimus.*

Caput XII.

De tertia parte huius Epistolæ.

IN vniuersali huius Epistolæ periocha, etiam Argumentum sequentium capitum attigimus, & ostendimus quod Apostolus more Prophetico & Apostolico, post doctrinam paræneses ad vitam professione Christiana dignam instituat. Ea enim ratione doctrinam auditoribus accommodandã esse Prophetarum, Christi, Apostolorum, & aliorum piorum doctorũ exempla tradunt. Quoniam autem vitæ institutio ac morum doctrina triplex est, videlicet Ethica, Politica, & Ceremonialis, Paulus ordine de hoc triplici morum genere disserit. Ac PRIMVM *ethica præcepta de singulorum moribus in duodecimo capite colligit.* DEINDE *in decimotertio politicos mores formar:* TVM *de ceremonijs & adiaphoris in decimoquarto agit. etsi subinde varia colligit adeo vt parum videatur solicitus fuisse de ordine, vt in paræneſibus fieri vsitatum est. Postrema duo capita partim generalibus præceptis, partim familiaribus*

ribus quibuſdam, item ſalutationibus, cum graui admonitione, vt diſſidiorum vitentur autores, abſoluuntur.

Summa capitis duodecimi.

Ad verum cultum Deo præſtandum iuſtificatos hortatur, plurima de priuatis moribus præcepta, quæ omnia ex dilectione Dei & proximi, tanquam ex ſuis propriis fontibus manant, coaceruans.

Ordo & partes capitis duodecimi.

In PRINCIPIO *capitis hortatur iuſtificatos ad offerenda Deo ſacrificia, idq; propriorum corporum, & ſimul eadem ſacrificia definit, & in quibus rebus collocantur, explicat.* DEINDE *de eorundem ſacrificiorum effectibus acturus, vt* πολυπραγμοσύνην *vitemus, manentes intra noſtræ vocationis terminos, donaq; diuinitus collata, ad eiuſdem myſtici corporis incolumitatem referentes, admonet.* TVM *ſubiungit variorum officiorum catalogum, atq; addit plurima priuatæ vitæ inſtituta, quæ ſub communi dilectionis præcepto continentur.*

Exegeſis duodecimi capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Adhortor igitur vos fratres, per miſerationes Dei.

Paræneſes orditur à grauiſſima obteſtatione. Obteſtatur enim Romanos, immo nos omnes qui Euangelio credimus, per miſerationes Dei, ſignificans cogitationem miſericordiæ Dei, debere nobis eſſe ſtimulum ad vitam Deo placentem tranſigendam. Vt enim nos Deus ſua miſericordia in filio complexus eſt: ita viciſſim officium noſtrum eſt, vt grati erga Deum ſimus, vitam noſtram ad normam voluntatis ipſius, quantum quidem id fieri poteſt in hac infirmitate, inſtituentes. Huc illationis particula, Igitur, pertinet, ac ſi dicat Apoſtolus:

Cum vos fratres iam ex gratia Dei tantam consecuti estis salutem à Deo, decet vt grati sitis erga adeo clementem patrem, qui nostri caussa vnicum dedit filium, qui & peccatum aboleret, & suo spiritu vos sanctificaret. Hæc exhortationis ratio copiosius inculcatur Philippensibus, vbi Apostolus hoc modo loquitur: Si qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua communio spiritus, si quæ viscera & miserationes, implete gaudium meum &c. Cum itaque ea de caussa filius Dei redemit nos, vt deleat peccatum & mortem, & nos viuificet, ac sibi assimilet, & æternam iusticiam in nobis restituat, nequaquam decet vt carnis illecebris, affectuum incendijs, dissidiorum furoribus, atque alijs vicijs pietati aduersantibus indulgeamus: Sed vt potius piè, iustè & sobriè in præsenti vita viuamus, quo magis magisq; corpus peccati destruatur, & nouus homo per Spiritum Christi excitetur. Ad hunc ergo finem omnia sequentia præcepta pertinent, vt digne tam augusta & sancta vocatione ambulemus. Huc illud ad Ephes. 4. Adhortor vos, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis.

Vt sistatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, placẽtem Deo, rationalem cultum vestrum.

Propositio paræneticа, cuius hæc est constructio quam monstrant græci articuli: Vt sistatis rationalem vestrum cultum, videlicet corpora vestra hostiam viuam, sanctam & placentẽ Deo. Vt autem hæc propositio rectius percipiatur, PRIMVM *tenendum, quemnam cultum vocet Apostolus rationalem,* DEINDE, *quæ qualisq; sit corporum nostrorum sistio seu oblatio,* TVM, *oblationis huius descriptio & encomium.*

Cultus itaq; ad voluntatem Dei exactus & præstitus, solus rationalis à Paulo vocatur hac de caussa, quod vbi sapere plusquam oportet homines cœperint, à ratione viaq; aberrent. Debet itaque omnis cultus Dei fieri iuxta rationem, sed verbo Dei & spiritu Christi edoctam, reformatam, illuminatam,

tam, alioqui ratio sibi relicta nequaq̃ intelligit, quis sit verus colendi Deum modus. Cum igitur Paulus requirit rationalẽ cultum, dãnat omnes cultus stulte ab hominibus excogitatos. Sicut & ipse Dominus Esaiæ 19. & Mat. 15. facit, cũ inquit: Frustra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.

Corporum nostrorum oblatio est ipsa malorum affectuum mortificatio & occisio, quæ in vera pœnitentia sita est. Alludit autẽ Apostolus ad veterẽ sacrificãdi ritum, quo sisti oportebat victimã ad aram, atq; ideo corporũ meminit, etsi totũ hominẽ synecdochicôs hoc nomine comprehendit. Verum vt hominum corpora sacrificiorum veterum cremabantur, & fumus de sacrificijs sursum ascendebat: ita significatur isto symbolo, vt nostros affectus mortificantes, spiritum sursum ad Deũ leuemus.

Descriptio & encomium huius oblationis est, quod prædicetur viua, sancta, & accepta. VIVA quidem est, propter fidem & Spiritum sanctum, quo donati sunt credentes. Nam vt membra veteris hominis mortificantur, ita nouus homo spiritu Dei excitatur magis magisq;, atque viuit.

Hoc proinde epitheto præfertur sacrificium nostrũ mortuis animalium corporibus, quæ sub lege offerri solita erant.

SANCTA præterea dicitur, quia à prophanis vsibus segregata, sanguineq; Christi mundata, dicatur Deo.

ACCEPTA Deo seu bene placens Deo dicitur, propter fidem offerentis, ex quo sequitur, & in omni hostia requiri fidẽ, & nullam Deo gratam esse, nisi fides Mediatoris præluceat, quæ verbo Dei nititur. Hinc cõcluditur: frustra gloriari Papistas de suo ficto & insulso sacrificio, cum & verbo Dei destituatur, & sale fidei & spiritualis prudentiæ careat.

Præterea hic locus apertè testatur, quod omnes Christiani sint coram Deo sacerdotes. Nam si tantum sacerdotum est offerre Deo hostias, easq; Deo placentes, & mandatur omnibus Christianis hoc munus, quis non videt Christianos sacerdotali dignitate eminere. Huc illud 1. Pet. 2. Et ipsi tanquam viui lapides ædificamini domus spiritualis sacerdotium sanctũ,

ad offerendas ſpirituales hoſtias, bene acceptas Deo per IESVM CHRISTVM.

Et ne accommodetis vos ſeculo huic, ſed transformemini nouitate mentis veſtræ, vt probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Expoſitio eſt. Nam in quibus rebus conſiſtat oblatio noſtri declarat. Ponit autem huius oblationis tres partes, quarum PRIMA *eſt, ne accommodemus nos huic ſeculo, ſeu potius ne configuremur præſenti ſeculo, quantũ quidem ad mortua eius opera pertinet, ſed potius vt carnis corruptæ & peccati imperio renunciemus.* SECVNDA, *vt trãsformemur nouitate mẽtis noſtræ, hoc eſt, vt mente renouata ſpiritu Dei nouos affectus congruentes cum lege Dei induamus.* TERTIA, *vt probemus quæ ſit voluntas Dei, hoc eſt, vt ſtudium noſtrum ſit & propoſitum conforme voluntati Dei bonæ, placidæ & perfectæ, ita vt noſtrum propoſitum ſemper ſe ſubijciat voluntati Dei. Pertinẽt igitur epitheta voluntatis Dei eo, vt doceamur qualiſnam conformitas noſtrarum voluntatum cum Dei voluntate eſſe debeat.*

Obſeruetur hic definitio oblationis noſtri cum ſuis partibus, atq; adeo nouæ regenerationis, vnde fructus reliqui pietatis tanquam ex fonte manant.

Dico enim per gratiã quæ data eſt mihi, omni verſanti inter vos, ne ſapiat præterquam quod oportet ſapere, ſed ſapiat quo modeſtus ſit, quemadmodũ vnicuique partitus eſt Deus menſuram fidei.

Subijcit quaſdam formulas ſeu exempla mortificandorum affectuum, ac primum πολυπραγμοσύνην *impugnans, requirit, vt nemo extra ſuam vocationẽ quicquam temere tentet, aut arroganter in alienum officium irrumpat. ſed maneat quietus intra ſuæ vocationis terminos, nec arroget ſibi dona quæ non habet. ſed agnoſcat etiam dona Dei in alijs.*

Proponit autem Apoſtolus huius præcepti & certum finẽ

&

& iustum modum. FINIS *est, vt vnusquisq; sit modestus, ita vt in omni actione & tota vita modestia quædam & grauitas reluceat.* MODVS *est, quilibet sapiat iuxta mensuram fidei, hoc est, iuxta donum gratiæ, quod Deus cuilibet credenti donauerat.*

Quædam exemplaria Græca habent μέτρον χάριτος, *hoc est, mensuram gratiæ, id est, doni gratuitò collati.*

> Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra vero omnia non eãdem habent actionem: Sic multi vnum sumus corpus in Christo, membra mutuo alter alterius, Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis differentia.

Similitudine hac pulcherrima declarat, quam deceat singulos Christianos, qui eiusdem corporis Christi mystici membra sunt, considerare, quid sibi pro mensura fidei seu gratiæ & vocationis conueniat: atque ideo vt locum & officium suum singuli tueantur, & ad incolumitatem totius corporis conseruandam referãt, seruato cuiusq; membri ordine & dignitate.

Similitudo autem præsens hoc modo concludenda est: Eiusdem corporis membra, seruato cuiusque officio & ordine, debent sibi mutuo seruire, quo totum corpus conseruari possit incolume.

Christiani sunt membra eiusdem corporis mystici, quod est Ecclesia, cuius vnicum caput est Christus Dominus. Igitur, Christiani seruato cuiusq; officio & ordine, debent sibi inuicẽ seruire, quo Ecclesiæ corpus incolume seruari possit.

Cæterum huius loci dignitas meretur, vt ipsum aliis scripturæ locis fusius declaremus. Ad Cor. 12. & ad Ephes. 4. hac eadem similitudine Apostolus vtitur in eodem argumento, ex quib. locis aliquot colligemus hypotheses, quæ hanc Pauli similitudinem illustriorem reddent.

PRIMA *est, de nexu & coagmentatione membrorum in-*

ter seſe: de quo nexu & coagmentatione ad Epheſios ita ſcribit Apoſtolus: Vnum corpus, vnus ſpiritus, ſcilicet quo in vnum corpus coniungimur & coagmentamur. Ad Corinthios vero ita: Etenim per vnum ſpiritum nos omnes in vnum corpus baptiſati ſumus, ſiue Iudæi ſiue Græci, ſiue ſerui ſiue liberi, & omnes vnam potionem potauimus in vnum ſpiritum. Hic Paulus Spiritum ſanctum autorem facit, quod cum Chriſto vnum corpus fiamus myſticum, atque adeo quod in vnius Chriſti corpus coaleſcamus. Huius coagmentationis efficacia ſymbola ſunt fidelibus, Baptiſmus & Cœna Domini. Quicunque enim baptiſati ſumus, Chriſtum induimus. Nam vt in baptiſmo ſpiritu regeneramur: ita in cœna dicimur Domino incorporari. Nam cum dicit Apoſtolus, omnes eandem potionem potaſſe in vnum ſpiritum, declarat vno viuifico ſanguinis Domini potu participes nos fieri ſpiritus Chriſti, qui per omnia membra permeans, ſingula viuificat, reddit q3 ſuis functionibus idonea. Ex his colligamus coagmentationis noſtri inter nos in eodem corpore myſtico cauſſas eſſe, Spiritum Chriſti, Baptiſmum, & Cœnam Domini, per quæ Chriſto primum capiti coniungimur, Deinde inter nos ſpiritu coagmentamur & coaleſcimus, modo alioqui verè ſumus quod audimus, hoc eſt, Chriſtiani. Hanc coniunctionem locorum diſtantia & corporum nequaquam impedit, quia myſtica & ſpiritualis eſt.

DEINDE *ex Pauli verbis colligitur & hæc hypotheſis, quod vita membrorum ſit idem ſpiritus, qui diſtribuit ſingulis prout vult.*

TERTIO, *quod diſtincta ſint & eſſe debeant officia & gradus in Eccleſia, ſicuti membrorum diuerſorum in eodem corpore. Hinc eſt quod alios conſtituat in Eccleſia Apoſtolos, alios Prophetas, alios Paſtores, alios Doctores, &c. Huc dona ſanationum, gubernationes, genera linguarum, & alia quæ Apoſtolus ad Corinth. enumerat, pertinent.*

QVARTO, *Hæc ſimilitudo monet, vt ſingula membra ſtrenue*

ſtrenue ſuum faciant officium, quæque ſuo loco iuxta donum gratiæ.

QVINTO *monet hæc ſimilitudo, vt membrorum diuerſitas non ſit occaſio diſſidiorum & odiorum, ſed potius vinculum neceſſitudinis & ſanctæ concordiæ.*

SEXTO *monet hæc ſimilitudo, vt ad totius corporis commodum, conſeruationem & vſum ſuas functiones membra conferant. Etſi enim aliud manus, aliud pedis, aliud oculorum, aliud aurium eſt officium, ad eiuſdem tamen corporis incolumitatem omnia referenda ſunt.*

SEPTIMO *monet hæc ſimilitudo, vt mutuis afficiamur & commodis & incommodis. Hinc Paulus: itaque ſi patitur vnum membrum, ſimul dolent omnia membra, ſiue honore afficitur vnum membrum, congratulantur omnia membra.*

POSTREMO *monet hæc ſimilitudo, vt glorioſum huius Chriſti corporis membra eſſe qualiacunque putemus, cogitemuſq; communia corporis bona eo pertinere, vt concordiam & amicitiam inter nos alamus. Hinc Paulus, vnum eſt corpus, vnus eſt ſpiritus, ſicut & vocati eſtis in vnam ſpem vocationis veſtræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia (in totam Eccleſiam ſummum tenens imperium) & per omnia (prouidentia ſua omnia Eccleſiæ membra late per orbem diſperſa complectens) & in omnibus vobis (nos in Chriſto coniungens.)*

Siue prophetiam, iuxta analogiam fidei.

Diſtributio eſt donorum quibus membra myſtici corporis Chriſti donata ſunt in mutuã ædificationem: ac primo loco ponit Eccleſiaſticas functiones, nempe prophetiã & diaconiã, quæ ſummũ locum in Eccleſia obtinent. Defectus orationis ex ſuperioribus hoc modo reſarcietur: Siue prophetiã (ſcilicet quis habeat) iuxta analogiam fidei (ſcilicet ea vtatur ſeu eam

habeat) Est autem prophetia donum vel prouidendi futura, vel interpretandi scripturam. Neque dubium est quin hoc posteriori significato prophetiæ vocabulum hic à Paulo accipiatur, quod indicat modus prophetiæ quem subiungit: iuxta analogiam fidei. Vult autem Apostolus prophetiam fieri iuxta analogiam fidei, hoc est, consentire cum fidei seu religionis Christianæ primis axiomatis, quæ axiomata in articulos symboli Apostolici breuiter congesta sunt. Hic monẽtur Doctores, vt non discedant à pacto Dei cum Leuitis inito, quod est annunciare verbum ex ore Dei, cauereq́, ne humanas doctrinas in locum verbi Dei substituant, & auditoribus obtrudant.

Siue ministerium, in ministrando, siue qui docet, in doctrina.

Hisce verbis nihil aliud vult Paulus, quàm vt singuli sui officij finem spectent. Qui ergo Diaconum bonorum Ecclesiæ agit, sit sedulus in eo officio: & qui prouinciam docendi suscepit, hunc sibi proponat finem, vt totum se illi rei accommodet.

Siue qui exhortatur, in exhortatione.

Tanta est hominum oscitantia, etiam in negocio propriæ salutis, vt nisi stimulis exhortationum & obiurgationum instigentur, doctrina maneat inefficax. Admoneantur igitur hoc loco verbi præcones, vt non solum cogitent officium suum esse, quæ recta sunt docere, verumetiam vt doctrinam auditoribus accommodent, quod fit, dum Christi, Prophetarum & Apostolorum exemplo, ea quæ docuerũt exhortando veluti instillent, & varios affectuum motus excitent.

Qui distribuit, in simplicitate.

Hoc ad Diaconos pertinet, quorum officium est eleemosynas Ecclesiæ distribuere egentibus, idq́, in simplicitate, hoc est, sine corruptione affectuum, siue personarum respectu.

Qui præest, cum diligentia.

Hoc membrum pertinere videtur ad eum ordinem presbyterorum,

terorum, qui externam Ecclesiæ politiam regebant, ac disciplinæ custodes erant, de quibus 1. ad Timoth. 5.

Qui miseretur, cum hilaritate.

Eum intelligit hoc loco Apostolus, qui curandis pauperibus erat destinatus, vt ferè tum temporis viduæ. Quod autem hoc latius non accipio, in caussa est, quod Paulus adhuc agat de functionibus Ecclesiasticis, quarum aliquot genera hîc recensuit. Quod autem requirat hilaritatem in hoc officij genere, ideo fit, quia huiusmodi officia sæpe magnas molestias habent, cum propter importunitatem eorum, qui iuuari cupiunt, tum propter alias caussas. Requirit ergo Apostolus, vt qui huiusmodi muneri præfecti sunt, ita animos componant suos, vt semper officium cum quadã animi hilaritate facere videãtur.

Dilectio sit minime simulata.

Hactenus de functionibus Ecclesiasticis: nunc de communibus officijs acturus auspicatur à dilectione, à qua reliqua omnia officia manant. Dilectionem itaque tanquam caput seu fontem communium officiorum primo loco requirit, hanc non vult esse fucatam, sed sinceram à pio corde profectam.

Sitis auersantes malum, adhærentes bono.

Dilectionis effecta sunt, malicioſum studium excludere, & officioſam benignitatem cõplecti, quoties cum proximo agendum est. Vult igitur Apostolus, vt nemini noceamus, sed potius vt omnes, quantum quidem in nobis est, candide & benigne iuuemus.

Fraterna caritate ad vos mutuo amandos propẽsi.

Vnde dilectio, erga quos exerceri, & qualis esse debeat, explicat. PRIMVM *enim venire nobis in mẽtem debet, quod nos omnes simus in Christo fratres, q; Deus pater caros nos habeat in filio:* DEINDE, *quod velit vt hanc caritatem erga nos mutuo exerceamus:* TVM, *vt non secus atq; pueri & parentes se mutua storga complectuntur, nos inuicem complectamur.*

Honore alij alios præuenientes.

Hoc quoque dilectionis est ingenium, quod dona Dei in alijs libenter agnoscat ac veneretur. Sunt autem tres causſæ præcipuè, cur Christianos se inuicem honorare deceat. PRIMA *est imago Dei, ad quam homo conditus est primum, & iam in Christiano reparatur indies.* SECVNDA, *donorum consideratio. Nam ob dona, quibus Deus ornauit Ecclesiam, oportet, vt ea agnoscentes, reuerenter eos complectamur, qui huiusmodi donis ornati sunt,* TERTIA, *vocationis ratio & eminentia. Hinc fit, quod parentes honorare vox legis præcipiat, quo mandato synecdochicôs continentur omnes, qui in aliquo dignitatis gradu constituti sunt. Porro honor est duplex, Externus & Internus.* EXTERNVS, *est externa quædam honoris & reuerentiæ exhibitio, quæ fit gestu corporis, & alijs externis officijs, pro consuetudine ac more Reipub. in qua viuitur.* INTERNVS, *est interna animi affectio, qua eos sincere complectimur ac honoramus, in quibus vel dona Dei excellentia animaduertimus, vel quos Deus in eminentiori dignitatis constituit gradu.*

Studio non pigri.

Hoc est, alij pro alijs soliciti estote, ac mutuo alter alterius onera subleuate, seu quilibet magno cũ studio in suo progrediatur officio. Nam non progredi, inquit Bernardus, est regredi.

Tempori seruientes.

Hoc est, occasiones nolite negligere, sed quæuis potius captetur occasio ad benefaciendum, & ad officia mutua præstanda. Quædam exemplaria Græca habẽt, κυρίῳ δουλεύοντες, *hoc est, Domino seruientes, Si hanc lectionem sequamur, hic erit sensus, quod in omni officio caritatis, quod proximo præstãdum est, debeamus ad Dominum respicere, qui sibi nostris officijs cultum præstari sentit. Huc illud ad Hebræos: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, huiusmodi enim sacrificijs placetur Deo.*

Spe

Spe gaudentes.

Quia vt plurimum pij premuntur in hoc mundo cruce, opponit cruci fiduciam certæ liberationis, quæ fiducia faciet vt in medijs ærumnis bono ſimus animo, huc illud Chriſti dictum: Gaudete, quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis.

In tribulationibus patientes.

Effectus eſt ſuperioris præcepti. Nihil enim magis patientiam operatur, quã ſpes læti exitus. Eſt etenim hæc vna Chriſtianorum fortitudo, malis non ſuccumbere.

Spiritu feruentes.

Hoc eſt, indies magis magiſq; ſpiritum excitantes, vt ſit ardentior in pugna aduerſus cupiditates carnis: & feruentior in omnibus pietatis exercitijs, in inuocatione, in caritate atque alijs motibus congruentibus cum lege & voluntate Dei.

In oratione perſeuerantes.

Ac ſi dicat: Etiamſi mox non videbimini impetrare quod petitis, nolite tamen diffidentia à petendo deſiſtere, ſed exemplum potius mulieris Lucæ 11. imitamini.

Neceſſitatibus ſanctorum communicantes.

Requirit liberalitatem erga indigentes fratres.

Hoſpitalitatem ſectantes.

Species quædam eſt ſuperioris præcepti. Hoſpitalitas magna virtus eſt, quam nobis plurima ſanctorum exempla commendant, vt Abrahami, Lot & aliorum. Verum ne quis excipiat dicat q; ſe paupertate impediri, quo minus illud officium hoſpitibus præſtare poſſit, Paulus potiſſimum affectum requirit, ſi vna cum affectu externum opus præſtari non poſſit. Nam φιλοξενία proprie affectus eſt, quo amanter complectimur hoſpites, eos conſolamur, ac noſtris conſilijs recreamus. Hoſpites enim & exules pauperiores, non ſolum opus habent corporum refectione, verum etiam animorum conſolatione, ne exilio fracti, confeſſionem abijciant.

Benedicite ijs qui vos perſequuntur, benedicite & non malum imprecemini.

Benedicere phraſi Hebraica eſt bene precari, & beneficia in aliquem conferre. Vult ergo Apoſtolus, vt ijs, qui nos perſequuntur, precemur ſaniorem mentem, vt & ipſi tandem ad Deum conuertantur. Eſt autem hoc loco diſcernendum inter hoſtes Dei, & noſtros priuatos inimicos. Hoſtibus Dei optare quidem oportet conuerſionem ad Deum, vt ex hoſtibus amici, immo filij fiant. Verum ſi conuerti recuſauerint, cum Dauide ipſis confuſionem precabimur, ac iudicium Dei contra ipſos non tacebimus. Hoc etiam Chriſti facto confirmatur, qui & Herodem vulpem, & Phariſæos parietes dealbatos appellauit. & Paulus ad Galatas ait: Si quis aliud Euangelium docuerit, ſit anathema. Porro geminatio eò pertinet, vt ſciamus hoc officium ſerio à nobis requiri.

Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.

Qualis συμπάθεια Chriſtianorum eſſe debeat, hac docetur hypotheſi. Vt enim membra mutuis bonis & malis afficiuntur: ita membra corporis Chriſti myſtici erga ſe mutuo affecta eſſe debent, vt rebus aliorum proſperis congratulemur, & contra, aduerſis triſtemur.

Mutuo alij in alios ſenſu affecti.

Hoc eſt, ſitis concordes & vnanimes inter vos.

Non arroganter de vobis ſentientes.

Hoc eſt, Etiamſi quis inter vos maioribus videatur donis excellere, non propterea alios ſuperbe, tanquam ex alto deſpiciat, neque ſibi aſſcribat quod Dei eſt. Quid habes, inquit Apoſtolus, quod non accepiſti? Vult ergo Apoſtolus omnem ambitionem & arrogantiam à Chriſtianis pectoribus exulare. Nihil enim magis ſcindit concordiam atque ambitio. Huc illud: Inter ſuperbos ſemper iurgia.

Sed humilibus vos accommodantes.

Anti-

Antitheſis eſt ſuperioris præcepti. Requirit enim veram humilitatem, quæ oritur ex vera noſtri cognitione.

Ne ſitis prudentes apud voſmetipſos.

Hoc eſt, ne veſtro iudicio ſapiatis nimium, ac ſi non indigeretis aliorum conſilys, hoc præceptum habetur Prouerb. 3. Ne ſis ſapiens in oculis tuis. Eſt autem fons arrogantiæ, ſuæ ſolertiæ ac iudicio plus ſatis tribuere, ac propriæ prudentiæ opinione turgere. Verum cum ideo rationem & ſermonem Deus hominibus tribuit, vt aly aliorum iudicia & conſilia audiant, verè prudentis eſt iſta media amplecti, atque aliorum iudicia & ſententias audire.

Nemini malum pro malo rependentes.

Hic non loquitur de vindicta, nam de ea paulò poſt acturus eſt, Sed monet ne par pari referamus, ſi quod officium aliquando nobis denegatum fuit. hic non vult Apoſtolus, vt par pari referamus, ſed potius vt perinde faciamus, ac ſi aliorum beneficijs prouocati eſſemus. Qui ergo aliquando tibi mutuum negauit, illi ipſi indigenti opem feres, immemor olim tibi negati officij.

Præuidentes bona cum omnibus hominibus.

Iubet vt inprimis attenti & ſoliciti ſimus, vt vita noſtra bene & honeſtè inſtituatur, ne quis habeat quod in nobis merito culpari poſſit, hoc eſt, vt Paulus alibi loquitur, vt ſimus ἀπρόσκοποι, & vt Chriſtus ait, Lux noſtra luceat coram hominibus, vt glorificetur pater noſter cœleſtis. Breuiter, vult nos eſſe typos aliorum in fide & in conuerſatione.

Si fieri poteſt, quantum eſt in vobis, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Requirit Apoſtolus vt pacificè cum alijs hominibus viuamus, quantum quidem in nobis eſt. Nam cum in hac mundi malicia plena inter homines pax non eſt ſperanda, monet vt demus operam, ne per nos ſtet, quo minus pacificè viuatur.

Non vosmetipsos vlciscentes dilecti, sed date locum iræ, Scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego rependam, dicit Dominus.

Vindictam prohibet, sed priuatam, id quod antithesis ostendit, Sed date locum iræ, id est, pœnæ Dei vindicantis, nunc per ordinarium magistratum, nunc sine magistratus opera. Hanc esse sententiam huius hypothesios, ostendit subiecta probatio, Mihi vindicta, mihi scilicet ordinanti pœnas per magistratum, aut alioqui punienti per me, quos magistratus non punit. Obseruetur hic, quod Deus nobis adimat ius vindicandi, ac sibi soli illud attribuat, significans vindictam ad suam pertinere gloriam. Quare qui proprias iniurias vlciscuntur, quantum in se est, gloriam Dei lædunt.

Si igitur esurit inimicus tuus, ciba eum, si sitit, da ei potum.

Dixit non reddendum malum pro malo, nec vindictam quærendam esse, cuius rei certissimum argumentum affert, quod est benefacere inimico, cibando eum si esurit, & dando potum eidem si sitit: quod profecto vt rarissimum, ita sanctissimum est victoriæ genus. Porro hanc hypothesin sumsit Apostolus ex 25. capite Prouerbiorum, cum sequenti ratione.

Hoc enim si feceris, carbones ignis coaceruabis in caput eius.

Ratio à fructu beneficij inimico præstiti. Hoc Solomonis ænigmate significatur animus inimici vri beneficijs acceptis, vt frangatur vel in hanc vel in illam partem, hoc est, vt aut emolliatur, & ex hoste fiat amicus, aut vratur & æstuet testimonio propriæ conscientiæ, quod sane pars quædam est diuinæ vindictæ.

Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.

Hoc est, bonitate & innocentia vincere tuos hostes conare: quod sane victoriæ genus Christiano milite dignissimum est.

Caput

Caput XIII.

Summa capitis decimitertij.

QVILIBET *suo magistratui subiectus sit, reddat singulis debita, diligat proximum, ac vitam inculpatam viuat.*

Ordo & partes capitis decimitertij.

Superiori capite de officijs Ecclesiasticis & moribus priuatorum egit: hic autem politicam vitam instituit. AC PRIMVM *de magistratus ac subditorum analogo agit officio: vnde ad communia descendens, docet quid singulis hominibus præstandum sit, idq; ex caritatis lege.* TVM *ad vitæ innocentiam, & morum puritatem hortatur. Tres igitur huius capitis erunt principales partes, quarum* PRIMA *exhortationem ad præstandam obedientiam proprio magistratui habet, vbi & officium magistratus perspicue traditur.* SECVNDA, *exhortatio est ad dilectionem erga omnes:* TERTIA, *continet exhortationem ad mores priuatos formãdos, nimirum vt quilibet apud se innocentiæ & puritati vitæ studeat.*

Exegesis decimitertij capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Omnis anima potestatibus supereminẽtibus subiecta esto.

PROPOSITIO *primæ partis huius capitis, præcipiens obedientiam erga magistratum ciuilem, cuius sensus est: Quilibet homo suo magistratui subiectus esto.*

Porro in hac propositione quatuor spectandæ sunt circumstantiæ. PRIMA, *quisnã obligetur hoc præcepto.* SECVNDA, *quid præcipiat, nempe subiectionem.* TERTIA, *cuinam illa subiectio debeatur.* QVARTA, *caussa subiectionis.*

PRIMA *indicatur hisce verbis: Omnis anima. Etsi autem anima synecdochicôs pro homine accipitur, hîc tamen non caret emphasi tropus. Vult enim Apostolus omnem hominem cuiusque fuerit conditionis & status obligatum esse hac lege. Vnde Chrysostomus hunc locum explanans ait: Quod hæc omnibus præcipiantur, non solum secularibus, sed etiam sacerdotibus & Monachis, declarat exordium cum dicat: Omnis anima, siue Apostolus siue Euãgelista, siue Propheta siue quisquis fueris. Neque enim subiectio pietatem euertit. Hæc ergo circumstantia ex diametro pugnat cum immunitate, quam sibi sacrilege arripiunt Papistæ. Papa enim hoc Pauli præceptum impiè inuertit. Nam cum ille iubetur voce Apostoli vt magistratui ciuili sit subiectus, is contra, se supra omnem magistratum extollit, se Christi vicarium in terris mendaciter appellitans.*

SECVNDA *circumstantia, est de subiectione quæ magistratui debetur, quæ duo potissimum continet, reuerentiam & obedientiam non pugnantem cum lege Dei.*

TERTIA *circumstantia est, quod hæc subiectio debeatur potestati, hoc est, magistratui, qui in nos ius & dominium habet. Nam ἐξουσία potestas est autoritate & iure prædita.*

QVARTA *circumstãtia, caussam subiectionis indicat, quæ caussa voce ὑπερεχούσαις significatur, Quilibet enim ideo magistratui subijci debet, quia magistratus in superiori gradu collocatus est. Significatur ergo hîc relatio mutua superioris & inferioris. Vnde & hoc consequitur, quod non alieno, sed nostro magistratui debeamus subiectionem.*

Non enim est potestas, nisi à Deo.

Ratio propositionis à caussa efficiente sumta. Deus cõstituit potestatem. Igitur potestati subiectum esse oportet. Hîc distinguendũ est inter Rem & personas. RES *videlicet potestas ipsa, hoc est, magistratus est, qui Deum autorem habet. Verum* PERSONÆ *rem hanc haud raro suo vicio contaminant, vt Achab,*

Achab, Nero, Iulianus, & multi alij, quibus Elias, Esaias, Elizæus & Paulus nequaquam obtemperare debuerunt in iis, quæ impie contra Deum præceperunt, sed in externis rebus & politicis officijs obedientiam præstiterunt.

Quæ enim sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt.

Expolitio est. Modum enim quo Magistratus à Deo est, declarat, nimirum quod sit diuina quædam ordinatio, & simul respondet obiectioni illorum, qui opinabantur magistratum tanquam malum pœnæ à Deo esse, & non esse ordinationem Deo placentem.

Porro cum dicat Apostolus potestatem ordinationem Dei esse, tria docet. PRIMVM, *quod ius ipsum magistratus à Deo sit.* DEINDE, *ꝙ huius potestatis distributio & εὐταξία Deo quoq; sit asscribẽda, vt sciamus etiã extremis & infimis ordinibus parendũ esse.* TVM, *ꝙ quæ iuri & potestati cõnexa sũt, à Deo quoq; autore proficiscantur, vt sunt oĩa vincula humanæ societatis, leges, instituta, disciplina, consuetudines prudentum autoritate approbatæ, iudicia, contractus, artificia, studia, breuiter omnia quæ faciunt ad conseruãdos & ornandos status à Deo approbatos & ordinatos. Hæc omnia recte ad Deum autorem retuleris, donec à lege naturæ seu Decalogi dissentire non deprehendantur: quod cum fit, non Dei ordinationi, sed malitiæ & diabolorum & hominum asscribenda sunt, Quare fugienda sunt, vt quæ turbant & contaminant ordinationem diuinam.*

Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Illatio SECVNDI *argumenti à parte definitionis positæ sumti. Magistratus est ordinatio Dei. Ergo qui magistratui resistit, Dei ordinationi resistit. Sed cum hoc nemini liceat facere, Sequitur magistratui parendum esse.*

Qui autem resistunt, sibiipsis iudicium accipient.

TERTIVM *argumentum à neceſſitate vitandæ pœnæ ſumtum, & loco totius argumenti ſola propoſitio ponitur. Qui reſiſtunt magiſtratui, ſibipſis iudicium accipient, hoc eſt, accerſent ſibi pœnas. Eſt enim metalepſis: Sed quilibet cauere debet, ne ſibi pœnas accerſat. Nemo igitur debet magiſtratui reſiſtere, ſed parere potius, quo pœnam vitet. Iudicium hoc loco ſignificare pœnam, quæ ſententia magiſtratus reo infertur, ea quæ mox ſequuntur docebunt.*

Principes enim non ſunt terrori bonis operibus, ſed malis.

Propoſitionis proximi argumenti probatio eſt.

Principes puniunt male agentes. Ergo,

Qui illis reſiſtit, iudicium, hoc eſt, pœnam ſibi accerſit.

Vis autem nō timere poteſtatem, quod bonum eſt facito, & habebis laudem ab ea.

QVARTVM *argumentum ab vtili ſumtum. Bene agentes laudem ferunt à magiſtratu, tātum abeſt, vt magiſtratus bene agentibus ſit terrori, Quare magiſtratui bene agendo obtemperandum eſt. Loquitur autem hic de natiuo magiſtratus officio, à quo tametſi homines in magiſtratu conſtituti ſæpe aberrant: tamen illis obedientia in rebus licitis eſt deferenda, ex quo fiet, vt ex ea parte non ſint bene agentibus terrori, Vnde Nazianzenus:* φοβῶν γὰρ ἔξω πῶς ὁ τῶν νόμων φύλαξ. *At ſi pietatis nomine te perſequitur magiſtratus, ne timeas magiſtratum, neq; cedas illi, ſed Deo potius obtempera, exemplo ſanctorum Prophetarum patienter ferendo crucem, & expectando glorioſam liberationem.*

Dei enim miniſter eſt tibi in bonum.

Ratio, cur recte faciens non debeat timere magiſtratum, ſed potius expectet laudem à magiſtratu, ſumta à fine magiſtratus. Magiſtratus eſt miniſter Dei obedienti in bonum. Ergo qui obtemperat, non metuere magiſtratum, ſed præmi-

um

um potius ab eo expectare debet.

Si vero male feceris, time, Non enim fruſtra gladium geſtat.

QVINTVM *argumentum à pœna, in quam incurrit qui magiſtratui non obtemperat. Magiſtratus punit non obtemperantes. Ergo, vt pœnam euadas illi obtempera. Antecedens probat à deſtinatis. Magiſtratus geſtat gladium, Ergo eum ſtringet in contumaces & rebelles.*

Dei enim miniſter eſt, vindex in irã aduerſus eum qui male agit.

A fine magiſtratus ſeu proprio probat, magiſtratum timori eſſe male agentibus, atque in eum finem geſtare gladium ſibi à Deo traditum. His Pauli verbis ſtabilitur magiſtratus autoritas, nimirum quod ſit diuina. Magiſtratus enim vice Dei fungitur, cum in præmijs dandis obedientibus, tum in pœnis infligendis contumacibus.

Itaque neceſſe eſt ſubijci, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.

Concluſio eſt proximi argumenti, cui attexit SEXTVM *argumentum à neceſſitate obedientiæ. Peccatum, quo conſcientia fit rea & vaſtatur, cauendum eſt. Talis eſt contumacia aduerſus magiſtratum. Igitur cauenda, & magiſtratui obtemperandum eſt.*

Hic obſerua, quod obedientia erga magiſtratum non ſit res media & adiaphora, ſed huiuſmodi, vt etiam hominis conſcientiam obliget. Quare qui conſcientiam ſuam illæſam ſeruare cupit, non detrectet magiſtratus imperium, modo cum obedientia, quæ Deo debetur, ſtare poſſit.

Propter hoc enim & vectigalia ſoluite, Dei enim miniſtri ſunt, in hoc ipſum incumbentes.

Hactenus iuſta confirmatione probatum eſt, quod magiſtratui ſubiectum eſſe oporteat omnem hominem: Nunc autem

eidem vectigalia esse soluenda, duplici argumento probat, PRIMVM, *à caussa efficiẽte sumitur, Principes sunt* λειτουργοὶ *Dei, hoc est, publici ministri Dei, qui à Deo ipso Rebuspublicis præfecti sunt, vt publica negotia tractent, & ea quæ ad incolumitatem reipublicæ faciunt, agant, Igitur vectigalia sunt illis pendenda.* ALTERVM *à fine magistratus sumitur: Magistratus magnum pondus sustinet, cum oppugnãdo malos, tum defendendo bonos, Itaque vectigalia illis solui debent.*

In hoc ipsum, hoc est, vt malos oppugnent & bonos tueantur, προσκαρτεροῦντες, *in hoc incũbentes, inuicta scilicet quadam & diuina fortitudine, vt Deo fidem suam in officio sibi commissam approbent.*

Reddite igitur omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Illatio generis, quod mox in certas species diuidit. Reddite omnibus debita, hoc est, cuique quod ipsi debetur. Et loquitur hîc de ys debitis, quæ ciuili obligatione debentur. Ponit autem hîc quatuor species eorum quæ potestatibus debẽtur, quæ sunt Tributum, Vectigal, Timor, Honor, quorum duo prima, tributum & vectigal hoc modo differunt. Tributum Græcè φόρος *est, quod viritim imponitur, & pro census ratione penditur. Vectigal verò Græcè* τέλος, *vt sunt portoria, & quæ pro inuectis aut exportatis mercibus persoluuntur. Præterea, vt timor Hebræorum more pro obedientia ex animo proficiscente capitur: ita honor pro reuerentia sincera & voluntaria, quæ magistratui debetur, accipitur.*

Nemini quicquam debeatis, nisi hoc vt alij alios diligatis.

In prima huius capitis parte officium Christianorum erga magistratum docuit, quod sub quarto præcepto continetur. Hic trãsit ex hypothesi ad genus, qualenam sit Christianorum erga

erga omnes ostendens, simul ad illud ipsum exhortans. Principio autem duplicis debiti meminit, quorum VNVM *soluere, vt nihil debeant, Christianorum est.* ALTERVM, *perpetuo quidem soluere studebunt, quod tamen nunquam persoluent ita, quin debitores adhuc maneant.* PRIVS *illud debetur ciuili obligatione. Est autem ciuilis obligatio, quando ciuilibus legibus aliquis ad soluendum obstrictus ita, vt magistratus cogere possit & punire legibus non soluentem. Cum ergo Paulus dicit: Nihil cuiquam debeatis, vult nos seruare leges contractuum, & non defraudare alios in ciuilibus officijs. Cum autem hoc debitum Paulus vult nos soluere, satis significat rerum distinctiones iuris diuini esse, quemadmodum & septimũ præceptum, non furtum facies, manifeste docet.* POSTERIVS *debetur obligatione naturali. Est autem obligatio naturalis, qua natura obligati sumus ordine diuino, ad perpetuam dilectionem. Hac obligatione debemus multa officia non debita ciuili obligatione. Cum ergo Paulus dicit: Nisi hoc, vt vos mutuo diligatis, significat perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat, ad officia alijs præstanda. Huius obligationis caussa est, quod creatura perpetuo debeat obedientiam creatori. Et est obseruandum, quod Paulus exhortaturus ad cõmunia officia caput summum Decalogi de dilectione proponat, ex qua reliqua officia omnia manant.*

Nam qui diligit alterum, legem impleuit.

Probat omnia officia alijs debita in dilectione includi. Loquitur autẽ hic de officijs erga proximos in hac vita, sicuti & ipsa propositio & enumeratio mox sequens ostendit. Quare perperam hũc locum Papistæ contra totam superiorem doctrinam, de gratuita iustificatione torquent. Neque enim Paulus dicit quenquam hanc legem præstitisse, sed tanquam caput officiorum mutuorum dilectionem statuit, & sub conditione loquitur. Quare legis vocabulum hoc loco ad secundam solummodo tabulam restringendum est.

Siquidem illud: non mœchaberis, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non concupisces, Et si quod aliud est mãdatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Ætiologia per enumerationem partium legis, & possunt singulæ partes enthimematicè concludi per locũ à repugnantibus, hoc pacto: Qui diligit proximum non mœchatur. Repugnat enim dilectioni, alterius thorum maculare, alterius castitatem violare, & conscientiam vastare. Qui diligit proximum non occidit. Proficiscitur enim occisio proximi ex odio aduersus illum, quod manifeste & ex diametro cum dilectione pugnat. Qui diligit proximum non furatur. Quia proximum damno & dolore afficere caritati repugnat. Qui diligit proximum, nequaquam dicit contra ipsum falsum testimonium, quia illud similiter ex odio proficiscitur, & tendit in alterius perniciem. Qui diligit proximum, non concupiscit scilicet res proximi. Nam qui proximum amat, potius res ipsius augeri quàm diminui cupit. Huic enumerationi, vt artifex, genus subijcit. Et si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, Græcè ἀνακεφαλεοῦται, hoc est, in summam & compendium redigitur.

Porro in dicto legis: Dilige proximum sicut teipsum, quatuor sunt: Mandatum, dilectionis affectus, obiectum & modus dilectionis per comparationem.

Caritas proximo malum non operatur.

Partes positas in dilectione includi, sumto argumento à negato genere comprobat: Caritas proximo non operatur malum. Ergo nec mœchatur, nec occidit, nec furatur, nec falsum testatur, nec concupiscit. Hæc enim omnia mala sunt, & dum perpetrantur proximus læditur.

Consummatio itaque legis est caritas.

Conclusio est ex proxima enumeratione collecta, nec aliud

vult

vult hæc concluſio, quàm in dilectione legem de mutuis officijs incluſam eſſe. Quare monemur, vt in omnib. officijs in hac vita dilectionem ex fide tanq̃ regulam intueamur ac ſequamur.

Idque perſpecta opportunitate, quod hora iam ſit nos à ſomno expergiſci.

Exhortationem ad vitæ innocentiam attexit, ſumta ratione à temporis circumſtantia. Facit autem collationē duplicis tēporis, nimirum præteriti, quo viximus in ignoratione Chriſti, & præſentis, quo nobis lux Euangelij affulſit. illud noctis, propter denſas ignorantiæ noſtræ tenebras, hoc diei, propter ſcientiam ſalutis, nobis per Euangelij prædicationem patefactam, comparās. Vult igitur vt induſtrios homines imitemur. Nam vt illi tranſacta per ſomnum nocte, mox ſole orto ad labores, relicto ſomno ſurgunt: ita nos, orta nobis luce Euangelij, errore relicto, ardentes eſſe debemus in ſalutis noſtræ negocio.

Nunc enim propius nos eſt ſalus, quam cum credidimus.

Ratio à temporis collatione. Olim, nondum exhibito Chriſto, remotius à nobis videbatur ſalus eſſe, At nunc illo exhibito & prædicato per Euangeliū, propius nos eſt ſalus. Quare noſtrum erit, ne hanc occaſionem negligamus.

Nox præterijt, dies autem aduenit.

Allegoricè idem repetit, quod paulo antea dixit. Eſt autem ſenſus: Tenebræ ignorantiæ per allatam Euangelij lucem diſparuerunt, & cœpit ſcientiæ ſalutis lux fulgere. Quare æquum eſt, vt relictis tenebris in luce ambulemus. Confert autem Apoſtolus hoc loco tempus quo vixerunt Romani in gentiliſmo ante Chriſtum exhibitum, cum tempore prædicati apud ipſos Euangely, iam Chriſto exhibito.

Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

Concluſio eſt: Nox præterijt: Ergo opera noctis abijciamus.

Dies aduenit: Proinde opera lucis ſectemur, faciamuſq́ ea, quæ lucis requirit conditio. Vt autem opera tenebrarum vocat eam vitam, quam agere ſolent qui lucis conſpectum fugiũt: ita arma lucis vocat opera fidei, & quæ decẽt lucem Euãgelij.

Tanquam in die compoſite ambulemus.

Vt modeſti homines interdiu cauent, ne quid indecorum appareat in habitu & cultu corporis: ita eorum eſt, quibus lux Euangelij eſt orta, honeſte ac decenter viuere.

Non in comeſſationib⁹ & ebrietatibus, non in cubilibus ac laſciuijs, non in lite & inuidia.

Quædam tenebrarum opera, exempli gratia, quæ vult nos fugere Apoſtolus, enumerat. Per comeſſationes conuiuia laſciua & immoderata intelligit. κῶμος enim veteribus Deus nocturnorum conuiuiorum & voluptariæ vitæ habebatur, vnde & comeſſatio nomẽ habet apud Latinos. Per cubilia intelligit vagos concubitus, & veneream vitam, qualis ebrioſorum eſſe ſolet. Laſciuiæ Græcè ἀσελγείαι, improbitatem & cõtumeliam per petulantiam admiſſam notant, vnde lis & inuidia ſequitur.

Sed induamini Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne faciatis ad concupiſcentias.

Vt opera tenebrarum deponenda, & noctem fugiendam eſſe docuit: ita hic arma & indumenta lucis requirit, ac iubet vt induamus Chriſtum Dominum, vt illo veſtiti, compoſite in luce Euangelij ambulemus. Veſtimur autem Chriſto dupliciter: PRIMVM *ipſius merito ſeu obedientia, qua meruit nobis remiſſionem peccatorum, vt peccata noſtra non amplius appareant coram Deo, ſed ſint tecta & abolita Chriſti ſanguine.* SECVNDO, *efficaci præſentia, qua nos regit, conſolatur, ſanctificat. Cum igitur iubet Paulus, vt Chriſtum induamus, vult vt fide illum apprehenſum imitemur, in vera innocentia & ſanctitate.*

Caput

Caput XIIII.

Summa capitis decimiquarti.

IN rebus indifferentibus nemo alium offendat, ſed vnuſquiſque bona cõſcientia agat, quicquid facit, vitet q3 ſcandalum.

Ordo & partes capitis decimiquarti.

Vt hoc caput facilius intelligatur, ꝑderit obſeruare, qualiſnam tempore Apoſtoli Eccleſiæ ſtatus fuerit. Multi ex Iudæis, qui Romæ morabantur, Euangelij doctrinam receperãt: multi quoq3 ex gentibus ad fidem erant conuerſi: illi quidem, aſſueti ritibus Moſaicis, non ſatis intellexerunt Chriſtianam libertatem, quare ritus quoſdam de cibis, & feſtis diebus obſeruantes, ſpreuerunt eos qui hos ritus non ſeruarunt, tanquam legis diuinæ tranſgreſſores: Hi, quia nihil habebant agendum cum ceremonijs Moſaicis, ſua ſunt vſi libertate, nullæ aut perexigua infirmorum ratione habita. Vtroſque igitur Paulus in hoc capite corrigit, ac PRIMVM *tradit generalẽ, de aſſumendis infirmis fratribus, regulam.* DEINDE *generali regulæ certos caſus de cibis & feriis ſubijcit, de quibus tum temporis maxime ab vtriſque diſceptabatur.* HVC *regulas quaſdam cum ſuis rationibus addit, monet q3, vt nec ſcandalo ſint alicui, nec quicquam ipſi agãt, niſi prælucente fide, propterea quod, quicquid non ſit ex fide, ſit peccatum.* PORRO *doctrina hæc nobis quoq3 inprimis vtilis eſt. Nam non paucas cõtinet regulas, quæ nos regere, in rebus externis & adiaphoris, ne in earum vſu alijs ſimus offendiculo, debent.*

Exegeſis decimiquarti capitis, cum obſeruatione doctrinarum.

Cæterum eum qui fide eſt infirmus aſſumite, non ad dijudicationes diſceptationum.

Propositio generalem regulam seu doctrinam de subleuãdis infirmis in fide (hoc est, in Euangelij doctrina de Christiana libertate, quæ quia credenda est, fides metonymicôs dicitur) continens. Est ergo sensus: Infirmum in fide assumite vobis, & eum erigite, cauentes ne ex vestris disceptationibus labefactetur ipsius conscientia, neue magis dubius ex vestris ambiguis disceptationibus efficiatur, quam fuit. Doctrina hæc inprimis memorabilis est. Docet enim, ne quenquam mediæ & indifferentis rei caussa contemnamus aut fugiamus: sed vt potius eius consortium expetamus, quo per nos tandem edoctus, firmior in fide euadat. DEINDE *hic locus inanes disputationes & λογομαχίας, quales sunt omnes quæ nihil ad ædificationem faciunt, vitandas esse monet.*

Alius quidem credit vescendum esse quibusuis, alius autem infirmus edit olera.

Exemplum addit quo generalem regulam accommodat certis casibus, vt vocant, seu speciebus. Gentilis conuersus ad fidem statuit licere vesci quibuslibet: Iudæus vero non rectius edoctus, putat discrimina ciborum, iuxta legem Mosaicam, seruanda esse, ideoque potius vescitur oleribus, quàm cibis in lege vetitis. Obseruãda est autem hoc loco duplex infirmitas, Mentis vna, altera Voluntatis. MENTIS *infirmitas est iudicij, videlicet cum aliquis non satis edoctus de re dubitat, licita sit nec ne.* VOLVNTATIS *autem infirmitas est, quando aliquis quod verum est certo nouit, nõ tamen idipsum propter paruitatem animi confiteri audet. Illa quidem caritate toleranda est, hæc verò monitione tolli debet.*

Obseruetur præterea hîc, quod infirmitas sit, in cibis delectum Iudaicum facere.

Qui edit, non edentem ne spernat, & qui non edit, edentem non condemnet.

Duas regulas tradit: VNAM *ei qui libertatẽ Christianam edoctus,*

edoctus, vescitur quibuslibet sine discrimine, videlicet vt imbecillem fide non habeat pro nihilo, nec condemnet tanquam à Christi regno alienum. ALTERAM *imbecilli fide, videlicet ne ipse vtentem libertate condemnet, tanquam legis diuinæ transgressorem. Doctrina obseruetur catholica, quod verè piorum sit, vt omni fastu deposito, alter alterius infirmitati medeatur. Nam caritas poscit, vt prudenter & amicè pij se mutuo admoneant, & alter alterius onera portet.*

Deus enim illum assumsit.

Ratio primæ regulæ. Non est pro nihilo habendus & spernendus quem Dominus assumsit. At eum qui non vescitur, non satis edoctus in Christiana libertate, de abolito ciborum delectu per CHRISTI *aduentum, Dominus assumsit, Nequaquam igitur pro nihilo habendus est ab eo, qui vescitur. Hic locus summam consolationem continet, nimirum quod illi, qui initia habent timoris & fidei, non reijciantur à Domino, propterea quod omnia mysteria religionis exactè non teneant, Dominus enim eos assumsit, & suo fauore complectitur. Hæc tamen ita intelligi debent, vt non augeant torporem in nobis. Nam Christianus animus perpetuo magis magisq; in schola Christi proficere contendet.*

Tu quis es, qui cõdemnas alienum famulum? proprio domino stat aut cadit, stabilietur autem. Potest enim Deus eum stabilire.

Ratio secundæ regulæ, à iure gentium sumta. Nemo debet sibi ius sumere in alienum seruum, Qui nõ edit alienus seruus est, Non debes igitur ipsum dãnare. Nam si lapsus est, potest à suo domino erigi, cui soli in lucrum & damnũ cedit incolumitas & lapsus serui. Rursus hoc loco docemur, ne imbecilliores & rudiores, tanquam desperata eorum salute, condemnemus, Sunt enim Dei serui, quos Dominus suo tempore stabiliet.

Alius quidem æstimat diem præ die, alius autem peræquè æstimat quemuis diem.

Aliud exemplum seu alium casum ponit, nempe de dierum obseruatione, cui superior regula generalis accommodanda est. Iudæus fide infirmus æstimat diem præ die, ex legis Mosaicæ præscripto, Gentilis vero cõuersus, peræquè æstimat omnem diem. Didicit enim aduẽtu Christi ceremonias Mosaicas sublatas esse. Hic duo obseruanda sunt, PRIMVM, *Quod propter ferias, aut alias res indifferentes Ecclesiæ vnitas non sit scindenda, immo aliquid ad tempus fratrum infirmitati largiendum est: Secus de obstinatis & pertinacibus iudicandum est.* DEINDE, *discrimen inter obseruationem dierum Iudaicam & Christianam tenẽdum. Illa religionis caussa suscipiebatur, & putabatur per se cultus Dei esse, & necessaria propter præceptum: Nostra tantum est disciplinæ, & libera iudicatur. Neque enim eam violans, extra casum scandali, & citra disciplinæ contemtum, peccat.*

Vnusquisque in proprio sensu plene certus sit.

Regulam necessariam, in omnibus actionibus seruandam, tradit. Vnusquisq; sit plene certus in suo sensu, hoc est, nihil agat contra conscientiam, nihil faciat de quo dubitat, sitne licitum nec ne. Nemo igitur vescatur, nisi intelligat licitum esse: nemo peræque quemuis diem æstimet, nisi plene nouerit discrimina dierum Mosaica sublata esse.

Vetus interpres dum vertit: Vnusquisq; in suo sensu abundet, hoc est, vt interpretantur: Suam sequatur mentem, siue vt Ambrosius explicat, Suo remittatur consilio, sententiam Apostoli non solum corrupit, sed etiam impiam prorsus ac minime Christianam substituit. Nam Deuteron. 14. aperte prohibet Dominus, ne quis quod sibi visum est, pro sua bona, vt vocant, intentione faciat: Non facietis, inquit, singuli quod sibi rectum videtur.

Qui curat diem, Domino curat. Et qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias

gratias enim agit Deo, Et qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

Exempla regulæ generalis, qua præcipitur, vt nemo quicquam tentet contra conſcientiam. Qui curat, inquit, diem, hoc eſt, qui diem præ die æſtimat, iuxta legis Moſaicæ præſcriptum, Domino curat, hoc eſt, ideo hoc facit, ne Dominus offendatur, qui diſcrimina dierum in ſua lege præceperat, neque enim didicit adhuc libertatem Chriſtianã, de ſublato dierum diſcrimine. Quare laudandus eſt potius quàm vituperandus, quod non audeat aliquid facere nondum cõfirmata conſcientia. Et qui non curat diem, id eſt, qui peræque æſtimat quemuis diem, Domino non curat, id eſt, ideo hoc facit, quia ſcit DOMINO *hoc placere. Eſt enim plene inſtitutus in Chriſtiana libertate, vnde haud ignorat, abolita eſſe Moſaica dierum diſcrimina, Quare plene certus in ſua conſcientia, perinde æſtimat quemuis diem.*

Exemplum de cibo, eodem explicandum eſt modo: Qui edit, id eſt, qui ſublatum Iudaicum ciborum delectum ſtatuit, & fiſus Chriſtiana libertate, quibuſlibet veſcitur. Qui non edit, id eſt, qui adhuc fide infirmus, delectum Moſaicum obſeruat in cibis, atque ideo non veſcitur quibuſlibet, ſed tantum conceſſis in lege Moſi. Vterque id DOMINO *facit, id eſt, bona conſcientia id facit. Ille quidem Deum laudat, qui ſibi ius fecit veſcendi quibuſlibet. Hic ſimiliter Deum laudat, dum abſtinet ab eo, quo putat Deum offendi.*

PORRO *ne quis hæc Pauli verba ad ἐθελοθρησκείας trãſferat,* PRIMVM *obſeruemus Paulum hîc loqui de infirmis, qui nondum plene Chriſtianam libertatem didicerunt, & non de præfractis, qui contumaciter ſe opponunt veritati, quales ſunt hodie plerique Papiſtæ.* DEINDE *obſeruãdum eſt, Paulum hîc loqui de ſolis illis rebus & actionibus, quæ ſuapte natura ſunt mediæ & indifferentes. Quare verbis Pauli nequaquam putabimus nobis prohiberi iniuſte & impie facta fratrum reprehendere aut corrigere, quaſi illorum ſalus nihil ad*

nos pertineret. Nec Paulus reprehendit, si quis fratrem iuxta caritatis regulam ex errore reuocare studeat, sed lenitatem condemnandi alios, propter vsum rerum indifferentium, reprehendit Apostolus.

Nullus enim nostrum sibijpsi viuit, & nullus sibijpsi moritur.

Pulcherrime probat à toto partẽ, quod in omnibus actionibus nostris ad Domini voluntatem debeamus respicere, Ad arbitrium Domini, & non nostrum & viuere & mori nos oportet, Ergo omnia quæ agimus, ad voluntatem Domini sunt exigẽda. Vt autem sibi viuere is dicitur, qui se vnum respicit, vt ex suo arbitrio & voluntate viuat, ita Domino viuit, qui Domini voluntatem vitæ regulam agnoscit, Atq; ideo ita vitam instituit, vt Domino reddendam sibi rationem esse cogitet.

Nam siue viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur. Siue igitur viuamus siue moriamur Domini sumus.

Ætiologia est à iure naturæ sumta. Nos ad Dominũ pertinemus, eiusq; peculium sumus, Ergo vitæ & mortis in nos potestatem habet. Proinde nullus sibi debet vsurpare ius damnare alios, vbi non constat de sententia Domini.

In hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit & reuixit, vt mortuis & viuentibus dominetur.

Ætiologiæ comprobatio à cauſſa seu merito. Christus sua morte & resurrectione in suum peculium nos recepit. Igitur ipsius sumus, ipseq; nobis merito dominatur. Si itaque omnia in illum tendũt, nemo profecto debet vel propter cibum, vel propter dierum obseruationem, aut vllam aliam rem mediam alium iudicare, sed Domino soli permittere iudicium. Verum hic rursus obseruandum est, de quo iam admonui, videlicet quod Paulus hic loquatur de infirmis in fide, & de vsu & abstinentia rerum mediarum. Nam longe aliter se res habet in actioni-

actionibus præceptis & prohibitis, ibi enim iudicare, est iudicium Domini pronunciare, iuxta sententiã verbo Dei præscriptam. Veruntamẽ pronunciaturus cõtineat se intra iustos terminos, qui sunt, vt ex amore iusticiæ & timore Dei procedat pronũciatio, & tendat in bonũ finem, quantum in nobis est.

Tu vero cur iudicas fratrem tuum? aut etiam, cur pro nihilo habes fratrem tuum?

Apostropha obiurgatoria ad vtrunq; hoc est, ad Iudæum fidę infirmum, & ad gentilem fide confirmatum. Est autẽ hic verborum sensus: Tu qui discernis cibos, & diem diei præfers ex Mosis præscripto, cur condemnas fratrem tuum, qui hoc nõ facit? & cui illa lex lata non fuit? Et tu qui libertate Euangelica vsus, nec cibos nec dies discernis, cur infirmum fratrẽ pro nihilo habes, ac si vita & salus in vsu rerum indifferentium sita esset? Monemur rursus hoc loco, vt ita temperemus adiaphororum vsum, ne legem caritatis violemus, & storgæ fraternæ obliuiscamur. Habet enim vim argumenti in se fratris appellatio, quasi diceret, admodum absurdum esse & crudele, si frater fratrem pro nihilo habeat, aut condemnet.

Omnes enim sistemur apud tribunal Christi.

Ratio obiurgationis à diuersis. Christus est noster iudex. Ergo alter alterum iudicare non debet. Sed hoc cum exceptione supra annotata accipiendum est. Neque hoc dictum patrocinatur Anabaptistis, qui iudicia & leges tollere conãtur. Nam qui in officio sunt, debent ex sententia Dei pro vocationis suæ ratione iudicare.

Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominꝰ, quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Confirmatio rationis à testimonio Esaiæ cap. 45. & à signo eminentiæ Christi. Omne genu flectet se ad tribunal Christi, & oĩs lingua confitebitur Deo. Igitur Christus oĩm iudex est

qui & Dominus & Deus vniuersorum est. Genuflexio coram Christo duplex est, Subiectionis tantum, Subiectionis & cultus simul: Illa inferi quoque agnoscunt Christum victorem & triumphatorem, & in extremo iudicio vt victi se coram illo prosternent. Hac electi Christum saluatorem venerantur, & perpetuo genua cordium suorum illi flectunt.

Itaque vnusquisque nostrũ de seipso rationem reddet Deo, Ne amplius igitur nos inuicem iudicemus.

Conclusio est disputationis de non iudicando aut contemnendo alios propter vsum aut abstinentiam rerum sua natura indifferentium.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri aut scandalum.

Hæc secunda capitis huius propositio est, de cauendo scandalo & offendiculo, quæ regulam continet, quatenus Christianis sua libertate in rebus medijs vti liceat. Licet autem ea libertate vti, modo fratribus nostris non simus offendiculo aut scandalo. Distinguuntur autem offendiculum & scandalum hoc modo: Offendiculum de eo recte dicitur, qui ita impingit vt tamen non concidat, hoc de eo qui prorsus concidit, Verum hoc discrimen sæpe confunditur.

Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, ei commune est.

Prolepsis est, qua anteuertit obiectionem illorum qui docti Christianam libertatem, ex ea rerum externarum vsum semper licitum esse concluserunt, ac simul regulam Euangelicam statuit, Quod nullum sibi genus sit commune, hoc est, impurum & illicitum per se & sua natura, Sed per accidens fieri potest, vt aliquis cibus impurus & cõmunis dicatur, idq; ratione eius, qui dubitante conscientia vescitur.

Verum si propter escam frater tuus contristatur, iam

iam non ſecundum caritatem ambulas.

PRIMA *ratio propoſitionis ſumta à lege caritatis. Nemo debet contra caritatem proximi facere quicquam. Igitur nemo cibo ſuo conſcientiam fratris infirmi vulnerare debet. Obſeruetur igitur hoc loco, quod caritas Chriſtiana regula eſſe debeat vſus rerum mediarum.*

Ne eſca tua illum perdas, pro quo Chriſtus mortuus eſt.

SECVNDA *ratio à periculo fratris, qui offenditur, & grauitate ſcandali. Frater infirmus offenſus tuo exemplo, poterit fidem amittere, atque adeo toti religioni renunciare, gratia excidere, in perpetuum animæ ſuæ exitium. Ergo magnopere cauendum eſt, ne tu abuſu rerum mediarum tantum ſcelus committas, quo fratrem perdas, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Obſeruetur hoc loco quam graue peccatum ſit, infirmo fratri occaſionem ſcandali præbere.*

Ne veſtrum igitur bonum blaſphemetur.

TERTIA *ratio à dignitate Euangelij ſumta. Cauendum eſt ne malè audiat Euangelium propter vſum rerum indifferentium. Nam cum homines audiunt offenſiones oriri inter vos propter ciborum delectum, ſumunt inde occaſionem malè loquendi de toto Euangelio, ac eius profeſſione. Proinde ſummo ſtudio cauere oportet, ne contentionum cauſſam præbeamus abuſu rerum mediarum. Vocat autem hic Euangelium bonum, eò quod annunciet bona & ſalutaria omnibus Euangelium recipientibus.*

Non enim eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſticia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.

QVARTA *ratio à collatione rerum neceſſariarum & non neceſſariarum. Regnum Dei non eſt poſitum in cibo aut potu aut alijs rebus externis ſeu indifferentibus, Igitur nemo alterum offendat propter cibum aut potum, Sed eſt poſitum in iu-*

stitia, pace & gaudio spirituali, Ergò propter discrimina rerum mediarum nemo vel damnandus vel offendendus. Iustitia, pax & gaudium spiritus hoc loco ad qualitatem eorum propriam, qui in regno Christi sunt, referantur. Qui enim Christo vere dederunt nomina, & in catalogum ciuium regni eius asscripti sunt, iustitiæ & paci student, spirituali quodam gaudio in Christo exultantes, tantum abest vt discordias foueant propter res medias. Docet ergo nos hic locus, qualenam studium vere piorum in hac vita esse debeat.

Nam qui per hæc seruit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.

Probat regnum Dei, hoc est, cultum qui in regno Dei requiritur esse iustitiam, pacem & gaudium spiritus, idq; ab effectu. Regnum Dei seu cultus regni Dei est quo Christo seruimus, Deo accepti sumus, & hominibus prōbamur. Iustitia, pax & gaudium spiritus sunt huiusmodi. Igitur in his cultus Dei positus est. Quare hæc sectanda sunt magno studio & alacritate, & contraria totis viribus cauenda.

Proinde quæ ad pacem sunt sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem faciunt.

QVINTA *ratio. à proprio Christianorum studio, ad tollendum contrarium effectum. Quæ ad pacem & ædificationem mutuam faciunt sunt sectanda. Ergo nemo alteri sit scandalo, propter vsum rerum mediarum & indifferentium.*

Ne propter cibum dissoluas opus Dei.

SEXTA *ratio à grauitate scandali. Non est destruendum opus Dei. Qui scandalo est fratri infirmo, destruit opus Dei. Nemo igitur debet alteri scandali caussam præbere. Vocat autem hic opus Dei salutem hominis, quam iam Deus in homine incoauerat per spiritum & fidem. Hanc destruit, qui suo scandalo facit, vt infirmus fide excidat, atq; per id in damnationem priorem relabatur. Quantum autem hæc pugnāt cum*

stoica

ſtoica quorundã neceſſitate, nemo nõ videt. Si enim opus ſalutis, q̃ Deus in homine inceperat, poteſt ſcãdalo dato deſtrui, ita vt homo pereat, pro quo, vt ſupra dictum eſt, Chriſtus eſt mortuus, pfecto ſalus & p̃ditio nõ ex̃ fatali neceſſitate depẽdet

Omnia quidem pura, ſed malum eſt homini qui edit cum offendiculo.

Obiectio cum dilutione. Edoctus de libertate Chriſtiana, in rebus mediis ita colligit: Omnis cibus eſt purus, Ergo nullius cibus eſt cõmunis, id eſt, illicitus habẽdus. Reſpondet Apoſtolus per diſtinctionẽ, Omnis cibus eſt purus per ſe, ſed abuſu fit malus, videlicet cũ tuo eſu offenditur proximus infirmus. Obſeruetur hic regula de vſu Chriſtianæ libertatis in rebus mediis.

Bonum eſt non veſci carnibus, nec bibere vinum, neque quicquam in quo frater tuus impingit aut offenditur, aut infirmatur.

Declaratio dilutionis per exempla rerum mediarum, vnde hæc regula colligitur. Vſus Chriſtianæ libertatis in rebus mediis tantiſper liber eſt, donec ex eo nulla fratrum infirmorum offenſio oriatur, quod cum fit, vſus ille peccato non caret, quemadmodum aliquoties Apoſtolus ſupra oſtendit.

Tu fidẽ habes, apud temetipsum habe corã Deo.

Anticipat obiectionem eius qui poſſet fidem obijcere, qua creditur plene diſcrimina ciborum ſublata eſſe (de hac enim fide hoc loco agit Paulus, quod ideo admonẽdum duxi, ne quis hoc Apoſtoli dictũ ſuo torpori obtẽdat, & puſillanimitati quaſi fidei confeſſio non neceſſario requiratur) Sed Paulus reſpondet, apud temetipſum habe coram Deo, id eſt, Sis contentus tranquillitate conſcientiæ in vſu rerum mediarum corã Deo, & noli quenquam infirmum abuſu tuæ libertatis offendere.

Beatus qui non iudicat ſeipsũ in eo quod probat.

Ratio dilutionis, cuius ſenſus eſt: Beatus eſt, qui cum rem aliquam nouit licitam eſſe per ſe, non tamen quicquam agit in

offendiculum infirmorum. Nam qui hoc facit, conſcientiam ſuam vulnerat, propterea quod ſciens & volēs legem caritatis violauit. Atq; ita hîc firmis in fide traditur regula qua monentur, vt vſu rerum mediarum non accerſant ſibi iudicium.

Qui vero dijudicat (id eſt, ambigit) Si ederit condemnatus eſt, quia non (edit) ex fide. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt.

Regulam infirmis præſcribit, ne quid agant dubitante conſcientia. Eſt autem integer ſyllogiſmus, cuius partes tranſpoſitæ ſunt. Concluſio enim vt propoſitio confirmanda præcedit, minor ſequitur, Poſtremo loco ponitur maior, Dialecticè ergo hoc modo tranſponuntur partes.

Quicquid non eſt ex fide eſt peccatum.
Veſci cum dubitatione non eſt ex fide.
Ergo, Veſci cum dubitatione eſt peccatum.
Quiſquis igitur hoc facit condemnatus eſt.

Porro ex fide aliquid facere, eſt ex certitudine verbo Dei comprobata facere. Hic vtiliſſima Pauli regula obſeruetur, videlicet, quod nulla actio probanda ſit, niſi fide verbi Dei nitatur: Clara eſt enim vox Apoſtoli: Quicquid non ſit ex fide eſt peccatum. Idem alibi: Impoſſibile eſt placere Deo ſine fide. Proinde hoc dicto Apoſtolico, tanquam fulmine cœleſti, proſternitur totus fere Papatus, & omnes Monachorum, adeoq; omnium hominum ἐθελοθρησκείαι euertuntur, & quicquid curioſitate hominum in Eccleſiam cultus gratia inuectum eſt, hoc dicto damnatur.

Caput XV.

Summa capitis decimiquinti.

QVemadmodum mutuas infirmitates ferendas monet: ita hortatur vt totam vitam noſtram ſic componamus, vt ad mutuam ædificationem, & gloriam Dei omnia cedant.

Ordo

Ordo & partes capitis decimiquinti.

PRINCIPIVM *capitis huius cohæret cum ſuperiori, de mutuis infirmitatibus ferendis, diſputatione. Hic enim propoſitionem repetens, ei aliquot ſubiungit rationes, & Chriſti exemplum proponit, vſumq; totius ſcripturæ oculis ſubijcit.* HVC *addit votum & exhortationem ad concordiã, quo plurima ſcripturæ teſtimonia adducit, vt oſtendat Iudæos & Gentes concordibus animis gloriam Dei deprædicare debere.* POSTHÆC *clauſurus epiſtolam multa congerit, quemadmodum in perorationibus fieri ſolet, libertatem ſcriptionis excuſat, ſuam in miniſterio verbi fidem, & amorem in Romanos teſtatur, cauſſam qua hactenus impeditus ad eos non venerit, exponit.* POSTREMO, *preces eorum pro ſe petit, addito voto pro Romanis.*

Exegeſis capitis decimiquinti, cum obſeruatione doctrinarum.

Debemus autem nos, qui firmi ſumus, imbecillitates infirmorum portare, & nõ placere nobiſipſis.

Propoſitio eſt quæ ex ſuperiori diſputatione facile intelligi poteſt. Habet autẽ hæc propoſitio duas partes, quarum PRIOR *eſt, vt infirmorum infirmitates toleremus in rebus mediis, & eas ſanemus quantum in nobis eſt, non vult vt abijciamus infirmos, quod non ſatis videantur nobis edocti eſſe de Chriſtiana libertate in rebus adiaphoris. Hîc obſeruãdum eſt quod annotauit Chryſoſtomus, Apoſtolum non dicere* χαριζόμεθα, *ſed* ὀφείλομεν: *id eſt, debemus, vt intelligamus non eſſe liberum ferre infirmitates fratrum, & non ferre, ſed eſſe debitum officium, quod & pietas erga Deum, & caritas erga proximum perpetuo requirit.* POSTERIOR, *ne quis noſtrum ſibi placeat & indulgeat, hoc eſt, ne quis cæteris contemtis ſui ſolius rationem habeat, neue id vnum ſpectet, vt animo ſuo morem ge-*

rat, id q̃ tum temporis fecêre non pauci, qui nulla habita fratrum ratione, cum offendiculo abusi sunt Christiana libertate, contra pietatis & caritatis regulam. Verum quousque hæc συγκατάβασις se extẽdere debeat, sequẽs Pauli regula docet.

Vnusquisque nostrum proximo placeat, in bonũ, ad ædificationem.

Regulam tradit Apostolus, qua præscribit, quatenus proximo placere oporteat ferendo eius imbecillitates, ac PRIMVM *in bonum vult nos illi placere.* DEINDE, *ne quis hoc interpretetur angustius, addit: in ædificationem. Nam si in malũ ei placeremus, violaremus & pietatis & caritatis regulam. Et si in bonum simpliciter, posset perfectus dicere: Vsus mea libertate, conor infirmum ad bonũ perducere, vnde tamen ille grauius impingeret. Quare addit: ad ædificationem.*

Porro quia sæpius ædificationis fit mentio in scripturis, hic rationem appellationis explicare visum est. Fideles in scripturis templum Dei dicuntur, in quo Deus per suum Spiritum sanctum residet, cuius fundamentum Christus, & sancti ipsi viui lapides, qui extruuntur super fundamẽto Christo, vt sint quædam spiritualis Hierusalem, in quo domestici Dei habitẽt. Hæc ædificatio duobus fit modis: nempe pia doctrina, & sancta vita. DOCTRINA *efficitur, vt Christo adiungatur, qui antea Christi non erat, quod fit, quando ex verbo per Spiritum sanctum fidem in Christum concipit.* SANCTA *vita fit, vt Christo iam adiunctus, magis magisq; ei coalescat, & spiritus eius virtute adolescat. Contrà, ædificium hoc Dei erronea doctrina & scelerati mores demoliuntur, quo latrocinio nullum maius malum cogitari potest. Memores igitur simus huius regulæ Pauli, vt simus non destructores templi Dei, sed constructores potius cum doctrina tum vita.*

Etenim Christus non sibijpsi placuit.

Ratio ab exẽplo Christi, cuius omnis actio, vt pie dicitur, nostra est instructio. Hic quia nõ suam quærebat securitatem,

sed

ſed alys placuit ad ædificationem, & eorum patienter tulit infirmitates, debemus certe & nos, ſi modo germani eius diſcipuli eſſe velimus, non nobis, ſed alys placere ad ædificationem, & ferre aliorum infirmitates. Diſcite, inquit, à me, quia mitis ſum & humilis corde. Item, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis alij alys. Item, Præceptum nouum do vobis, vt diligatis vos inuicem, quemadmodum ego dilexi vos.

Sed ſicut ſcriptum eſt: Conuicia conuiciantium tibi, ceciderunt in me.

Confirmatio exempli ex Pſalmo 69. petita, in quo Pſalmo Chriſtus orat conſtantiam in ferenda cruce, vt pij habeant bonæ ſpei exemplum de ſalute & liberatione promiſſa. In nono huius Pſalmi verſu cauſſam ſuæ perſecutionis teſtatur fuiſſe zelum pro domo Dei, & vero ipſius cultu, quamobrẽ conuicia & opprobria in ſe cecidiſſe ait, quæ ipſi fiebant patri à Iudæis templum Dei profanantibus, vt ita Eccleſiam Dei ædificaret, ex quo patet, Chriſtum non ſibi placuiſſe, ſed Deo & electis, alioqui tanta opprobria nequaquam ſponte ſuſtinuiſſet.

Quæcunq; enim præſcripta ſunt, in noſtram doctrinam præſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

Probat exemplum Chriſti ad nos erudiẽdos propoſitum eſſe, idq; ab vſu ſeu finibus vniuerſæ ſcripturæ. Nã tota ſcriptura, atq; adeo omnia exempla in eo propoſita, ad nos informandos pertinent. PRIMVM *enim docet nos ſcriptura recte ſentire, recte credere, & iuſte agere.* DEINDE, *quia certamina pijs ſunt in hoc mundo intus & foris, ſcriptura propoſitis exemplis ſanctorum Regum, Prophetarum & Martyrum patiẽtiã nobis commẽdat, vt preſſi cruce non frangamur animis, ſed ſpe potius glorioſæ liberationis nos erigamus, conſolemur, intuentes in exempla eorum qui olim varijs ærumnis vexati, tandẽ glorioſe liberati ſunt. Huius generis exempla non pauca recitat Epiſtola ad Hebræos cap. 11.*

Deus autem patientiæ & consolationis, det vobis, vt eodem animo inter vos mutuo affecti sitis, secundum Iesum Christum.

Votum addit Apostolus, vt intelligamus ista quæ requirit non esse simpliciter humanarũ virium, sed à Deo autore proficisci. Is enim sicuti facit vt patientes simus, ita consolatur nos per suum spiritum, efficit q3 vt eodẽ animo inter nos simus affecti, sed secundum Iesum Christum, hoc est, iuxta voluntatem Iesu Christi, & in iis quæ probantur Iesu Christo, seu sicuti Iesus Christus erga nos affectus est. Hic igitur, quemadmodũ monemur, vt ardentibus precibus à Deo per Christum petamus patientiam, consolationem, concordiam, atq3 adeo omnia salutaria: ita clare docemur, nihil nos posse in rebus salutis nostræ, nisi ab illo iuuemur, sicuti ipse Dominus apud Iohannem ait: Sine me nihil potestis facere.

Vt concorditer vno ore glorificetis Deum & patrẽ Domini nostri Iesu Christi.

Finem exprimit Apostolus, quo nostra mutua concordia referri debeat, nimirum eò, vt simul concordibus animis Deum autorem omnis boni patrem Domini nostri Iesu Christi glorificemus. Obseruetur hoc loco scopus totius vitæ nostræ, atque adeo omnium actionum nostrarum, modo velimus veri esse discipuli Christi.

Itaque assumite vos inuicem, sicut Christus assumsit nos in gloriam Dei.

Conclusio generalis omnium eorum quæ disputata sunt ab Apostolo, à principio decimiquarti capitis hucusq3, quæ vult, vt feramus infirmos fratres, & quemadmodum fieri consueuit in contentione præcipua argumenta repetit, videlicet ab exemplo filij Dei, & à principale fine, qui est Deum glorificare. Deinde partem huius conclusionis tanquam nouam quandam propositionem sibi confirmãdam proponit, nimirum quod Christus cum Iudæos tum gentes assumserit in gloriam Dei,

hoc

hoc est, elegerit, & per Euangelium vocauerit, vt vna Deum glorificent, mente, professione & vita.

Dico autem Iesum Christum fuisse ministrum circumcisionis, pro veritate Dei, vt confirmaret promissiones patrum.

Probatio quod Christus Iudæos assumserit in gloriam patris. Nam illorum minister fuit, hoc est, datus illis est vt sit doctor & saluator eorum, vt compleret ea quæ patribus olim erant promissa, hoc est, vt fieret victima pro genere humano in salutem omnium credentium, cum Iudæorum tum gentium.

Et (dico) vt gentes pro misericordia glorificent Deum.

Probat gentes quoque assumtas esse in gloriam Dei, Verum quia hoc Iudæis non satis erat persuasum, & non pauci ex gentibus hærebant in dubio, ideo Apostolus hanc partem claris scripturæ testimonijs confirmat, docetq; gentes assumẽdas fuisse in gloriam Dei.

Sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam.

Hoc testimonium desumtum est ex 17. Psalmo Dauidis, qui de secundi Regum 22. capite in Psalterium translatus est. Est autem is Psalmus historicè de Dauide & eius hostibus, mysticè verò de Christo & Ecclesia eiusq; hostibus intelligendus, cuius argumentum est, quod sit ἐπινίκιον & gratiarum actio super victoria, & parta Ecclesiæ salute. Ab Apostolo autem adductus est hic Psalmus, vt probet gentes debere Deum glorificare. Et vtitur huiusmodi argumento: Christus aperte profitebitur, & celebrabit nomen Dei inter gentes per prædicationem Euangelij. Ergo gentes participes factæ beneficiorum Christi, Deum celebrare debent.

Et rursus dicit: Gaudete gentes cum populo eius.

Hoc testimonium sumtum est ex Psalmo Mosis Deut. 32.

quo confirmat & gentiles & Iudæos assumendos fuisse. Nam gaudium, cuius meminit, fructus est prædicati Euangelij.

Et rursus: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi.

Hoc testimonium ex Psalmo 117. desumtum, similiter cõfirmat & gentes & Iudæos assumendos fuisse in gloriam Dei.

Et rursus Esaias dicit: erit radix Iesse, & qui exurget ad imperandum gentibus, in ipso gentes sperabunt.

Hoc testimonium depromtum est ex 11. capite Esaiæ, & continet vaticinium de regno Christi inter gentes, qui Christus ex Dauidica prosapia erat oriundus, quantum quidẽ ad humanam naturam attinet. Cõfert autem Propheta Iesse patrem Dauidis radici, Christum vero surculo, qui ex ea radice erat oriundus ad imperandum gentibus, quæ cum in Christum sperabunt participes beneficiorum Christi, Deum vnà cum ipsis Iudæis conuersis glorificabunt.

Deus autem spei impleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis vos in spe, in patientia Spiritus sancti.

Votum hoc eò pertinet, vt Iudæos & gẽtes ad mutuam dilectionem, gaudium spirituale, pacem, hoc est, concordiã excitet. Obseruẽtur hic duo effecta fidei, Vnum internum, alterum externũ. INTERNVM *est gaudiũ spirituale. Signum, Omne, non hic distributiuè, sed completiuè accipitur.* EXTERNVM, *est mutua concordia inter homines, quæ facit, vt alij aliorum infirmitates patienter ferant. Obseruetur præterea, quod hæc non proficiscantur ex vi liberi arbitrij, sed sunt dona Dei, & crescunt in pijs ex gratia Dei per virtutem Spiritus sancti.*

Persuasum autem habeo fratres mei, & ipse de vobis quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitiõe, & qui possitis vos mutuo monere.

Abrumpit exhortationẽ significatione suæ de ipsis persuasionis,

sionis, nimirum quod ipsi & satis docti & alacres sint ad se inuicem exhortãdos, ad omnia pia officia. Obseruetur hic causarum & effectuũ ordo. Omnis, hoc est, plena cognitio Christi parit bonitatem, hoc est, caritatem, quemadmodum & vetus interpres reddit: Hæc cum cognitione coniuncta efficit, vt alij alios admoneant, & ad pietatis officia exhortentur. Propria itaq; Christianorum nota est, ex vera Dei noticia & viuifica fide se mutuo admonere & ædificare, cum doctrina tum vita.

Fratres, cæterum audacius scripsi vobis ex aliqua parte, veluti commonefaciens vos propter gratiam quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Iesu Christi apud gentes.

Peroratio est, in qua plurima, vt fieri solet, congerit, ac primum excusat quod liberius scripserit, sumta ratione ab officio sibi commisso & dono. Deus, inquit, mihi contulit gratiam cõmonefaciendi ac prædicandi Euangelium inter gentes, Ergo & vos commonefaciendos duxi.

Sacrificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata per Spiritum sanctum.

Extollit ministerium suum Apostolus à fine seu vsu. Dum doceo Euangelium Christi inter gentes, ipsæ gentes mactantur gladio Euangelij, cum videlicet ad eius prædicationem agunt pœnitentiam, id est, conuertantur, & simul offerũtur Deo sãctificati per spiritum sanctũ, qui fidẽ in hominũ operatur cordibus, & eos regenerat in nouos homines, vt porro sanctitati & innocentiæ studeant. PRIMVM *hic obseruemus, quod ministri Euangelij sint sacerdotes, vt qui spirituali gladio homines mactant, & Deo offerũt, Vnde quanta sit dignitas ministerij patet.* SECVNDO, *modus oblationis obseruetur, nimirum quod tum demum dicantur homines offerri Deo, quando ad Euangelij prædicationem conuertuntur, & sanctificantur per Spiritum sanctum.* TERTIO, *quod Christi Euangeliũ sincere prædicare, & prædicato credere, sit cultus Deo gratissimus.*

Habeo igitur gloriationem in Ieſu Chriſto, in ijs quæ ad Deum (pertinent.)

Vt Romani ſibi perſuadeant de veritate doctrinæ ſuæ, addit hoc Apoſtolus confirmationis loco, ac ſi dicat: in hoc poſſum gloriari, quod ſim verus legatus, & fidelis Chriſti ſeruus, in ijs fideliter tradendis, quæ ad Deum pertinent. Obſeruetur qualiſnam gloriatio pijs verbi miniſtris ſit licita & ſtudioſe quærenda.

Non enim ſuſtinuerim loqui quicquam, quod nõ fecerit Chriſtus per me in obedientiam gentium ſermone & opere in potentia ſignorum & prodigiorum in virtute ſpiritus Dei.

Ratio commendationis ſui Apoſtolatus à proprio Apoſtoli officio. Decet enim fidelem legatum eius qui ipſum miſit, mandata fideliter referre & narrare, nihil de ſuo addendo. Obſeruetur propria nota præconum verbi Dei, quæ eſt nihil afferre præter verbum Dei, quod prædicantibus Apoſtolis confirmatum eſt diuinis teſtimonijs, vt gentes iſtis miraculis conuictæ de veritate Euangelij, crederent.

Adeo vt ab Hieruſalem & circumiacentibus regionibus vſque ad Illyricum impleuerim prædicandi Chriſti munus.

Amplificat quod dixit à circumſtantijs locorum vbi prædicatur Euangelium. Exemplum nos monebit ſeduli ſtudij in functionibus nobis commiſſis.

Ita annitens prædicare Euangelium, non vbi nominatus erat Chriſtus, ne ſuper alienum fundamẽtum ædificarem.

Suum ſtudium in prædicando & propagando Euãgelio indicat Apoſtolus, vt Romani ipſum verum intelligant Apoſtolum, qui tot moleſtias ſuſcepit, vt Euangelium Chriſti quam latiſſime ſpargeret, iuxta Domini mandatum, dicentis: Ite in

mundum

mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Deinde etiam hæc eò pertinent, vt Romani sciant, Apostolo animum non defuisse sibi quoque prædicare Euangelium. Quid autẽ hic vocet alienum fundamentum, declaratur adducto Esaiæ testimonio, nimirum quod alterius operaiactum est. Nam alioqui Prophetarum & Apostolorum, adeoq; omnium ministrorum verbi vnum & idem fundamentum est, nẽpe Iesus Christus. Non ergo hoc loco alienum, extraneum, sed alterius manu iactum fundamentum significat.

Ex hac pericopa tria colligamus, eaq; nobis applicemus. PRIMVM, *studium magnum Apostoli, cum magni alacritate animi coniunctum, in prædicando Euangelio, hoc studium voce φιλοτιμεῖσθαι significatur.* DEINDE, *quanta pericula necessum fuerit Apostolum adire, dum adeo latè per orbem, vbi non erat nominatus Christus, semina Euangelij iecit: cui resisterunt non solum Philosophi & idolorũ cultores, verumetiam multi potentes in mundo, vt ex actis Apostolicis patet. Nihil enim difficilius quàm superstitionem, & potissimum à maioribus acceptam, ex animis hominum euellere.* POSTREMO, *vocatio Pauli ad Apostolatum hîc confirmatur Esaiæ testimonio. Nam cum ille prædicit, Euangelium Christi annunciandum esse gẽtibus, specialiter per Apostolos, & hoc per Paulum potissimum fit, Apostolatus Pauli hoc signo confirmatur. Horum* PRIMVM *admoneat nos studij & alacritatis in officio nostro.* SECVNDVM *nos animet, vt pericula & discrimina vitæ in officio nostro contemnamus.* TERTIVM *doceat, vt legitima sit nostra ad ministerium Euangelij vocatio.*

> Quapropter impeditus etiam sum sæpe ne venirẽ ad vos: Nunc autem cum non amplius locum habeam in his regionibus, desiderium autem habeam veniendi ad vos à multis annis, quando proficiscar in Hispaniam veniam ad vos.

Ministerio prædicãdi Euangelij se impeditum dicit, quo minus

hactenus ad Romanos veniret. Deinde pollicetur se vẽturum non solum, quia in istis locis non impediatur vt antea, verum etiam quia magno teneatur desiderio visendi Romanos, vt isthic sua voce Euangelium doceat. Hæc rursus nobis alacritatem in nostro officio commendent.

Spero enim fore, vt isthac præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si tamen vobis prius ex parte expletus fuero.

Dixit se venturum ad Romanos cum proficiscatur in Hispaniam, Verum quia euentus erat incertus, spem huius profectionis se habere testatur, & finem addit, videlicet vt videat Romanos, & ab illis deducatur in Hispaniam. Verum vt intelligant Romani, quod Apostolus magno teneatur desiderio videndi, id est, instruendi & confirmandi eos, addit: Si tamen vobis, id est, vestra consuetudine, prius ex parte expletus fuero. Quid hinc nos discemus? PRIMVM, *nullis laboribus parcendum esse, quos requirit fides vocationis nostræ.* DEINDE, *animum paternum erga eos gerere, quos docendos ac informandos accepimus.* TVM, *polliceri nobis ab ijs, quos magno labore informamus, officium mutuũ. Hæc enim tria hic in Paulo cernuntur.*

Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.

Prolepsis est, qua anteuertit eorum obiectionem, qui iuste quærere videbantur, cur iam statim non adueniret, ac dicit in caussa esse profectionem suam Hierosolymam versus susceptam, & ministerium quo sanctis qui illic sunt, ministret, quale autem illud ministerium fuerit explicat, dicens:

Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.

Ratio profectionis Hierosolymam versus, videlicet quod eleemosynam Ecclesiarum Græcarum esset perlaturus Hierosolymam.

ſolymam. Vnde duo notemus. PRIMVM, *quod exemplo Græcarum Eccleſiarum debeamus & nos liberales eſſe erga pauperes ſanctos, & hilari animo & beneuolo conferre illis aliquid de noſtris facultatibus, quo illorum ſubleuetur inopia. Nam cum Paulus dicit:* εὐδόκησαν, *ſignificat eos vltro, & voluntate quadam alacri eleemoſynas contuliſſe.* ALTERVM, *quod exẽplo Pauli debeant miniſtri Euangelij pauperũ habere curam, q̃ curam Apoſtoli ſibi inuicẽ cõmendarũt, ad Gal. 2.*

Placuit enim, & debitores illorum ſunt.

Dixit Græcos contuliſſe eleemoſynam pauperibus ſanctis, qui erant Hieroſolymis. Nunc hoc debitum fuiſſe officium addit, vt ipſi Romani, adeoq́ omnes pij ſciant, ſuum officium eſſe, aliorum, quantum in ſe eſt, inopiam ſubleuare.

Nam ſi ſpiritualia illorum bona gentes participarunt, debent etiam in carnalibus miniſtrare ipſis.

Ætiologia ex comparatione maioris & minoris ſumta.

Gentes Euangelium à Iudæis acceperunt.

Ergo, Gentes obligatæ ſunt ad compenſationem.

Obſeruetur hic, quod Eccleſia debeat ſinceris Euangelij miniſtris compenſationem laboris in miniſterio præſtiti.

Hoc igitur vbi perfecero, & eis conſignauero hunc fructum, abibo per vos in Hiſpaniam.

Promittit ſe inuiſurum Romanos, vbi eleemoſynam Græcorum obſignauerit Hieroſolymis, cum iſthac ſcilicet iter facturus ſit in Hiſpaniam. Notatu dignum eſt, quod eleemoſynã Græcorum fructũ appellet, ſignificans liberalitatem erga pauperes, & verum fidei caritatiſq́ fructum eſſe, & remunerationem habere ſibi propoſitam & promiſſam. Vnde & nos monemur, vt pauperum non obliuiſcamur, ſed in eos ex facultatibus noſtris ſimus liberales.

Scio vero quod cum veniam ad vos, in plenitudine benedictionis Euangelij Chriſti veniam.

Hoc ad laudem Romanorum pertinet, quos ob fidem Euãgelij prædicat Apostolus: Noui, inquit, quod vbi venero ad vos, inueniam vos plene Euãgelium Christi amplecti. In plenitudine benedictionis Euangelij phrasis est Hebraica, & est sensus: cum plena benedictione Euangely Christi. Vocat autem benedictionem Euãgelij duplici de caussa, PRIORI *quidem, quia Euangelium prædicatum & creditum, omnis generis benedictiones affert.* POSTERIORI *verò, quia efficit vt homines Euangelium Christi edocti benedicant & celebrent Deum, alioqꝫ fructus Euangelio dignos edant.*

Precor autem vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per caritatem spiritus, vt mecum certetis vestris pro me apud Deum precibus.

Alia propositio, nempe precatoria, videlicet vt Romani pro se orent. Propositioni duas rationes admiscet, VNAM, *cum eos obsecratur per Dominum nostrum Iesum Christum, quasi diceret: Cum negociũ Christi Domini agitur, vestrum est pro me orare, vt id fœliciter peragam.* ALTERAM, *cum addit: Et per caritatem spiritus, hoc est, per mutuam illam coniunctionem, qua Spiritus sanctus animos nostros deuincit. Obseruetur igitur, qualisnam debeat esse Christiana illa* συμπάθεια, *caritatis Christianæ effectrix. Non enim secus affecti esse erga se mutuo Christiani debent, quàm membra eiusdem corporis, quæ vno eodemqꝫ spiritu reguntur & fouentur.*

Vt liberer ab incredulis Iudæis, vtque ministerium meum erga Hierusalem acceptum sit sanctis, vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnaque vobiscum refociller.

Quatuor fines ponit, cur petat pro se Romanorum preces, quorum PRIMVS *est liberatio à periculo. Iudæi enim increduli, vitæ Pauli insidiabantur.* SECVNDVS, *vt susceptũ ministerium in perferenda eleemosyna acceptum sit sanctis, id est, pys morantibus Hierosolymis.* TERTIVS, *vt cum gaudio discedens*

ſcedens à Hieruſalem, ad Romanos per voluntatem Dei veniat. QVARTVS, *vt refocilletur apud Romanos, audiens illorũ fidem & caritatem. Hic obſeruetur* PRIMVM, *quod ea bona quæ hîc recitat, ad Deum autorem referat.* DEINDE, *quod vt eadem ſunt à Deo petenda: ita petẽtibus ea largiatur Dominus.* TERTIO, *commendantur nobis hîc mutuæ preces.* QVARTO, *hæc Pauli petitio manifeſte ex diametro pugnat cum ſtoica neceſſitate, & aperte confirmat contingentiam. Nam aliquid precibus piorum impetrari poſſe, quod alioqui non contingeret, ſignificat.*

Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis, Amen.

Clauſula eſt qua optat Romanis vt Deus pacis & concordiæ ſit cum ipſis, vt q̃ idem in eis ſit autor pacis & concordiæ.

Caput XVI.

Summa capitis decimiſexti.

VT alios Romanis cõmendat, & alios ſalutari ſuo nomine iubet: ita cauẽdos monet diſſidiorũ autores, & fugienda doctrinæ ſcandala, fauſta imprecatione claudens totã Epiſtolã.

Ordo & partes capitis decimiſexti.

Tres huius capitis partes ſunt. PRIMA *conſtat commendationibus & ſalutationibus.* ALTERA *neceſſariam admonitionem habet, nimirum vt Romani caueant diſſidiorum autores & doctrinæ corruptelas.* TERTIA *eſt votum, Nam & Dei gloriã illuſtrari optat, & oĩa p̃ſpera precatur Romanis.*

Exegeſis capitis decimiſexti, cum obſeruatione doctrinarum.

Commendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra Eccleſiæ Cẽchreenſis, vt eã

ſuſcipiatis in Domino: ita, vt dignum eſt ſanctis, & aſſitis ei in quocunque vobis eguerit negocio, Etenim ipſa multis cũ affuit, tum etiam mihijpſi.

Commendat Phœben Romanis honeſtiſſimam matronam, & petit vt ei aſſint, in quacunque re eorum opera opus habere videatur. Huius commendationis quinque rationes ponit. PRIMA *eſt, quod ſit ſoror, id eſt, eiuſdem religionis conſors.* SECVNDA, *quod ſit miniſtra fidelis Eccleſiæ Cenchreenſis. (Cenchree Corinthiorum nauale ſeu portus pene ſub ipſa vrbe, ad quem portum applicant qui ex Aſia nauigant.)* TERTIA *ratio ſumitur ab officio ſeruorum Chriſti, qui debent amanter complecti omnes, & potiſſimum eos qui de Eccleſia ſunt benemeriti.* QVARTA *ratio ſumitur à beneficijs huius mulieris erga totam Eccleſiam.* QVINTA, *ab ipſo miniſterio Paulo ipſi exhibito. Hinc & nos diſcamus, pios Eccleſiæ miniſtros fratribus cõmendare, atq; omni officiorũ genere proſequi.*

Salutate Priſcillam & Aquilam cooperarios meos in Chriſto Ieſu (qui pro anima mea propriam ceruicem ſuppoſuerunt, quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ gentium) & Eccleſiam quæ eſt in illorum domo.

Horum fit mẽtio Actorum 18. quos Apoſtolus laudat propter beneficia ſibi ab illis præſtita. Cum autem hos agnoſcit cooperarios ſuos in negocio Euangelij, modeſtiam ſuam nobis commendat imitandam, qui in negocio Euangelij non dedignatur conſortem habere mulierem.

Primitiæ Achaiæ in Chriſtum.

Hoc eſt, primus omnium Epænetus fuit, qui in Achaia Chriſtum amplexus eſt. Cum autem eum primitias vocat, alludit ad ſacrificia quæ fiebant ex primis fructibus, ſignificans eos qui conuertuntur ad Chriſtum, ſacrificari & dicari Deo, tanquã hoſtiæ Deo gratæ per Ieſum Chriſtũ. Vide ſupra in 15.

Salu-

Salutate.

Quod autem tot congerat hîc Apoſtolus ſalutationes, videtur pertinere ad morem iſtius gentis. Magnum enim ſalutandi ſtudium erat Romæ, & inter magnos honores erat ſalutari, inter præcipua vero officia ſalutare. Utraq; res erat mire plauſibilis & popularis, multumq; faciebat ad fauorem conciliandum.

Qui ſunt inſignes inter Apoſtolos.

Hic obſeruetur Apoſtoli nomen aliquando generaliter accipi pro quouis verbi miniſtro.

Salutate vos inuicem oſculo ſancto.

Oſculum Hebræis vſitatum concordiæ & mutui amoris ſymbolum & teſtimonium fuit. Epitheton ſanctum additur, vt diſtinguat inter purum ſanctorum oſculum, & impurum eorum qui perdite & nequiter amant.

Secunda pars Capitis.

Obſecro vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſidia & ſcandala contra doctrinam quam didiciſtis excitant, & vt declinetis ab eis.

Hæc propoſitio eſt ſecundæ partis huius capitis paræneticæ. Obteſtatur enim Romanos vt & attente diligenterq; diſſidiorum & ſcandalorum autores veluti hoſtes è ſpecula obſeruẽt. (Eſt enim hæc vis græcanicæ vocis σκοπεῖν) & cum eos agnouerint ſibi ab ipſis caueant. Vt enim omnib. mandatum eſt veram de Deo doctrinam agnoſcere: ita omnium eſt & explorare & cognitos fugere doctrinæ corruptores, ſicuti ipſe Chriſtus præcipit, cum inquit: Cauete à falſis Prophetis. Item, Cauete à fermento Phariſæorum. HIC *igitur vt omnibus hominibus præcipitur falſos doctores fugere: ita mandatur omnibus veros doctores audire & amanter complecti.* DEINDE *ob-*

ſeruetur fructus prauorum dogmatum. Nam diſſidia & factiones excitant, ex quibus oriuntur ſcandala, adeo vt multi à vera doctrina deficiãt, quare hoc præceptum inprimis obſeruetur. PRÆTEREA *hic locus haud obſcure ſignificat, fore, vt vbicunq; ſincere docetur verbum Dei, illic inſidiæ ſtruãtur doctrinæ à Sathana, vt doctrinæ puritas turbetur. Nuſquã enim magis vires ſuas omnes intẽdit Diabolus, quàm in Eccleſia recte & pie conſtituta. Nam cum reliqua ipſi in tuto videntur, hic eius regnum inuaditur, & arma ipſius diripiuntur, quare non mirũ eſt plures excitari hæreſes in Eccleſijs ſincerã habentibus doctrinam, quàm in Turcia aut in Papatu. Huc pertinet parabola Domini de zizanijs: Cum creuiſſet, inquit, herba, & fructũ feciſſet, tunc apparuerũt zizania, Hoc quàm verum ſit, apparet in primitiua Eccleſia, Nã quo latius ſpargebatur verbum Dei incorruptibile Eccleſiæ ſemen, & quo magis proficiebat Eccleſia, eò plures hæreſes emerſerũt. Hæc conſolentur nos aduerſus ſcandala hæreſium & diſſidiorum.*

Nã qui eiuſmodi ſunt, Domino noſtro Ieſu Chriſto non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, ac per blandiloquentiam & aſſentationem decipiunt corda ſimpliciũ.

Ratio propoſitionis à periculo, cui præponit propriam falſorum doctorum notam. Ratio quidem hæc eſt: Quod decipiant corda ſimplicium, ac euertant eorum fidem, atque ita regno Chriſti excuſſos in exitium præcipitent, idq; hiſce artibus blãdiloquentia & aſſentatione. Verum quia hæ voces in Græco ſunt ſignificantiores, clarius excutiendæ ſunt. PRIMA *eſt blãdiloquentia, Græcè* χρηστολογία. *Dicitur autem* χρηστόλογος, *cum is qui verbis multum pollicetur, re autem nihil præſtat, tum is quem ſi audias, dicas eum de te & commodis tuis magis, quàm de ſe ipſo ſolicitum eſſe.* ALTERA *vox aſſentatio, Græcè* εὐλογία, *hoc eſt, ad verbum benedictio, quæ hoc loco eſt oratio ad prædicandas alicuius laudes accommodata, cuiuſmodi aſſentatorum eſſe ſolet. Obſeruemus hoc loco notam, qua*

Pſeudo-

Pseudoprophetæ à Christi seruis discernendi sunt, negat enim Christo seruire, sed proprio ipsorum ventri, qui & ipsorum Deus ad Philippenses dicitur.

Vestra enim obedientia ad omnes peruenit.

Occupatio est qua anteuertit obiectionem eorum, qui poterant ex dictis superioribus colligere, se leues à Paulo iudicari & faciles, ad præbendum Pseudoprophetis aures, ac si dicat, Non ideo vos admoneo, quod leues vos existimem, Sed quia admodum facilis est lapsus, & variæ sunt Diaboli insidiæ, præmonitos vos volui.

Gaudeo igitur de vobis.

Vestra obedientia & sinceritas mihi gaudio est. Ministrorũ igitur gaudiũ sit, auditorum in pietatis curriculo ꝓgressio.

Sed volo vos sapientes esse ad bonum, simplices vero ad malum.

Quo spectet superior admonitio, breuissime exponit. Volo, inquit, vos sapientes esse ad bonum, id est, volo vos cognitione veritatis & prudentia instructos esse, vt bona amplecti, mala vitare, fraudes & laqueos Pseudoprophetarum effugere, illis quoque aperte obsistere possitis. Deinde volo vos in malum simplices esse & innocentes, vt qui nullam prorsus nocendi artem teneatis, tantum abest, vt reipsa cuiquam noceatis. Sumta autem metaphora est à placidis animalibus, quæ ne cornua quidem ad nocẽdum habent. Hoc Pauli dictum euertit fidem illam implicitam Papistarum, quam dicunt sufficere ad salutem, si fuerit formata bonis operibus. Est autem illis fides simpliciter, cum quis se dicat credere, quod Ecclesia Catholica credit, etiamsi, quid ipsa credit Ecclesia, ignoret.

Deus autem pacis conteret Sathanam sub pedibus vestris cito.

Consolatio & promissio est contra periculum ex insidijs doctrinæ. Promittit enĩ fore, vt Romani firma fiducia in Christo

concepta firmentur, ac ita perſeuerent in doctrinæ puritate. Deus enim qui in ipſis cœpit bonum opus, vult illud etiam perficere, Nam ipſius opera ſunt ἀμεταμέλητα. Dicitur autẽ tum demum Sathanas conteri ſub pedibus noſtris, & cum per fidem Chriſto Sathanæ victori inſerimur, & cum pia vita & honeſtis actionibus in Sathanæ regnum inuadimus. Huc illud Iohannis: Hæc eſt victoria mundi fides veſtra, per mundum intelligens vniuerſum Sathanæ regnum.

Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.

Clauſula continens fauſtam imprecationem, qua Romanis fauorem Dei in Chriſto precatur. Hæc imprecatio vt fructum Euangelij continet, ita fidem Romanorum requirit.

Ei vero qui vos confirmare poteſt ſecundum Euãgelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterij, temporibus ſeculanibus taciti, manifeſti autem nunc, & per ſcripturas Propheticas, ſecundum æterni Dei ordinationem, in obedientiam fidei ad omnes gentes promulgati. Soli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum, huic gloria in ſecula, Amen.

Δοξολογίαν *claudit Epiſtolam, Vnde & nos monemur, vt & ipſi quoties recolimus Dei beneficia, in laudes Dei & gratiarum actionem prorumpamus. Nam ab illo autore ſolo omnia bona & ſalutaria proficiſcuntur. Verum quia in hac gratiarum actione multa ſunt quæ & explanatione aliqua indigent, & vtiles doctrinas & admonitiones ſuppeditant, omnia ſunt nobis diſtinctius retexenda & excutienda.* PRIMVM *itaque cum dicit: Qui vos confirmare poteſt, & docet & monet. Docet quidem quàm imbecilles & vacillantes ſimus, niſi manu Dei fulciamur. Monet vero, vt intellecta infirmitate noſtra, petamus robur ab eo, qui promittit Spiritum ſanctum petentibus. Ad confirmationem pertinet quod addit: Secun-*

dum

dum Euangelium meum, hoc est, quemadmodum per Euangelium promittit Dominus. seu vt sentit Chrysostomus, hic modus confirmationis exprimitur. Nam Deus nos fulcit per prædicationem Euangelij, in quo efficax est Spiritus sanctus. Vocat autem Paulus suum Euangelium, non causſæ, sed ministerij respectu. DEINDE breuem Euangelij definitionem addit, cum inquit: Et prædicationem Iesu Christi, hoc est, vel prædicationem quam ipse Christus prædicauit, vt interpretatur Chrysostomus, vel præconium de Iesu Christo. Est enim Euangelium proprie solenne præconium manifestati Christi, in quo promissiones ipsæ exhibentur, vnde ad Rom. 1. Quod antea promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. PRÆTEREA quod addit: Secundum reuelationem mysterij temporibus secularibus taciti, commendatio est Euangelij a causſa & antiquitate, & simul anteuertit obiectionem eorum, qui Euangelium vt nouum doctrinæ genus contemserunt. Dicit enim Euangelium non esse nouum mysterio, sed reuelatione tantum, Cur autem mysterium appellet Euangelium, explicat, videlicet quia arcanum & occultum fuit omnibus, donec per prædicationem reuelaretur. In omnib. enim philosophorum scriptis altum silentium est de Euangelio, tantum quasdam legis particulas agnouerunt Philosophi. MODVM præterea reuelationis attingit, cum illud per Propheticas scripturas manifestatum esse dicit, idq; non temere, sed ex ordinatione Dei. Non igitur humano consilio Euangelium in alijs atque alijs locis subinde reuelatur, sed ex ordinatione Dei fit. FINEM præterea addit Apostolus prædicati Euangelij, In obedientiam, inquit, fidei, ad omnes gentes promulgati. Ideo igitur prædicatur Euangelium, vt audientes credant & obediant Euangelio. Obseruetur quoque hîc vniuersalis particula: Ad omnes, inquit, gentes. Cum itaque omnes gentes vocet Deus ad obedientiam Euangelij, profecto serio vult omnium gentium salutem. Sunt enim ἀμεταμέλητα donum & vocatio Dei. AD HÆC cum Deo soli sapientiam tribuat, vt

laudem ſapientiæ ſoli Deo vendicat: ita eam omnibus creaturis adimit. Qui igitur veram & ſalutarem ſapientiam cupit, fontem ſapientiæ Deum ipſum accedat, ac ipſius verbum audiat, & ſimul precetur ipſum, vt ſibi cor & ſapientiam tribuat.

ΤΕΛΟΣ.

13057a

Hemmingsen, N